

Popas aniversar

Dmitrii BALTAGA

doctor habilitat în drept, profesor universitar

Mult stimate domnule Dmitrii Baltaga,

Ziua dumneavoastră de naștere din acest an este cu totul și cu totul specială, simbolizând îngemănarea dintre tinerețea maturității și înțelepciunea vieții, imprimând sens existenței.

Ați reușit să cucerii culmi înalte, prin ceea ce sunteți, ghidat fiind de valorile morale și profesionale care vă înnobilează distinsa personalitate, grație cărora, ați obținut succese notabile, ce reprezintă adevărați indici de performanță.

Rezultatele remarcabile pe care le dețineți în palmares poartă amprentele unor eforturi considerabile, abnegația fiindu-vă călăuză în activitatea de zi cu zi. Ați muncit cu asiduitate, uneori până la uitare de sine, rodnicia trudei dumneavoastră marcând semnificativ știința dreptului din Republica Moldova.

O demnitate de înaltă ținută, cum este cea de jurist profesionist, care vă caracterizează perfect, vă onorează și vă plasează în rândul elitelor domeniului ce vi l-ați ales ca destin – dreptul, al oamenilor meritoși din țara noastră.

Astfel, vă dorim ca lucrurile extraordinare care v-au împlinit viața să aibă o continuitate frumoasă și să ofere noi perspective pentru un viitor luminat.

Cu ocazia deosebitei aniversări, vă urăm sănătate, noi forțe creatoare, generatoare de progres, bucurii de la cei dragi inimii și realizări pe măsura așteptărilor.

La Mulți Ani!

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

Publicație periodică științifico-practică

Nr. 4-6 (234-236), anul 21 (2020)

Ediție specială

DOMENII DE CERCETARE:

- ♦ *Științe juridice*

CHIȘINĂU - 2020

**Agenția Națională de Asigurare
a Calității în Educație și Cercetare**

CERTIFICAT

de recunoaștere a revistei
în calitate de publicație științifică de profil

Seria RȘP Nr. 011

Revista Națională de Drept

ISSN 1811-0770

Fondatori: Uniunea Juriștilor din Moldova
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”
Universitatea de Stat din Moldova
Universitatea Americană din Moldova

Tipul B

Profil: Științe juridice

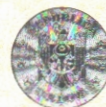
În baza Deciziei Consiliului de Conducere al Agenției Naționale de Asigurare a Calității
în Educație și Cercetare nr. 19 din 06 decembrie 2019, pentru o perioadă de 4 ani.

Președinte

Andrei CHICIUC

Eliberat la 15 iunie 2020

Chișinău

CONTRIBUȚII ȘTIINȚIFICE

MATERIALELE

Conferinței Internaționale științifico-practice

*„Jurisdicția constituțională din Republica Moldova:
abordări, probleme și perspective”*

05 iunie 2020

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

Publicație periodică științifico-practică

ISSN 1811-0770

Nr. 4-6 (234-236), anul 21 (2020)

Certificatul de înregistrare: nr. 1003600061124 din 27 septembrie 2000

Accreditată de Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educației și Cercetare prin Decizia nr. 19 din 06.12.2019

Tipul B

FONDATORI:

- ✓ Uniunea Juriștilor din Moldova
- ✓ Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Moldova
- ✓ Universitatea de Stat din Moldova
- ✓ Universitatea Americană din Moldova

REDACTOR-ŞEF: *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Moldova

REDACTOR-ŞEF ADJUNCT: *Violeta COJOCARU*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector, Universitatea de Stat din Moldova

Redactare în română și rusă: *Tudor SOROCEANU*; Redactare în engleză: *Lorina AVORNIC*; Redactare în franceză: *Anișoara DUBCOVETCHI*;
Asistență computerizată: *Maria BONDARI*

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Moldova

Violeta COJOCARU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector, Universitatea de Stat din Moldova

Ion DEACONESCU, doctor, profesor universitar, academician, președinte, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România

Mircea DUȚU, doctor în drept, profesor universitar, director, Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române

Spyridon FLOGAITIS, doctor în istorie și drept, profesor universitar, academician, director, Organizația Europeană de Drept Public, Grecia

José Luis IRIARTE ÁNGEL, doctor, profesor în drept internațional privat, Universitatea Publică din Navarra, Spania

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Tudorel TOADER, doctor în drept, profesor universitar, rector, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România

Andrei TREBKOV, doctor în drept, președinte, Uniunea Internațională a Juriștilor, Rusia

COLEGIUL DE REDACȚIE

Elena ARAMĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Victoria ARHILIUC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Moldova

Flavius-Antoniu BAIAS, doctor în drept, conferențiar universitar, decan al Facultății de Drept, Universitatea din București, România

Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Academia de Administrare Publică, Moldova

Cătălin BORDEIANU, doctor în drept, profesor universitar, academician, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România

Sergiu BRÎNZĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Gheorghe CHIBAC, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Valentina COPTILEȚ, doctor în drept, conferențiar universitar, prorector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Moldova

Ion CRAIOVAN, doctor în drept, profesor universitar, România

Bogdan CUZA, doctor în economie, doctorand în drept, Germania

Ion DEACONESCU, doctor, profesor universitar, academician, președinte, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România

Lucian DINDIRICA, doctor în istorie, conferențiar universitar, România

Marin DOMENTE, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova

Mircea DUȚU, doctor în drept, profesor universitar, director, Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române

Spyridon FLOGAITIS, doctor în istorie și drept, profesor universitar, academician, director, Organizația Europeană de Drept Public, Grecia

Raisa GRECU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Moldova

Ion GUCEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Ioan HUMĂ, doctor în drept, profesor universitar, România

José Luis IRIARTE ÁNGEL, doctor, profesor în drept internațional privat, Universitatea Publică din Navarra, Spania

Iurie MIHALACHE, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Moldova

Victor MORARU, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, membru corespondent, Academia de Științe a Moldovei

Vytautas NEKROSIUS, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Lituania

Mihai POALELUNGI, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Elena RAILEAN, doctor în pedagogie, Universitatea Americană din Moldova

Alexandru ROȘCA, doctor habilitat, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Nicolae SADOVEI, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Diana SCOBIOALĂ (ȘIRCU), doctor habilitat în drept, profesor universitar, director executiv, Institutul Național al Justiției, Moldova

Tzvetan SIVKOV, doctor în drept, profesor universitar, Bulgaria

Andrei SMOCHINĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Victor SPINEI, doctor în istorie, profesor universitar, academician, Academia Română

Florin STRETEANU, doctor în drept, profesor universitar, decan al Facultății de Drept, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România

Alexandru SURDU, doctor în filozofie, academician, director, Institutul de Cercetări Socio-Umane, Academia Română

Tudorel TOADER, doctor în drept, profesor universitar, rector, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România

Andrei TREBKOV, doctor în drept, președinte, Uniunea Internațională a Juriștilor, Rusia

Alexandru TICLEA, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea Ecologică din București, România

Alexandru VOICU, doctor în drept, profesor universitar, România

Iurii VOLOȘIN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, decan al Facultății de Relații Internaționale, Universitatea Națională de Aviație, Kiev, Ucraina

ADRESA REDACȚIEI: MD 2009, Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207. Indexul PM 31536

Versiunea electronică: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistadrept@yahoo.com. Pagina web: www.rnd.revistestiintifice.md

Toate articolele sunt recenzate în sistem „double-blind peer review”

Responsabilitatea pentru conținutul textelor aparține, în exclusivitate, autorilor

© UJM, USPEE, USM, UAM, 2020

Type B

FOUNDERS:

- ✓ *Union of Lawyers of the Republic of Moldova*
- ✓ *University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Moldova*
- ✓ *State University of Moldova*
- ✓ *American University of Moldova*

EDITOR-IN-CHIEF: *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Moldova

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF: *Violeta COJOCARU*, doctor habilitatus in law, university professor, Vice-rector, State University of Moldova

Romanian and Russian editing: *Tudor SOROCEANU*; English editing: *Lorina AVORNIC*; French editing: *Anisoara DUBCOVETCHI*;

Digital assistance: *Maria BONDARI*

SCIENTIFIC COMMITTEE

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Moldova

Violeta COJOCARU, doctor habilitatus in law, university professor, Vice-rector, State University of Moldova

Ion DEACONESCU, PhD, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Mircea DUTU, PhD in law, university professor, Director, Romanian Academic Research Institute

Spyridon FLOGAITIS, PhD in history and law, university professor, academician, Director, European Public Law Organization, Greece

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD. Professor in Private International Law, Public University of Navarra, Spain

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitatus in political science, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Tudorel TOADER, PhD in law, university professor, Rector, „Alexandru Ioan Cuza” University, Iasi, Romania

Andrei TREBKOV, PhD in law, President, International Union of Jurists, Russia

EDITORIAL BOARD

Elena ARAMA, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova

Victoria ARHILIUC, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Moldova

Flavius-Antoniu BAIAS, PhD in law, associate professor, Dean of the Faculty of Law, University of Bucharest, Romania

Oleg BALAN, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, Academy of Public Administration, Moldova

Catalin BORDEIANU, PhD in law, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Sergiu BRINZA, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova

Gheorghe CHIBAC, PhD in law, university professor, State University of Moldova

Valentina COPTILET, PhD in law, associate professor, Vice-rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Moldova

Ion CRAIOVAN, PhD in law, university professor, Romania

Bogdan CUZA, PhD in economics, PhD candidate in law, Germany

Ion DEACONESCU, PhD, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Lucian DINDIRICA, PhD in history, associate professor, Romania

Marin DOMENTE, PhD in law, associate professor, American University of Moldova

Mircea DUTU, PhD in law, university professor, Director, Legal Research Institute, Romania a Academy

Spyridon FLOGAITIS, PhD in history and law, university professor, academician, Director, European Public Law Organization, Greece

Raisa GRECU, doctor habilitatus in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Moldova

Ion GUCEAC, doctor habilitatus in law, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Ioan HUMA, PhD in law, university professor, Romania

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD, Professor in Private International Law, Public University of Navarra, Spain

Iurie MIHALACHE, PhD in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Moldova

Victor MORARU, doctor habilitatus in political science, university professor, correspondent member, Academy of Sciences of Moldova

Vytautas NEKROSIUS, doctor habilitatus in law, university professor, Lithuania

Mihai POALELUNGI, doctor habilitatus in law, associate professor, Free International University of Moldova

Elena RAILEAN, PhD in pedagogy, American University of Moldova

Alexandru ROSCA, doctor habilitatus, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitatus in political science, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Nicolae SADOVEI, PhD in law, associate professor, State University of Moldova

Diana SCOBIOALA (SIRCU), doctor habilitatus in law, university professor, Executive Director, National Institute of Justice, Moldova

Tzvetan SIVKOV, PhD in law, university professor, Bulgaria

Andrei SMOCHINA, doctor habilitatus in law, university professor, Free International University of Moldova

Victor SPINEI, PhD, university professor, academician, Romanian Academy

Florin STRETEANU, PhD in law, university professor, Dean of the Faculty of Law, Babes-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania

Alexandru SURDU, PhD in philosophy, academician, Director, Institute for Socio-Human Research, Romanian Academy

Tudorel TOADER, PhD in law, university professor, Rector, „Alexandru Ioan Cuza” University, Iasi, Romania

Andrei TREBKOV, PhD in law, President, International Union of Jurists, Russia

Alexandru TICLEA, PhD in law, university professor, Ecological University of Bucharest, Romania

Alexandru VOICU, PhD in law, university professor, Romania

Yuri VOLOSHIN, doctor habilitatus in law, university professor, Dean of the Faculty of International Relations, National Aviation University, Kiev, Ukraine

PUBLISHING HOUSE ADDRESS: MD 2009, Chisinau, blvd. Stefan cel Mare si Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207. Index PM 31536

Electronic version: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistadrept@yahoo.com. Web: www.rnd.revistestiintifice.md

All articles are double-blind peer reviewed

The responsibility for the texts' content lies exclusively with the authors

Type B

FONDATEURS:

- ✓ *Union des Juristes de la République de Moldova*
- ✓ *Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, Moldova*
- ✓ *Université d'État de Moldova*
- ✓ *Université Américaine de Moldova*

RÉDACTEUR EN CHEF: *Gheorghe AVORNIC*, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, Moldova

RÉDACTEUR EN CHEF ADJOINT: *Violeta COJOCARU*, docteur habilité en droit, professeur, vice-recteur, Université d'État de Moldova

Rédaction en roumaine et russe: *Tudor SOROCEANU*; Rédaction en anglais: *Lorina AVORNIC*; Rédaction en français: *Anisoara DUBCOVETCHI*;
Assistance informatique: *Maria BONDARI*

COMITÉ SCIENTIFIQUE

Gheorghe AVORNIC, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, Moldova

Violeta COJOCARU, docteur habilité en droit, professeur, vice-recteur, Université d'État de Moldova

Ion DEACONESCU, docteur, professeur, académicien, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie

Mircea DUTU, docteur en droit, professeur, directeur, Institut de Recherche Universitaire, Roumanie

Spyridon FLOGAITIS, docteur en histoire et en droit, professeur, académicien, Directeur, Organisation Européenne de Droit Public, Grèce

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD, professeur de droit international privé, Université Publique de Navarre, Espagne

Gheorghe RUSNAC, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Tudorel TOADER, docteur en droit, professeur, recteur, Université „Alexandru Ioan Cuza”, Iasi, Roumanie

Andrei TREBKOV, docteur en droit, professeur, président, Union Internationale des Juristes, Russie

COMITE DE REDACTION

Elena ARAMA, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova

Victoria ARHILIUC, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova

Gheorghe AVORNIC, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, Moldova

Flavius-Antoniu BALAS, docteur, professeur agrégée, doyen de la Faculté de droit, Université de Bucarest, Roumanie

Oleg BALAN, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Académie d'Administration Publique, Moldova

Catalin BORDEIANU, docteur en droit, professeur, membre correspondant, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie

Sergiu BRINZA, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova

Gheorghe CHIBAC, docteur en droit, professeur, Université d'État de Moldova

Valentina COPTILET, docteur en droit, professeur agrégée, vice-recteur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, Moldova

Ion CRAIOVAN, docteur en droit, professeur, Roumanie

Bogdan CUZA, docteur en droit, doctorat en économie, Allemagne

Ion DEACONESCU, docteur, professeur, académicien, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie

Lucian DINDIRICA, docteur, professeur agrégé, Roumanie

Marin DOMENTE, docteur en droit, professeur agrégé, Université Américaine de Moldova

Mircea DUTU, docteur en droit, professeur, directeur, Institut de Recherche Juridique de l'Académie Roumaine

Spyridon FLOGAITIS, docteur en histoire et en droit, professeur, académicien, directeur, Organisation Européenne de Droit Public, Grèce

Raisa GRECU, docteur habilité en droit, professeur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, Moldova

Ion GUCEAC, docteur habilité en droit, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Ioan HUMA, docteur en droit, professeur, Roumanie

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD, professeur de droit international privé, Université Publique de Navarre, Espagne

Iurie MIHALACHE, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, Moldova

Victor MORARU, docteur habilité, professeur, membre correspondant, Académie des Sciences de Moldova

Vytautas NEKROSIUS, docteur habilité en droit, professeur, Lituanie

Mihai POALELUNGI, docteur habilité en droit, professeur agrégé, Université Internationale Libre de Moldova

Elena RAILEAN, docteur en pédagogie, Université Américaine de Moldova

Alexandru ROSCA, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Gheorghe RUSNAC, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Nicolae SADOVEI, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'État de Moldova

Diana SCOBIOALA (SIRCU), docteur habilité en droit, professeur, directeur exécutif, Institut National pour la Justice, Moldova

Tzyetan SIVKOV, docteur en droit, professeur, Bulgarie

Andrei SMOCHINA, docteur habilité en droit, professeur, Université Internationale Libre de Moldova

Victor SPINEI, docteur, professeur, académicien, Académie Roumaine

Florin STRETEANU, docteur en droit, professeur, doyen de la Faculté de droit, Université Babes-Bolyai de Cluj-Napoca, Roumanie

Alexandru SURDU, docteur en philosophie, académicien, Académie Roumaine

Tudorel TOADER, docteur en droit, professeur, recteur, Université „Alexandru Ioan Cuza”, Iasi, Roumanie

Andrei TREBKOV, docteur en droit, professeur, président, Union Internationale des Juristes, Russie

Alexandru TICLEA, docteur en droit, Université Ecologique de Bucarest, Roumanie

Alexandru VOICU, docteur en droit, professeur, Roumanie

Yuri VOLOSHIN, docteur habilité, professeur, doyen de la faculté des relations internationales, Université Nationale de l'Aviation, Kiev, Ukraine

ADRESSE DE LA MAISON D'ÉDITION: MD 2009, Chisinau, blvd. Stefan cel Mare si Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207. Index PM 31536.

Version électronique: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistadrept@yahoo.com. Web: www.rnd.revistestiintifice.md

Tous les articles sont évalués en système „double-blind peer review”

La responsabilité du contenu des textes incombe uniquement aux auteurs

Тип Б

УЧРЕДИТЕЛИ:

- ✓ *Союз юристов Молдовы*
- ✓ *Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Молдова*
- ✓ *Молдавский Государственный Университет*
- ✓ *Американский Университет Молдовы*

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР: *Георге АВОРНИК*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Молдова

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА: *Виолета КОЖОКАРУ*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, проректор, Молдавский Государственный Университет

Редактирование на румынском и русском языках: *Тудор СОРОЧАНУ*; Редактирование на английском языке: *Лорина АВОРНИК*; Редактирование на французском языке: *Анишоара ДУБКОВЕЦКИ*; Компьютерная техподдержка: *Мария БОНДАРЬ*

НАУЧНЫЙ СОВЕТ

Георге АВОРНИК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Молдова

Виолета КОЖОКАРУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, проректор, Молдавский Государственный Университет

Ион ДЕАКОНЕСКУ, доктор наук, профессор, академик, президент, Международная Академия «Михай Еминеску», Румыния

Мирча ДУЦУ, доктор юридических наук, профессор, директор, Институт Правовых Исследований, Румынская Академия

Спиридон ФЛОГАНТИС, доктор исторических и юридических наук, профессор, академик, директор, Европейская Организация Публичного Права, Греция

Хосе Луис ИРРИАРТЕ АНГЕЛ, доктор, профессор международного частного права, Государственный университет Наварры, Испания

Георге РУСНАК, доктор хабилитат политических наук, профессор, академик, Академия Наук Молдовы

Тудорел ТОАДЕР, доктор юридических наук, профессор, ректор, Университет «Александру Иоан Куза», Яссы, Румыния

Андрей ТРЕБКОВ, доктор юридических наук, президент, Международный Союз Юристов, Россия

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Елена АРАМЭ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет

Виктория АРХИЛЮК, доктор юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет

Георге АВОРНИК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Молдова

Флавиус-Антониу БАНАС, доктор юридических наук, доцент, декан юридического факультета, Бухарестский Университет, Румыния

Олег БАЛАН, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Академия Государственного Управления, Молдова

Кэтэлин БОРДЕЯНУ, доктор юридических наук, профессор, академик, Международная Академия «Михай Еминеску», Румыния

Сергей БРЫНЗА, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет

Георге КИБАК, доктор юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет

Валентина КОПТИЛЕЦ, доктор юридических наук, доцент, проректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Молдова

Ион КРАЙОВАН, доктор юридических наук, профессор, Румыния

Богдан КУЗА, доктор экономических наук, аспирант юридических наук, Германия

Ион ДЕАКОНЕСКУ, доктор наук, профессор, академик, президент, Международная Академия «Михай Еминеску», Румыния

Луциан ДИНДИРИКА, доктор исторических наук, доцент, Румыния

Марин ДОМЕНТЕ, доктор юридических наук, доцент, Американский Университет Молдовы

Мирча ДУЦУ, доктор юридических наук, профессор, директор, Институт Правовых Исследований, Румынская Академия

Спиридон ФЛОГАНТИС, доктор исторических и юридических наук, профессор, академик, директор, Европейская Организация Публичного Права, Греция

Раиса ГРЕКУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Молдова

Ион ГУЧАК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, академик, Академия Наук Молдовы

Иоан ХУМЭ, доктор юридических наук, профессор, Румыния

Хосе Луис ИРРИАРТЕ АНГЕЛ, доктор, профессор международного частного права, Государственный Университет Наварры, Испания

Юрие МИХЛАКЕ, доктор юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Молдова

Виктор МОРАРУ, доктор хабилитат политических наук, профессор, член-корреспондент, Академия Наук Молдовы

Витаутас НЕКРОСИУС, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Литва

Михай ПОАЛЕЛУНДЖЬ, доктор хабилитат юридических наук, доцент, Международный Свободный Университет Молдовы

Елена РАИЛЯН, доктор педагогических наук, Американский Университет Молдовы

Александру РОШКА, доктор хабилитат, профессор, академик, Академия Наук Молдовы

Георге РУСНАК, доктор хабилитат политических наук, профессор, академик, Академия Наук Молдовы

Николае САДОВЕЙ, доктор хабилитат юридических наук, доцент, Молдавский Государственный Университет

Диана СКОБИОАЛЭ (СЫРКУ), доктор хабилитат юридических наук, профессор, исполнительный директор, Национальный Институт Юстиции, Молдова

Цветан СИБКОВ, доктор юридических наук, профессор, Болгария

Андрей СМОКИНЭ, доктор юридических наук, профессор, Международный Свободный Университет Молдовы

Виктор СПИНЕЙ, доктор исторических наук, профессор, академик, Румынская Академия

Флорин СТРЕТЯНУ, доктор юридических наук, профессор, декан юридического факультета, Университет Бабеш-Болай, Клуж-Напока, Румыния

Александру СУРДУ, доктор философских наук, академик, директор, Институт социально-гуманитарных исследований, Румынская Академия

Тудорел ТОАДЕР, доктор юридических наук, профессор, ректор, Университет «Александру Иоан Куза», Яссы, Румыния

Андрей ТРЕБКОВ, доктор юридических наук, президент, Международный Союз Юристов, Россия

Александру ЦИКЛЕА, доктор юридических наук, профессор, Бухарестский Экологический Университет, Румыния

Александру ВОЙКУ, доктор юридических наук, профессор, Румыния

Юрий ВОЛОШИН, доктор хабилитат юридических наук, профессор, декан факультета международных отношений, Национальный Авиационный Университет, Киев, Украина

АДРЕС РЕДАКЦИИ: MD 2009, Кишинев, бул. Штефан чел Маре 200, 2-й этаж, офис 202. Тел./факс. (022) 241207. Индекс РМ 31536.

Электронная версия: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistadreprt@yahoo.com. Сайт: www.rnd.revistestiintifice.md

Все статьи рецензируются по системе „double-blind peer review”

Ответственность за содержание текстов несут исключительно авторы

CUPRINS

Adresarea Grupului de inițiativă pentru reforma în domeniul justiției constituționale din Republica Moldova
Invitație la Conferință

Stanislav PAVLOVSCHI

Reformarea Curții Europene a Drepturilor Omului și aplicabilitatea acestei experiențe la perfecționarea activității Curții Constituționale a Republicii Moldova

Victor PUȘCAȘ, Valeriu KUCIUK

Totalurile activității Curții Constituționale a Republicii Moldova. Bilanț la 25 de ani

Gheorghe COSTACHI

Misiunea justiției constituționale în statul de drept

Irina IACUB

Interpretarea Constituției: între necesitate, limite și riscuri

Alexandru ARMEANIC

Voluntarismul jurisdicției constituționale în perioada statului capturat

Valeriu KUCIUK, Victor PUȘCAȘ

Moldova, anul 2019. Tentativa de uzurpare a puterii de stat (analiză juridică)

Victor GUȚULEAC

Rolul și locul Președintelui Republicii Moldova și a Curții Constituționale în sistemul puterii de stat și unele probleme privind legalitatea și legitimitatea activităților lor

Valeriu KUCIUK

Edificarea statală, colizia constituțională a Moldovei și dialogul „Jean Monnet” (studiu de caz și lege ferenda)

Mihai GAFTON

Justiția constituțională – indicator suprem al progresului național

Rezoluția conferinței internaționale științifico-practice „Jurisdicția constituțională din Republica Moldova: abordări, probleme și perspective”

Rezoluția conferinței internaționale științifico-practice „Jurisdicția constituțională din Republica Moldova: abordări, probleme și perspective”

(în limba rusă)

SUMMARY

15 The speech of the Initiative Group on Reform in the Field of Constitutional Justice in the Republic of Moldova

18 Conference invitation

Stanislav PAVLOVSCHI

19 Reform of the European Court of Human Rights and the applicability of this experience to the improvement of the activity of the Constitutional Court of the Republic of Moldova

Victor PUSCAS, Valeriu KUCIUK

21 Totals of the activity of the Constitutional Court of the Republic of Moldova. Review at 25 years

Gheorghe COSTACHI

41 The mission of the constitutional justice in the rule of law state

Irina IACUB

53 Interpretation of the Constitution: between need, limits and risks

Alexandru ARMEANIC

75 Voluntarism of the constitutional jurisdiction during the period of the captured state

Valeriu KUCIUK, Victor PUSCAS

80 Republic of Moldova, year 2019. The tentative of usurpation of state power (legal analysis)

Victor GUTULEAC

113 The role and place of the President of the Republic of Moldova and of the Constitutional Court in the system of state power and some problems regarding the legality and legitimacy of their activity

Valeriu KUCIUK

127 State building, the constitutional collision of Moldova and the dialogue “Jean Monnet” (case study and lex ferenda)

Mihai GAFTON

153 Constitutional justice – supreme indicator of national progress

165 Resolution of the International scientific-practical conference “Constitutional jurisdiction of the Republic of Moldova: approaches, problems and perspectives”

176 Resolution of the International scientific-practical conference “Constitutional jurisdiction of the Republic of Moldova: approaches, problems and perspectives”

(in Russian)

TABLE DES MATIÈRES

Le discours du Groupe d'initiative pour la réforme dans le domaine de la justice constitutionnelle en République de Moldova

Invitation à la conférence

Stanislav PAVLOVSKI

Réforme de la Cour Européenne des Droits de l'Homme et applicabilité de cette expérience à l'amélioration de l'activité de la Cour constitutionnelle de la République de Moldova

Victor PUSCAS, Valeriu KUCIUK

Totaux d'activité de la Cour constitutionnelle de la République de Moldova. Bilan à 25 ans

Gheorghe COSTACHI

Mission de justice constitutionnelle dans l'état de droit

Irina IACUB

Interprétation de la Constitution: entre nécessité, limites et risques

Alexandru ARMEANIC

Volontarisme de la juridiction constitutionnelle pendant la période de l'état capturé

Valeriu KUCIUK, Victor PUSCAS

République de Moldova, année 2019. Tentative d'usurpation du pouvoir de l'état (analyse juridique)

Victor GUTULEAC

La place et le rôle du Président de la République de Moldova et de la Cour constitutionnelle dans le système du pouvoir de l'état et certains problèmes de légalité et de légitimité de leurs activités

Valeriu KUCIUK

Construction de l'état, collision constitutionnelle de Moldova et dialogue «Jean Monnet» (étude de cas et loi de ferend)

Mihai GAFTON

Justice constitutionnelle – indicateur suprême du progrès national

Résolution de la Conférence internationale scientifique et pratique "*Compétence constitutionnelle de la République de Moldova: approches, problèmes et perspectives*"

Résolution de la Conférence internationale scientifique et pratique "*Compétence constitutionnelle de la République de Moldova: approches, problèmes et perspectives*" (en russe)

nr. 4-6 (234-236), 2020

ОГЛАВЛЕНИЕ

Обращение Инициативной группы по реформе в области конституционного правосудия в Республике

15 Молдова

18 Приглашение на конференцию

Станислав ПАВЛОВСКИ

Реформа Европейского Суда по Правам Человека и применимость данного опыта для совершенствования деятельности Конституционного суда Республики Молдова

19 блики Молдова

Виктор ПУШКАШ, Валерий КУЧУК

Итоги деятельности Конституционного суда Республики Молдова за 25 лет

21 *Георге КОСТАКИ*

Миссия конституционного права в правовом государстве

41

Ирина ЯКУБ

Толкование Конституции: между необходимостью, ограничениями и рисками

53

Александр АРМЯНИК

Волюнтаризм конституционной юрисдикции в условиях захваченного государства

75 *Валерий КУЧУК, Виктор ПУШКАШ*

Республика Молдова, 2019 год. Попытка узурпации государственной власти (правовой анализ)

80 *Виктор ГУЦУЛЯК*

Место и роль Президента Республики Молдова и Конституционного суда в системе государственной власти и некоторые проблемы законности и законности их деятельности

113

Валерий КУЧУК

Государственное строительство, конституционная коллизия Молдовы и диалог «Жан Монне» (практический пример de lege ferenda)

127

Михай ГАФТОН

Конституционное правосудие – наивысший показатель национального прогресса

153

Резолюция Международной научно-практической конференции «*Конституционная юрисдикция Республики Молдова: подходы, проблемы и перспективы*»

165

Резолюция Международной научно-практической конференции «*Конституционная юрисдикция Республики Молдова: подходы, проблемы и перспективы*» (на русском языке)

176

11

CONTRIBUȚII ȘTIINȚIFICE

MATERIALELE

Conferinței Internaționale științifico-practice
*„Jurisdicția constituțională din Republica Moldova:
abordări, probleme și perspective”*

05 iunie 2020

Chișinău
2020

Organizatorii Conferinței:

**Grupul de inițiativă pentru reforma constituțională în Republica Moldova
Uniunea Juriștilor din Moldova
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene “Constantin Stere”**

Coordonatorul ediției – Gheorghe AVORNIC,
doctor habilitat în drept, profesor universitar, Președintele Uniunii Juriștilor din Moldova

Prezenta lucrare este o culegere de rapoarte și comunicări științifice, prezentate la Conferința Internațională științifico-practică ”Jurisdicția constituțională din Republica Moldova: abordări, probleme și perspective”, de către participanții la lucrările conferinței, cercetători științifici specializați în domeniul dreptului. Merită menționat că investigațiile realizate conțin de regulă proiecte de lege-ferenda. De aceea, lucrarea poate servi ca sursă de inspirație, dar și ca material academic/ghid practic, inclusiv pentru studenți și cercetători în domeniul dreptului constituțional din Republica Moldova.

**Ediția este realizată și a văzut lumina tiparului grație
Universității de Studii Politice și Economice Europene “Constantin Stere”**

**Parlamentului Republicii Moldova
Președintelui Republicii Moldova
Guvernului Republicii Moldova
Consiliului Superior al Magistraturii
Curții Constituționale
Președinților Partidelor politice parlamentare
Subiecților abilitați cu dreptul de a sesiza Curtea Constituțională
Comunității profesioniștilor în drept
Societății civile din Republica Moldova**

Memo:

Avem un vis - ca justiția constituțională din Republica Moldova să apere și să garanteze supremația Constituției!

ADRESARE

Grupul de inițiativă pentru reforma în domeniul justiției constituționale din Republica Moldova,

luând act de Hotărârea Parlamentului nr. 39 din 8 iunie 2019 prin care, recunoscându-se caracterul captiv al statului Republica Moldova, s-a constatat că edificarea statului de drept este o prioritate absolută a Republicii Moldova, că numai prin eliberarea statului din captivitate pot fi lansate politici pentru soluționarea problemelor social-economice ale cetățenilor, că numai prin restabilirea încrederii cetățenilor în justiție și funcționalitatea statului va putea fi asigurată echitatea și prosperitatea socială în Republică Moldova;

având în vedere Avizul Comisiei de la Veneția din 21 iunie 2019 prin care s-a stabilit că nu au existat condiții pentru ca Parlamentul să fie dizolvat pe 7/8 iunie 2019, că Decizia Curții Constituționale de a suspenda temporar din funcție Președintele Republicii Moldova nu este justificată prin prisma Constituției Republicii Moldova, că Curtea Constituțională a folosit o interpretare eronată a legii și a activat cu încălcarea drepturilor părților la procesul de jurisdicție constituțională;

reținând Hotărârea Parlamentului nr. 48 din 18 iunie 2019 prin care s-a constituit Comisia de anchetă pentru elucidarea circumstanțelor de fapt și

de drept privind tentativa de puci anticonstituțional întreprinsă prin intermediul Curții Constituționale și al Procuraturii Generale;

respectând Declarația judecătorilor Curții Constituționale din 28 aprilie 2020, în care judecătorii Înaltei Curți au atras atenția publică asupra atmosferei negative ce s-a creat în jurul acestei instituții, menționând că isteria publică necontrolată prezintă pericol pentru funcționalitatea democrației și a statului de drept, subminează autoritatea Curții Constituționale, precum și îndemnul judecătorilor Curții Constituționale la identificarea, în limitele dispozițiilor Legii Supreme, a celor mai înțelepte soluții pentru a face față crizelor cu care Republica Moldova se confruntă;

constatând cu îngrijorare că în Republica Moldova domeniul justiției constituționale este afectat de o criză profundă manifestată prin tentativa de uzurpare a puterii de stat, prin implicarea politică și oligarhică în justiția constituțională, dar și prin unele hotărâri ale Curții Constituționale – vădit angajate politic;

remarcând lipsa de rezultate și de finalitate a reformei sectorului justiției, începută odată cu adoptarea prin Legea nr.231/2011 a Strategiei de reformare a sectorului Justiției pe anii 2011-2016, prelungită ulterior

prin Hotărârea Parlamentului nr.259 din 08.12.2016 cu privire la asigurarea continuității reformelor în sectorul justiției, unde în pct.6.1. se preconiza consolidarea rolului Curții Constituționale prin implementarea unui set de măsuri legislative și instituționale;

ținând cont de necesitatea revizuirii unui set de hotărâri ale Curții Constituționale care au depășit câmpul constituțional și/sau care au depășit limitele de competență constituțională a Curții;

find convinși că doar o justiție constituțională veritabilă, eliberată din captivitatea politicului poate asigura respectul Constituției Republicii Moldova și garantarea drepturilor omului, societății și ale statului, poate restabili încrederea cetățenilor în justiția constituțională și în autoritatea Curții Constituționale;

find conștienți de gravitatea situației în justiția constituțională și fiind ghidați de responsabilitatea socială personală și de oportunitatea restabilirii supremației Constituției, dar și a autorității jurisdicției constituționale,

considerăm imperativ necesar la moment de a adresa exponenților supremi ai puterii de stat din Republica Moldova, societății civile și comunității specialiștilor din domeniul dreptului (a se vedea lista adresașilor), următorul apel:

1. Situația creată în domeniul justiției constituționale din Republica Moldova este una dezastruoasă pentru societatea noastră și prezintă pericol real pentru statul de drept, deoarece:

- mai multe **acte ale Curții Constituționale** pronunțate în ultimul deceniu **depășesc cadrul constituțional, creează noi norme de drept, denotă angajări politice, fiind determinate de oportunități politice și/sau economice;**

- **fiecare act al justiției constituționale, pronunțat cu depășirea limitelor împuternicirilor atribuite Curții Constituționale prin Lege**, creează dificultăți pentru autoritățile publice, bulversează mediul academic, afectează încrederea societății față de autoritățile statului și **conduce la degradarea justiției constituționale;**

- încercările din ultima perioadă de a supune Curtea Constituțională controlului politic (prin atacuri publice, reproșuri și alte metode), au reliefat că **legislația Republicii Moldova nu asigură pârgii efective de garantare a protecției absolute a Curții Constituționale în raport cu tentativele de influență venite din exterior**. În contextul absenței acestor pârgii, Curtea Constituțională a încercat să se autoprotejeze prin apelarea la ajutorul internațional. Status quoul creat, ca rezultat al acestui cumul de factori, este inadmisibil într-un stat de drept.

2. **Criza constituțională** conturată de evenimentele date **indică necesitatea unei reforme constituționale bazate pe voința Suveranului**, care să statueze schimbări calitative în actul justiției constituționale.

3. **Reforma constituțională** trebuie să vizeze **modificarea normelor constituționale și legislative** care reglementează **criteriul de selecție și statutul juridic al magistraților constituționali, organizarea, funcționarea și interacțiunea Curții Constituționale cu celelalte autorități în stat**, în direcția **garanțării independenței reale a acestei autorități și a reprezentanților ei**.

4. În acest sens, a devenit **stringentă și imperativă** necesitatea adoptării de către autoritățile publice centrale ale statului a hotărârii comune de demarare a procesului de **reformare a justiției constituționale din Republica Moldova** și de **creare a unei Comisii pentru reforma constituțională**, în componența căreia să intre reprezentanți ai mediului academic și ai societății civile din Republica Moldova.

5. **Pentru consolidarea unei opinii calificate** a experților din domeniul dreptului privind modalitățile de depășire a crizei constituționale, **considerăm necesară organizarea și desfășurarea unei conferințe științifico-practice**, în cadrul căreia să fie pus în discuție subiectul reformei constituționale și măsurile necesare care se impun în acest scop.

6. **Scopul principal al conferinței** este ca în rezultatul dezbaterilor să fie elaborată o **rezoluție care să**

cuprindă propunerile, inclusiv de lege ferenda, ce urmează a fi înaintate autorităților statului în vederea desfășurării reformei constituționale. Accentul principal urmează a fi pus pe *consolidarea constituțională și legislativă a Curții Constituționale* și crearea *Consiliului Național al Experților Constituționali*, format din experți notorii în domeniul dreptului, avizele căruia să devină *amicus curiae* pentru Curtea Constituțională.

În lumina celor mai sus expuse, facem un apel către exponenții puterii de stat din Republica Moldova, societatea civilă și comunitatea specialiștilor din domeniul dreptului, toate persoanele de bună-credință, să se pătrundă de imperativa responsabilizării actului justiției constituționale, să participe și să contribuie plener la depășirea crizei constituționale din Republica Moldova.

Președintele Grupului de inițiativă pentru reforma constituțională

PULBERE Dumitru,
doctor în drept, ex-președinte al Curții Constituționale

Membrii Grupului de inițiativă pentru reforma constituțională

ANDRONIC Nicolae,
doctor în drept, avocat,
ex-vice-Președinte al Parlamentului, ex-prim-Viceprim Ministru

AVORNIC Gheorghe,
doctor habilitat în drept, profesor universitar,
Președintele Uniunii Juriștilor din Moldova

BURIAN Alexandru,
doctor habilitat în drept, profesor universitar,
deputat în primul Parlament,
Președinte al Asociației de Drept International din Republica Moldova

CEBAN Evghenii,
magistru în drept, jurnalist

COMARNIȚCAIA Elena,
doctor în drept, avocat

GAFTON Mihai,
magistru în drept, avocat stagiar

GUȚULEAC Victor,
doctor în drept, profesor universitar

KUCIUK Valeriu,
doctor în drept, avocat, lector universitar

MIDRIGAN Pavel,
doctor în politologie, conferențiar universitar,
avocat, ex-procuror

PAVLOVSKI Stanislav,
ex-judecător la CEDO

PUȘCAȘ Victor,
doctor în drept, conferențiar universitar,
ex-președinte al Curții Constituționale, deputat în primul Parlament

ARMEANIC Alexandru,
doctor în drept, conferențiar universitar

COSTACHI Gheorghe,
doctor habilitat în drept, profesor universitar,
cercetător științific principal în cadrul
Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

IACUB Irina,
doctor în drept, avocat, conferențiar universitar
interimar

NEGRU Alina,
doctor în drept, conferențiar universitar

PAȘCANEANU Tudor,
doctor în drept, conferențiar universitar

INVITAȚIE LA CONFERINȚĂ

Stimate Domn / Doamnă!

Avem plăcerea de a Vă invita să participați la conferința internațională științifico-practică cu genericul ”**Jurisdicția constituțională din Republica Moldova: abordări, probleme și perspective**”.

Evenimentul va avea loc pe **5 iunie 2020** cu începere de la ora 10.00 (*înregistrarea participanților de la ora 09.00 – 10.00*), în incinta Universității de Studii Politice și Economice Europene “*Constantin Stere*” (Chișinău, bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt, nr.200).

Persoanele interesate să ia cuvântul în cadrul lucrărilor Conferinței, urmează a ne comunica prealabil despre aceasta, dar și a ne prezenta în format *Word* textul lucrării, pentru editarea ulterioară a unei Culegeri de rapoarte de la conferință.

Obiectivul conferinței este de a oferi o platformă de discuție referitor la demararea reformei justiției constituționale în Republica Moldova, care actualmente se află într-o criză gravă, manifestându-se prin tentativa de uzurpare a puterii de stat care a avut loc cu participarea Curții Constituționale, în ingerința politicului și a oligarhiei în justiția constituțională, adoptarea de Curte a unor decizii de oportunitate sau influențate politic, dar și privind competențele nelimitate ale autorității de jurisdicție constituțională vizavi de responsabilitatea redusă a judecătorilor constituționali.

Conferința se adresează autorităților publice exponente ale puterii de stat, subiecților de sesizare la Curtea Constituțională, partidelor politice parlamentare, experților și specialiștilor din domeniul dreptului, juriștilor și avocaților, cercetătorilor științifici din Republica Moldova.

Rapoartele și comunicările prezentate în prealabil organizatorilor conferinței, vor fi publicate într-o culegere

În speranța ca veți da curs invitației noastre, contribuind astfel la o promovare cât mai corectă și transparentă a reformei constituționale în Moldova și importanța acesteia pentru reformatarea justiției și asigurarea independenței reale a autorității de jurisdicție constituțională, Vă mulțumim!

Cu respect,

Dumitru PULBERE,
Doctor în drept,
Ex-președinte al Curții Constituționale din
Republica Moldova,
Președintele Grupului de inițiativă pentru
reforma constituțională

Date de contact: tel.078505010,
e-mail: dmitry.pulbere@gmail.com

**REFORMAREA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI ȘI
APLICABILITATEA ACESTEI EXPERIENȚE LA PERFEȚIONAREA
ACTIVITĂȚII CURȚII CONSTITUȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA**

Stanislav PAVLOVSCHI

Ex-judecător la Curtea Europeană a Drepturilor Omului,
Republica Moldova

e-mail: *stanislav.pavlovschi@yahoo.com*

<https://orcid.org/0000-0002-1708-2650>

**REFORM OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS AND THE APPLICABILITY OF THIS
EXPERIENCE TO THE IMPROVEMENT OF THE ACTIVITY OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF
THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

**RÉFORME DE LA COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME ET APPLICABILITÉ DE CETTE
EXPÉRIENCE À L'AMÉLIORATION DE L'ACTIVITÉ DE LA COUR CONSTITUTIONNELLE DE LA
RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA**

**РЕФОРМА ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА И ПРИМЕНИМОСТЬ ДАННОГО
ОПЫТА ДЛЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА**

Stimați prieteni,

Este foarte salutară intenția societății juridice din Moldova să abordeze cele mai stringente probleme cu care se confrunta justiția constituțională din Republica Moldova.

Mai mulți specialiști în drept constituțional consideră că în momentul de față țara noastră se află la o cu totul alta perioadă de dezvoltare decât cea de acum 25 de ani, când a fost creată Curtea Constituțională.

Experiența acestei instituții manifestă necesitatea perfecționării activității ei. Și din acest punct de vedere, este foarte importantă experiența și practica Curții Europene pentru Drepturile Omului (CtEDO), care în

istoria sa a trecut prin câteva reforme majore, în urma cărora acum avem cu totul altă Curte.

Protocolul nr. 11 din 1994 (în vigoare din 1 noiembrie 1998) a înlocuit mecanismul inițial format dintr-o Comisie și o Curte Europeană a Drepturilor Omului existente cu o nouă Curte permanentă. Această schimbare a pus capăt rolului de filtrare a Comisiei, permițând reclamanților să se adreseze direct la Curte.

Protocolul nr. 14, adoptat în anul 2004 (în vigoare din 01 iunie 2010) a instituit noi reguli de formare a completelor Curții și crearea formațiunii jurisdicționale a judecătorului unic, instituirea unui nou criteriu de admisibilitate cu privire la existența

unui prejudiciu important, crearea condițiilor necesare pentru participarea Comisarului pentru Drepturile Omului în procedurile în fața Curții și stabilirea unui mandat unic de 9 ani al judecătorilor.

Protocolul nr. 15, adoptat în 2013 (nu este intrat în vigoare), a introdus în Preambulul Convenției referința la principiul subsidiarității și doctrina marjei de apreciere, a redus de la 6 luni la 4 luni termenul în care cererea trebuie să fie depusă la Curte, a amendat criteriul de admisibilitate cu privire la „prejudiciul important” pentru a înlătura a doua condiție care împiedică respingerea unei cauze care nu a fost examinată în mod corespunzător de o instanță internă, a exclus dreptul părților într-o cauză de a se opune desesizării unei camere în favoarea Marii Camere, a înlocuit limita de vârstă a candidaților la funcția de judecător, care să fie mai mică de 65 de ani la data la care lista din trei candidați va fi examinată de Adunarea Parlamentară.

Protocolul nr. 16, adoptat în 2013 (în vigoare din 01 august 2018), care permite instanțelor supreme să solicite Curții avize consultative privind chestiuni de principiu referitoare la interpretarea și aplicarea drepturilor și libertăților definite în Convenție sau în protocoalele la aceasta.

Autoritățile Republicii Moldova la fel au încercat să reformeze Curtea Constituțională.

Pe 18 mai 2016 Ministrul Justiției a adoptat Ordinul nr. 550, prin care a fost format un grup de specialiști în fața cărora a fost pusă sarcina consolidării rolului Curții Constituționale, inclusiv, perfecționării cadrului legal.

Din păcate, activitatea acestui grup de lucru nu a avut finalitate. Această situație necesită remediere.

Din punctul meu de vedere, în cadrul reformării Curții Constituționale ar putea fi studiate și examinate următoarele întrebări:

1) Consolidarea independenței Curții Constituționale prin înlăturarea pedepsei pentru ingerință ilegală în activitatea ei, precum și prin acordarea salarizării adecvate judecătorilor și personalului Curții, care ar reflecta rolul acestei instituții în ierarhia instituțiilor de drept din Moldova.

2) Elaborarea criteriilor clare de admisibilitate a sesizărilor depuse la Curtea Constituțională.

3) Introducerea controlului ex ante al legilor până la promulgarea acestora de către Președintele Țării.

4) Lărgirea competențelor Curții Constituționale prin introducerea recursului individual constituțional, lăsând în perioada tranzitorie acceptarea acestor recursuri la discreția Curții.

5) Investirea Curții Constituționale cu dreptul examinării încălcărilor pretinse ale Convenției pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale.

6) Lărgirea componenței Curții și divizarea ei în Camere și Plenară.

Acestea sunt doar câteva propuneri. În detaliu aceste întrebări ar putea fi examinate după formalizarea creării grupului de lucru, care ar fi împuternicit cu procesul de reformare al justiției constituționale din Moldova.

**TOTALURILE ACTIVITĂȚII
CURȚII CONSTITUȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA.
BILANȚ LA 25 DE ANI**

Victor PUȘCAȘ

Doctor în drept, conferențiar universitar
Ex-președinte al Curții Constituționale a Republicii Moldova
e-mail: victorpuscas@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-0885-7968>

Valeriu KUCIUK

Doctor în drept, lector universitar
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova, Republica Moldova
e-mail: vkuchiuk@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-5903-2651>

Controlul de constituționalitate a legilor a fost introdus cu scopul de a asigura supremația Constituției și de a menține ramurile puterii (legislativă, executivă și judecătorească) în câmpul constituțional. În lucrare, autorii cercetează activitatea Curții Constituționale a Republicii Moldova pe parcursul a 25 de ani și ajung la anumite concluzii și recomandări care vin să contribuie la realizarea de către Curte a funcțiilor sale de garantare a supremației Constituției, la realizarea principiului separării puterilor în stat, la asigurarea responsabilității statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat.

Cuvinte-cheie: justiție, supremația Constituției, Curtea Constituțională.

**TOTALS OF THE ACTIVITY OF
THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA.
REVIEW AT 25 YEARS**

The control of the constitutionality of the laws was introduced in order to ensure the supremacy of the Constitution and to maintain the branches of power (legislative, executive and judicial) in the constitutional field. In the paper, the authors research the activity of the Constitutional Court of the Republic of Moldova over 25 years and reach certain conclusions and recommendations that contribute to the realization by the Court of its functions of guaranteeing the supremacy of the Constitution, the realization of the principle of separation of powers, to ensure the responsibility of the state towards the citizen and of the citizen towards the state.

Keywords: justice, supremacy of the Constitution, Constitutional Court.

**TOTAUX D'ACTIVITÉ DE LA COUR CONSTITUTIONNELLE
DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA. BILAN À 25 ANS**

Le contrôle de la constitutionnalité des lois a été introduit afin d'assurer la suprématie de la Constitution et de maintenir les branches du pouvoir (législatif, exécutif et judiciaire) dans le domaine constitutionnel. Dans le présent document, les

auteurs enquêtent sur l'activité de la Cour constitutionnelle de la République de Moldova, à l'âge de 25 ans, et parviennent à un certain nombre de conclusions et de recommandations qui contribuent à la réalisation de l'exercice par la Cour de ses fonctions en tant que garantie de la suprématie de la Constitution, de la mise en œuvre du principe de la séparation des pouvoirs et de la responsabilité de l'état envers ses citoyens et des citoyens envers de l'état.

Mots-clés: justice, suprématie de la Constitution, Cour constitutionnelle.

ИТОГИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА ЗА 25 ЛЕТ

Контроль за конституционностью законов был введен в целях обеспечения верховенства Конституции и сохранения ветвей власти (законодательной, исполнительной и судебной) в конституционном поле. В статье авторы исследуют деятельность Конституционного Суда Республики Молдова за 25 лет и приходят к определенным выводам и рекомендациям, которые способствуют реализации Судом функций по обеспечению верховенства Конституции, реализации принципа разделения властей, обеспечению ответственности государства по отношению к гражданину и гражданина по отношению к государству.

Ключевые слова: правосудие, верховенство Конституции, Конституционный суд.

Considerațiuni

Odată cu alegerea noului Parlament, la începutul anilor '90, au fost inițiate discuții referitor la introducerea controlului de constituționalitate. Se conștientiza faptul că, potrivit principiilor statului de drept, toate instituțiile statului trebuie să activeze în câmpul constituțional.

Dar care model era cel mai potrivit pentru Moldova?

În acest context este de reținut, că de la 1 decembrie 1988, în fosta Uniune Sovietică activa Comitetul de supraveghere constituțională cu atribuții consultativ-recomandabile, din componența căruia făcea parte și reprezentantul RSSM.

Totodată, la acel moment, deja existau în practica internațională un șir de modele de control al constituționalității legilor: american, european, britanic, mixt ș.a., unde fiecare din ele aveau caracteristicile sale specifice. Totodată, comunitatea științifică din Republica Moldova insista asupra ideii, că justiția constituțională necesită a fi efectuată de un organ unic, special și specializat în acest domeniu.

Autorii proiectului Legii cu privire la Curtea Constituțională a Republicii Moldova¹ (în continuare

¹ Pușcaș, V., Smochină, A. și Negru, B. Комментарий к

– CCRM), studiind mai multe modele existente de control constituțional, au propus pentru implementare modelul european, despre care autorul Renoux Th.² relatează următoarele: „În modelul concentrat de tip european, Curtea Constituțională se situează în afara celor trei ramuri ale puterii constituite tradițional (legislativă, executivă și judecătorească) și chiar deasupra lor. Acest model se datorează doctrinei italiene, spaniole, belgiene și franceze. Acest model pornește de la ideea, conform căreia, pentru a putea controla activitatea unui organ, cum este, de exemplu, Parlamentul sau Guvernul, e necesar ca cel ce controlează să se situeze la un nivel superior celui al organului controlat. Această concepție a unor curți constituționale situate în afara celor trei puteri constituționale clasice își găsește un sprijin puternic atât în jurisprudența constituțională, cât și în redacția constituțiilor europene”.

проекту закона о Конституционном суде, 16 января 1993 год. Независимая Молдова și Nota explicativă la proiectul de lege cu privire la Curtea Constituțională. Moldova Suverană, 18 ianuarie 1993.

² Renoux, Th. Le Conseil Constitutionnel et le pouvoir judiciaire en France dans le modèle européen de contrôle de constitutionnalité des lois. De la diversité des institutions à l'unité des droits. // În „Revue internationale de droit comparé” nr. 3, 1994.

Autorii proiectului de lege cu privire la Curtea Constituțională³, atât la faza pregătirii proiectului, cât și pe parcursul promovării lui publice, au depus eforturi considerabile pentru a convinge participanții la dezbateri despre necesitatea introducerii modelului european de control al constituționalității legilor, inclusiv după adoptarea cadrului legal, al cărui autor este Hans Kelsen⁴.

Anume aceste idei și-au găsit reflectare în textul Constituției Republicii Moldova din 29.07.1994⁵ și ulterior în prevederile Legii nr. 317/1994⁶ și ale Codului jurisdicției constituționale, adoptat prin Legea nr. 502/1995⁷.

Urmărind scopul creării unei instituții independente, care să excludă atât influența politicului asupra soluțiilor emise, cât și implicarea politică a judecătorilor constituționali, precum și statuarea organizării și activității autorității publice date exclusiv în câmpul constituțional, autorii au convenit că este necesar de a introduce o serie de garanții, printre care:

- statuarea în Constituție a Curții Constituționale și a statutului ei de gardian;
- abilitarea Curții Constituționale cu competența exclusivă de control a constituționalității legilor;
- plasarea ierarhică a Curții în afara tradiționalelor ramuri ale puterii: legislativă, executivă și judecătorească;
- fondarea participativă a Curții de către toate ramurile puterii de stat prin desemnarea în componența ei a câte doi judecători de la fiecare. Totodată, pentru numărul impar al magistraților Curții, se propunea ca

³ Seminarul internațional „Competențele Curții Constituționale și rolul ei în societate în lumina proiectului de lege cu privire la Curtea Constituțională”, organizat la 17-18 iunie 2002 sub auspiciile Comisiei de la Veneția.

⁴ Kelsen, H. La garantie juridictionnelle de la Constitution. Paris, 1928, p.224-225.

⁵ Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994.

⁶ Legea nr. 317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituțională”.

⁷ Codul jurisdicției constituționale, adoptat prin Legea nr. 502 din 16.06.1995.

al 7-lea judecător constituțional să fie numit de către Președintele Republicii Moldova;

- excluderea influenței politice asupra Curții Constituționale prin examinarea de către Curte exclusiv a problemelor de drept, iar revizuirea propriilor hotărâri să se poată efectua numai în cazurile strict prevăzute de lege⁸, iremediabilitatea și irevocabilitatea hotărârilor Curții - fără posibilitate de a putea fi contestate, determinarea clară și exhaustivă a atribuțiilor Curții;

- reglementarea strictă și concisă a atribuțiilor Curții Constituționale în textul Constituției și neadmiterea diminuării sau extinderii lor fără modificarea Constituției;

- garantarea inviolabilității, inamovibilității și incompatibilității judecătorilor constituționali, precum și alte prevederi conceptuale.

În 25 de ani de la fondarea Curții Constituționale, perioadă (1995-2020), în care au activat 26 de judecători (4 componente), actuala componență din 6 judecători fiind desemnată pentru un mandat de 6 ani în iulie – august 2019⁹.

Vom menționa, că în perioada 2001 – 2013 trei judecători au deținut câte două mandate consecutive.

Mai mulți savanți autohtoni s-au expus asupra funcțiilor Curții¹⁰, dar cu ocazia aniversării date, considerăm necesar de a ne expune asupra următoarelor aspecte - cum poate fi caracterizată această perioadă de 25 de ani de activitate a Curții, dar și cum în realitate și-a exercitat Curtea funcțiile sale,

a) de garantare a supremației Constituției;

⁸ art. 72 al Codului jurisdicției constituționale adoptat prin Legea nr. 502 din 16.06.1995.

⁹ Hotărârea Parlamentului RM nr. 121 din 16.08.2019, Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 302/18 din 30.07.2019, Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 302/18 din 30.07.2019, Hotărârea Guvernului RM nr. 404 din 15 august 2019, Hotărârea Parlamentului RM nr. 121 din 16.08.2019, Hotărârea Guvernului RM nr. 404 din 15 august 2019.

¹⁰ Zubco, V., Cobăneanu, S., Funcțiile Curții Constituționale. Revista Justiția constituțională, 2004, nr. 4, pag. 15.

- b) de realizare a principiului separației puterilor;
- c) de asigurare a responsabilității statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat;
- d) de legislator negativ;
- e) de regularizare și autentificare a schimbărilor politice sau a alternanțelor la putere.

Deci, în acești 25 de ani în care a activat CCRM, statul moldovenesc și societatea s-au aflat într-o perioadă de tranziție, în care s-au perindat mai multe guvernări, s-au succedat mai multe forme de guvernământ: prezidențială, semiprezidențială, parlamentară¹¹, s-au schimbat structura economiei în stat și formele de proprietate, au fost implementate pluripartitismul și pluralismul de opinie, a crescut concurența între partide pentru accesarea la puterea de stat și deținerea ei, și multe alte schimbări de substanță națională.

În această perioadă a existat și o serie de factori negativi¹², pe care Curtea le-a resimțit:

- Inerția gândirii juridice și politice, adeseori perimată. Or, era necesar ca la adoptarea cadrului legislativ, Parlamentul și Guvernul să țină seama de voința suverană a poporului, iar în probleme de interes deosebit să consulte poporul, astfel încât deciziile adoptate să fie fundamentate în voința Suveranului, și anume această voință să fie transpusă în dezvoltarea societății moldovenești, în prosperarea țării Moldovei;

- Lipsa de experiență în edificarea statului de drept și de tradiții în domeniul creației legislative, conducea la faptul că fiecare schimbare de guvernare consemna schimbări radicale în sistemul și arhitectura legislativă adoptată, conducea la ignorarea dialogului social, precum și la reformarea continuă și infinită a domeniului justiției;

- Lipsa bazei legislative proprii, unde influența actelor juridice internaționale dar și a celor prelu-

ate asupra creării și dezvoltării cadrului legislativ național, caracterizează și poate fi considerată drept una din particularitățile principale ale perioadei de tranziție. În procesul elaborării și adoptării legilor deseori au existat accente de moment și influențe externe nejustificate, preluări în corpore ale unor dispoziții de acte internaționale. Noile redacții ale codurilor civil și penal, contravențional și administrativ, de procedură civilă și de procedură penală, - au fost adoptate cu o întârziere esențială;

- Instituțiile democratice și organele de stat au fost și continuă să se afle în proces de continuă reformă, unde competențele lor adeseori nu sânt clar delimitate, unde activitatea lor îndreptată spre prevenirea și combaterea fenomenelor negative - este întârziată;

- Nu s-a aplicat și nici în prezent nu se aplică consecvent regula privind respectarea principiului supremației Constituției, a ierarhiei actelor normative și a competenței instituționale a autorităților și instituțiilor publice. În această perioadă au devenit vizibile tendințele de subapreciere a normelor constituționale, sau de ajustare nejustificată a lor de către autoritățile investite cu prerogativa de adoptare a cadrului normativ, în scopul atingerii obiectivelor politice, fiind din mers substituită constituționalitatea cu oportunitatea.

- Constituția Moldovei a fost de nenumărate ori modificată arbitrar și fără a se ține cont de opinia Suveranului sau de interesul național.

- Curtea Constituțională din străjerul Constituției a evoluat spre calitatea de autor al tentativei uzurpării de stat întru asigurarea menținerii regimului oligarhic în Moldova.

Și iată că la 29 iulie 2019, comunitatea moldovenească a marcat 25 de ani de la adoptarea Constituției¹³.

¹¹ Pușcaș, V. „Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova. 20 de ani de la adoptarea Constituției”, Justiția constituțională, 2019, pag.334.

¹² Pușcaș, V. „Supremația legii în statul de drept”, Justiția constituțională, 2019, Chișinău, p.565-566.

¹³ Pușcaș, V. „29 iulie – ziua adoptării Constituției Republicii Moldova, Legea Supremă a statului”, Justiția constituțională, Chișinău, 2019, p. 579.

Mai mulți participanți la ședința festivă¹⁴ au fost nevoiți să recunoască, că în Republica Moldova care are o Constituție progresistă, există o realitate constituțională deplorabilă. Practica constituțională s-a răsculat împotriva principiilor constituționale, intenționând să le pună la dispoziția arbitrariului și politicului oligarhizat.

Recunoscând starea de fapt a jurisdicției constituționale din Republica Moldova, necesită a reține următoarele.

Constituția reprezintă cadrul juridic fundamental pentru organizarea și funcționarea statului de drept și a dreptului național. Or, democrația instaurată în stat trebuie să aibă exclusiv o natură constituțională, sau aceasta nu poate fi recunoscută drept o democrație veritabilă. Și aceasta, fiindcă anume Constituția generează constituționalismul, pe care trebuie să-l privim ca pe o stare politico-juridică complexă, prin care se produce recepția în masă a dispozițiilor constituționale de către subiecții de drept public și privat.

Totodată, se creează impresia că în Republica Moldova constituționalismul a fost adoptat, dar nu a fost însușit. Ca rezultat, constituționalismul nu este perceput în deplină măsură de societate, dar nici nu a devenit piatră de temelie pentru guvernare.

Astfel, putem constata, că astăzi, între Constituție care conține „*un text bun*”, și realitatea constituțională, există un decalaj considerabil. Or, până în prezent elitele moldovenești nu au înțeles faptul, că anume Constituția realizează și reflectă legătura dintre juridic și politic, că anume buchea și spiritul Constituției sunt alfa și omega statului, societății și a omului. Am putea continua acest șir de aprecieri și metafore la adresa Constituției, dar în opinia noastră, un aspect este cert - rolul autorității de jurisdicție constituțională este unul decisiv pentru înțelegerea în profunzime a

¹⁴ Pușcaș, V., Kuciuk, V. „29 iulie – Ziua Constituției Republicii Moldova. 25 de ani de provocări pentru demnitatea constituțională a poporului moldovenesc.” În monografia „Constituția Republicii Moldova. 25 de ani.” Chișinău, 2020.

supremației acesteia, dar și pentru asigurarea reală a acestei supremații.

În acest context, vom menționa opinia unui cercetător¹⁵, care caracterizând funcțiile CCRM, împarte activitatea ei în trei etape:

- prima (1995–2001) pe care o califică pozitivă,
- a doua (2001–2013) care, în opinia sa, este o „*prăbușire într-un deceniu de stagnare*”, și
- cea de-a treia (2013-2019) – „*etapa de dezvoltare legată de schimbarea componenței Curții, fapt care a generat o revenire la un activism judiciar adecvat timpurilor noastre.*”

Suntem de acord cu această opinie referitor la prima etapă. Dar necesită a sublinia, că anume prima componență a CCRM¹⁶ a pus bazele controlului de constituționalitate în Republica Moldova, a format tradițiile jurisprudenței constituționale, a convins societatea că Curtea Constituțională poate fi un „*străjer*” veritabil al Constituției. Or, judecătorii din prima componență au respectat cu strictețe supremația Constituției Republicii Moldova promovând insistent această supremație în societate și în stat. Activând în baza cadrului constituțional și legislativ existent, ei au vegheat ca CCRM să fie o instituție independentă în ierarhia ramurilor puterii de stat. Anume la acea etapă, CCRM a demonstrat de nenumărate ori că este o instituție de drept care verifică constituționalitatea actelor emise de autorități, dar care nu se conformează rațiunii lor politice.

La rândul său, aceste tradiții de bun-augur au fost continuate și de către noii judecători ai CCRM – 4 la număr, care au intrat în exercițiul funcției la 23.02.2001, doi dintre ei păstrându-și mandatul din prima componență. Și dacă cineva dintre cercetători a făcut concluzii privind „*stagnarea*” Curții fiindcă în

¹⁵ Tănase, A. *Curțile Constituționale sunt acele instituții care au sarcina să vegheze ca să nu existe „regate fără dreptate”*. www.bislav.md (23.02.2017).

¹⁶ Pușcaș, V. *23 februarie – Ziua Curții Constituționale*. // În: Justiția constituțională. Chișinău, 2019, pag. 264.

perioada dată au fost examinate un număr nesemnificativ de sesizări, atunci vom remarca o altă situație care combate teza dată. De exemplu, din numărul total de 212 sesizări depuse în anul 2018, peste 80% au fost excepții de neconstituționalitate, majoritatea absolută fiind declarate inadmisibile, iar Curtea Constituțională pronunțând doar 33 de hotărâri. În acest context expunem considerațiunea, că eficiența activității CCRM nu depinde de numărul sesizărilor depuse, dar de numărul hotărârilor adoptate și de calitatea lor. Totuși, dacă în anul 2018 au fost pronunțate 33 de hotărâri, atunci în anul 2015 (*până la hotărârea de legiuitor activ al Curții prin care au fost acceptate sesizările privind excepția de neconstituționalitate*) au fost pronunțate 31 de hotărâri, 2008 – 24, 2004 – 30, 1999 – 50 de hotărâri, etc. Or, aprecierea calității muncii depuse în sfera justiției doar sub aspect statistic, nu o putem susține, fiind o abordare afectată de eroare de sens și conținut.

În continuare, dacă în anii 1995–2001 judecătorii constituționali au activat într-o atmosferă social-politică liniștită, după anul 2001 activitatea CCRM s-a desfășurat în condițiile „epurării” sistemului judiciar de drept comun și introducerii controlului politic asupra instituțiilor de stat.

Noile forțe politice reprezentate de un singur partid, au format majoritatea constituțională (71 de mandate din 101), și au obținut dreptul și respectiv posibilitatea de a modifica Constituția Republicii Moldova oricând vor considera necesar. La această etapă, opoziția parlamentară era pe cale de dispariție.

Parcurgând calea predestinată și aplicând modalitățile legale de asigurare a supremației Constituției, anume judecătorii din componența anilor 2001 – 2013, au fost nevoiți să înfrunte factorul politic de guvernare, combătând tentativele de imixtiune în justiția constituțională. Mai ales că anume după anul 2001 au început presiunile politice asupra Curții Constituționale. Dar tot în această perioadă, considerăm că a avut loc confruntarea rigidă și împotrivirea

judecătorilor constituționali influenței politice, lucru confirmat prin acțiuni și cazuri concrete¹⁷.

De exemplu, inițial guvernării au limitat rolul Președintelui CCRM, excluzând din art.66 alin.(5) al Codului jurisdicției constituționale sintagma „*în caz de paritate a voturilor, cel al Președintelui devine hotărâtor*”, apoi, prin art.11 alin. (2) din Legea nr.1332 din 26.09.2002 au majorat censul de vârstă pentru numire în funcția de judecător de la 65 la 70 de ani, considerând atunci că aceasta este convenabil celor de la guvernare. Mai apoi, prin Legea nr.1570 din 20.12.2002, s-a intervenit în ordinea votării, stabilind: „*În cazul în care la adoptarea hotărârii privind constituționalitatea actului normativ sau a tratatului internațional se înregistrează paritate de voturi, actul normativ sau tratatul internațional se prezumă constituțional, iar cauza se sistează*”¹⁸. Era evident ca aceste reglementări sporeau cu mult șansele unora de a obține un rezultat scontat în cazul contestării unui act normativ în procedura contenciosului constituțional.

În contextul sus expus, vom menționa ca aceste prevederi au diminuat posibilitățile legale ale CCRM de a soluționa litigiile constituționale. În consecință, CCRM nu a dat nici o soluție în cazurile referitoare la subordonarea Serviciului de Asistență Medicală Urgentă, la planurile de înmatriculare la facultăți, la dreptul de proprietate asupra edificiilor și lăcașurilor de cult, la eliberarea licențelor de emisie s.a.

Ulterior, în ajunul alegerilor parlamentare, guvernarea a avut grijă să-și asigure rezultatele electorale. Mai apoi, prin Legea nr. 253 din 23.10.2008, la art. 66 alin. (5) din Codul jurisdicției constituționale s-a adăugat sintagma: „*În alte cazuri de paritate a voturilor, cu excepția cazurilor prevăzute la art. 4 alin. (1) lit. d), e), f) și h) CJC, cauza se amână*”.

¹⁷ Ziarul Timpul. <https://www.timpul.md/articol/victor-puscas-a-ramas-fara-ceasul-daruit-de-ex-presedintele-voronin-4279.html>

¹⁸ Pușcaș, V. Independența Curții Constituționale în oglinda strămbă a legalității. Ziarul „Timpul”, 17.02.2010.

Astfel, la nivel de problemă a justiției constituționale, putem întreba - cine și cum trebuie să convină judecătorii constituționali să depășească paritatea de voturi, de exemplu în totalizarea rezultatelor alegerilor Președintelui, a Parlamentului, etc.? Desigur, că aceasta este o întrebare ritorică, dar ea oricum marchează o stare de impas constituțional, dificultate normativă statuată de guvernare prin lege. De aceea vom conchiziiona, că modificările normative sus expuse au diminuat posibilitățile constituționale ale CCRM de a soluționa un șir de litigii constituționale privind drepturile legale, dar și de soluționare a litigiilor între instituțiile publice, etc.

În contextul celor sus menționate, putem conchiziiona că cu toate acestea, în așa-numita perioadă de „*stagnare*”, CCRM a adoptat un șir de hotărâri importante și principiale care la rândul său au provocat nemulțumirea guvernanților. Așa, CCRM a declarat neconstituțională tentativa de a întrerupe, în mod voluntar, mandatul aleșilor locali. Tot Curtea a respins inițiativa de alegere a primarilor de către consilii. De asemenea CCRM a susținut drepturile constituționale ale alegătorilor¹⁹, ș.a..

Reacția negativă a reprezentanților guvernării la aceste decizii ale Curții a fost vehementă. Și este de reținut, că reacția de moment s-a transformat în program de acțiune a guvernanților, devenind la moment celebră declarația unui lider de partid: „*Judecătorii Curții nu sunt zeeii coborâți pe pământ și nu pot să ia decizii mai corecte decât o sută de deputați*”²⁰.

S-a propus chiar să fie modificată legislația în așa mod, încât Parlamentul să poată ocoli hotărârile Curții Constituționale. Anume în perioada numită de unii „*stagnare*” a fost eliberat din funcție

¹⁹ Hotărârea CCRM nr. 10 din 19.02.2002 pentru controlul constituționalității Hotărârii Parlamentului nr. 807 din 05.02.2002 „Cu privire la stabilirea datei alegerilor locale generale”.

²⁰ Pușcaș, V. Independența Curții Constituționale în oglinda strămbă a legalității. Ziarul „Timpul”, 17.02.2010.

Președintele CCRM²¹, și nu numai pentru declarații politice, după cum s-a afirmat în mass-media, dar și pentru acțiuni de diminuare a independenței Curții și de divulgare a secretului deliberării.

Despre împotrivirea judecătorilor constituționali oricăror presiuni externe ne vorbește și decizia CCRM²² prin care a fost calificată drept imixtiune scrisoarea deschisă a unui deputat în Parlament, data-tă cu 06.09.2011, care conținea recomandări concrete privind examinarea sesizării nr.96 din 06.04.2011. Nedemonstrarea loialității față de guvernare s-a soldat cu declarația fracțiunii PCRМ din 26.09.2001 și cu adresarea către Consiliul Superior al Magistraturii de a ridica mandatul unui judecător neascultător.

La 08.06.2019 Parlamentul a recunoscut influența excesivă a politicului asupra instituțiilor statului. Dar acest act este o declarație politică, nu juridică. În acest act nu se demonstrează când, în ce perioadă au apărut tentativele de control politic, care a fost imixtiunea și care au fost efectele juridice care necesită a fi înlăturate.

Cineva ar putea considera că introducerea în perioada dată a controlului politic asupra instituțiilor de drept sunt doar zvonuri²³ și nici o partajare a organelor statale între forțele politice venite la guvernare în 2009 – 2019 n-a avut loc.

Dar adevărul privind acordurile politice AIE-1 (AIE – Alianța pentru integrare europeană), AIE-2 etc. lasă de dorit, mai ales că inițial, partidele politice chiar au ascuns faptul că ar exista anexe la acordu-

²¹ Hotărârea CCRM nr. Ag-5 din 28.09.2011 cu privire la destituirea dlui D.Pulbere din funcția de Președinte al Curții Constituționale.

²² Decizia CCRM nr. 2 din 07.09.2011 asupra demersului judecătorului Victor Pușcaș privind scrisoarea deschisă a unui deputat în Parlamentul RM (M.O. nr. 152 din 16.09.2011).

²³ Hotărârea Parlamentului nr. 39 din 08.06.2019 privind adoptarea Declarației cu privire la recunoașterea caracterului captiv al statului Republica Moldova (M.O. nr. 208 din 21.06.2019).

rile respective, în care au fost partajate funcțiile pe domenii²⁴.

Considerăm important, că în această perioadă s-au autosesizat și partenerii internaționali ai Republicii Moldova, care au constatat, că informațiile care le-au fost prezentate la Chișinău, indică cert faptul că Alianța pentru Integrare Europeană a partajat între semnatarii și fondatorii acesteia funcții și în cadrul sistemului judecătoresc²⁵.

În contextul susmenționat vom relata și alte fapte.

La 4 martie 2010²⁶ prin hotărârea Parlamentului Republicii Moldova, Președintele Curții Supreme de Justiție a fost eliberat din funcție.

La 10 martie 2010 hotărârea Parlamentului din 04.03.2010 a fost contestată la CCRM.

În procesul pregătirii cauzei spre examinare s-a stabilit că Curtea anterior și-a limitat jurisdicția în aspectul admiterii accesului liber²⁷ la justiția constituțională a persoanelor publice și demnitarilor de stat, pornind de la ideea că autoritățile publice competente, înzestrate cu statut constituțional, vor aplica normele constituționale cu bună credință și nu vor depăși limitele câmpului constituțional. Însă, luând în considerație omisiunile din legislație, susceptibile de a genera abuzuri, precum și jurisprudența CEDO (Curtea Europeană pentru Drepturile Omului) în privința rezolvării litigiilor de muncă, CCRM și-a revizuit competența, hotărând că „*actele emise de Parlament, Președintele Republicii Moldova și*

²⁴ (doc) Acordul AIE2, mina care a desființat Alianța! Cum s-au partajat funcțiile?. <https://unimedia.info/stiri/doc-acordul-aie2--mina-care-a-desfiintat-aliana-cum-s-au-partajat-functiile-57321.html>; <http://www.e-democracy.md/files/parties/acord-constituire-aie-2010.pdf>

²⁵ 01.12.2011: Coraportorii APCE: Justiția din Moldova nu a atins până în prezent standardele europene. http://www.pcrn.md/main/index_md.php?action=news&id=7019

²⁶ Hotărârea Parlamentului nr. 30 din 04.03.2010 privind eliberarea din funcție a Președintelui Curții Supreme de Justiție (M.O. nr. 34 din 09.03.2010).

²⁷ conform prevederilor art. 20 al Constituției Republicii Moldova.

Guvern referitoare la persoanele oficiale exponente ale unui interes public deosebit, alese sau numite pentru durata mandatului atribuit, pot face obiect al controlului de constituționalitate sub aspectul formei și procedurii de adoptare.”²⁸

După modificarea jurisprudenței sale, CCRM a declarat neconstituțională Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova²⁹ de eliberare din funcție a președintelui Curții Supreme de Justiție, pentru că, potrivit legislației³⁰, președintele Curții Supreme de Justiție poate fi numit și eliberat din funcție numai la propunerea Consiliului Superior al Magistraturii. Era evident faptul constatat de Curte, că eliberarea din funcție a persoanei cu statut constituțional de demnitate publică, asupra căreia se răsfrângea principiul incompatibilității, a fost făcută printr-o hotărâre politică.

Cu referire la cele menționate, remarcăm că și mass-media din republică a semnalat fenomenul partajării politice a instituțiilor statale și a introducerii controlului politic în organele de drept, care a început odată cu investirea Parlamentului ales la 29 noiembrie 2009³¹ și a continuat cu Parlamentul ales la 26 noiembrie 2010³².

Totuși, în pofida reacției negative a unor demnitari de stat, a reprezentanților unor cercuri politice³³ și

²⁸ Hotărârea CCRM nr. 10 din 16.04.2010 pentru revizuirea Hotărârii Curții Constituționale nr. 16 din 28.05.1998 „Cu privire la interpretarea art. 20 din Constituția Republicii Moldova” în redacția Hotărârii nr. 30 din 09.07.2007 (M.O. nr. 58 din 23.04.2010).

²⁹ Hotărârea CCRM nr. 11 din 27.04.2010 pentru controlul constituționalității Hotărârii Parlamentului nr. 30 din 04.03.2010 privind eliberarea din funcție a Președintelui Curții Supreme de Justiție (M.O. nr. 18 din 07.09.2010).

³⁰ Legea nr. 789 din 26.03.1996 cu privire la Curtea Supremă de Justiție (art.9¹), Legea nr. 544 din 20.07.1995 cu privire la statutul judecătorului (art.9) și Legea nr. 947 din 19.07.1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii (art.4).

³¹ Parlamentul de legislatură a VI-a (aprilie-iulie 2009).

³² Parlamentul de legislatură a VII-a (29.07.2009 – 28.11.2010).

³³ Pușcaș, V. «Tertipurile Ministrului Justiției».

mass-media, CCRM a demonstrat consecvență în asigurarea supremației Constituției și independență față de orice altă autoritate publică, asigurând respectarea art. 134 din Constituția RM.

Remarcăm, că la acel moment au avut loc discuții aprinse constatate³⁴ în cadrul dezbaterilor publice privind constituționalitatea hotărârii pronunțate, inclusiv fiind dezbătută aplicarea jurisprudenței CEDO în jurisprudența unicei autorități de jurisdicție constituțională din Republica Moldova, dar care în final au susținut constituționalitatea actului justiției constituționale, deci oferind suportul public.

Ne vom expune și asupra activității CCRM în perioada ce a urmat după anul 2013, cu aprecierile de rigoare.

Astfel, dacă în perioadele precedente hotărârile CC RM erau susținute de comunitatea savanților și specialiștilor în drept (*nu vorbim de guvernanți*), atunci în etapa a treia nu vom găsi opinii publice în susținerea activității Curții, poate cu excepția unor persoane interesate.

Deci, începând cu anul 2013, percepția multora despre Curte a devenit negativă, iar activitatea Curții a generat critici și calificative negative de genul „hotărâri halucinante”, „hotărâri absurde”, „hotărâri însoțite de uzurparea puterii în stat”, „batjocură față de Constituție”, etc.³⁵

Neîncrederea față de Curte și hotărârile ei au provocat-o judecătorii înșiși, fiind criticați de faptul că dețin cetățenia altor state și demonstrează loialitate față de alte guverne, iar unii judecători³⁶ erau bănuți de implicare în diferite companii economice, astfel încălcând jurământul și principiul incompatibilității,

³⁴ Pușcaș, V. Jurisprudența Curții Europene în activitatea jurisdicțională a Curții Constituționale. Revista „Săptămâna” din 14 și 21 mai 2010, pag. 7 și 11.

³⁵ V.P. «Dați-i Cezarului ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu». Justiția constituțională, Chișinău, 2019, pag.283.

³⁶ rise.md/doc – internet la situația din 13.01.2016.

nemanifestând vreo reacție la asemenea învinuiri³⁷.

Noi nu susținem și nici nu respingem aceste acuzații în adresa judecătorilor constituționali din perioada 2013–2019. De asemenea, nu dorim, prin analiza factologică a hotărârilor CCRM sub aspectul asigurării respectării Constituției, să favorizăm pe cineva. Însă, suntem convinși că asigurarea supremației Constituției în perioada declarată de unii „înfloritoare”, a fost foarte puternic influențată de așa factori interni precum propriile doleanțe ale judecătorilor constituționali.

În contextul sus expus, susținem dezideratul Comisiei de la Veneția, că „*justiția nu este doar formal înfăptuită, ci și se vede că este înfăptuită, fără ingerințe nepotrivite din partea altor ramuri ale puterii, a altor organisme din interiorul judiciarului sau a altor judecători ori a altor autori*”³⁸. Or, judecătorul nu se poate socoti singur pe sine imparțial, el este dator să manifeste în fiecare cauză examinată imparțialitate și devotament față de Constituție, supunându-se numai ei.

Un judecător american scria: „*Eu nu aștept că partea care a pierdut procesul va fi convinsă de obiectivitatea și imparțialitatea justiției, dar eu cred că partea care a pierdut procesul se va convinge, în primul rând, că instanța a ascultat și a înțeles toate argumentele, în al doilea rând, că fiecare judecător cinstit, responsabil și înțelept ar fi ajuns la aceeași concluzie și, în al treilea rând, citind mai multe cazuri,*

³⁷ Interesele ascunse ale judecătorilor constituționali. (Patru din cei cinci judecători ai actualului plen al Curții Constituționale nu și-au declarat toate afacerile la Comisia Națională de Integritate (CNI). În același timp, unul dintre ei a ascuns de autoritățile române calitatea de asociat într-o companie, timp de doi ani, în perioada când a fost deputat în Parlamentul de la București.) <https://www.rise.md/doc-interesele-ascunse-ale-judecatorilor-de-la-curtea-constitucionala-2/>

³⁸ Opinia amicus curiae a Comisiei de la Veneția din 13.12.2019 privind răspunderea penală a judecătorilor Curții Constituționale, pct. 22, și Raportul Comisiei Internaționale a Juriștilor „Promisiunea neîndeplinită privind un sistem judecătoresc independent în Moldova.” 2019, pag. 48-49.

că s-a procedat la fel ca în cazul lui propriu”. Probabil, asemenea sfaturi ar fi utile și pentru judecătorii constituționali din Republica Moldova.

În temeiurile susmenționate, considerăm că pe parcursul întregii perioade 2013 – 2019, completul de judecători constituționali, în multe cauze, n-a asigurat supremația Constituției. Ba chiar mai mult, adeseori Curtea și-a permis să depășească câmpul constituțional. Drept consecință, prin unele hotărâri CCRM a substituit Parlamentul RM creând noi norme de drept, prin altele - a ignorat procedurile prevăzute de Codul jurisdicției constituționale, devenind impredictibilă pentru participanții la proces³⁹. CCRM n-a demonstrat continuitate și consecvență în propria jurisprudență, iar în unele cauze a confundat problemele de constituționalitate cu cele de oportunitate. S-a creat impresia constantă, că CCRM a folosit cu rea-credință lipsa în sistemul național de drept a mecanismelor de contestare a actelor Curții sau de revizuire a celor contrare art.7 din Constituție, care proclamă că „*Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică*”.

Aspecte conceptuale și de principiu

a) Introducerea blocului constituțional în locul Constituției

Prin hotărârea din 05.12.2013⁴⁰ CCRM a recunoscut prevalarea Declarației de Independență asupra Constituției.

Totodată, în opinia separată a unui judecător constituțional se menționează: „*Faptul că Declarația de Independență a fost semnată de toți deputații*

³⁹ Kuciuk, V. Pledoarii la Curtea Constituțională. Susținerea punctelor de vedere ale Parlamentului Republicii Moldova. Ch.: Editura Tipografia „Print-Caro”, 2018. - 556 p.

⁴⁰ Hotărârea CCRM nr. 36 din 05.12.2013 privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova (M.O. nr. 304 din 27.12.2013).

prezenți în ședința Parlamentului nu îi conferă o putere juridică mai mare, aceasta având nivelul de lege... În aceste circumstanțe, Declarația nu poate avea superioritate față de Legea Fundamentală, care este izvorul suprem de drept în sistemul juridic al fiecărui stat”⁴¹.

La stabilirea blocului constituțional CC RM n-a luat în considerare nici faptul existenței unei continuități juridice a statului nostru în perioada anilor 1359-27.07.1994⁴², dar nici obligația CCRM de a garanta securitatea raporturilor juridice, principiu menționat în diverse hotărâri ale CEDO și nu numai⁴³.

Vom nota că Declarația de Independență este un act politic și în acest aspect poate provoca urmări juridice numai prin actele normative ulterioare. Actele politice, cum ar fi Declarația de Suveranitate, Legea cu privire la puterea de stat și Declarația de independență, în măsura necesităților, au fost introduse în Constituție și ca un fir roșu trec prin conținutul normativ al Constituției.

În opinia noastră, prin hotărârea CCRM din 05.12.2013 a dat peste cap noțiunea de supremație a Constituției, recunoscută de doctrina națională de drept a Republicii Moldova și de doctrinele de drept ale statelor lumii care dispun de constituții. Până la pronunțarea acestei hotărâri, era cunoscut faptul că

⁴¹ Băieșu, A. Opinie separată expusă în temeiul art. 27 alin. (5) din Legea cu privire la Curtea Constituțională și art. 67 din Codul jurisdicției constituționale. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/29651, http://www.constcourt.md/public/ccdoc/opinii/ro-op_h36_2013_ro.pdf

⁴² Pușcaș, V. „Consolidarea statalității de la Declarația de suveranitate spre Declarația de independență”, *Justiția constituțională*, 2019, p.317-325; V. Pușcaș „Dezvoltarea instituțională a Republicii Moldova”, *ibidem*, p.327-338; V. Pușcaș „Consolidarea statalității Republicii Moldova”, *ibidem*. P.265-271.

⁴³ Plenul CSJ. Hotărârea nr.3 din 09 iunie 2014 cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Cauza „Pîrnău și alții c. Moldovei” 27 martie 2012 și altele.

Legea Supremă a statului (art.7) este Constituția. Prin menționata hotărâre s-a introdus noțiunea de „*bloc constituțional*”: Declarația de Independență + Preambulul Constituției + conținutul normativ al Constituției. Însă, după cum se știe, *numai legiuitorul constituțional poate să formeze blocul constituțional*⁴⁴.

Este ușor de observat că, în comparație cu constituțiile Franței, Estoniei și ale altor state, care în preambulul Constituției se referă și la alte acte funcționale paralel cu Constituția, în Republica Moldova conținutul unic al Constituției: preambulul, blocul normativ și blocul tranzitoriu, a fost deja format în ordinea stabilită de legiuitorul constituțional încă la 29 iulie 1994.

Plasându-se în afara câmpului constituțional, CCRM și-a motivat hotărârea prin aplicarea precedentului francez, discutat în Franța începând cu anul 1958 și aprobat de Consiliul Constituțional francez abia în 1972.

Este cunoscut faptul, că sistemul național de drept al Republicii Moldova face parte din familia romano-germană (europeană sau continentală), despre care cercetătorii în drept⁴⁵ afirmă că „*familia juridică romano-germană a adoptat principiul non exemplis sed legibus juricandum est (verdictul nu se pronunță în temeiul exemplelor, ci al legilor)*.”

Aplicând precedentul judiciar, caracteristic sistemului de drept anglo-saxon, CCRM în același timp, printr-un șir de hotărâri⁴⁶, a explicat instanțelor de drept comun că nici precedentele judiciare, nici hotărârile explicative și avizele consultative ale Plenului Curții Supreme de Justiție nu sunt obligatorii pentru instanțele judecătorești de drept comun.

⁴⁴ Pușcaș, V. „Dacă dorește, de ce să nu se accepte?” Ziarul „Săptămîna”, 10 ianuarie 2014.

⁴⁵ Guceac, I. Constituția la răscrucea de milenii, Chișinău, 2013, pag.19.

⁴⁶ Hotărârea CCRM nr. 2 din 09.02.2016, Decizia CC nr. 88 din 22.11.2016, HCC nr. 25 din 22.07.2016, Hotărârea CCRM nr. 55 din 14.10.1999 și altele.

b) Interpretarea extensivă a hotărârilor Curții Europene pentru Drepturile Omului

La 27.04.2010 CEDO⁴⁷ a examinat cererea dlui A.Tănase, care se pretindea victimă a neînregistrării cererii de participare la alegerile parlamentare din motivul deținerii cetățeniei române.

În cadrul examinării cererii nr.7/08, Marea Cameră a CEDO „*a constatat în unanimitate violarea art. 3 al Protocolului nr. 1 la CEDO*”.

Însă într-un șir de hotărâri⁴⁸, adoptate cu violarea art.72 din Codul jurisdicției constituționale, CCRM a extins poziția de drept a CEDO privind dubla cetățenie a candidaților electorali, *asupra tuturor persoanelor publice și demnitarilor de stat, inclusiv a celor care, în conformitate cu Constituția, sunt obligați să garanteze supremația Constituției, suveranitatea statului și a poporului, securitatea ei și independența*⁴⁹.

c) Elaborarea normelor de drept. Substituirea legiuitorului constituant

Prin Hotărârea nr.7/2016, după 16 ani de securitate a raporturilor juridice, CCRM a declarat neconstituționale un șir de reglementări ale Legii nr.1115 din 05.07.2000, inclusiv modalitatea de alegere a Președintelui Republicii Moldova de către Parlament, statuând alegerea Președintelui RM prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat⁵⁰.

⁴⁷ Hotărârea CEDO din 27.04.10 în cauza Tănase c. Moldovei www.justice.md la situația din 17.02.2020.

⁴⁸ Hotărârea CCRM nr. 31 din 11.12.2014 privind revizuirea Hotărârea CCRM nr. 9 din 26.05.2009 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 273 din 07.12.2007-<http://constcourt.md/>

⁴⁹ Кучук, В., Пушкаш, В. Угроза национальной безопасности страны как следствие двойного гражданства (казуальный анализ). *Justiția constituțională*. Chișinău, 2019, pag. 170-209.

⁵⁰ Hotărârea CCRM nr. 7 din 04.03.2016 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115 din 05.07.2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova.

Fără nici o explicație, Curtea a depășit Decizia sa din 18.05.2001⁵¹, prin care se recunoștea, că potrivit art.135 din Constituție, CCRM este abilitată să supună controlului constituțional doar legile ierarhic inferioare Constituției. Legile constituționale, după intrarea lor în vigoare, devin parte componentă a Constituției (art.7 din Constituție) și pot fi revizuite în ordinea art.75, art. 141-143 din Constituție.

Prin urmare, CC RM a ignorat jurisprudența sa anterioară și, prin hotărâre, a formulat conținutul articolului 78 „Alegerea Președintelui” și al articolului 89 „Suspendarea din funcție”, le-a introdus în textul Constituției și a publicat Constituția într-o nouă redacție.

Astfel, Curtea a substituit Parlamentul, care, conform art. 60 din Constituție, „*este organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova și unica autoritate legislativă a statului.*”

De asemenea, CCRM a admis devieri doctrinare, stipulând la pct. 2 lit. a) din partea rezolutivă a hotărârii sale că „*după pronunțarea avizului de către Curtea Constituțională, nu se admit intervenții în textul proiectului legii de revizuire a Constituției, iar ignorarea sau depășirea acestuia pot servi drept temei pentru nulitatea modificărilor ulterioare*”.

Legislația RM nu conține reglementări privind forța juridică a avizelor CCRM, dar în jurisprudența sa anterioară (1995-2016), CCRM a recunoscut caracterul consultativ al avizelor sale. Mai mult, în practica sa jurisdicțională, CCRM întotdeauna vedea o diferență între textele avizelor și ale legilor constituționale adoptate. În cazul avizelor, scopul era de a fi respectat spiritul, conceptul și principiile constituționale, dar este neîndoielnic, că orice aviz are un caracter de recomandare, la fel ca și avizele Comisiei de la Veneția.

⁵¹ Decizia CCRM nr. 5 din 18.05.2001 privind controlul constituționalității Legii nr. 1115 din 05.07.2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova.

Totodată, unele state reglementează caracterul juridic al avizelor autorităților de jurisdicție constituțională. De exemplu, art.146 lit. h) din Constituția României prevede, că Curtea Constituțională „*dă aviz consultativ*”. De asemenea, art.106 alin. 3 din Constituția Lituaniei prevede, că „*în baza concluziilor Curții Constituționale, Parlamentul este cel care decide definitiv cu privire la cauzele prevăzute la al treilea alineat al art. 105 din Constituție*”.

Potrivit explicației impuse în spațiul public, CCRM n-a creat noi norme constituționale, dar numai le-a revigorat (potrivit DEX-ului, le-a înviorat, fortificat). Credem că o să fie susținută opinia noastră că schimbarea modului de alegere a Președintelui RM este o modificare esențială și trebuia efectuată exclusiv de către Parlament, dar nu de către Curte. Mai mult ca atât, Legea nr.1115 din 05.07.2000 stipula că la funcția de Președinte al RM poate pretinde cetățeanul care a atins vârsta de 35 de ani, iar HCC din 04.03.2016 a majorat acest plafon, constituind 40 de ani împliniți^{52, 53}. Ar fi interesant ca publicul să cunoască, care a fost adevăratul motiv al ridicării plafonului de vârstă?

La acest subiect au fost expuse comentarii extrem de nefavorabile pentru CCRM de către întreaga societate civilă.

Ca urmare, hotărârea nr.7 din 04.03.2016 n-a fost recunoscută nici de specialiștii în drept, nici de unele partide politice, care au boicotat alegerile, iar un expert român a apreciat această hotărâre ca fiind una „halucinantă”⁵⁴.

⁵² Pușcaș, V. Replică la press-release-ul CCRM din 16.03.2016. Justiția constituțională. 2019, pag. 287-289.

⁵³ Pușcaș, V. Platon mi-e prieten, dar adevărul este mai presus. Justiția constituțională. 2019, pag. 303-305.

⁵⁴ Știri 24. Analist român: Decizia Curții Constituționale este halucinantă și o premieră mondială. 05 martie 2016. <https://stiri24.md/analist-roman-decizia-curtii-constitutionale-este-halucinant-si-o-premiera-mondiala/>; <http://www.allmoldova.com/>. Analist român, despre decizia CC: Halucinant. Unicat mondial. <http://www.allmoldova.com/ru/news/analist-roman-despre-decizia-cc-halucinant-unicat-mondial>

d) Ridicarea excepției de neconstituționalitate în Republica Moldova

Totuși, cea mai importantă victorie a reformei judiciare și de drept în RM, în opinia noastră, este dreptul instanțelor judecătorești de a nu aplica la rezolvarea litigiilor actele normative contrare Constituției. Or, înainte de a aplica actul normativ la rezolvarea litigiului, instanța judecătorească este obligată să verifice conformitatea actului normativ cu cerințele dreptului, Convenției privind apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului și Constituției și abia după aceasta poate să decidă cauza^{55, 56}.

Acest drept al instanțelor judecătorești este prevăzut și în art.135 alin. (1) lit. g) din Constituție, care stipulează că Curtea Constituțională „*rezolvă cazurile excepționale de neconstituționalitate a actelor juridice, sesizate de Curtea Supremă de Justiție.*” Aceste prevederi ale Constituției au fost dezvoltate prin codurile de procedură penală (art.7) și civilă (art. 12¹), prin legile nr. 317 din 13.12.94 și nr. 502 din 16.06.95 (art. 25 și, respectiv, art. 38 privind subiecții cu drept de sesizare).

Mecanismul ridicării excepției de neconstituționalitate, introdus în anul 1996, a suferit unele modificări⁵⁷, însă considerăm că n-a fost definitivat potrivit cerințelor jurisprudenței.

Pentru prima dată în anul 1998 a fost înaintată propunerea de a introduce plângerea constituțională a cetățenilor și de a oferi instanțelor de judecată de toate nivelurile dreptul de a sesiza direct Curtea Constituțională. Însă Parlamentul n-a acceptat aceste propuneri înaintate de Președintele Republicii

⁵⁵ Hotărârea Plenului CSJ nr. 2 din 30.01.1996 cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Constituției RM.

⁵⁶ Hotărârea Plenului CSJ nr. 17 din 19.06.2000 privind aplicarea în practica judiciară a unor prevederi ale Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

⁵⁷ Pușcaș, V. Îmbunătățirea sau înrăutățirea mecanismului de ridicare a excepției de neconstituționalitate. Revista „Legea și viața”, 2007, nr. 2.

Moldova și Curtea Constituțională în anii 2004 – 2009.

Substituind Parlamentul constituent, fără a modifica art.135 alin. (1) lit. g) din Constituție și fără a definitiva la nivel legislativ mecanismul de acces liber la justiția constituțională (art. 20 din Constituție), Curtea Constituțională, prin hotărârea sa⁵⁸, a permis tuturor instanțelor judecătorești să sesizeze direct Curtea Constituțională, fără intermedierea Curții Supreme de Justiție.

Ca rezultat, valul de sesizări, obiectul cărora adeseori nu ține de competența CCRM, a fost de nestăvilit. Potrivit datelor statistice, dacă în 2015 au fost depuse 6 excepții de neconstituționalitate, în 2016 numărul lor a crescut până la 118, în 2017 – 137, în 2018 – 184, în 2019 – 194 de sesizări. Majoritatea excepțiilor au fost respinse la etapa de admisibilitate. În 2019 au fost depuse 194 de excepții, dar au fost acceptate și examinate în fond numai 7. Ponderea excepțiilor de neconstituționalitate în totalul sesizărilor depuse în 2019 a constituit 82%⁵⁹.

În contextul dat, remarcăm că majoritatea sesizărilor sunt întocmite de către avocați. Trebuie să avem în vedere faptul că la depunerea sesizărilor pe cauzele civile, comerciale, administrative și penale, dosarele aflate pe rol în instanțele judecătorești, se suspendă. S-ar putea presupune că prin sesizările depuse se urmărește târâgânarea examinării litigiilor.

În majoritatea cazurilor motivele de inadmisibilitate a sesizărilor au constituit:

- neidentificarea circumstanțelor de fapt;
- lipsa legăturii cauzale între actele contestate și normele constituționale;
- soluționarea problemelor ține de competența altor organe statale;

⁵⁸ Hotărârea CCRM nr. 2 din 09.02.2016 pentru interpretarea art. 135 alin. (1) lit. g) din Constituție.

⁵⁹ Rapoartele Curții Constituționale privind exercitarea jurisdicției constituționale în anii 2015 – 2019 www.constcourt.md

- existența unor hotărâri anterioare ale Curții, etc.

Este necesar ca mecanismul excepției de neconstituționalitate să fie perfecționat de către legislativ prin revizuirea Constituției, modificarea codurilor de procedură civilă și penală, a altor acte normative, interzicerea suspendării examinării cauzelor în instanțele judecătorești, introducerea răspunderii juridice pentru depunerea sesizărilor vădit nefondate și tergiversarea cauzelor etc.

e) Oportunitate sau constituționalitate?

Curtea Constituțională este o instituție politico-juridică și, conform afirmațiilor unor cercetători în dreptul constituțional⁶⁰, ea „face politică, dar numai în limitele Constituției”. De aici decurge concluzia că CC are dreptul să pronunțe hotărârile sale, folosind atât argumente politice, cât și juridice, doar dacă aplică strategia de dezvoltare de lungă durată a societății și a statului. În acest aspect, trezește nedumerire hotărârea CC din 22.04.2013⁶¹, prin care s-a constatat că „Prim-ministrul unui Guvern demis prin moțiune de cenzură pentru suspiciuni de corupție se află în imposibilitatea de a-și exercita atribuțiile. În cazul demiterii Guvernului prin moțiune de cenzură pentru suspiciuni de corupție, Președintele Republicii Moldova are obligația constituțională de a desemna un Prim-ministru interimar dintre membrii Guvernului, integritatea cărora nu a fost afectată.”

Adoptând o astfel de hotărâre, CCRM în primul rând, n-a ținut cont de dreptul fiecărui cetățean (art. 21 din Constituție – Prezumția nevinovăției) de a fi protejat de orice bănuieli până a i se înainta o învinuire, iar în al doilea rând, în argumentarea hotărârii, ea s-a bazat pe declarații politice.

⁶⁰ Витрук, Н. Конституционное правосудие. Москва, «ЮНИТК» 1998 г., стр.67.

⁶¹ Hotărârea CCRM nr. 4 din 22.04.2013 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui RM nr. 534 din 8 martie 2013 privind demisia Guvernului și desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru.

De asemenea, CC RM a conchis că „Președintele Republicii Moldova are obligația constituțională de a desemna un Prim-ministru interimar dintre membrii Guvernului, integritatea cărora nu a fost afectată”. În acest caz, firesc că apare întrebarea – dacă întreg Guvernul a fost demis pentru suspiciuni de corupție, atunci cine și cum poate determina care ministru este corupt și cine din componența Guvernului demis nu este corupt? Dar în legătură cu dilema respectivă, mai apare încă o întrebare rezonabilă – în ce măsură opinia pronunțată a CC RM corespunde spiritului Constituției Republicii Moldova (art.16, 21, 97, 101, 103 și 106)?

Se pare că în cazurile expuse, dezideratul de asigurare a supremației Constituției a fost ignorat de CCRM, dându-se prioritate concluziilor bazate pe oportunitate, și nu pe constituționalitate.

Un alt exemplu. Printr-un șir de acte⁶² vădit neconstituționale, CCRM a suspendat din funcție Președintele Republicii Moldova, purtător al mandatului dat de popor (după cum se afirma – suspendare temporară, pentru care societatea a găsit un termen mai exact – pentru 5 minute), fiind înlocuit de către o altă persoană – Președintele Parlamentului sau, după caz, de Primul-ministru.

Potrivit art.81 și art.89 din Constituție, Președintele Republicii Moldova poate fi tras la răspundere politică și juridică, procedurile fiind strict prevăzute în Constituție.

Limitarea temporară a mandatului Președintelui prin nerespectarea scopurilor suspendării și a procedurilor stabilite contravin Constituției⁶³.

⁶² HCC nr. 28 din 17.10.2017 pentru interpretarea prevederilor art. 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte). Avizul nr. 1 din 08.06.2019, privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de dizolvare a Parlamentului și de stabilire a datei alegerilor parlamentare anticipate.

⁶³ Pușcaș, V. „Dați-i Cezarului ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu”. Justiția constituțională, 2019, pag. 253.

Specialiștii în dreptul constituțional⁶⁴ au criticat dur evenimentele destabilizatoare din Republica Moldova provocate de către CCRM, iar Comisia de la Veneția⁶⁵ a apreciat ca fiind contrară Constituției procedura de suspendare a Președintelui Republicii Moldova și acordarea dreptului de a semna, în numele său, actele de dizolvare a Parlamentului unui Prim-ministru în demisie și unui Parlament cu mandatul expirat⁶⁶. Comisia a subliniat că unica posibilitate de suspendare a Președintelui este cazul exclusiv de inițiere a procedurii de demitere, iar instituirea interimatului se aplică doar în cazurile expres prevăzute de Constituția Republicii Moldova.

La fel pot fi apreciate și actele CCRM pronunțate în zilele de 7-9 iunie 2019 privind interpretarea termenului de 3 luni – 90 de zile ca o condiție pentru dizolvarea Parlamentului, privind durata mandatului Parlamentului ales de legislatura 2014 – 2019; privind activitatea parlamentelor și guvernelor în exercițiu și a celor formate după alegerile din 24.02.2019 și altele, revizuite de CC la 15.06.2019⁶⁷.

⁶⁴ Declarația foștilor membri ai corpului judecătoresc din Republica Moldova www.rdg.md

⁶⁵ Avizul Comisiei de la Veneția din 24 iunie 2019 privind deciziile CC din 8 și 9 iunie 2019 www.protiv.md, www.jurnal.md

⁶⁶ Kuciuk, V. Suveranul puterii de stat este poporul, „Jurnalul juridic național: teorie și practică”. 2019, nr. 4, pag. 8-26.

⁶⁷ Decizia nr. 83 din 07.06.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 102b/2019 privind interpretarea art. 85 alin. (1) coroborat cu art. 63 alin. (2) și (3), 69 alin. (2) și 103 din Constituție (data de la care se calculează termenul de 3 luni de inactivitate a Parlamentului în vederea dizolvării sale); HCC nr. 13 din 08.06.2019 pentru interpretarea prevederilor art. 63 și 85 din Constituție; Hotărârea CCRM nr. 14 din 08.06.2019 pentru controlul constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul de legislatura a X-a pe 08.06.2019; HCC nr. 15 din 08.06.2019 pentru controlul constituționalității Decretelor Președintelui RM din 08.06.2019 privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru și privind numirea Guvernului Republicii Moldova; Avizul nr. 1 din 09.06.2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de dizolvare a Parlamentului și de stabilire a

Adoptarea acestor hotărâri, de care depindea stabilitatea în stat, a trezit o reacție negativă atât în Republica Moldova, cât și în alte state.

Parlamentul legal constituit a reacționat printr-un șir de acte, care au restabilit într-o anumită măsură ordinea legală de drept⁶⁸.

Au reacționat la actele CC și specialiști în drept din alte state europene. De exemplu, Președintele CC a Lituaniei, Dainius Zalimas⁶⁹, și-a exprimat nedumerirea, adresând întrebarea „*dacă interpretarea Constituției se poate baza pe Codul civil (interpretarea termenului de 3 luni – n.a.), deoarece acesta din urmă este de rang inferior și poate fi el însuși subiect al revizuirii constituționale. Deciziile din 8 iunie au fost adoptate într-un mod deosebit de rapid – în câteva ore; prin urmare, nu este clar cum a fost asigurată corectitudinea, publicitatea și transparența procesului judiciar, precum și egalitatea ambelor părți în procedură.*”

Astfel, la acel moment, din „străjer” al Constituției, CCRM în opinia noastră, s-a transformat într-o instituție aservită politicului.

Comisia de la Veneția în avizul său a afirmat că „*CC nu și-a respectat propriile proceduri și nici principiul egalității părților în ceea ce privește recenta criză politică. Rolul esențial al CC este de a menține o distanță egală față de toate ramurile puterii și de a acționa ca un arbitru imparțial în caz de coliziune între ele, respectând totodată soluțiile la*

alegerilor parlamentare anticipate; Avizul nr. 2 din 09.06.2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului; Hotărârea CCRM nr. 16 din 15.06.2019 privind revizuirea Deciziei nr. 83 din 07.06.2019, HCC nr. 13 din 08.06.2019 și Avizelor CC nr. 1 și nr. 2 din 09.06.2019.

⁶⁸ Hotărârea Parlamentului RM nr. 39 din 08.06.2019 pentru adoptarea Declarației cu privire la recunoașterea caracterului captiv al statului Republica Moldova; Hotărârea Parlamentului RM nr. 42 din 08.06.2019 pentru aprobarea Declarației privind condamnarea tentativei de uzurpare a puterii în stat și altele.

⁶⁹ „Președintele Curții Constituționale a Lituaniei, nedumerit de decizia CCRM cu privire la dizolvarea Parlamentului”, Ziarul de Gardă din 14.06.2019. zdg.md

care au ajuns instituțiile legitime din punct de vedere democratic⁷⁰”.

Ca urmare a pierderii încrederii societății după adoptarea de către CCRM în zilele de 7-9 iunie 2019 a actelor de rea faimă, toți judecătorii constituționali la 26 iunie 2019 și-au dat demisia.

Analizând jurisprudența CCRM pe parcursul anilor 2013-2019, apar întrebări privind comportamentul Curții Constituționale în asigurarea respectării principiului supremației Constituției și în alte cauze, de exemplu, examinate în condițiile conflictului de interese⁷¹; stabilirea criteriilor de formare a „majorității parlamentare” și a atribuțiilor acesteia la înaintarea propriului candidat la funcția de Prim-ministru, substituind atribuțiile constituționale ale Președintelui; interpretarea normelor constituționale după principiul „textul Constituției contravine Constituției⁷²”; prelungirea mandatului judecătorului constituțional de către Curte⁷³, și altele?

O chestiune este certă, CCRM poate oferi soluții constituționale doar exclusiv din poziția de gardian al Constituției și ale tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte (*bineînțeles, dacă ultimele nu contravin Constituției*)⁷⁴.

Constatări și concluzii cu titlu de principiu

1. În perioada februarie 1995 – iunie 2019 la CCRM au activat 26 de judecători, dintre care trei au deținut două mandate consecutiv.

2. În perioada 1995 – 2001 judecătorii constituționali au introdus bazele controlului de constituționalitate

⁷⁰ Aviz fără precedent al Comisiei de la Veneția referitor la hotărârile Curții Constituționale din Moldova, Ziarul de Gardă din 21 iunie 2019, zdg.md

⁷¹ Kuciuk, V. „Justiția constituțională și conflictul de interese”. Monografia „Justiția constituțională”, 2019, pag. 17-41.

⁷² Kuciuk, V. Când textul Constituției contravine Constituției. Monografia „Justiția constituțională”, 2019, pag.41-51.

⁷³ Hotărârea CCRM nr. 12 din 12.05.2016 privind interpretarea art. 116 alin. (2) și (4) și art. 136 alin. (1) din Constituție.

⁷⁴ Hotărârea CCRM nr. 55 din 14.10.1999 privind interpretarea unor prevederi din art. 4 din Constituția Republicii Moldova. - <http://constcourt.md/>

și au asigurat ca subiecții de drept să se mențină în câmpul constituțional.

3. În perioada 2001 – 2013 judecătorii constituționali au activat în câmpul constituțional, au readus subiecții de drept în câmpul constituțional, au respins public și transparent imixtiunile politicianului în activitatea CCRM.

4. În perioada 2013 – 2019 judecătorii constituționali, au adoptat un șir de acte convenabile unor grupuri politice și de interese, în unele cauze au demonstrat loialitate față de puterea politică, ceea ce s-a soldat cu demisia *in corpore* a ultimei componente la 26.06.2019.

5. Într-un stat democratic, de drept, în care guvernează legea, Curtea Constituțională merită un respect instituțional. Fiind un „străjer” al Constituției și un arbitru echidistant, este esențial ca ea să manifeste responsabilitate la adoptarea deciziilor și să nu iasă din limitele cadrului constituțional. Dacă aceste lucruri nu sunt respectate, imaginea și justiția înfăptuită de autoritatea de jurisdicție constituțională este compromisă.

6. Curtea Constituțională trebuie să demonstreze în jurisprudența sa continuitate și consecvență. În caz contrar, ea poate deveni imprevizibilă și riscă să piardă încrederea societății.

7. Curtea Constituțională deține dreptul de a-și revizui practica sa, dar acest drept poate fi realizat doar în baza unor argumente extrem de elocvente, care pot să convingă societatea, autoritățile de stat și cetățenii de oportunitatea revizuirii pentru ordonarea normelor juridice într-un sistem omogen și unitar, pentru stabilirea raporturilor de subordonare și logistică juridică între diferite elemente ale sistemului de drept național și internațional.

8. Nerespectarea supremației Constituției și a propriilor proceduri jurisdicționale poate avea ca urmare violarea unor astfel de valori și principii constituționale ca demnitatea omului, libera dezvoltare a personalității umane, suveranitatea națională, democrația și pluralismul politic, separația și colabo-

rarea puterilor, accesul liber la justiție, egalitatea în drepturi, libertatea cuvântului, libertatea conștiinței, libertatea de privațiune materială, libertatea de povara fricii și altele.

9. Un pericol pentru justiția constituțională îl prezintă factorii interni. Formalismul în înfăptuirea justiției este inadmisibil. Prin comportamentul lor judecătorii trebuie să demonstreze că fac justiție, justiție adevărată, fără admiterea ingerințelor din partea altor ramuri ale puterii de stat, din partea partidelor politice sau a altor actori publici sau privați.

10. Justiția constituțională nu va fi recunoscută ca o instituție obiectivă și imparțială dacă nu va exclude conflictele de interese la judecarea cauzelor, dacă nu va fi asigurată delimitarea strictă a problemelor de neconstituționalitate de cele de oportunitate.

11. Curtea Constituțională nu se poate conforma cerințelor și regulilor majorității sau minorităților din societate, ea nu se bazează pe percepția grupurilor de interese și nu-și modifică sau revizuire actele pronunțate, decât în cazurile strict prevăzute de legislație și cu respectarea principiului supremației Constituției.

12. În legislația Republicii Moldova lipsesc prevederi care să asigure respectarea și aplicarea art.7 al Constituției în cazurile în care vădit este încălcat principiul supremației Constituției Republicii Moldova.

13. Lipsa mecanismelor de contestare a acțiunilor și a actelor adoptate de Curtea Constituțională prin nerespectarea propriilor proceduri poate provoca abuzuri și drept rezultat poate fi grav știrbită autoritatea CCRM dar și erodată însăși justiția constituțională.

14. CCRM poate avea doar o singură poziție legală în arhitectura constituțională a țării – exclusiv doar cea de gardian a Constituției Republicii Moldova și a spiritului ei.

Recomandări

1) Perfecționarea cadrului normativ privind constituirea corpului judecătoresc și activitatea Curții Constituționale:

2) Restabilirea cerinței legale de deținere a unei singure cetățenii de către demnitarii de stat a RM. Securitatea națională este cel mai important element în edificarea statală a Republicii Moldova. Restabilirea restricției privind deținerea multiplei cetățenii la demnitarii de stat ar consolida suveranitatea și independența RM, asigurând securitatea națională a țării moldave și a societății moldovenești.

3) Formarea pe cale legislativă a unui mecanism juridic de apreciere a Hotărârilor CCRM care contravin Constituției RM, și respectiv de asigurarea revenirii în albia constituțională de către legiuitorul constituant, prin referendum sau prin altă modalitate legală.

Bibliografie

1. *Acordul AIE2, Mina care a desființat Alianța! Cum s-au partajat funcțiile?*. <https://unimedia.info/stiri/doc-acordul-aie2--mina-care-a-desfiintat-alianta-cum-s-au-partajat-functiile-57321.html>; <http://www.e-democracy.md/files/parties/acord-constituire-aie-2010.pdf>
2. *Aviz fără precedent al Comisiei de la Veneția referitor la hotărârile Curții Constituționale din Moldova.* // În: Ziarul de Gardă din 21 iunie 2019, <https://www.zdg.md/>
3. Avizul CCRM nr. 1 din 09.06.2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de dizolvare a Parlamentului și de stabilire a alegerilor parlamentare anticipate.
4. Avizul CCRM nr. 2 din 09.06.2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului.
5. Avizul Comisiei de la Veneția din 24.06.2019 privind deciziile CC din 8 și 9 iunie 2019. -www.protiv.md, www.jurnal.md
6. BĂIEȘU, A. *Opinie separată expusă în temeiul art. 27 alin.(5) din Legea cu privire la Curtea Constituțională și art. 67 din Codul jurisdicției constituționale.* https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/29651, http://www.constcourt.md/public/ccdoc/opinii/ro-op_h36_2013_ro.pdf
7. Codul jurisdicției constituționale, adoptat prin Legea nr. 502 din 16.06.1995.

8. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994.
9. Coraportorii APCE: *Justiția din Moldova nu a atins până în prezent standardele europene*. (01.12.2011). http://www.perm.md/main/index_md.php?action=news&id=7019
10. Decizia CCRM nr. 5 din 18.05.2001 privind controlul constituționalității Legii nr. 1115 din 05.07.2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova.
11. Decizia CCRM nr. 2 din 07.09.2011 asupra demersului judecătorului Victor Pușcaș privind scrisoarea deschisă a unui deputat în Parlamentul RM (M.O. nr. 152 din 16.09.2011).
12. Decizia CCRM nr. 88 din 22.11.2016.
13. Decizia CCRM nr. 83 din 07.06.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 102b/2019 privind interpretarea art. 85 alin. (1) coroborat cu art. 63 alin. (2) și (3), 69 alin. (2) și 103 din Constituție.
14. GUCEAC, Ion. *Constituția la răscruce de milenii*. - Chișinău, 2013.
15. Hotărârea CCRM nr. 55 din 14.10.1999 privind interpretarea unor prevederi din art. 4 din Constituția Republicii Moldova. <http://constcourt.md/>
16. Hotărârea CCRM nr. 10 din 19.02.2002 pentru controlul constituționalității Hotărârii Parlamentului nr. 807 din 05.02.2002 „Cu privire la stabilirea datei alegerilor locale generale”.
17. Hotărârea CCRM nr. 10 din 16.04.2010 pentru revizuirea Hotărârii Curții Constituționale nr. 16 din 28.05.1998 „Cu privire la interpretarea art. 20 din Constituția Republicii Moldova” în redacția Hotărârii nr. 30 din 09.07.2007 (M.O. nr. 58 din 23.04.2010)
18. Hotărârea CCRM nr. 11 din 27.04.2010 pentru controlul constituționalității Hotărârii Parlamentului nr. 30 din 04.03.2010 privind eliberarea din funcție a Președintelui Curții Supreme de Justiție (M.O. nr. 18 din 07.09.2010)
19. Hotărârea CCRM nr. Ag-5 din 28.09.2011 cu privire la destituirea dlui D.Pulbere din funcția de Președinte al Curții Constituționale.
20. Hotărârea CCRM nr. 4 din 22.04.2013 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui RM nr. 534 din 8 martie 2013 privind demisia Guvernului și desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru.
21. Hotărârea CCRM nr. 36 din 05.12.2013 privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova (M.O. nr. 304 din 27.12.2013).
22. Hotărârea CCRM nr. 31 din 11.12.2014 privind revizuirea Hotărârea CCRM nr. 9 din 26.05.2009 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 273 din 07.12.2007. <http://constcourt.md/>
23. Hotărârea CCRM nr. 2 din 09.02.2016 pentru interpretarea art. 135 alin. (1) lit. g) din Constituția RM.
24. Hotărârea CCRM nr. 7 din 04.03.2016 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115 din 05.07.2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova.
25. Hotărârea CCRM nr. 12 din 12.05.2016 privind interpretarea art. 116 alin. (2) și (4) și art. 136 alin. (1) din Constituție.
26. Hotărârea CCRM nr. 25 din 22.07.2016.
27. Hotărârea CCRM nr. 28 din 17.10.2017 pentru interpretarea prevederilor art. 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte).
28. Hotărârea CCRM nr. 13 din 08.06.2019 pentru interpretarea prevederilor art. 63 și 85 din Constituție;
29. Hotărârea CCRM nr. 14 din 08.06.2019 pentru controlul constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul de legislatura a X-a pe 08.06.2019;
30. Hotărârea CCRM nr. 15 din 08.06.2019 pentru controlul constituționalității Decretelor Președintelui RM din 08.06.2019 privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru și privind numirea Guvernului Republicii Moldova;
31. Hotărârea CCRM nr. 16 din 15.06.2019 privind revizuirea Deciziei nr. 83 din 07.06.2019, HCC nr. 13 din 08.06.2019 și Avizelor CC nr. 1 și nr. 2 din 09.06.2019.
32. Hotărârea CEDO din 27.04.10 în cauza Tănase c. Moldovei. - www.justice.md (17.02.2020).
33. Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 302/18 din 30.07.2019.
34. Hotărârea Guvernului RM nr. 404 din 15 august 2019.
35. Hotărârea Parlamentului nr. 30 din 04.03.2010 privind eliberarea din funcție a Președintelui Curții Supreme de Justiție (M.O. nr. 34 din 09.03.2010).

36. Hotărârea Parlamentului RM nr. 39 din 08.06.2019 pentru adoptarea Declarației cu privire la recunoașterea caracterului captiv al statului Republica Moldova.

37. Hotărârea Parlamentului RM nr. 42 din 08.06.2019 pentru aprobarea Declarației privind condamnarea tentativei de uzurpare a puterii în stat și altele.

38. Hotărârea Parlamentului RM nr. 121 din 16.08.2019.

39. Hotărârea Plenului CSJ nr. 2 din 30.01.1996 cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Constituției RM.

40. Hotărârea Plenului CSJ nr. 17 din 19.06.2000 privind aplicarea în practica judiciară a unor prevederi ale Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

41. KELSEN, H. *La garantie jurisdictionnelle de la Constitution*. Paris, 1928.

42. KUCIUK, V. *Pledoarii la Curtea Constituțională. Susținerea punctelor de vedere ale Parlamentului Republicii Moldova*. Chișinău, Editura Tipografia „Print-Caro”, 2018. - 556 p.

43. KUCIUK, V. *Când textul Constituției contravine Constituției*. // În: Revista Justiția constituțională, Chișinău, 2019, pag.41-51.

44. KUCIUK, V. *Justiția constituțională și conflictul de interese*. // În: Revista Justiția constituțională, Chișinău, 2019, pag. 17-41.

45. KUCIUK, V. *Suveranul puterii de stat este poporul*. // În: Jurnalul juridic național: teorie și practică, Chișinău, 2019, nr. 4, pag. 8-26.

46. Legea nr. 317 din 13.12.1994 ”Cu privire la Curtea Constituțională”.

47. Legea nr. 544 din 20.07.1995 cu privire la statutul judecătorului (art.9)

48. Legea nr. 789 din 26.03.1996 cu privire la Curtea Supremă de Justiție,

49. Legea nr. 947 din 19.07.1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii.

50. Materialele seminarului internațional „*Competențele Curții Constituționale și rolul ei în societate în lumina proiectului de lege cu privire la Curtea Constituțională*”. Chisinau. 17-18 iunie 2002.

51. Opinia amicus curiae a Comisiei de la Veneția din 13.12.2019 privind răspunderea penală a judecătorilor Curții Constituționale.

52. Plenul CSJ. Hotărârea nr.3 din 09 iunie 2014 cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

53. *Președintele Curții Constituționale a Lituaniei, nedumerit de decizia CCRM cu privire la dizolvarea Parlamentului*. // În: Ziarul de Gardă din 14.06.2019. - <https://www.zdg.md/>

54. PUȘCAȘ, V. *Îmbunătățirea sau înrăutățirea mecanismului de ridicare a excepției de neconstituționalitate*. // În: Revista „Legea și viața”, Chișinău, 2007, nr. 2.

55. PUȘCAȘ, V. *Independența Curții Constituționale în oglinda strâmbă a legalității*. // În: Ziarul „Timpul”, 17.02.2010.

56. PUȘCAȘ, V. *Jurisprudența Curții Europene în activitatea jurisdicțională a Curții Constituționale*. // În: Revista „Săptămâna” din 14 și 21 mai 2010.

57. PUȘCAȘ, V. *Dacă dorește, de ce să nu se accepte?* // În: Ziarul „Săptămâna”, 10 ianuarie 2014.

58. PUȘCAȘ, V. *23 februarie – Ziua Curții Constituționale*. // În: Revista Justiția constituțională. Chișinău, 2019, pag. 264.

59. PUȘCAȘ, V. *29 iulie – ziua adoptării Constituției Republicii Moldova, Legea Supremă a statului*. // În: Revista Justiția constituțională, Chișinău, 2019, p. 579.

60. PUȘCAȘ, V. *Consolidarea statalității de la Declarația de suveranitate spre Declarația de indenependență. Dezvoltarea instituțională a Republicii Moldova*. // În: Revista Justiția constituțională, 2019, p.317-325.

61. PUȘCAȘ, V. *Dați-i Cezarului ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu*. // În: Revista Justiția constituțională, Chișinău, 2019.

62. PUȘCAȘ, V. *Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova. 20 de ani de la adoptarea Constituției*. // În: Revista Justiția constituțională, Chișinău, 2019, pag.334.

63. PUȘCAȘ, V. *Platon mi-e prieten, dar adevărul este mai presus*. // În: Revista Justiția constituțională, Chișinău, 2019, pag. 303-305.

64. PUȘCAȘ, V. *Replică la press-release-ul CCRM din 16.03.2016*. // În: Justiția constituțională. 2019, pag. 287-289.

65. PUȘCAȘ, V. *Supremația legii în statul de drept*. // În: Revista Justiția constituțională, Chișinău, 2019, p.565-566.

66. PUȘCAȘ, V., KUCIUK, V. *29 iulie – Ziua Constituției Republicii Moldova. 25 de ani de provocări pentru demnitatea constituțională a poporului moldovelesc.* // În: Monografia „Constituția Republicii Moldova. 25 de ani. Chișinău, 2020.

67. PUȘCAȘ, V., SMOCHINĂ, A. și NEGRU, B. *Комментарий к проекту закона о Конституционном суде, 16 января 1993 год.* Независимая Молдова și Nota explicativă la proiectul de lege cu privire la Curtea Constituțională. Moldova Suverană, 18 ianuarie 1993.

68. Rapoartele Curții Constituționale privind exercitarea jurisdicției constituționale în anii 2015 – 2019. www.constcourt.md

69. Raportul Comisiei Internaționale a Juriștilor „Promisiunea neîndeplinită privind un sistem judecătoresc independent în Moldova”, 2019.

70. RENOUX, Th. *Le Conseil Constitutionnel et le pouvoir judiciaire en France dans la modèe europèen de*

contrôle de constitutionnalité des lois. De la diversité des institution a l'unité des droit. // În: Revue internationale de droit comparé, 1994, nr. 3.

71. TĂNASE, A. *Curțile Constituționale sunt acele instituții care au sarcina să vegheze ca să nu existe „regate fără dreptate”.* <http://bislav.md/> (23.02.2017).

72. Ziarul Timpul. <https://www.timpul.md/articol/victor-pucas-a-ramas-fara-ceasul-daruit-de-ex-presedintele-voronin-4279.html>

73. ZUBCO, V., COBĂNEANU, S. *Funcțiile Curții Constituționale.* // În: Revista Justiția constituțională, Chișinău, 2004, nr. 4, pag. 15.

74. ВИТРУК, Н. *Конституционное правосудие.* - Москва, «ЮНИТК», 1998 г.

75. КУЧУК, В., ПУШКАШ, В. *Угроза национальной безопасности страны как следствие двойного гражданства (казуальный анализ).* // În: Revista Justiția constituțională, Chișinău, 2019, pag. 170-209.

MISIUNEA JUSTIȚIEI CONSTITUȚIONALE ÎN STATUL DE DREPT

Gheorghe COSTACHI

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, cercetător științific principal
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Republica Moldova

e-mail: costachi70@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0003-1396-7598>

Articolul cuprinde un studiu detaliat asupra misiunii justiției constituționale în statul de drept. Pornind de la funcțiile recunoscute Curților constituționale în baza competențelor lor legale, autorul deduce unele misiuni importante care revin acestor autorități de jurisdicție constituțională, printre care: asigurarea supremației Constituției și realizarea practică a acesteia, protecția și apărarea Constituției și formarea culturii constituționale și a conștiinței constituționale la nivelul societății. Dincolo de identificarea misiunilor Curții, autorul atrage atenția la necesitatea reformării justiției constituționale în Republica Moldova, pornind de la garantarea și asigurarea supunerii Curții Constituționale nu doar Constituției, dar și legii. În final, sunt formulate unele propuneri de lege ferenda menite să transpună normativ acest desiderat.

Cuvinte-cheie: stat de drept, justiție constituțională, curte constituțională, misiunea justiției constituționale, Constituție, lege, supremația Constituției, protecția Constituției, cultură constituțională.

THE MISSION OF THE CONSTITUTIONAL JUSTICE IN THE RULE OF LAW STATE

The article contains a detailed study on the mission of constitutional justice in the rule of law. Starting from the functions recognized to the Constitutional Courts based on their legal competences, the author deduces some important missions that fall to these authorities of constitutional jurisdiction, including: ensuring the supremacy of the Constitution and its practical realization, protection and defense of the Constitution and formation of constitutional culture and constitutional consciousness in the society. Beyond identifying the missions of the Court, the author draws attention to the need to reform constitutional justice in the Republic of Moldova starting from guaranteeing and ensuring the submission of the Constitutional Court not only to the Constitution, but also to the law. Finally, several proposals of the ferenda law are formulated meant to normatively transpose this desideratum.

Keywords: of law, constitutional justice, constitutional court, mission of constitutional justice, Constitution, law, supremacy of the Constitution, protection of the Constitution, constitutional culture.

MISSION DE LA JUSTICE CONSTITUTIONNELLE DANS L'ÉTAT DE DROIT

L'article contient une étude détaillée sur la mission de la justice constitutionnelle dans l'état de droit. En se fondant sur les fonctions des cours constitutionnelles reconnues sur la base de leurs pouvoirs juridiques, l'auteur a déduit plusieurs tâches importantes qui incombent à ces autorités de compétence constitutionnelle, dont certaines comprennent: assurer la suprématie de la Constitution et son application, la protection et la défense de la Constitution, et la formation de la culture et de la conscience constitutionnelle au niveau de la société. Outre qu'il définit les missions de la Cour, l'auteur attire l'attention sur la nécessité de réformer la justice constitutionnelle en République de Moldova, en commençant par garantir et assurer le respect par la Cour constitutionnelle non seulement de la Constitution, mais aussi de la loi. Enfin, quelques propositions de loi ferenda sont formulées pour transposer ce desideratum.

Mots-clés: *Etat de droit, justice constitutionnelle, Cour constitutionnelle, mission de la justice constitutionnelle, Constitution, droit, suprématie de la Constitution, protection de la Constitution, culture constitutionnelle.*

МИССИЯ КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВА В ПРАВОВОМ ГОСУДАРСТВЕ

Статья содержит подробное исследование миссии конституционной юрисдикции в правовом государстве. Исходя из функций, признанных конституционными судами на основе их правовых полномочий, автор выводит некоторые важные задачи, которые относятся к этим органам конституционной юрисдикции, включая: обеспечение верховенства Конституции и ее практической реализации, защиту Конституции и формирование конституционной культуры и конституционного сознания на уровне общества. Помимо определения миссий Суда, автор обращает внимание на необходимость реформирования конституционного правосудия в Республике Молдова, начиная с гарантирования и обеспечения подчинения Конституционного Суда не только Конституции, но и закону. В заключение, сформулировано несколько законодательных инициатив, призванных нормативно реализовать эти задачи.

Ключевые слова: *верховенство права, конституционное правосудие, Конституционный суд, миссия конституционного правосудия, Конституция, право, верховенство Конституции, защита Конституции, конституционная культура.*

Introducere

Problema justiției constituționale a fost și rămâne una de extremă actualitate pentru orice etapă de dezvoltare a societății, întrucât, permanent se caută modelul perfect al acesteia pentru a-i asigura eficiența practică.

Vorbind despre Republica Moldova, trebuie să recunoaștem că acest subiect este mai mult decât actual, întrucât ultimul deceniu a marcat considerabil evoluția justiției constituționale, iar rezultatele pe care le culegem, au accentuat existența unei crize profunde în domeniul dat. Mai grav este că carențele legislației în domeniu nu oferă nici o pârghie concretă pentru a anula aceste rezultate, ceea ce accentuează și mai mult complexitatea, dificultatea problemei, dar și a efortului ce urmează a fi depus în vederea soluționării acesteia.

S-a scurs un an de zile de când criza justiției constituționale a atins apogeul său¹. Cu regret însă, puține măsuri s-au luat în acest răstimp pentru a

¹ Costachi, Gh. *Securitatea constituțională în Republica Moldova la 25 de ani de existență a Legii Fundamentale*. // În: *Legea și viața*, 2019, nr. 8, p. 4-9.

acționa asupra cauzei acestei crize, ceea ce nu poate decât să ne îngrijoreze, întrucât, după cum știm, de starea justiției constituționale depinde în mare parte starea statului de drept pe care îl edificăm. Sub acest aspect, am putea spune că ne-am blocat într-o etapă de profundă stagnare, din care va fi dificil de ieșit, dacă nu vom reuși să acumulăm forța și voința necesară pentru a depăși toate barierele și a merge înainte.

Sub acest aspect, este regretabil că o inițiativă și voință în acest sens nu au manifestat autoritățile statului, de responsabilitatea căroră ține și depășirea unor astfel de situații. Acest moment a servit drept imbold pentru un număr mic de specialiști și practicieni în domeniul dreptului și nu numai de a forma un *Grup de inițiativă pentru reforma justiției constituționale*, care și-au propus un scop ambițios, pe cât de nobil, pe atât de dificil, de a genera o adevărată mișcare pentru reforma justiției constituționale în Republica Moldova, prin trezirea interesului și a voinței în acest sens a autorităților statului, a societății civile și a mediului academic de la noi.

Având o onoare deosebită de a face parte din acest Grup și susținând în totalitate obiectivele pe care și le-a propus, în cele ce urmează, țin să contribuim modest la conturarea concepției reformei justiției constituționale în Republica Moldova prin reiterarea și argumentarea menirii, misiunii acesteia într-un stat de drept.

Rezultate și discuții. Potrivit *Constituției Republicii Moldova*², art. 134 alin. (1), „Curtea Constituțională este unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova”, fapt reiterat și de *Legea cu privire la Curtea Constituțională* (art. 1 alin. (1)³) și *Codul Jurisdicției Constituționale* (art. 2 alin. (1)⁴). Fără a intra în detaliile deosebiri dintre noțiunile *jurisdicție* și *justiție* (dezvoltată cu ocazia unui alt demers științific⁵), precizăm că reglementările citate denotă faptul că unicul exponent al justiției constituționale în Republica Moldova este Curtea Constituțională.

Evident, în calitatea sa de unică jurisdicție constituțională, Curtea Constituțională este investită cu o anumită competență. În acest sens, *Constituția* (art. 135 alin. (1)) și *Legea cu privire la Curtea Constituțională* (art. 4 alin. 1), reglementează expres **atribuțiile** Curții Constituționale, după cum urmează:

„a) exercită la sesizare controlul constituționalității legilor, regulamentelor și hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui Republicii Moldova, a hotărârilor și dispozițiilor Guvernului, precum și a

² *Constituția Republicii Moldova*, adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27.08.1994. Republicată în: Monitorul Oficial nr.78/140 din 29.03.2016 (versiune în vigoare din 14.01.2019 în baza modificărilor prin Legea nr. 255 din 22.11.18, MO 467-479/14.12.18 art.786).

³ *Legea cu privire la Curtea Constituțională* nr. 317 din 13-12-1994. În: Monitorul Oficial Nr. 08 din 07-02-1995 (versiune actualizată prin Legea nr. 5 din 06.02.20, MO63-68/28.02.20 art.48; în vigoare 28.03.20).

⁴ *Codul Jurisdicției Constituționale* nr. 502 din 16-06-1995. În: Monitorul Oficial Nr. 53-54 din 28-09-1995 (versiune actualizată prin Legea nr. 38 din 28.02.20, MO103/14.04.20 art.176; în vigoare 14.05.20).

⁵ Costachi, Gh., Railean, P. *Menirea justiției constituționale în statul de drept contemporan*. În: *Legea și Viața*, 2014, nr. 10, p. 4-9.

tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

b) interpretează Constituția;

c) se pronunță asupra inițiativelor de revizuire a Constituției;

d) confirmă rezultatele referendumurilor republicane;

e) confirmă rezultatele alegerii Parlamentului și a Președintelui Republicii Moldova, validează mandatele deputaților și al Președintelui Republicii Moldova;

f) constată circumstanțele care justifică dizolvarea Parlamentului, demiterea Președintelui Republicii Moldova, interimatul funcției de Președinte, imposibilitatea Președintelui Republicii Moldova de a-și exercita atribuțiile mai mult de 60 de zile;

g) soluționează excepțiile de neconstituționalitate a actelor juridice, sesizate de Curtea Supremă de Justiție;

h) hotărăște asupra chestiunilor care au ca obiect constituționalitatea unui partid.”

La rândul său, *Codul jurisdicției constituționale*, conținând aceleași dispoziții în art. 4 alin. (1), fără a preciza că sunt **atribuții**, le circumscrie **competenței** Curții Constituționale.

Dincolo de reglementarea acestor atribuții/competențe, atât *Constituția* (art. 134 alin. 3), *Codul Jurisdicției Constituționale* (art. 2 alin. 2), cât și *Legea cu privire la Curtea Constituțională* (art. 1 alin. 3), stabilesc că Curtea Constituțională:

„a) garantează supremația Constituției;

b) asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească;

c) garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat.”

În doctrină, acestea au fost calificate drept **funcții ale justiției constituționale**⁶, adică principalele direc-

⁶ Pușcaș, V. *Curtea Constituțională unicul subiect de interpretare oficială a Constituției*. // În: *Justiția constituțională în Republica Moldova*, 2010, nr. 3, p. 15.

ții de influență a hotărârilor Curții Constituționale și a pozițiilor pe care le conțin asupra diferitor sfere ale vieții statului și societății⁷.

Referitor la numărul și tipul acestor funcții, însă, în literatura de specialitate nu poate fi atestată o unanimitate. Bunăoară, prof. I. Deleanu, susține că justiția constituțională exercită următoarele funcții⁸:

a) pacificarea vieții politice, prin tranșarea în termeni juridici a conflictelor de ordin politic.

b) regularizarea și autentificarea schimbărilor politice sau a alternanțelor la putere, mai ales dacă asemenea schimbări sau alternanțe se produc într-o stare de tensiune ori în spiritul revanșei. Curtea Constituțională veghează astfel la păstrarea echilibrului constituțional, ea previne alternanțele contrastante, izbitoare, contribuie adeseori decisiv la păstrarea legilor noii majorități în cadrul constituțional aflat deasupra intereselor – efemere poate – ale grupurilor politice, „autentificarea” reformelor noii majorități dacă ele sunt conforme Constituției, previne „victimizarea” fostei majorități, devenită minoritate.

c) consolidarea coeziunii societății politice, prin însumarea formelor de manifestare a tuturor segmentelor ei sub semnul „binelui comun” constituit ca reper axiologic cardinal în legea fundamentală. Prestigiul Constituției crește astfel proporțional cu activitatea Curții Constituționale.

d) „normativizarea” Constituției și prin aceasta imprimarea unei noi interpretări sau chiar a unei noi concepții în unele sau în toate ramurile dreptului.

⁷ Витрук, Н.В. *Цель, задачи и функции конституционного правосудия в государствах новой демократии*. // În: "Конституционное Правосудие", Вестник Конференции органов конституционного контроля стран молодой демократии, 2002, № 2 (16). <http://www.concourt.am/hr/ccl/vestnik/2.16-2002/vitruk.htm>

⁸ Deleanu, I. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol. I. - București: Editura Europa Nova, 1996. p. 298-299; Arseni A. *Jurisdicția constituțională a Republicii Moldova*. Chișinău, 2000. p. 58-59.

e) protecția drepturilor și libertăților fundamentale, ca și a grupurilor minoritare („constituie unul dintre principalele motive justificative ale controlului constituționalității și, istoricește, rațiunea instituționalizării acestuia”).

f) „adaptarea” Constituției și stimularea evoluției ei, corespunzător mutațiilor propuse în sistemul social-politic, printr-o acțiune progresivă și coerentă de control al constituționalității, prevenind astfel schimbarea brutală a unei Constituții prea rigide și la un moment dat anacronice.

De rând cu aceste funcții, unii cercetători, mai adaugă și *funcția de elaborare a normelor de drept*⁹, prin prisma căreia Curtea Constituțională este unica autoritate competentă să interpreteze Constituția. Ca rezultat, Curtea Constituțională formează doctrina dreptului constituțional și impune autorităților publice interpretarea Legii Supreme pe înțelesul ei, prin hotărârile adoptate care sunt obligatorii pentru toți subiecții raporturilor de drept. Totodată, rolul Curții Constituționale în procesul de elaborare a normelor de drept este specific, deoarece Curtea influențează asupra procesului de creație legislativă prin anularea normei de drept¹⁰.

Cercetătorul rus N. V. Vitruk¹¹ susține, la rândul său, că Curțile Constituționale îndeplinesc următoarele funcții principale: interpretarea Constituției; controlul constituționalității; stabilirea competenței organelor puterii publice; protecția drepturilor și libertăților omului și cetățeanului

⁹ Zubco, V. *Funcțiile Curții Constituționale*. // În: Justiția constituțională, 2004, nr. 4, p. 15.

¹⁰ Zubco, V. *Funcțiile Curții Constituționale*. // În: Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova la etapa actuală. Materialele conferinței științifico-teoretice internaționale din 22-23 septembrie 2004 (mun. Bălți). Chișinău, 2004. p. 1085.

¹¹ Витрук, Н.В. *Цель, задачи и функции конституционного правосудия в государствах новой демократии*. // În: "Конституционное Правосудие". Вестник Конференции органов конституционного контроля стран молодой демократии, 2002, № 2 (16). <http://www.concourt.am/hr/ccl/vestnik/2.16-2002/vitruk.htm>

Principala funcție a justiției constituționale se recunoaște totuși a fi *controlul constituționalității*, adică verificarea coesunderii cu Constituția a legilor și altor acte normative, a tratatelor internaționale, a hotărârilor și activității demnitarilor, persoanelor cu funcții de răspundere și a organelor administrației publice, inclusiv și a organelor judiciare. Controlul constituționalității realizat de către Curțile Constituționale în sfera legislativă, normativă și în cea de aplicare a dreptului, este considerată a fi o funcție de restabilire (de protecție) a justiției constituționale orientată spre restabilirea constituționalității și a ordinii constituționale.

Prin exercitarea funcției de control al constituționalității în sfera legislativă (normativă) Curțile Constituționale concomitent contribuie la procesul legiferării atât în direcția dezvoltării și perfecționării legislației (prin atribuțiile „negative” și într-o anumită măsură „pozitive”), cât și prin configurarea unor principii constituționale pentru procesul legislativ. Recunoașterea de către Curtea Constituțională a unei legi (a unor dispoziții din lege) ca fiind neconformă / contrară Constituției presupune pierderea de către aceasta a forței sale juridice și excluderea ei din sfera juridică. În același timp, Curțile Constituționale pot face unele recomandări referitoare la noile reglementări, indicând asupra caracterului, obiectului, conținutului acestora. Pozițiile juridice ale Curții Constituționale cuprinse în hotărârile acesteia se prezintă a fi drept criterii, parametri a unui „model” de reglementare pe viitor.

Pe de altă parte, prezintă importanță faptul că controlul constituționalității hotărârilor și a acțiunilor înalților demnitari de stat, a organizării și activității partidelor politice și a altor asociații obștești, realizat de către Curtea Constituțională este orientat atât spre restabilirea constituționalității, cât și în unele cazuri spre constatarea faptelor de încălcare a Constituției, a jurământului constituțional, comiterii de infracțiuni grave de către înalții demnitari (președintele statului, primul-ministru etc.), activității anticonstituționale a

partidului politic sau a asociației obștești, care servește drept temei pentru demiterea din funcție, interzicerea sau sistarea activității partidului politic, a asociației obștești. În ultimul caz Curțile Constituționale exercită și o *funcție de sancționare* (Bulgaria, Armenia, Georgia, Moldova, Slovacia etc.)¹².

O funcție prioritară a justiției constituționale se consideră a fi cea de *protecție a drepturilor și libertăților omului și cetățeanului* în baza plângerilor cetățenilor și a altor persoane, în baza sesizărilor făcute de instanțele judecătorești, a ombudsmanilor, a procuraturii în legătură cu verificarea constituționalității legilor și a practicii de aplicare a dreptului prin care au fost încălcate drepturile și libertățile cetățenilor și a altor persoane.

Luând în considerație faptul că omul, drepturile și libertățile acestuia sunt declarate în Constituțiile noilor democrații ca fiind valori supreme, problema asigurării eficiente a protecției acestora capătă în prezent o importanță prioritară și fundamentală. De aceea tot mai mult se insistă asupra investirii Curților Constituționale cu atribuții de protecție a drepturilor și libertăților omului atât prin forme și modalități indirecte, în cadrul procedurilor de interpretare a Constituției, controlului abstract al constituționalității, cât și nemijlocit în baza plângerilor individuale. Evident, susținem o asemenea poziție considerând-o destul de necesară pentru Curtea Constituțională din Republica Moldova, cât și pentru societatea noastră.

În alți termeni, funcțiile justiției constituționale sunt văzute a fi: *funcția social-politică, funcția de pacificare, funcția socio-economică și funcția de cunoaștere, prognozare, de educare și profilaxie*.

Întru explicarea acestor funcții, subliniem că justiția constituțională din cadrul tinerilor democrații tot mai mult devine un mijloc puternic de dezvoltare dinamică și stabilă a societății, aprofundarea democrației și

¹² Costachi, Gh., Railean, P. *Menirea justiției constituționale în statul de drept contemporan*. În: *Legea și Viața*, 2014, nr. 10, p. 7.

asigurarea demnității umane. Curțile Constituționale au menirea de a nu admite concentrarea și uzurparea puterii de stat, de a asigura echilibrul dintre ramurile puterii, mecanismul frânelor și contrabalanțelor, funcționarea acestuia în baza dreptului și a supremației Constituției în sistemul juridic. Prin esență, acesta formează conținutul *funcției social-politice a justiției constituționale*. În contextul caracterizării ei tot mai mult se pune accentul pe *funcția de pacificare* (de arbitraj, împăcare) a Curții Constituționale, a posibilității ei ca prin mijloace juridico-constituționale să soluționeze conflictele politice, în rezultat acestea prezentându-se ca fiind garanți ai păcii, stabilității politice și integrării societății.

Un rol enorm au Curțile Constituționale în formarea statului social și a societății civile, bazate pe relațiile de proprietate privată și economie de piață, antreprenoriatul liber și libertatea concurenței, în combinație cu protecția socială a cetățenilor, cu satisfacerea echitabilă a necesităților lor, momente ce formează conținutul *funcției socio-economice a justiției constituționale*.

Totodată, justiției constituționale îi mai sunt recunoscute și *funcția de cunoaștere, prognozare, educare și profilaxie*, care se exprimă prin faptul că Curțile Constituționale formează noi poziții juridico-constituționale, contribuie enorm la dezvoltarea teoriei generale a dreptului și a celor ramurale, teoriei Constituției, a dreptului constituțional, a constituționalismului în ansamblu, contribuie la educarea juridică a deputaților, persoanelor cu funcții de răspundere, a populației în general.

În opinia noastră, aceasta este o funcție deosebit de importantă, ce nu trebuie neglijată sau subestimată. În context, precizăm că respectarea legii și, respectiv, consolidarea legalității, sunt imposibile fără educarea în societate a unei conștiințe și culturi juridice¹³. În

¹³ Костаки, Г., Райлян, П., *Роль конституционного правосудия в обеспечении законности в правовом государстве*. В: Мемлекеттік басқару және қызмет – Го-

сударственное управление и государственная служба, 2013, р. 199.

cadrul acestui proces, un loc distinct îi revine justiției constituționale, a cărei activitate de interpretare concretă și abstractă trebuie să faciliteze înțelegerea normelor constituționale, trebuie să aducă sensul adevărat al acestora nu doar la cunoștința profesioniștilor, ci și la cunoștința cetățenilor de rând. Anume de înțelegerea adecvată a normelor constituționale, în mare parte depinde nivelul conștiinței individuale sau sociale în cadrul statului, dezvoltarea căreia inevitabil va contribui la ridicarea nivelului de cultură juridică în societate și, respectiv, la consolidarea regimului legalității¹⁴.

Activitatea Curții Constituționale de înfăptuire a justiției constituționale în mod direct contribuie la dezvoltarea culturii juridice. Deoarece, verificând corespunderea actelor normative cu Constituția, ea nu doar exclude din circuitul juridic actele neconstituționale, dar și contribuie la înlăturarea neajunsurilor din practica creării dreptului și aplicării acestuia, la ridicarea culturii juridice, inclusiv a conștiinței juridice¹⁵. Sub acest aspect, Curtea Constituțională este văzută pe bună dreptate ca un generator al ideologiei constituționale, creator al unei noi culturi constituționale, a noii concepții constituționale a individului și societății (elementul ideologic al constituționalismului)¹⁶.

¹⁴ Батеева, Е.В. *Законность и конституционная юстиция в современной России*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2003, р. 11.

¹⁵ Василевич, Г.А. *Эффективнее конституционный контроль – выше правовая культура в обществе*. В: Бюллетень нормативно-правовой информации, 2002, № 13, р. 13-15.

¹⁶ Бондарь, Н.С. *Конституционное правосудие – генератор «живого» конституционализма (в контексте практики Конституционного Суда РФ)*. В: Constitutional Values as factors for the stability of democratic regime, International Conference Chishinau, 22-23 July 2009, р. 60.

Dincolo de cele menționate, în doctrină, se atrage atenția asupra existenței **scopului și sarcinilor justiției constituționale**, care sunt strâns legate de funcțiile justiției constituționale, adică de principalele direcții de activitate a Curților Constituționale, în care își găsesc realizarea, materializarea concretă¹⁷. Astfel, realizarea funcțiilor justiției constituționale în cadrul statului de drept este posibilă doar prin intermediul exercitării atribuțiilor, competențelor Curții Constituționale, stabilite de Constituție și de legi organice speciale¹⁸.

În opinia cercetătorului G. Harutyunyan, Curtea Constituțională se instituie și funcționează în **scopul** apărării regimului constituțional, a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului, asigurării exercițiului direct al Constituției, adică în scopul respectării și asigurării valorilor politice și juridice fundamentale, statuate și garantate de Legea Supremă¹⁹.

Într-o altă opinie, necesitatea obiectivă de respectare a principiului constituționalității ca un scop în activitatea de legiferare, judecătorească sau altă activitate practică configurează principalele sarcini ale curților constituționale. Respectiv, drept **sarcini ale justiției constituționale**, ale funcționării Curților Constituționale servesc asigurarea și protecția bazelor regimului constituțional, idealurilor și valorilor constituționale fundamentale²⁰. Potrivit *Constituției*

¹⁷ Чехарина, В.И. Конституционное правосудие. În: Юридическая конфликтология. Отв. ред. В. Н. Кудрявцев. Москва, 1995, p. 245.

¹⁸ Costachi, Gh., Railean, P. *Menirea justiției constituționale în statul de drept contemporan*. În: *Legea și Viața*, 2014, nr. 10, p. 6.

¹⁹ Harutyunyan, G. *Justiția constituțională, expresie a esenței statului de drept și a constituționalismului*. În: *Justiția constituțională: actualitate și perspective*. Conferință internațională consacrată aniversării a 10-a a Curții Constituționale a Republicii Moldova. Responsabil de ediție V. Pușcaș. Chișinău: Cartdidact, 2005, p. 44.

²⁰ Railean, P. *Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept*. Sub red. șt. a prof. Gh. Costachi. Chișinău: S.n., 2015, p. 456.

Republicii Moldova aceste valori și idealuri se dovedesc a fi suveranitatea poporului, integritatea și inalienabilitatea teritoriului statului, principiul separației puterii, recunoașterea și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în calitate de valori supreme, garantarea principiului autonomiei locale, respectarea principiilor și normelor de drept internațional și a tratatelor și convențiilor internaționale la care a aderat Republica Moldova ca parte a sistemului său de drept intern etc.

Așadar, scopul major al justiției constituționale constă în asigurarea supremației Constituției în sistemul izvoarelor de drept, precum și conformitatea activității tuturor organelor de stat cu Constituția. Justiția constituțională constituie una din garanțiile soluționării juridice a conflictelor politice ce pot apărea în societate, a apărării drepturilor și libertăților omului față de posibilele încălcări din partea organului legislativ și executiv, a asigurării caracterului de drept al regimului social și statal în ansamblu²¹.

Mai mult, în viziunea noastră rolul și menirea actuală a Curții Constituționale trebuie privite cu mult mai profund întrucât, prin exercitarea funcțiilor sale, Curtea se manifestă ca un important instrument:

- de asigurare a supremației Constituției și realizarea practică a acesteia, consolidând astfel regimul constituționalității la nivelul statului;
- de protecție și apărare a Constituției prin asigurarea realizării răspunderii constituționale și sancționării inevitabile a încălcărilor normelor constituționale și restabilirii legalității constituționale²²;
- de formare a culturii și a conștiinței constituționale la nivelul societății prin propagarea ideilor și valorilor constituționale, cât și transpunerea acestora în practică – momente indispensabile consolidării statului de drept democratic în perioada contemporană.

²¹ Арутюнян, Г.Г., Баглай, М.В. *Конституционное право: Энциклопедический словарь*. Москва: Норма, 2006. 544 p.

²² Costachi, Gh., Railean, P. *Menirea justiției constituționale în statul de drept contemporan*. //În: *Legea și Viața*, 2014, nr. 10, p. 6.

Pornind de la cele analizate mai sus, considerăm necesar a sublinia că pentru ca justiția constituțională să-și atingă scopul, să-și realizeze sarcinile și funcțiile care îi sunt inerente, este absolut necesar ca însăși activitatea Curții Constituționale să fie dominată de o serie de principii și reglementată de un cadru juridic clar și cuprinzător. Evident, avem în vedere în acest caz, *Constituția, Codul Jurisdicției Constituționale și Legea cu privire la Curtea Constituțională*.

O semnificație distinctă în acest sens o au primele trei articole ale actelor legislative citate, care conturează în linii generale misiunea Curții Constituționale și modul de realizare a acesteia. Conținutul acestor articole, care sunt practic identice (ceea ce este contrar normelor de tehnică legislativă), în opinia noastră, necesită unele intervenții legislative în vederea ajustării la realitatea zilei de astăzi.

Vorbind nemijlocit despre dispoziția conform căreia „Curtea Constituțională este independentă și se supune numai Constituției”, atragem atenția că, la formularea acestei norme nu s-a ținut cont de faptul că în același cadru normativ (art. 3 pct. c) din *Legea cu privire la Curtea Constituțională*), unul din principiile activității Curții este reglementat *principiul legalității*. Prin urmare, atestăm o contradicție, deoarece inițial se atestă că Curtea se supune numai Constituției, după care, prin prisma principiului legalității, i se cere practic respectarea legii.

În acest caz considerăm că ar fi necesar de completat atât *Legea cu privire la Curtea Constituțională, Codul Jurisdicției Constituționale*, dar și *Constituția* cu dispoziția conform căreia **Curtea urmează să se supună atât Constituției, cât și Legii**.

Din perspectiva dată, este destul de clar de ce la moment nu pot fi identificate mecanisme de responsabilizare a Curții Constituționale. Explicația este destul de simplă, Curtea se supune doar Constituției, pe care tot ea o interpretează, fără a fi obligată să se supună legii. Practic, prin dispozițiile legale analizate, Curtea a fost plasată în afara sau deasupra legii, ceea

ce și i-a permis să ajungă astăzi acolo unde se află. În opinia noastră, un astfel de statut al unei autorități publice este de neconceput într-un stat de drept, în care domnește legea.

Totodată, pentru echilibrare, este necesar de a completa și articolul care reglementează principiile de activitate ale Curții cu **principiul constituționalității**, acesta fiind indispensabil, mai ales pornind de la faptul că Curtea se supune Constituției.

O atenție distinctă merită și dispoziția care reglementează „funcțiile” Curții (art. 1 alin. 3 din *Legea cu privire la Curtea Constituțională*), după cum am enunțat mai sus. În opinia noastră, Curtea Constituțională trebuie să garanteze nu doar supremația Constituției, dar și **protecția acesteia** față de orice încălcare. Ca fundament științific în acest sens, pot servi lucrările care dezvoltă teoria răspunderii constituționale²³, în care este foarte bine argumentată existența acestei forme de răspundere juridică și rolul Curții Constituționale în realizarea ei.

La fel, importantă considerăm a fi și funcția Curții de *garantare a responsabilității statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat*. Cu regret, nici Constituția, nici actele legislative în materie nu dezvoltă această funcție, ceea ce în opinia noastră conferă dispoziției în cauză un caracter declarativ. În pofida acestui fapt, totuși considerăm că doctrina

²³ Costachi, G., Muruianu, I. *Raportul răspunderii constituționale cu alte forme de răspundere*. //În: „Teoria și practica administrării publice”, materialele conferinței internaționale științifico-practice cu participare internațională, din 23 mai 2014. Chișinău: AAP, 2014, p. 170-175; Costachi, Gh., Muruianu, I. *Sanctiunea ca element al răspunderii constituționale*. În: Jurnalul juridic național: teorie și practică, 2013, nr. 4, p. 4-7; Costachi, Gh., Muruianu, I. *Răspunderea constituțională a deputaților, miniștrilor și a altor subiecți de drept constituțional*. //În: *Legea și Viața*, 2013, nr. 12, p. 4-7; Costachi, Gh., Arseni, O. *Reflecții asupra instituției răspunderii în dreptul constituțional*. //În: *Legea și Viața*, nr. 5, 2009, p. 4-6; Costachi, Gh., Arseni, O. *Temeiurile răspunderii constituționale*. //În: *Legea și Viața*, nr. 12, 2009, p. 4-8.

autohtonă²⁴, chiar dacă foarte puțin a studiat problema dată, oferă suficiente piste de lansare a unor cercetări mai ample în domeniu, pentru a fundamenta științific această funcție a Curții, care cu siguranță trebuie dezvoltată la nivel normativ.

Tot la capitolul funcțiilor Curții susținem necesitatea completării normelor în cauză cu indicarea unei funcții distincte a Curții, precum *garantarea și asigurarea securității și stabilității constituționale*. Este o funcție importantă prin care înțelegem rolul Curții în interpretarea autentică a normelor constituționale și evitarea interpretării conjuncturale a acestora, sub influența diferitor factori, fapt de natură să asigure stabilitatea Constituției în litera și spiritului ei și aplicabilitatea ei în condițiile mereu schimbătoare ale realității.

În continuare, prezintă importanță și *temeiurile justiției constituționale* (art. 1 din *Codul jurisdicției constituționale*) sau *legislația Curții Constituționale* (art. 2 din *Legea cu privire la Curtea Constituțională*). Potrivit acestor norme, „Curtea Constituțională se conduce în activitatea sa de Constituție, de Legea cu privire la Curtea Constituțională și Codul Jurisdicției Constituționale”.

În opinia noastră, aspectul dat este unul foarte sensibil și necesar de analizat mai profund, întrucât la moment atestăm situația conform căreia, justiția de drept comun, potrivit legislației (Codul de procedură civilă, Codul de procedură penală, Codul penal, Codul civil etc.), este obligată să aplice normele tratatelor

²⁴ Iacob, I., Chiper, N. *Responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat: principiu constituțional indispensabil integrării Republicii Moldova în familia europeană*. În: Europa în derivă. De la unitate în diversitate, la diversitate fără unitate. Efecte juridice, sociale, politice, economice și culturale, materialele conferinței internaționale desfășurată în cadrul Universității Petrol-Gaze din Ploiești, din 10 iunie 2016. Ploiești, 2016, p. 141-150; Iacob I. *Responsabilitatea reciprocă a statului și a persoanei ca principiu constituțional*. În: Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului, Masă rotundă cu participare internațională din 11.12.2013. Chișinău: AAP, 2014, p. 152-168.

internaționale, în cazul în care legislația națională contravine acestora. Totodată, și Curtea Constituțională în baza art. 4 din Constituție, este chemată să respecte tratatele și convențiile internaționale la care Republica Moldova este parte. Ba chiar să interpreteze normele constituționale și să le aplice în concordanță cu *Declarația universală a drepturilor omului*. Prin urmare, considerăm că norma în cauză necesită a fi completată corespunzător pentru a contura destul de clar cadrul normativ de care trebuie să se conducă Curtea în activitatea sa.

În fine, un ultim moment asupra căruia vom stărui, este completarea șirului de principii care guvernează activitatea Curții Constituționale cu unul foarte important, precum este **principiul responsabilității/răspunderii**. Mai mult, considerăm absolut necesar ca acest principiu nu doar să fie consacrat în norma dată, dar și să fie dezvoltat suficient în legislație pentru ca în caz de necesitate să fie efectiv aplicabil. Doar astfel, este posibilă garantarea și asigurarea egalității tuturor în fața legii și a justiției într-un stat de drept.

În condițiile în care propunerile formulate mai sus vor fi luate în seamă la consolidarea statutului juridic al Curții Constituționale, suntem siguri că astfel această autoritate își va asuma mai plenar responsabilitatea pentru realizarea misiunii nobile cu care a fost înzestrată – **asigurarea și garantarea securității și legalității constituționale în Republica Moldova ca stat de drept**.

NOTĂ: Pentru a conferi recomandărilor expuse mai sus un aspect practic, le-am formulat sub formă de propuneri de lege ferenda la textul următoarelor acte normative:

I. Constituția Republicii Moldova

Articolul 134 alin. (2) și (3) de modificat după cum urmează:

(2) Curtea Constituțională este independentă de orice altă autoritate publică și se supune numai Constituției și legii.

(3) Curtea Constituțională garantează supremația și **protecția** Constituției, asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească, garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat, **garantează și asigură securitatea și stabilitatea constituțională**.

Articolul 137 se completează după cum urmează:

Judecătorii Curții Constituționale sînt inamovibili pe durata mandatului, independenți și se supun numai Constituției și legii.

II. Legea cu privire la Curtea Constituțională, nr. 317/1994

Articolul 1 alin. (2) și (3) de modificat după cum urmează:

(2) Curtea Constituțională este independentă și se supune Constituție și legii.

(3) Curtea Constituțională:

a) garantează supremația și **protecția** Constituției;

b) asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească;

c) garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat;

d) **asigură securitatea și stabilitatea constituțională**.

Articolul 3 de completat după cum urmează:

Curtea Constituțională activează în baza principiilor:

a) independenței;

b) colegialității;

c) legalității;

d) publicității.

e) constituționalității;

f) responsabilității.

Articolul 12 alin. (1) de modificat după cum urmează:

(1) La intrarea în exercitarea funcției, judecătorul Curții Constituționale depune în fața Parlamentului, Președintelui Republicii Moldova și Consiliului Superior al Magistratului următorul jurământ:

“Jur să îndeplinesc cinstit și conștiincios obligațiile de judecător al Curții Constituționale, să apăr orînduirea constituțională a Republicii Moldova, să mă supun în exercitarea funcției numai și numai Constituției și legii”.

Articolul 13 alin. (1) de completat după cum urmează

(1) Judecătorii Curții Constituționale sînt independenți în exercitarea mandatului și se supun numai Constituției și legii.

III. Codul Jurisdicției Constituționale

Articolul 2 alin. (2) de completat după cum urmează:

(2) Curtea Constituțională garantează supremația și **protecția** Constituției, asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească, garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat, **garantează și asigură securitatea și stabilitatea constituțională**.

Articolul 3 de completat după cum urmează:

Curtea Constituțională activează în baza principiilor:

a) independenței de orice autoritate publică;

b) colegialității;

c) legalității;

d) publicității.

e) constituționalității;

f) responsabilității.

Articolul 8 alin. (1) de completat după cum urmează:

(1) Judecătorii Curții Constituționale sunt independenți și în exercițiul mandatului se supun numai Constituției și legii.

Bibliografie

1. ARSENI, A. *Jurisdicția constituțională a Republicii Moldova*. - Chișinău, 2000.

2. *Codul Jurisdicției Constituționale* nr. 502 din 16-06-1995. // În: Monitorul Oficial Nr. 53-54 din 28-09-1995 (versiune actualizată prin *Legea nr. 38 din 28.02.20, MO103/14.04.20 art.176; în vigoare 14.05.20*)

3. *Constituția Republicii Moldova*, adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27.08.1994. Republicată în: Monitorul Oficial nr.78/140 din 29.03.2016 (versiune în vigoare din 14.01.2019 în baza modificărilor prin *Legea nr. 255 din 22.11.18, MO 467-479/14.12.18 art.786*).

4. COSTACHI, Gh. *Securitatea constituțională în Republica Moldova la 25 de ani de existență a Legii Fundamentale*. // În: *Legea și viața*, 2019, nr. 8, p. 4-9.

5. COSTACHI, Gh., ARSENI, O. *Reflecții asupra instituției răspunderii în dreptul constituțional*. // În: *Legea și Viața*, nr. 5, 2009, p. 4-6.

6. COSTACHI, Gh., ARSENI, O. *Temeiurile răspunderii constituționale*. // În: *Legea și Viața*, nr. 12, 2009, p. 4-8.

7. COSTACHI, Gh., MURUIANU, I. *Raportul răspunderii constituționale cu alte forme de răspundere*. // În: „Teoria și practica administrării publice”, materialele conferinței internaționale științifico-practice cu participare internațională, din 23 mai 2014. Chișinău: AAP, 2014, p. 170-175.

8. COSTACHI, Gh., MURUIANU, I. *Răspunderea constituțională a deputaților, miniștrilor și a altor subiecți de drept constituțional*. // În: *Legea și Viața*, 2013, nr. 12, p. 4-7.

9. COSTACHI, Gh., MURUIANU, I. *Sancțiunea ca element al răspunderii constituționale*. // În: *Jurnalul juridic național: teorie și practică*, 2013, nr. 4, p. 4-7.

10. COSTACHI, Gh., RAILEAN, P. *Menirea justiției constituționale în statul de drept contemporan*. // În: *Legea și Viața*, 2014, nr. 10, p. 4-9.

11. DELEANU, I. *Drept constituțional și instituții politice. Vol. I*. - București: Editura Europa Nova, 1996.

12. HARUTYUNYAN, G. *Justiția constituțională, expresie a esenței statului de drept și a constituționalismului*. // În: *Justiția constituțională: actualitate și perspective*. Conferință internațională consacrată aniversării a 10-a a

Curții Constituționale a Republicii Moldova. Responsabil de ediție V. Pușcaș. Chișinău: Cartdidact, 2005.

13. IACUB, I. *Responsabilitatea reciprocă a statului și a persoanei ca principiu constituțional*. În: *Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului, Masă rotundă cu participare internațională din 11.12.2013*. - Chișinău: AAP, 2014, p. 152-168.

14. IACUB, I., CHIPER, N. *Responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat: principiu constituțional indispensabil integrării Republicii Moldova în familia europeană*. În: *Europa în derivă. De la unitate în diversitate, la diversitate fără unitate. Efecte juridice, sociale, politice, economice și culturale, materialele conferinței internaționale, desfășurată în cadrul Universității Petrol-Gaze din Ploiești, la 10 iunie 2016*. - Ploiești, 2016, p. 141-150.

15. *Legea cu privire la Curtea Constituțională* nr. 317 din 13-12-1994. // În: Monitorul Oficial Nr. 08 din 07-02-1995 (versiune actualizată prin *Legea nr. 5 din 06.02.20, MO63-68/28.02.20 art.48; în vigoare 28.03.20*).

16. PUȘCAȘ, V. *Curtea Constituțională - unicul subiect de interpretare oficială a Constituției*. // În: *Justiția constituțională în Republica Moldova*, 2010, nr. 3.

17. RAILEAN, P. *Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept*. Sub red. șt. a prof. Gh. Costachi. Chișinău: S.n., 2015.

18. ZUBCO, V. *Funcțiile Curții Constituționale*. // În: *Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova la etapa actuală. Materialele conferinței științifico-teoretice internaționale din 22-23 septembrie 2004 (mun. Bălți)*. Chișinău, 2004, p. 1083-1085.

19. ZUBCO, V. *Funcțiile Curții Constituționale*. // În: *Justiția constituțională*, 2004, nr. 4.

20. АРУТЮНЯН, Г.Г., БАГЛАЙ, М.В. *Конституционное право: Энциклопедический словарь*. Москва: Норма, 2006. 544 p.

21. БАТЕЕВА, Е.В. *Законность и конституционная юстиция в современной России: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук*. - Москва, 2003.

22. БОНДАРЬ, Н.С. *Конституционное правосудие – генератор «живого» конституционализма (в контексте практики Конституционного Суда РФ)*. // În: *Constitutional Values as factors for the stability of*

democratic regime, International Conference Chishinau, 22-23 July 2009.

23. ВАСИЛЕВИЧ, Г.А. *Эффективнее конституционный контроль – выше правовая культура в обществе.* // *În*: Бюллетень нормативно-правовой информации, 2002, № 13.

24. ВИТРУК, Н. В. *Цель, задачи и функции конституционного правосудия в государствах новой демократии.* // *În*: «Конституционное Правосудие» Вестник Конференции органов конституционного контроля

стран молодой демократии, 2002, №2 (16). <http://www.concourt.am/hr/ccl/vestnik/2.16-2002/vitruk.htm>

25. КОСТАКИ, Г., РАЙЛЯН, П., *Роль конституционного правосудия в обеспечении законности в правовом государстве.* // *În*: Мемлекеттік басқару және қызмет – Государственное управление и государственная служба, 2013.

26. ЧЕХАРИНА, В. И. *Конституционное правосудие.* // *În*: Юридическая конфликтология. Отв. ред. В. Н. Кудрявцев. Москва, 1995.

INTERPRETAREA CONSTITUȚIEI: ÎNTRE NECESITATE, LIMITE ȘI RISCURI

Irina IACUB

Doctor în drept, conferențiar universitar, avocat
Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Republica Moldova
e-mail: irinaiacub@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-8349-2789>

Articolul cuprinde o analiză teoretico-empirică a problemei interpretării Constituției în baza doctrinei, legislației și a jurisprudenței Curții Constituționale a Republicii Moldova, în vederea elucidării necesității acesteia și argumentării caracterului riscant/periculos al interpretării fără respectarea unor limite/standarde în materie. În final, pornind de la carențele atestate în legislația și jurisprudența constituțională, sunt formulate propuneri de lege ferenda, orientate spre optimizarea cadrului constituțional și normativ, în acord cu obiectivele de reformare a justiției constituționale din Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: Constituție, act normativ, normă juridică, interpretarea Constituției, Curtea Constituțională.

INTERPRETATION OF THE CONSTITUTION: BETWEEN NEED, LIMITS AND RISKS

The article includes a theoretical-empirical analysis of the issue of interpretation of the Constitution based on the doctrine, legislation and jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Moldova, in order to elucidate its need and argue the risky/dangerous nature of interpretation without respecting certain limits/standards. Finally, starting from the shortcomings attested in the constitutional legislation and jurisprudence, are formulated the proposals de lege ferenda oriented towards the optimization of the constitutional and normative framework, in accordance with the objectives of reforming the constitutional justice in the Republic of Moldova.

Keywords: Constitution, normative act, legal norm, interpretation of the Constitution, Constitutional Court.

INTERPRÉTATION DE LA CONSTITUTION: ENTRE NÉCESSITÉ, LIMITES ET RISQUES

L'article contient une analyse théorique et empirique du problème de l'interprétation de la Constitution fondée sur la doctrine, la législation et la jurisprudence de la Cour Constitutionnelle de la République de Moldova, afin d'en élucider sa nécessité et de faire valoir le caractère risqué/dangereux de l'interprétation sans respecter certaines limites/norms en la matière. Enfin, sur la base des lacunes de la législation et de la jurisprudence constitutionnelle, des propositions de loi ferenda sont formulées, visant à optimiser le cadre constitutionnel et normatif, conformément aux objectifs de réforme de la justice constitutionnelle de la République de Moldova.

Mots-clés: Constitution, acte normatif, norme juridique, interprétation de la Constitution, Cour constitutionnelle.

ТОЛКОВАНИЕ КОНСТИТУЦИИ: МЕЖДУ НЕОБХОДИМОСТЬЮ, ОГРАНИЧЕНИЯМИ И РИСКАМИ

Статья включает теоретико-эмпирический анализ проблемы толкования Конституции на основе доктрины, законодательства и судебной практики Конституционного Суда Республики Молдова, с целью выяснения его необходимости и обоснования рискованного/опасного характера толкования без соблюдения определенных ограничений/стандартов. В заключение, учитывая недостатки, отмеченные в конституционном законодательстве и судебной практике, формулируются законодательные предложения, ориентированные на оптимизацию конституционной и нормативной базы в соответствии с целями реформирования конституционного правосудия в Республике Молдова.

Ключевые слова: Конституция, нормативный акт, правовая норма, толкование Конституции, Конституционный суд.

Introducere

În prezent, este general recunoscut că aplicarea normei de drept e precedată obligatoriu de *interpretarea* acesteia – procedeu juridic ce permite deslușirea spiritului normei pornind de la litera sa, prin spirit înțelegându-se *sensul* acesteia sau *voința legiuitorului*.

În doctrină, în acest sens se precizează că crearea normelor juridice comandă și condiționează interpretarea lor, care permite aplicarea acestora, din perspectiva dată interpretarea fiind un mijloc și o condiție de eficacitate a legii. Astfel, interpretarea reprezintă un complement al legii, fără de care ea ar rămâne lege moartă¹.

Necesitatea interpretării este determinată de mai mulți factori, printre care cel mai frecvent este caracterul confuz și echivoc al normei. În unele cazuri, necesitatea interpretării este determinată de prezența lacunelor, erorilor, a coliziunilor în actul normativ, ceea ce nu permite înțelegerea modului în care urmează să se procedeze într-o situație sau alta sau cum să fie soluționat un litigiu sau altul.

Din considerentele date, suntem de părerea că interpretarea ca procedeu juridic necesită o atenție distinctă nu doar din partea practicienilor, doctrinarilor, dar și a legiuitorului. Pentru o aplicare corectă a

normei de drept este necesară o interpretare adecvată/corectă, fapt ce nu poate fi lăsat doar la latitudinea celui care interpretează și aplică norma. Legiuitorul însăși trebuie să stabilească anumite limite pentru interpretarea normelor pe care le instituie, fapt prin care ar preveni și evita interpretările arbitrare, care de cele mai multe ori generează cel puțin aplicarea eronată și inefficientă a legii.

Referindu-ne nemijlocit la problema *interpretării Constituției*, considerăm necesar a preciza de la bun început că, în esență, interpretării se supun normele juridice, nu izvoarele de drept în care sunt exprimate (cum ar fi Constituția, legea, ordonanța, hotărârea etc.). Pornind de la aceasta, în doctrină², se susține că interpretarea normelor juridice (sau interpretarea juridică) acoperă și domeniul pur constituțional.

Dincolo de aceasta, atragem atenția că, în mediul academic se recunoaște pe bună dreptate că problema *interpretării Constituției* nu este foarte des tratată, deși este absolut necesară³. Dat fiind faptul că pe alocuri aceasta prezintă particularități distincte în raport cu interpretarea altor norme juridice, în opinia noastră, problema dată urmează a fi pe larg cercetată și dezvoltată, mai ales pornind de la jurisprudența constituțională. Mai mult, deciziile din ultimii ani ale Curții Constituționale din Republica Moldova au demonstrat nu doar semnificația *interpretării*

¹ Muraru, I., Constantinescu, M., Tănăsescu, E.S., Enache, M., Iancu, Gh. *Interpretarea Constituției: doctrină și practică*. București: Lumina Lex, 2002, p. 3, p. 20.

² Ibidem, p. 18.

³ Ibidem, p. 3.

Constituției, dar și necesitatea absolută de a stabili și respecta anumite limite și standarde în realizarea acestei activități juridice, problemă ce nu poate să rămână în afara unei analize științifice profunde și detaliate.

În vederea realizării acestui deziderat, în cele ce urmează ne propunem o analiză teoretico-normativă a *interpretării Constituției* în baza doctrinei, legislației și a jurisprudenței Curții Constituționale, în rezultatul căreia să argumentăm nu doar necesitatea acesteia, dar și caracterul riscant/periculos al realizării interpretării fără respectarea unor limite/standarde în materie.

Fundamentarea doctrinară a interpretării Constituției

Inițial, pentru a pătrunde în esența interpretării Constituției, vom reitera unele dintre cele mai relevante idei și teze expuse în doctrină (mai ales de constituționaliștii români), pe care le considerăm incontestabile și deosebit de relevante pentru acest subiect.

„Interpretarea Constituției este o necesitate în cazul fiecărei aplicări a unui text constituțional, indiferent că există sau nu o contestare cu privire la sensul exact al acestuia, sau că de sensul său depinde soluționarea unui conflict. De altfel, există și situații în care chiar dacă ar exista contestări ale sensului dispoziției constituționale, acestea nu pot fi adrestate nici unei autorități și, prin urmare, interpretarea este singura cale de ieșire din impas. Pe cale de consecință, interpretarea Constituției constituie o problemă nu doar teoretică, ci și cu importante valențe practice”⁴.

„Interpretarea Constituției reprezintă: o fază a aplicării normelor constituționale care pune în evidență corelația între litera și spiritul Constituției; o operațiune de explicare și de analiză a semnificației normelor constituționale; un act de concretizare a normelor constituționale”⁵.

⁴ Ibidem, p. 6.

⁵ Ibidem, p. 23.

Mai mult, interpretarea Constituției este văzută ca „o formă a activității juridice, orientată spre realizarea Constituției, consolidarea autorității acesteia, protecția normelor constituționale și prevenirea delictelor constituționale”⁶.

„Obiect al interpretării Constituției sunt doar regulile scrise reflectate în textul constituțional”⁷. Dar, în același timp, se consideră că „obiect al interpretării nu sunt normele constituționale, ci textul Constituției, în cadrul căruia normele trebuie identificate. Ori un text constituțional poate să cuprindă mai multe norme juridice, uneori contradictorii. Gradul de determinare (sau nedeterminare) al normelor constituționale depinde de textul Constituției care, cel mai adesea, este redactat în mod intenționat în termeni generali, uneori chiar vagi sau imprecizi”⁸. „Interpretarea textului și a cuvintelor din Constituție este mijlocul prin care se realizează interpretarea normelor juridice care alcătuiesc Constituția”⁹.

Pe de altă parte, unica excepție de la interpretarea textului Constituției este recunoscută a fi instituția principiilor constituționale. Astfel, „anumite principii, chiar dacă nu sunt clar exprimate, *expressis verbis*, în textul Constituției, sunt prezente în spiritul său și nu pot fi ignorate sau trecute sub tăcere pentru că nu sunt cuprinse în text”¹⁰.

Referitor la motivația și necesitatea interpretării, este important de precizat că „textul Constituției este prin excelență imprecis, formulat în termeni generali. Superioritatea formală a Constituției, rigiditatea sa împiedică revizuirea ei la necesitate (la intervale scurte), și atunci interpretarea rămâne singura cale de adaptare a conținutului normativ, de regulă mai vechi,

⁶ Миков, И.А. Толкование конституционных норм. В: Законность и правопорядок в современном обществе, 2011, № 4, p. 45.

⁷ Muraru, I., Constantinescu, M., Tănăsescu, E.S., Enache, M., Iancu, Gh. Interpretarea Constituției ... op. cit., p. 7.

⁸ Ibidem, p. 9.

⁹ Ibidem, p. 9.

¹⁰ Ibidem, p. 10.

la realitatea socială aflată în permanentă schimbare”¹¹. Deci, „interpretarea Constituției reprezintă o alternativă pentru procedura rigidă de completare și modificare a normelor constituționale, care pot fi orientate spre concretizarea conținutului acestora”¹².

Așadar, „interpretarea este deosebit de importantă pentru „adaptarea” Constituției la condițiile de viață mereu schimbătoare. În acest sens, Constituția, datorită îndeosebi caracterului său rigid, reprezintă un cadru de stabilitate ce nu ar fi însă, posibil dacă interpretarea ei nu-i asigură suplețea necesară pentru adecvarea normei constituționale la condițiile, adesea alerte, ale schimbării”¹³.

Totodată, motivația interpretării poate fi găsită în cazul unor texte constituționale cu o mare vechime în intenția de a face să supraviețuiască legea, care în mod evident nu a fost construită astfel încât să corespundă realităților actuale. Totuși, doctrina înregistrează așa numita interpretare a „intenției originale a autorului”, în conformitate cu care textul și intenția originală a celor care le-au formulat trebuie să conducă la efecte juridice. Deși utilă această metodă nu este poate cea mai bună, întrucât interpretarea Constituției nu poate să se rezume doar la căutarea sensului pe care autorii l-au dat unei dispoziții, ci trebuie să țină seama și de realitățile sociale cărora acea normă se aplică¹⁴.

„Stabilind sensul legii, în scopul aplicării sale, interpretul îi poate conferi valori, sensuri și aplicații care, evident, nu au fost în intenția autorului normei interpretate, dar sunt conforme normativității regulii interpretate, precum și unor cerințe sociale, politice, economice etc.”¹⁵

¹¹ Ibidem, p. 12.

¹² Иванова, О. М. *Институт толкования Конституции в России и Франции (сравнительно-правовой анализ)*. // *Ин: Ленинградский юридический журнал*. СПб., 2009, № 4 (18), p. 135.

¹³ Muraru, I., Constantinescu, M., Tănăsescu, S., Enache, M., Iancu, Gh. *Interpretarea Constituției ... op. cit.*, p. 121.

¹⁴ Ibidem, p. 15.

¹⁵ Ibidem, p. 22.

În ceea ce privește subiecții ce pot interpreta Constituția, subliniem că „o astfel de interpretare se realizează de către toate autoritățile statului de fiecare dată când acestea sunt puse în situația de a aplica Legea Fundamentală. Bunăoară, însăși Parlamentul în momentul în care adoptă o lege efectuează practic o interpretare autentică a Constituției”¹⁶. La fel, instanțele judecătorești și autoritățile administrației publice”¹⁷.

Privind nemijlocit competența de interpretare a Constituției, precizăm că, în general, „dacă această competență este atribuită unei anumite autorități statale, interpretarea devine autentică, ceea ce presupune că este obligatorie și produce efecte juridice”¹⁸.

De cele mai multe ori, „împuternicirea de a interpreta revine tribunalelor și Curților Constituționale, caracterizate în general ca autorități publice care sunt garanții supremației Constituției. Această caracterizare fundamentează dreptul acestor autorități de a interpreta atât normele din Constituții, cât și pe cele din alte acte normative”. „Atribuția de interpretare a textelor Constituției poate fi prevăzută *explicit* în Constituție sau poate rezulta *implicit*. Cât privește interpretarea legilor, prevăzută sau nu în sarcina Curților Constituționale, ea ține chiar de natura justiției constituționale, deoarece verificarea concordanței dintre legi și Constituție, implică obligatoriu, o operațiune de interpretare, de aceea dispozițiile legale prin care s-ar interzice această posibilitate sunt rezultatul unei insuficiente cunoașteri a sistemului aplicării dreptului”¹⁹.

Așadar, „interpretarea este inerentă activității Curții Constituționale, influențându-i substanțial activitatea și compensând parțial lacunele legislației constituționale”²⁰.

¹⁶ Ibidem, p. 14.

¹⁷ Muraru, I. *Drept constitutional și instituții politice*. - București: Actami, 1998, p. 27-30.

¹⁸ Muraru, I., Constantinescu, M., Tănăsescu, E.S., Enache, M., Iancu, Gh. *Interpretarea Constituției ... op. cit.*, p. 13.

¹⁹ Ibidem, p. 33.

²⁰ Иванова, О.М. *Институт толкования Конституции*

Mai mult, în doctrină, se recunoaște că interpretarea Constituției reprezintă de fapt una din funcțiile principale ale Curții Constituționale, mai ales în statele cu democrație tânără. Funcția dată se realizează prin intermediul tuturor atribuțiilor Curții (interpretare cazuală a Constituției) și prin atribuțiile speciale de interpretare oficială a Constituției, la solicitarea subiecților competenți în cadrul unei proceduri speciale – de jurisdicție constituțională²¹.

În calitatea sa de funcție a Curții Constituționale interpretarea Constituției este o interpretare autentică ce se deosebește de interpretarea științifică sau doctrinară. Aceasta nu poate fi considerată un act pur științific de cunoaștere, fiind prin excelență o manifestare de voință²² și un act de creație (a jurisprudenței constituționale; a dreptului jurisprudențial constituțional; a doctrinei constituționale²³; sau chiar a doctrinei juridice a jurisdicției constituționale²⁴). Ea nu este expresia unei opinii, printre alte opinii, este produsul unei decizii prin care o dezbatere este tranșată²⁵. Curtea Constituțională nu este un simplu interpret, întrucât în soluțiile pe care le dă ea este pusă deseori în situația de a formula exigențe.

Esențial este că, în toate cazurile, Curtea are exclusivitatea interpretării Constituției. Pe de o parte, aceasta este consecința faptului că, prin poziția sa

в России и Франции (сравнительно-правовой анализ). // În: Ленинградский юридический журнал. СПб., 2009, № 4 (18), p. 135.

²¹ Railean, P. *Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept*. Sub red. șt. a prof. Gh. Costachi. - Chișinău: S.n., 2015, p. 506.

²² Burdeau, G., Hamon, F., Troper, M. *Droit constitutionnel*. Ed. 26eme. - Paris: Librairie Générale de Droit et Jurisprudence, 1999. p. 58-60.

²³ Muraru, I., Constantinescu, M., Tănăsescu, E.S., Enache, M., Iancu, Gh. *Interpretarea Constituției ... op. cit.*, p. 83.

²⁴ Любитенко, Д.Ю. *Правовая доктрина Конституционного Суда Российской Федерации: общетеоретический аспект*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Волгоград, 2011, p. 3 (24 p.).

²⁵ Muraru, I., Constantinescu, M., Tănăsescu, S., Enache, M., Iancu, Gh. *Interpretarea Constituției ... op. cit.*, p. 74.

constituțională, Curtea nu face parte din structurile de putere ale celorlalte autorități publice, ce configurează puterea legislativă, executivă și judecătorească, iar, pe de altă parte, în calitatea sa de garant al supremației Constituției, prin jurisprudența sa, Curtea asigură respectarea supralegalității constituționale (legalității constituționale²⁶), obligatorii pentru toate celelalte autorități publice²⁷ și a securității constituționale²⁸.

Totodată, trebuie să observăm că prin interpretare Curtea nu formează norme noi și primare, nu le modifică și nu le schimbă pe cele în vigoare. Prin interpretarea prevederilor constituționale pot fi formulate doar poziții de drept cărora Parlamentul le poate da un veșmânt legislativ sau pot fi aplicate așa cum le determină Curtea²⁹.

Așadar, interpretând dispozițiile Constituției, Curtea Constituțională pas cu pas, caz după caz, creează o ordine juridică constituțională³⁰, obligatorie în cadrul statului.

Interpretarea Constituției de către Curtea Constituțională a Republicii Moldova

Înainte de a trece nemijlocit la problema interpretării Constituției de către Curtea Constituțională

²⁶ Costachi, Gh., Railean, P. *Legalitatea constituțională – nucleu al legalității în statul de drept*. // În: Revista Națională de Drept, 2013, nr. 12, p. 19-21; Costachi, Gh., Railean, P. *Menirea justiției constituționale în statul de drept contemporan*. // În: Legea și Viața, 2014, nr. 10, p. 4-9.

²⁷ Vida, I. *Forța juridică a interpretării Constituției*. În: Justiția constituțională: actualitate și perspective. - Chișinău: Cartidact (Tipografia „Reclama”), 2005. p. 34.

²⁸ Costachi, Gh. *Cetățeanul și puterea în statul de drept*. Monografie. - Chișinău: S.n., 2019 (Tipogr. "Print Caro"), p. 189-204; COSTACHI, Gh. *Securitatea constituțională în Republica Moldova la 25 de ani de existență a Legii Fundamentale*. // În: Legea și viața, 2019, nr. 8, p. 4-9.

²⁹ Pușcaș, V. *Curtea Constituțională unicul subiect de interpretare oficială a Constituției*. // În: Justiția constituțională în Republica Moldova, 2010, nr. 3. p. 16.

³⁰ Курис, Э. *О стабильности конституции, источниках конституционного права и мнимом всемогуществе конституционных судов*. // În: Конституционное правосудие. Ереван, 2004, nr. 3(48). p. 101.

a Republicii Moldova, considerăm necesar de a preciza că, la nivel normativ, *interpretarea* ca procedeu juridic este expres reglementată în *Legea cu privire la actele normative* nr. 100/2017³¹, în art. 71 alin. (1) și (2) după cum urmează: „(1) Interpretarea actelor normative se efectuează cu scopul clarificării sensului unui act normativ sau ale unor dispoziții din acesta. (2) Prin interpretare se oferă soluții juridice de aplicare a normei de drept în sensul exact al acesteia. (3) Interpretarea oficială se efectuează prin acte normative de interpretare sau prin acte de aplicare a normelor de drept de către instituțiile abilitate”.

Prezintă importanță în context și art. 72 din legea citată, care stabilește că Curtea Constituțională este autoritatea competentă să interpreteze oficial Constituția Republicii Moldova și legile constituționale.

Din aceste dispoziții normative, se pot deduce cel puțin două momente importante:

- *în primul rând, interpretarea normelor constituționale poate avea drept scop clarificarea sensului acestora;*

- *în al doilea rând, prin interpretarea normelor constituționale, trebuie să se ofere soluții juridice de aplicare a normei în sensul exact al acesteia.*

Vorbind nemijlocit despre atribuția Curții Constituționale de a interpreta Constituția, precizăm că aceasta este reglementată expres și în:

- *Constituția Republicii Moldova*³² – art. 135 alin. (1) lit. b);

- *Legea cu privire la Curtea Constituțională* nr. 317/1994³³ – art. 4 alin. (1) lit. b); și

³¹ *Legea cu privire la actele normative* nr. 100 din 22.12.2017. // În: Monitorul Oficial nr. 7-17 din 12-01-2018.

³² *Constituția Republicii Moldova*, adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27.08.1994. Republicată în: Monitorul Oficial nr.78/140 din 29.03.2016 (versiune în vigoare din 14.01.2019 în baza modificărilor prin Legea nr. 255 din 22.11.18, MO 467-479/14.12.18 art.786).

³³ *Legea cu privire la Curtea Constituțională* nr. 317 din 13-12-1994. // În: Monitorul Oficial Nr. 08 din 07-02-1995 (versiune actualizată prin Legea nr. 5 din 06.02.20, MO63-68/28.02.20 art.48; în vigoare 28.03.20).

- *Codul Jurisdicției Constituționale*³⁴ – art. 4 alin. (1) lit. b).

Sub aspect comparativ, am putea menționa că interpretarea Constituției, ca atribuție distinctă a Curții Constituționale, este reglementată expres în *Constituția Federației Ruse* (art. 125 alin. 5)³⁵, *Constituția Republicii Bulgaria* (art. 149 alin. 1)³⁶, *Constituția Republicii Slovace* (art. 128)³⁷, în timp ce în România, constituentul/legiuitorul nu face nici o specificare în acest sens, ceea ce potrivit specialiștilor³⁸, nu împiedică Curtea Constituțională să adopte decizii interpretative (decizii prin care, fără a se declara neconstituționalitatea, instanța de justiție constituțională atribuie normelor criticate o anumită semnificație, un sens care le-ar face compatibile cu Constituția, pe calea interpretării acelor norme și în considerarea motivelor arătate³⁹). Mai mult, în asemenea situații se consideră că funcția de interpretare rezultă în general din rolul curților constituționale și locul lor în ordinea constituțională.

³⁴ *Codul Jurisdicției Constituționale* nr. 502 din 16-06-1995. // În: Monitorul Oficial Nr. 53-54 din 28-09-1995 (versiune actualizată prin Legea nr. 38 din 28.02.20, MO103/14.04.20 art.176; în vigoare 14.05.20).

³⁵ *Конституция Российской Федерации*, принята всенародным голосованием 12 декабря 1993 г. [URL]: <http://constitution.kremlin.ru/>.

³⁶ *Constituția Republicii Bulgaria*, din 1991. În: Codex Constituțional: Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene / Șt. Deaconu, I. Muraru, E. S. Tănăsescu, S. G. Barbu. - București: Monitorul Oficial R.A., 2015, p. 248.

³⁷ *Constituția Republicii Slovace*, adoptată prin Legea nr. 460/1992. În: Codex Constituțional: Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene / Șt. Deaconu, I. Muraru, E. S. Tănăsescu, S. G. Barbu. - București: Monitorul Oficial R.A., 2015, p. 1374.

³⁸ Deleanu, I. *Instituții și proceduri constituționale*. Arad: Servo Sat, 1999, p. 472; Muraru, I., Constantinescu, M., Tănăsescu, E.S., Enache, M., Iancu, Gh. *Interpretarea Constituției ... op. cit.*, p. 41-42.

³⁹ Deleanu, I. *Instituții și proceduri constituționale*. - Arad: Servo Sat, 1999, p. 473.

În linii generale, apreciem că lipsa unor astfel de reglementări nu constituie o problemă în sine, întrucât Curtea Constituțională recurge la interpretarea Constituției mai că în toate cazurile în care este sesizată, aplicarea Constituției (ca și a oricărei alte legi) fiind imposibilă fără interpretare. Altfel spus, interpretarea este o etapă importantă a procesului de aplicare și realizare a Constituției.

Acest moment l-a recunoscut însăși Curtea Constituțională a Republicii Moldova, precizând că⁴⁰: „37. de fiecare dată, când se cere verificarea constituționalității unor acte juridice concomitent cu interpretarea unor prevederi constituționale, verificarea constituționalității include interpretarea prevederilor în cauză în mod implicit.”

Din perspectiva dată, cu mult mai problematică este reglementarea expresă a atribuției Curții de a interpreta Constituția, cel puțin din considerentul că legile citate:

- *în primul rând*, nu explică în nici un fel ce trebuie de înțeles prin sintagma „interpretarea Constituției”;

- *în al doilea rând*, nu prevăd care este scopul interpretării Constituției de către Curte și nici limitele acesteia;

- *în al treilea rând*, nu prevăd în ce cazuri poate fi solicitată și satisfăcută cererea de interpretare a Constituției.

Prin urmare, reglementarea acestei atribuții s-a redus practic doar la enunțarea ei în articolele citate mai sus. În asemenea condiții, considerăm că la capitolul „scopul și limitele interpretării Constituției de către Curte” ar trebui să devină incidente dispozițiile *Legii cu privire la actele normative* nr. 100/2017 referitoare la interpretarea legilor. În pofida acestui

⁴⁰ Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (modul de alegere a Președintelui) (Sesizarea nr. 48b/2015). // În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 59-67 din 18.03.2016.

fapt, constatăm că Curtea Constituțională nu este obligată practic să respecte aceste norme, întrucât potrivit art. 134 alin. (2) din *Constituția Republicii Moldova* și art. 1 alin. (2) din *Legea cu privire a Curtea Constituțională* nr. 317/1994: „Curtea se supune numai Constituției”. Mai mult, o astfel de normă, exclude practic obligativitatea Curții de a se supune oricărei legi din sistemul nostru legislativ, ceea ce în opinia noastră excede standardelor unui stat de drept, în lumina cărora toți suntem egali în fața legii și toți suntem obligați să o respectăm.

Pornind de la aceste premise, în una din hotărârile sale Curtea explică că: „prerogativa cu care a fost învestită prin articolul 135 alin. (1) lit. b) din Constituție presupune **stabilirea sensului autentic și deplin al normelor constituționale**, care poate fi realizată prin **interpretarea textuală sau funcțională, în măsura în care poate fi dedusă din textul Constituției**, ținând cont de caracterul generic al normei, situațiile concrete pe care legiuitorul nu avea cum să le prevadă la momentul elaborării normei, reglementările ulterioare (conexe sau chiar contradictorii), situațiile complexe în care norma trebuie aplicată etc.”⁴¹. Tot în același context, Curtea a precizat că „**scopul oricărei interpretări a normelor constituționale este de a asigura unitatea și înțelegerea corectă a conținutului și sensului lor autentic**, de a soluționa divergențele juridice și politice apărute în legătură cu perceperea și aprecierea normelor Legii Supreme. Interpretarea oficială a normelor constituționale este imperativă.”⁴²

Deci, observăm că, în lipsa unor reglementări legale exprese (în conținutul nemijlocit al Legii organice care reglementează organizarea și funcționarea Curții), Curtea încearcă singură să clarifice conținutul și scopul atribuției sale de a interpreta Constituția.

⁴¹ Hotărârea Curții Constituționale nr. 33 din 10-10-2013 privind interpretarea articolului 140 din Constituție (Sesizarea nr. 45b/2013). // În: Monitorul Oficial nr. 297-303 din 20-12-2013, par. 22.

⁴² Ibidem, par. 48.

Dincolo de aceste momente, totuși considerăm că clarificarea conținutului noțiunii de „interpretare a Constituției” și a scopului acesteia (ca atribuție distinctă a Curții Constituționale) la nivel teoretic și normativ este absolut necesară. Sub aspect doctrinar atragem atenția că practic unicul *Comentariu* complet al *Constituției Republicii Moldova* (editat în anul 2012⁴³) pe care îl avem, nu conține nici o explicație în acest sens.

Doctrina străină, în schimb, oferă diferite definiții a conceptului în cauză. Potrivit uneia dintre acestea, interpretarea Constituției presupune „o explicație cazuistică sau normativă a sensului normelor constituționale prin depășirea incertitudinilor de înțelegere a acesteia, în vederea asigurării legalității constituționale și menținerii corespunzătoare a ordinii de drept constituționale”⁴⁴.

La capitolul delimitării interpretării *cazualice* (*concrete*) de cea *normativă* (*abstracte*), precizăm că prima presupune interpretarea realizată în contextul exercitării controlului de constituționalitate, iar cea de-a doua – în contextul exercitării atribuției de interpretare a Constituției. La fel, în cele două cazuri sunt diferite și consecințele juridice generate⁴⁵. Bunăoară, interpretarea cazuistică se va finaliza întotdeauna cu constatarea constituționalității sau neconstituționalității normelor interpretate și ca rezultat lipsirea acestora de putere juridică, în timp ce interpretarea normativă, realizată în afara vreunui caz concret, nu duce la asemenea consecințe, în final, fiind doar concretizat sensul normelor interpretate.

Într-o altă definiție se subliniază că „interpretarea Legii Fundamentale presupune o activitate intelectuală realizată în vederea elucidării și explicării sensului

⁴³ *Constituția Republicii Moldova: comentariu*. - Chișinău: Arc, 2012. 572 p.

⁴⁴ Хабриева, Т.Я. *Толкование Конституции Российской Федерации: теория и практика*. - М.: Юристъ, 1998, p. 72–73.

⁴⁵ Лучин, В.О. *Конституция Российской Федерации. Проблемы реализации*. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002, p. 538.

adevărat al dispozițiilor constituționale, orientată spre înlăturarea incertitudinilor în înțelegerea acestora, coliziunilor normelor și neajunsurilor de tehnică legislativă”⁴⁶.

Din conținutul acestor definiții se poate observa că ambele subliniază faptul că „**explicația normei constituționale se face prin depășirea incertitudinilor în înțelegerea acesteia**” („incertitudinile” sunt văzute ca fiind abateri de la regulile de calitate a legii, deplinătate și precizie⁴⁷).

Raportând definițiile date la prevederile *Legii cu privire la actele normative* nr. 100/2017, constatăm că procedul interpretării are în esență același scop, indiferent de forța juridică a actului normativ supus acestuia. În esență, o astfel de poziție promovează și Curtea Constituțională în opinia căreia⁴⁸ „necesitatea interpretării trebuie să fie confirmată prin esența problemei de drept rezultată din **caracterul neuniform al dispozițiilor constituționale**” (par. 45). Ca rezultat, „sesizările cu privire la interpretarea dispozițiilor constituționale sunt tratate de către Curte cu o diligență deosebită”, fiind „acceptate pentru examinare în fond doar în cazul în care **dispoziția constituțională, a cărei interpretare se solicită, este incertă, ambiguă sau incompletă**” (par. 46).

În pofida acestui fapt, cu regret, trebuie să recunoaștem că în activitatea sa jurisdicțională **Curtea Constituțională din Republica Moldova obișnuiește nu doar să interpreteze normele constituționale (în vederea clarificării sensului acestora și înlăturării incertitudinilor), dar și să le**

⁴⁶ Петренко, Н.И., Рыбакова, Я.Н. *Толкование конституционных норм как вид правовой деятельности*. // În: Марийский юридический вестник, № 3(18)/2016, p. 70.

⁴⁷ Ibidem, p. 70.

⁴⁸ *Decizia Curții Constituționale nr. 6 din 02-04-2014 de respingere a sesizării nr. 10a/2014 pentru controlul constituționalității unei prevederi din Legea nr. 96 din 21 mai 2010 pentru modificarea și completarea articolului 4 din Regulamentul Parlamentului și interpretarea articolului 41 alin. (2) din Constituție (constituirea fracțiunilor parlamentare)*. // În: Monitorul Oficial Nr. 127-133 din 23.05.2014.

extindă sensul, fapt soldat adeseori cu crearea de noi norme juridice sau cu identificarea/arogarea unor noi atribuții în competența sa, nespecificate de Constituție și Lege.

Efectele interpretării Constituției de către Curtea Constituțională: studiu de caz

Din numeroasele exemple pe care am putea să le invocăm pentru argumentarea poziției expuse, ne vom opri doar la unul, întrucât considerăm a fi suficient de relevant. Este vorba despre interpretarea de către Curte a art. 140 din *Constituția Republicii Moldova*, care prevede în esență efectele actelor justiției constituționale, după cum urmează: „(1) Legile și alte acte normative sau unele părți ale acestora devin nule, din momentul adoptării hotărârii corespunzătoare a Curții Constituționale. (2) Hotărârile Curții sunt definitive și nu pot fi atacate”.

Dezvoltând această normă, *Legea cu privire la Curtea Constituțională nr. 317/1994*⁴⁹ stabilește în art. 28: „(2) Actele normative sau unele părți ale acestora declarate neconstituționale devin nule și nu se aplică din momentul adoptării hotărârii respective a Curții Constituționale. (3) Consecințele juridice ale actului normativ sau ale unor părți ale acestuia declarate neconstituționale sînt înlăturate conform legislației în vigoare.” Totodată, *Legea cu privire la actele normative nr. 100/2017* prevede în art. 74 alin. (1) lit. b): „Acțiunea actului normativ încetează dacă: b) actul este declarat neconstituțional”.

Din dispozițiile citate este clar că odată ce o normă/lege a fost declarată neconstituțională ea devine nulă și nu se mai aplică. Cu alte cuvinte, declararea neconstituționalității unei norme presupune ca efect juridic „lipsirea de putere juridică” a acesteia (conform terminologiei folosite în art. 7 din Constituție). Cu titlu de detaliu, precizăm că, în opinia noastră,

⁴⁹ *Legea cu privire la Curtea Constituțională nr. 317 din 13.12.1994*. // În: Monitorul oficial nr. 8 din 07.02.1995 (versiune actualizată prin Legea nr. 5 din 06.02.20, MO63-68/28.02.20 art.48; în vigoare 28.03.20).

folosirea în acest caz a instituției *nulității* este improprie, mai ales că Legea-cadru nr. 100/2017 nu o prevede pentru materia actelor normative, în timp ce *Codul administrativ* o reglementează destul de evaziv exclusiv pentru actele administrative normative (art. 141, 208⁵⁰).

Dincolo de aceste explicații și în pofida clarității momentului enunțat mai sus, Curtea Constituțională s-a plasat pe o altă poziție, oferind unele interpretări ce exced sensul exact și conținutul normelor citate și nu numai. Relevantă în acest sens este *Hotărârea* sa nr. 33 din 10.10.2013⁵¹, care la o analiză atentă, în coroborare cu prevederile constituționale și legale în vigoare, ne permite să observăm următoarele momente importante.

• **În primul rând**, Curtea recunoaște pe bună dreptate că prin unele hotărâri ale sale (prin care declară neconstituțională o prevedere legală sau un act) „poate genera vid legislativ și existența unor deficiențe și incertitudini în aplicarea legii” (par. 33⁵²).

În general, astfel de urmări sunt evidente, întrucât de cele mai multe ori, sunt declarate neconstituționale unele prevederi legale ce fac parte dintr-un ansamblu determinat. Cu toate acestea, doctrina a consemnat o soluție rațională în acest sens, menită parțial să elimine asemenea urmări. În acest sens, s-a menționat că în ipoteza neconstituționalității parțiale, ce se poate referi la un cuvânt, frază sau aliniat etc., este necesar ca neconstituționalitatea să fie „detașabilă”, în sensul că ceea ce rămâne să poată fi aplicat, conform voinței legiuitorului. Numai în aceste condiții

⁵⁰ *Codul administrativ al Republicii Moldova* nr. 116 din 19.07.2018. // În: Monitorul Oficial nr. 309-320 din 17.08.2018.

⁵¹ *Hotărârea Curții Constituționale nr. 33 din 10-10-2013 privind interpretarea articolului 140 din Constituție (Sesizarea nr. 45b/2013)*. // În: Monitorul Oficial nr. 297-303 din 20-12-2013.

⁵² „33. ... unele hotărâri ale Curții Constituționale, prin care se declară neconstituțională o prevedere legală sau un act, pot genera vid legislativ și existența unor deficiențe și incertitudini în aplicarea legii.”

judecătorul constituțional rămâne în limitele funcției sale de „legiutor negativ”, fără a păși pe tărâmul legiutorului pozitiv, ce este al Parlamentului, ca unică putere legiuitoare a țării. De aceea, dacă eliminând partea neconstituțională, ceea ce rămâne ar deveni neaplicabil sau s-ar deforma voința legiutorului, neconstituționalitatea parțială fiind imposibilă, textul în întregime, nu numai o parte din el, este neconstituțional⁵³.

Situația este similară și în ce privește interpretarea normei controlate, deoarece, așa cum arăta D. Turpin⁵⁴, scopul interpretării este eliminarea „veninului neconstituțional”, adică a interpretării implicate în mod necesar de norma controlată. Aceste tehnici de control sunt relevante pentru poziția judecătorului constituțional care nu este un „adversar” al legiutorului, ci dimpotrivă, un partener, urmărind consolidarea legii, stabilitatea operei legiutorului, prin eliminarea acelor aspecte care i-ar putea afecta această stabilitate, datorită caracterului lor neconstituțional. Tocmai din această cauză, depășind sub aspect formal limitele sesizării, dar nu sub aspect substanțial, dacă un text este neconstituțional sunt neconstituționale și prevederile, din același act normativ, de care „în mod necesar și evident” nu pot fi disociate⁵⁵.

Așadar, putem deduce că **Curtea Constituțională trebuie să fie atentă atunci când prin interpretarea normelor constituționale decide neconstituționalitatea normelor juridice supuse controlului și să manifeste o diligență sporită mai ales când recurge la constatarea neconstituționalității parțiale. De această diligență depinde în cea mai mare parte „calitatea” și „caracterul aplicativ” al sistemului de norme din care decad normele constatate a fi neconstituționale.**

⁵³ Muraru, I., Constantinescu, M., Tănăsescu, E.S., Enache, M., Iancu, Gh. *Interpretarea Constituției ... op. cit.*, p. 38.

⁵⁴ Turpin, D. *Contentieux constitutionnel*. - Paris: PUF, 1986, p. 228.

⁵⁵ Muraru, I., Constantinescu, M., Tănăsescu, E.S., Enache, M., Iancu, Gh. *Interpretarea Constituției ... op. cit.*, p. 38.

În pofida acestui moment, Curtea susține că „**pentru a evita aceste repercusiuni negative**, art. 28¹ din *Legea privind Curtea Constituțională* prevede că Guvernul, în termen de cel mult 3 luni de la data publicării hotărârii Curții Constituționale, prezintă Parlamentului proiectul de lege cu privire la modificarea și completarea sau abrogarea actului normativ sau a unor părți ale acestuia declarate neconstituționale. Proiectul de lege respectiv urmează a fi examinat de Parlament în mod prioritar” (par. 34). „Concomitent, potrivit art. 28¹ alin. (4) din Lege, în termen de 3 luni, Curtea urmează a fi informată despre rezultatele examinării constatărilor privind lacunele reglementărilor normative, datorate nerealizării unor prevederi constituționale, indicate în adresă” (par. 35).

Considerăm a fi incidente în acest caz și prevederile art. 69 din *Legea cu privire la actele normative nr. 100/2017*, potrivit cărora: „Actele normative sau dispozițiile acestora declarate neconstituționale se aduc în concordanță cu hotărârile Curții Constituționale în modul stabilit de *Codul jurisdicției constituționale* și *Legea cu privire la Curtea Constituțională*”. În esență, această normă face trimitere la același art. 28¹ din *Legea cu privire la Curtea Constituțională*.

Din alegația Curții (citată mai sus), dar și din întreg conținutul Hotărârii analizate, se poate desprinde ideea că ea nu-și asumă nici o responsabilitate pentru modul în care intervine în creația legislativă (în sensul enunțat mai sus), prin declararea neconstituționalității normelor, precum și pentru vidul legislativ creat ca rezultat, sugerând că unica soluție în acest caz este intervenția rapidă a legiutorului. În opinia noastră, în această situație Curtea urmează să respecte cerințele neconstituționalității parțiale, fapt de natură să garanteze că vidul legislativ creat nu va afecta calitatea și aplicabilitatea actului normativ în cauză. La nivel legislativ, o astfel de cerință atestăm în *Legea României nr.47/1992 privind*

organizarea și funcționarea Curții Constituționale⁵⁶, care în art. 31 alin. (2) stipulează: „În caz de admitere a excepției, Curtea se va pronunța și asupra constituționalității altor prevederi din actul atacat, de care, în mod necesar și evident, nu pot fi dissociate prevederile menționate în sesizare.”

Curios este că și *Codul jurisdicției constituționale* al RM prevede ceva asemănător în art. 6 alin. (3), potrivit căruia: „Controlînd constituționalitatea actului contestat, Curtea Constituțională poate pronunța o hotărâre și în privința altor acte normative a căror constituționalitate depinde în întregime sau parțial de constituționalitatea actului contestat”.

La o analiză atentă a celor două norme citate, se poate observa că chiar dacă sunt asemănătoare, ele totuși se deosebesc prin esența lor. În timp ce, legiuitorul din Republica Moldova este preocupat mai mult de verificarea concomitentă, printr-o singură sesizare, și a actelor normative a căror constituționalitate depinde în întregime sau parțial de constituționalitatea actului contestat, prin aceasta practic anticipând alte sesizări, legiuitorul român se axează mai mult, așa cum am menționat, pe neadmiterea creării de viduri legislative ca rezultat al neconstituționalităților constatate la nivelul actului contestat, care să-l facă inaplicabil.

Așadar, însăși existența unei astfel de norme denotă faptul că **este posibil și acceptabil ca anume Curtea Constituțională să fie responsabilă de calitatea, integritatea și aplicabilitatea actelor normative supuse controlului constituționalității, ca rezultat al neconstituționalităților constatate. Neconștientizarea și, respectiv, ignorarea acestui moment, în viziunea noastră, a și determinat celelalte interpretări eronate pe care le-a expus Curtea în hotărârea analizată** (la care ne vom referi în cele

⁵⁶ *Legea României nr.47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale*. Republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.807 din 3 decembrie 2010. [URL]. <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/124149>.

ce urmează), **care pe alocuri au luat forma unor responsabilități improprii autorității de jurisdicție constituțională.**

• **În al doilea rând**, Curtea a constatat că „tergiversarea în executarea multor hotărâri ale Curții și ignorarea adreselor creează situații care determină menținerea lacunelor în legislație și afectează calitatea implementării legilor” (par. 36).

În contextul dat, considerăm că prezintă importanță prevederile art. 79 din *Codul jurisdicției constituționale*, potrivit căroră: „(1) Dacă la examinarea cauzei Curtea Constituțională constată existența unor lacune în legislație ce se datorează nerealizării unor prevederi ale Constituției, ea atrage atenția organelor respective, printr-o adresă, asupra lichidării acestor lacune. (2) Organele sesizate comunică, în termenul stabilit, Curții Constituționale rezultatele examinării adresei.” Din aceste și alte norme legale din domeniu, se poate desprinde faptul că „adresele”, ca acte ale Curții Constituționale, nu au forța juridică a *hotărârilor, deciziilor și avizelor* acesteia, întrucât prin intermediul lor Curtea doar „atrage atenția organelor” corespunzătoare asupra lichidării lacunelor atestate în legislație. Deci, *adresele* practic reprezintă o formă de comunicare a Curții cu autoritățile competente de creare a legii.

În pofida acestui fapt, Curtea a egalat „neexecutarea/ignorarea adreselor” cu „neexecutarea hotărârilor” sale, fapt calificat în final ca o „neexercitare a competenței de legiferare” de către Parlament, prevăzută de Constituție (par. 38-39⁵⁷). **Prin intermediul unei astfel de interpretări extinse, Curtea a conferit practic adreselor sale forță juridică obligatorie, ceea ce contravine**

⁵⁷ „38. ... lipsa de reacție a celor două puteri (fiind vorba despre Parlament și Guvern – e.n.) pune în discuție respectarea dispozițiilor Legii fundamentale și, respectiv, comportamentul constituțional al acestora față de Curtea Constituțională. 39. Lipsa unei intervenții legislative a Parlamentului în vederea executării actelor instanței de jurisdicție constituțională echivalează cu neexercitarea competenței de baza a acestuia, și anume cea de legiferare atribuită de Constituție.”

prevederilor legale citate mai sus, moment ce poate fi calificat ca instituire de norme juridice primare contrar competenței sale legale.

• **În al treilea rând**, pornind de la acest comportament constituțional al autorităților, Curtea s-a văzut obligată să intervină „pentru a preciza sensul hotărârilor sale și care sunt consecințele constatării neconstituționalității textelor examinate” (par. 40⁵⁸). În acest sens, Curtea a precizat mai întâi care este valoarea și forța juridică a actelor sale, după cum urmează:

- „caracterul direct aplicabil al Constituției este **concretizat în obligativitatea aplicării actelor Curții Constituționale**” (par. 44⁵⁹), **care în ansamblul lor** „ghidează evoluția întregului sistem legal, precum și procesul de interpretare și aplicare a legii” (par. 43⁶⁰);

- „hotărârile Curții Constituționale reprezintă în sine constatări juridice general obligatorii” (par. 42⁶¹);

⁵⁸ „40. ..., în vederea garantării supremației Constituției, apare nu numai firească, ci și necesară intervenția Curții Constituționale în sensul de a preciza, în considerarea efectului specific de drept constituțional caracteristic oricărei hotărâri a Curții, care sunt consecințele constatării neconstituționalității textelor examinate.”

⁵⁹ „44. ... Jurisdicția constituțională este o consecință a caracterului direct aplicabil al Constituției concretizată în obligativitatea aplicării actelor Curții Constituționale.”

⁶⁰ „43. Acest efect al hotărârilor Curții Constituționale, precum și acțiunea sa consecventă de a da efectivitate justiției constituționale îndreptătesc faptul că, prin relevarea conținutului normelor constituționale și dezvoltarea de reguli deduse din interpretarea acestora, actele Curții Constituționale ghidează evoluția întregului sistem legal, precum și procesul de interpretare și aplicare a legii. Numai o astfel de poziție asigură în mod real realizarea principiului supremației Constituției.”

⁶¹ „42. Hotărârea Curții Constituționale reprezintă în sine o constatare juridică general obligatorie, bazată pe elucidarea esenței problemei constituționale în urma interpretării oficiale a normelor corespunzătoare din Constituție și explicării raționamentului conținutului acestora raportat la normele contestate.”

- „este obligatoriu nu doar dispozitivul hotărârii Curții Constituționale, dar și considerentele și interpretările date de Curte textelor Constituției” (par. 41⁶²);

- „jurisprudența instanței de jurisdicție constituțională are un caracter regulator și constituie izvor de drept prin efectele sale” (par. 45-46⁶³);

- „hotărârea prin care se interpretează un text constituțional are putere de lege și este obligatorie”; „se aplică direct, fără nici o altă condiție de formă” (par. 47⁶⁴; par. 49⁶⁵).

Așadar, observăm că **în opinia Curții, hotărârile sale** (în care interpretează normele constituționale și constată neconstituționalitatea normelor juridice subsecvente Constituției), **au putere de lege, fiind obligatorii în calitatea lor de izvor de drept.**

În contextul dat, considerăm problematică/echivocă sintagma utilizată de Curte „au putere de lege”, întrucât aceasta poate fi interpretată atât într-un sens larg, cât

⁶² „41. ..., în orice situație, respectarea efectului general obligatoriu al hotărârilor Curții Constituționale nu înseamnă doar a da eficiență dispozitivului acestora, ci și, în egală măsură, considerentelor, respectiv interpretării date de Curtea Constituțională textelor Constituției, or, hotărârea este un întreg, o unitate a considerentelor și dispozitivului.”

⁶³ „45. ... determinarea sensului exact al dispozițiilor constituționale, potrivit art.135 alin.(1) lit.b) din Constituție, ține de competența exclusivă a autorității de jurisdicție constituțională. 46. ..., conținutul normelor constituționale este cel definit implicit în jurisprudența instanței de jurisdicție constituțională, care are un caracter regulator și constituie izvor de drept prin efectele sale.”

⁶⁴ „47. Interpretarea dată dispozițiilor constituționale comportă caracter oficial și obligatoriu pentru toți subiecții raporturilor juridice. Hotărârea prin care se interpretează un text constituțional are putere de lege și este obligatorie, prin considerentele pe care se sprijină, pentru toate organele constituționale ale Republicii Moldova. Aceasta se aplică direct, fără nici o altă condiție de formă.”

⁶⁵ „49. ..., indiferent de natura hotărârilor Curții, fie că sunt de interpretare a Legii Supreme sau de control al constituționalității cadrului normativ subsecvent, ele își produc efectele pe care Constituția și legea le conferă, în raport cu atribuția exercitată de Curte, forța lor juridică neputând fi contestată sau confirmată de nimeni.”

și într-un sens îngust. În sens larg, „putere de lege” au și contractele încheiate de către particulari, care astfel devin obligatorii între părți. Deci, în acest caz, „puterea de lege” presupune, în esență, caracterul obligatoriu. În sens îngust însă, „puterea de lege” presupune forța juridică a unei legi ca act normativ din sistemul legislației. O astfel de forță este recunoscută la nivel legislativ doar unei singure categorii de acte normative și anume ordonanțelor Guvernului (potrivit art. 38 alin. (2) din *Legea cu privire la Guvern*⁶⁶: „Ordonanțele sînt acte normative cu putere de lege ordinară”).

În opinia noastră, anume acest sens îngust îl are în vedere și Curtea, atunci când susține că hotărârile sale (în întregul lor – considerentele și deciziile) au putere de lege și sunt obligatorii ca izvoare de drept. Este greu de a fi de acord cu o astfel de poziție, atât timp cât legislația în vigoare nu recunoaște expres o astfel de calitate/statut juridic actelor Curții Constituționale, ele fiind recunoscute doar „oficiale și executorii” (art. 28 alin. (1) din *Legea* nr. 317/1994), „definitive și nu pot fi atacate” (art. 140 alin. (2) din *Constituție* și art. 26 alin. (5) din *Legea* nr. 317/1994). Fără a intra în detalii asupra acestui subiect (care cu siguranță necesită o dezvoltare teoretică substanțială distinctă), vom conchide, cel puțin pornind de la cele menționate, că în cazul dat **Curtea s-a expus de pe poziția unui legiuitor pozitiv, ridicând la rangul de izvor de drept o categorie distinctă de acte (care nici măcar nu au caracter normativ), ceea ce excede statutului său de autoritate de jurisdicție constituțională și competenței sale legale.**

• **În al patrulea rând**, drept consecință juridică a celor de mai sus, Curtea opinează că prin hotărârile sale (care au putere de lege) ea este în drept să statueze obligații și să impună executarea acestora ramurilor puterii de stat, care la rândul lor, trebuie să se conformeze, ca o manifestare a respectării

⁶⁶ *Legea cu privire la Guvern* nr. 136 din 07.07.2017. În: Monitorul Oficial nr. 252 din 19-07-2017 (*versiune în vigoare* 29.06.18 în baza modificărilor prin *Legea* nr. 74 din 26.04.18, MO235-244/26.06.1/ art.368).

principiului separației puterilor în stat (par. 51⁶⁷) și o condiție necesară afirmării statului de drept (par. 52⁶⁸).

Așadar, pornind de la faptul că decizia Curții de constatare a neconstituționalității face parte din ordinea juridică normativă (par. 53⁶⁹), Curtea consideră că Parlamentul sau Guvernul, după caz, au obligația de a abroga sau de a modifica respectivele acte normative, punându-le astfel de acord cu Constituția. O astfel de intervenție (obligație), în opinia Curții, reprezintă o expresie a caracterului definitiv și general obligatoriu al deciziilor instanței de contencios constituțional” (par. 53⁷⁰).

Pornind de la premisa **inadmisibilității obligării Parlamentului de către o altă autoritate a statului să-și exercite competența de legiferare**, constatăm că norma legală pe care o invocă în acest caz Curtea nu prevede expres o astfel de obligație în sarcina Parlamentului – „de a abroga sau modifica actele normative examinate de Curte”, ci doar obligația Guvernului de a „prezenta Parlamentului proiectul de lege cu privire

⁶⁷ „51. ... respectarea principiului separării puterilor implică nu doar faptul că nici una din ramurile puterii nu intervine în competențele unei alte ramuri, dar și faptul că nici una dintre aceste ramuri nu își va neglija atribuțiile pe care este obligată să le exercite în domeniul specific de activitate – îndeosebi atunci când o astfel de obligație este statuată în *Legea Supremă* sau a fost impusă printr-o hotărâre a Curții Constituționale, instanță care, în virtutea art.134 din *Constituție*, asigură în cele din urmă realizarea principiului separării puterii de stat”.

⁶⁸ „52. ... respectarea hotărârilor Curții Constituționale este o condiție necesară și esențială pentru buna funcționare a autorităților publice ale statului și pentru afirmarea statului de drept.”

⁶⁹ „53. Decizia de constatare a neconstituționalității face parte din ordinea juridică normativă, prin efectul acesteia prevedea neconstituțională încetându-și existența pentru viitor.”

⁷⁰ „54. Parlamentul sau Guvernul, după caz, au obligația de a abroga sau de a modifica respectivele acte normative, punându-le astfel de acord cu Constituția. Intervenția Parlamentului sau a Guvernului, în interiorul termenului prevăzut de articolul 28¹ din *Legea privind Curtea Constituțională*, în sensul celor stabilite prin hotărârea Curții Constituționale, reprezintă o expresie a caracterului definitiv și general obligatoriu al deciziilor instanței de contencios constituțional.”

la modificarea și completarea sau abrogarea actului normativ sau a unor părți ale acestuia declarate neconstituționale” (art. 28¹ alin. (1) din *Legea cu privire la Curtea Constituțională* nr. 317/1994), precum și obligația Președintelui Republicii Moldova și a Guvernului ca, în termen de 2 luni de la data publicării hotărârii Curții Constituționale, să modifice, completeze sau să abroge actul sau unele părți ale acestuia declarate neconstituționale și, după caz, să emită sau să adopte un act nou. La fel, legea citată prevede că „actele emise întru executarea actelor normative sau a unor părți ale acestora declarate neconstituționale devin nule și se abrogă” (art. 28¹ alin. 2).

Referitor la prevederile legale citate (introduse în anul 2002⁷¹), atragem atenția că ele reflectă modelul legislației ruse din domeniu (art. 80 din *Legea cu privire la Curtea Constituțională a Federației Ruse*⁷²), care diferă de modelul legislației românești, pe care o considerăm mai binevenită.

Astfel, succint precizăm că în România, Curtea Constituțională este competentă să exercite controlul constituționalității legilor înainte de promulgarea acestora. Respectiv, potrivit art. 18 alin. (3) din *Legea României nr.47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale*⁷³, doar în acest caz de neconstituționalitate, Parlamentul este obligat să reexamineze dispozițiile respective pentru punerea lor de acord cu decizia Curții Constituționale, moment

⁷¹ *Legea pentru modificarea și completarea Legii nr. 317-XI-II din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională*, nr. 1137 din 14.06.2002. // În: Monitorul Oficial Nr. 103-105 din 18.07.2002.

⁷² *Федеральный конституционный закон от 21 июля 1994 г. № 1-ФКЗ «О Конституционном Суде Российской Федерации»* (с изменениями до 29 июля 2018 г.) Принят Государственной Думой 24 июня 1994 года. Одобрен Советом Федерации 12 июля 1994 года. [URL]: <http://www.ksrf.ru/ru/Info/LegalBases/FCL/Pages/default.aspx>

⁷³ *Legea României nr.47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale*. Republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.807 din 3 decembrie 2010. [URL]: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/124149>.

destul de logic, întrucât în caz contrar controlul de constituționalitate nu și-ar mai avea rostul la această etapă a procesului legislativ.

În celelalte cazuri (de ridicare a excepției de neconstituționalitate și de exercitare a controlului constituționalității regulamentelor Parlamentului), legislația României (art. 31 din *Legea nr.47/1992*⁷⁴), inclusiv *Constituția*⁷⁵ (art. 147 alin. (1)⁷⁶), lasă la latitudinea Parlamentului și Guvernului posibilitatea ca într-un anumit interval de timp (45 de zile), până la încetarea efectelor juridice, să pună de acord prevederile neconstituționale ale actelor verificate cu dispozițiile Constituției, după cum le-a precizat Curtea. Între timp, evident, dispozițiile în cauză nu pot fi aplicate, fiind suspendate de drept.

În opinia noastră, o astfel de formulă pentru producerea efectelor actelor justiției constituționale este cu

⁷⁴ Art. 31 din *Legea României nr. 47/1992*: „(1) Decizia prin care se constată neconstituționalitatea unei legi sau ordonanțe ori a unei dispoziții dintr-o lege sau dintr-o ordonanță în vigoare este definitivă și obligatorie. (2) În caz de admitere a excepției, Curtea se va pronunța și asupra constituționalității altor prevederi din actul atacat, de care, în mod necesar și evident, nu pot fi disociate prevederile menționate în sesizare. (3) Dispozițiile din legile și ordonanțele în vigoare constatate ca fiind neconstituționale își încetează efectele juridice la 45 de zile de la publicarea deciziei Curții Constituționale dacă, în acest interval, Parlamentul sau Guvernul, după caz, nu pune de acord prevederile neconstituționale cu dispozițiile Constituției. Pe durata acestui termen, dispozițiile constatate ca fiind neconstituționale sunt suspendate de drept.”

⁷⁵ *Constituția României*, adoptată în ședința Adunării Constituante din 21 noiembrie 1991, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 233 din 21 noiembrie 1991, intrată în vigoare în urma aprobării ei prin referendumul național din 8 decembrie 1991. Revizuită și republicată în Monitorul Oficial al României nr. 767 din 31 octombrie 2003.

⁷⁶ Art. 147 alin. (1) din *Constituția României*: „Dispozițiile din legile și ordonanțele în vigoare, precum și cele din regulamente, constatate ca fiind neconstituționale, își încetează efectele juridice la 45 de zile de la publicarea deciziei Curții Constituționale dacă, în acest interval, Parlamentul sau Guvernul, după caz, nu pun de acord prevederile neconstituționale cu dispozițiile Constituției. Pe durata acestui termen, dispozițiile constatate ca fiind neconstituționale sunt suspendate de drept.”

mult mai potrivită pentru statutul Curții Constituționale ca „legiuitor negativ”. **În cazul în care admitem că aceste efecte implică și obligația legiuitorului de a opera modificările și completările necesare la normele declarate neconstituționale, practic transformăm Curtea într-un „legiuitor pozitiv”, alături de Parlament, care trebuie efectiv și să urmărească în ce măsură aceste obligații sunt onorate. Într-o astfel de lumină, Curtea Constituțională se transformă dintr-o instanță ce verifică doar constituționalitatea legilor, într-o instanță ce verifică activitatea legiuitorului de asigurare a constituționalității legilor pe care le adoptă.** O astfel de perspectivă denaturează în viziunea noastră, menirea și rolul justiției constituționale într-un stat de drept.

În același context, un alt moment important, ce merită subliniat, este că legislația României operează cu sintagma „a pune de acord prevederile neconstituționale cu dispozițiile Constituției”, în timp ce legislația noastră – cu sintagma „a modifica și completa sau abroga dispozițiile declarate neconstituționale”. În opinia noastră, „a modifica și completa” coincide semantic cu noțiunea „a pune de acord”. În schimb, „a abroga” în acest caz este de prisos, din simplul considerent că însăși declararea neconstituționalității unei norme juridice are ca urmare lipsirea de efecte juridice a acesteia (în lumina art. 7 și 140 alin. (1) din *Constituția Republicii Moldova*). Pe cale de consecință, obligația de a abroga o normă declarată neconstituțională, pe lângă faptul că este alogică, exclude practic efectul direct obligatoriu al hotărârilor Curții Constituționale, după cum l-a precizat Curtea (hotărârea „se aplică direct, fără nici o altă condiție de formă”⁷⁷).

⁷⁷ „47. Interpretarea dată dispozițiilor constituționale comportă caracter oficial și obligatoriu pentru toți subiecții raporturilor juridice. Hotărârea prin care se interpretează un text constituțional are putere de lege și este obligatorie, prin considerentele pe care se sprijină, pentru toate organele constituționale ale Republicii Moldova. Aceasta se aplică direct, fără nici o altă condiție de formă.”

Momentul dat este confirmat și de *Legea cu privire la actele normative* nr. 100/2017, care stipulează expres în art. 74 alin. (1) că: „Acțiunea actului normativ încetează dacă: a) actul este abrogat; b) actul este declarat neconstituțional ...”. În acest sens, în doctrină se și menționează că deciziile prin care se constată neconstituționalitatea este „o formă atipică de abrogare”⁷⁸.

În lumina acestor momente, pare confuză și următoarea precizare făcută de Curte⁷⁹: „norma juridică (declarată neconstituțională – e.n.) este nulă de drept și, în final, în lipsa intervenției legiuitorului originar sau delegat, își încetează efectele” (par. 57). În opinia noastră, în acest caz Curtea prea mult s-a inspirat din jurisprudența Curții Constituționale din România și a omis faptul că în Republica Moldova normele juridice își încetează efectele din momentul intrării în vigoare a hotărârilor Curții Constituționale prin care sunt declarate neconstituționale, nefiind prevăzută nici o intervenție din partea legiuitorului originar sau delegat ca fiind necesară pentru a împiedica acest efect.

În fine, la capitolul dat, putem conchide că **nu rezistă nici unei critici alegația Curții conform căreia prin hotărârile sale ea este în drept să statueze obligații și să impună executarea acestora ramurilor puterii de stat, care la rândul lor, trebuie să se conformeze. Aceasta mărturisește destul de clar arogarea de către Curte a unor competențe**

⁷⁸ Deleanu, I. *Instituții și proceduri constituționale*. Arad: Servo Sat, 1999, p. 472; Muraru, I., Constantinescu, M., Tănăsescu, E.S., Enache, M., Iancu, Gh. *Interpretarea Constituției ...* op. cit., p. 41-42.

⁷⁹ „57. În acest caz, astfel cum rezultă din dispozițiile constituționale cuprinse în art.140, norma juridică este nulă de drept și, în final, în lipsa intervenției legiuitorului originar sau delegat, își încetează efectele. Ea dispăre din fondul activ al legislației, din dreptul pozitiv, ceea ce face ca sarcina autorităților publice care aplică legea să fie mai dificilă în privința determinării concrete a efectelor deciziei Curții Constituționale asupra cauzelor pe care le instrumentează, cauze care, în funcție de domeniul vizat, au o anumită specificitate.”

în afara câmpului constituțional care îi stabilește statutul juridic.

• **În al cincilea rând**, prezintă interes și opinia Curții precum că dispariția *normelor juridice constatate neconstituționale* „din fondul activ al legislației, din dreptul pozitiv face ca sarcina autorităților publice care aplică legea să fie mai dificilă în privința determinării concrete a efectelor deciziei Curții Constituționale asupra cauzelor pe care le instrumentează” (par. 57 citat mai sus). „De aceea, Curtea, pentru a preveni fie o practică neunitară, fie încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale sau, *in extremis*, pentru a evita nesocotirea hotărârilor sale, are îndatorirea să arate efectele pe care acestea urmează a le produce” (par. 58).

Înainte de a preciza aceste efecte, Curtea reține (în legătură cu speța examinată) că „întrucât nici Parlamentul și nici Guvernul, în calitate de legiuitor delegat, nu au intervenit pentru punerea de acord a legii cu dispozițiile Constituției, așa cum dispune art.140 din Legea fundamentală, controlul de constituționalitate realizat a rămas fără efecte” (par. 62⁸⁰).

Ne permitem să atragem atenția în acest caz că art. 140 din *Constituția Republicii Moldova* nu prevede nimic în acest sens. După cum am menționat mai sus, asemenea „obligații” sunt reglementate în art. 28¹ din *Legea cu privire la Curtea Constituțională* nr. 317/1994 (și doar în sarcina Guvernului și a Președintelui Republicii Moldova). Prin urmare, putem aprecia că **în cazul dat Curtea a interpretat eronat conținutul art. 140 din Constituție și i-a extins sensul în așa fel încât a conturat o normă juridică constituțională nouă.**

Pe de altă parte, este greu de acceptat și constatarea Curții, precum că în lipsa unei astfel de intervenții „controlul de constituționalitate realizat a rămas

⁸⁰ „62. Întrucât nici Parlamentul și nici Guvernul, în calitate de legiuitor delegat, nu au intervenit pentru punerea de acord a legii cu dispozițiile Constituției, așa cum dispune art.140 din Legea fundamentală, controlul de constituționalitate realizat a rămas fără efecte.”

fără efecte”. Or, în acest caz, prin însăși declararea neconstituționalității normelor juridice se produce efectul lipșirii de forță juridică a acestora (moment argumentat mai sus).

În ceea ce privește preocuparea Curții de „a evita nesocotirea hotărârilor sale”, considerăm că este nejustificată, mai ales pornind de la faptul că nici Constituția, nici Legea-cadru care îi reglementează organizarea și funcționarea, nu-i pun la dispoziție nici o pârghie juridică concretă în acest sens.

Cu toate acestea, merită atenție în context dispozițiile art. 28² din *Legea cu privire la Curtea Constituțională* nr. 317/1994, care prevăd: „Neexecutarea, executarea necorespunzătoare, împiedicarea executării actelor Curții Constituționale atrag după sine răspunderea prevăzută de legislația în vigoare”. Totodată, *Codul jurisdicției constituționale* stipulează în art. 75 alin. (4): „Factorii de decizie care nu au executat în termenul stabilit hotărârea și avizul poartă răspundere conform art. 82”, iar acesta, la rândul său în alin. (1) stabilește: „În vederea asigurării exercitării jurisdicției constituționale, se prevede răspundere administrativă, sub formă de amendă de pînă la 25 salarii minime, pentru: ... c) neîndeplinire nemotivată, în modul și în termenii stabiliți, a cerințelor judecătorilor Curții, neexecutare a hotărârilor și avizelor Curții.”

Pe lângă faptul că normele citate nu prevăd răspunderea pentru neexecutarea *adreselor* (întrucât ele nu sunt obligatorii după cum am stabilit mai sus), în opinia noastră, este greu de imaginat că Președintele Republicii Moldova, Guvernul sau chiar Parlamentul ar putea fi amendați pentru neexecutarea nemotivată a hotărârilor și avizelor Curții (în speță pentru nemo-dificarea sau necompletarea normelor din actele lor declarate neconstituționale). În acest caz, o astfel de sancțiune nu numai că nu este potrivită, dar nici nu poate fi aplicată (în lipsa unor reglementări concrete și clare în acest sens).

Dincolo de carențele legale la acest capitol, Curtea a identificat o soluție pentru situațiile în care factorii

de decizie nu intervin pentru a pune de acord legea cu dispozițiile Constituției sau, după cum a spus-o însăși, pentru ca „**controlul constituționalității să aibă efecte**”. În acest sens, a reținut cu titlu de principiu că: „**prevederile legale abrogate prin textul de lege declarat neconstituțional reintră în fondul activ al dreptului, continuând să producă efecte juridice, până la intrarea în vigoare a noilor reglementări**, acesta fiind un efect specific al pierderii legitimității constituționale, sancțiune diferită și mult mai gravă decât o simplă abrogare a unui text normativ” (par. 63).

Pentru a da o apreciere măsurii indicate de Curte, vom face trimitere la unele dispoziții din *Legea cu privire la actele normative* nr. 100/2017, și anume:

- art. 65: „(1) Abrogarea este un procedeu tehnico-juridic de suprimare prin care sunt scoase din vigoare prevederile actului normativ ce nu mai corespund echilibrului dintre cerințele sociale de reglementare legală. (2) Abrogarea intervine în următoarele cazuri: a) pentru anularea dispozițiilor dintr-un act normativ care a intrat în conflict cu dispozițiile altui act normativ de aceeași forță juridică sau de o forță juridică superioară ...”;

- art. 66 alin. (4): „Abrogarea unei dispoziții sau a unui act normativ are întotdeauna un caracter definitiv”;

- art. 68 alin. (3): „Actul normativ abrogat sau prevederi ale acestuia abrogate nu se repun în vigoare în cazul abrogării actului care a prevăzut abrogarea lor”.

Deci, observăm că abrogarea are întotdeauna un caracter definitiv, ceea ce presupune implicit că normele abrogate nu se repun în vigoare în cazul abrogării actului prin care s-au abrogat.

Totodată, reiterăm că potrivit art. 74 alin. (1) din *Legea citată*, atât abrogarea unui act, cât și declararea neconstituționalității implică unul și același efect – încetarea acțiunii actului. Deci, chiar dacă procedeele juridice sunt diferite, efectul juridic survenit este același. În pofida acestor reglementări în care

legiuitorul nu face nici o diferență, Curtea constată că „pierderea legitimității constituționale este o sancțiune diferită și mult mai gravă decât o simplă abrogare a unui text normativ”.

Momentele enunțate sunt importante, întrucât demonstrează cel puțin faptul că **măsura identificată de Curte** (citată mai sus) **este lipsită de fundament juridic, cu atât mai mult că nici Constituția nu prevede absolut nimic în acest sens. Prin urmare, putem constata că și de această dată Curtea și-a arogat competența unui legiuitor pozitiv, instituind norme juridice primare, care practic contravin legislației în vigoare.**

În fine, pornind de la toate considerentele citate mai sus, în partea dispozitivă a hotărârii sale Curtea a decis⁸¹:

- „Hotărârea prin care se declară neconstituționalitatea unor norme/acte are nu numai putere de lege, ci și este obligatorie, prin considerentele pe care se sprijină, pentru toate organele constituționale ale Republicii Moldova, astfel încât noi norme/acte cu același conținut nu mai pot fi adoptate din nou.

- În cazul declarării neconstituționalității unor norme/acte, până la operarea modificărilor de rigoare de către autoritatea emitentă, **urmează să se aplice normele/actele anterioare declarării neconstituționalității, într-un mod conform considerentelor menționate în hotărârile Curții Constituționale.**

- În cazul declarării neconstituționalității unor norme/acte, până la operarea modificărilor de rigoare de către autoritatea emitentă, o mențiune corespunzătoare urmează a fi operată în textul actului de bază, în sensul **revigorării textului normelor/actelor anterioare declarării neconstituționalității.**”

După cum putem observa, în lipsa unor prevederi legale exprese, Curtea Constituțională din

⁸¹ *Hotărârea Curții Constituționale nr. 33 din 10-10-2013 privind interpretarea articolului 140 din Constituție (Sesizarea nr. 45b/2013).* // În: Monitorul Oficial nr. 297-303 din 20-12-2013.

Republica Moldova a inițiat o practică inedită în felul său. Ca rezultat al exercitării jurisdicției constituționale, Curtea nu se limitează doar la **constatarea neconstituționalității actului/normei verificate**, dar își extinde competența și la dispunerea **revigorării textului normelor/actelor anterioare declarării neconstituționalității și aplicarea acestuia conform considerentelor indicate în hotărârea sa.**

Mai grav este că, printr-o asemenea interpretare extensivă creativă, Curtea a reușit să modifice însăși textul Constituției⁸², apelând la **revigorarea textului normelor anterioare declarării neconstituționalității normelor prin care au fost modificate/abrogate** (în concret – art. 78 și 89 din Legea Fundamentală), chiar dacă modificarea s-a produs cu mult timp în urmă.

Privind prin prisma Constituției și a legislației citate mai sus, constatăm că **revigorarea textului normelor anterioare declarării neconstituționalității nu ține de competența propriu-zisă a Curții și nici nu este prevăzută de lege ca efect al neconstituționalității. Mai mult, considerăm că în acest caz, Curtea nu poate oferi nici o garanție a faptului că normele revigorate sunt constituționale, întrucât nu este competentă a verifica constituționalitatea normelor ieșite din vigoare. Ca urmare, prin revigorarea unor astfel de norme (pe care însăși legiuitorul a hotărât să le abroge), Curtea nu doar admite o ingerință pe tărâmul legiuitorului, ci poate chiar să afecteze ordinea constituțională din cadrul statului.**

Devine astfel clar că hotărârea Curții, analizată în acest demers științific, este o consecință a interpretării extensive a normelor constituționale (cu ignorarea prevederilor legale), soldată practic cu instituirea unor

⁸² *Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (modul de alegere a Președintelui)* (Sesizarea nr. 48b/2015). // În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 59-67 din 18.03.2016.

noi norme juridice (ce-i extinde competențele), neprevăzute de lege. Prin aceasta, Curtea Constituțională s-a transformat practic dintru-un „legiuitor negativ”, într-un veritabil „legiuitor pozitiv prin interpretare”, de rând cu Parlamentul, ceea ce contravine principiilor de organizare și funcționare a statului de drept.

Incontestabil, o asemenea practică a Curții Constituționale este periculoasă pentru securitatea și stabilitatea constituțională din Republica Moldova. Pentru a nu admite pe viitor o asemenea formă de realizare a justiției constituționale, este absolut necesar de a institui anumite limite pentru interpretarea normelor constituționale și a obliga Curtea să se supună și legii. În caz contrar, interpretarea fără limite a Constituției, permisă Curții în afara cadrului legal, o va transforma într-o putere nelimitată în cadrul statului, aflată la cheremul forțelor politice de la guvernare.

Pornind de la carențele atestate la nivelul justiției constituționale, dar și a legislației în materie, considerăm că astfel de „progrese” înregistrate de Curtea Constituțională în ultimul deceniu, au fost și rămân a fi în principiu previzibile, mai ales pornind de la premisele organizării și funcționării acesteia. Avem în vedere în acest caz câteva premise, care se răsfrâng destul de negativ în general și asupra interpretării Constituției, ca fundament al justiției constituționale, și anume:

- în calitate de judecători constituționali „se pomenesec”, ca urmare a numirii în funcție, persoane care de cele mai multe ori nu au nici o experiență în domeniul dreptului constituțional;

- Constituția nu oferă prea multe repere concrete pentru încadrarea interpretării sale în anumite limite (cu excepția art. 4 alin. (1) în care este prevăzut că „Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte.”);

- mai mult, judecătorii constituționali nici nu sunt obligați să se supună legii, fiind foarte susceptibili de influența politicului;

- judecătorii nu sunt asistați în activitatea lor de un consiliu consultativ veritabil, format din specialiști constituționaliști cu experiență, care să le ofere asistența teoretică necesară;

- în cazul în care Curtea solicită opinia mediului academic (practică tot mai frecventă în ultima perioadă), ea oferă un termen extrem de limitat pentru realizarea unei opinii fundamentate corespunzător.

Aceste, dar și alte premise, în ansamblul lor, explică pe deplin „calitatea” ordinii constituționale creată de Curtea Constituțională prin jurisprudența sa, ceea ce ar trebui să ne determine la acțiuni concrete de optimizare sau chiar de reformare a domeniului dat. Punctul de pornire în acest sens, considerăm a fi recunoașterea, inclusiv la nivel de Constituție, a obligativității supunerii și respectării de către Curte a legii. Totodată, anume la nivel de lege trebuie să fie conturate clar reperele necesare pentru interpretarea Constituției, precum și limitele ce trebuie respectate, în vederea evitării instituirii de către Curte de noi norme juridice ca rezultat al interpretării și extinderii ilegale a competenței sale constituționale.

În vederea realizării acestui deziderat, cu titlu de *lege ferenda* propunem introducerea în *Legea cu privire la Curtea Constituțională* nr. 317/1994, a unui articol distinct consacrat **interpretării Constituției**, în următoarea redacție:

Articolul 4¹. Interpretarea Constituției

(1) *Curtea Constituțională interpretează Constituția cu scopul de a clarifica sensul textului constituțional și a principiilor constituționale, de a înlătura incertitudinile și a oferi soluții juridice de aplicare a normelor constituționale în sensul exact al acestora.*

(2) *Se interzice instituirea de norme juridice primare, inclusiv constituționale, ca rezultat al interpretării Constituției.*

Pentru a garanta respectarea acestei norme, ar fi binevenită și completarea art. 135 din *Constituția Republicii Moldova* cu două aliniate noi, după cum urmează:

„(3) *Curtea Constituțională interpretează Constituția cu scopul de a clarifica sensul textului constituțional și a principiilor constituționale, de a înlătura incertitudinile și a oferi soluții juridice de aplicare a normelor constituționale în sensul exact al acestora.*

(4) *Se interzice instituirea de norme juridice primare, inclusiv constituționale, ca rezultat al interpretării Constituției”.*

Unele intervenții legislative sunt necesare și la capitolul **limitelor de competență ale Curții**. La moment, acestea sunt reglementate:

- atât în *Legea cu privire la Curtea constituțională*, art. 31: „(1) Curtea Constituțională examinează numai chestiuni ce țin de competența ei. (3) Curtea Constituțională examinează în exclusivitate probleme de drept.”;

- cât și în *Codul jurisdicției constituționale*, în art. 6: „(1) Curtea Constituțională soluționează numai probleme ce țin de competența sa. Dacă în procesul examinării apar chestiuni de competența altor organe, Curtea remite acestora materialele sau comunică faptul părților și organelor interesate, cu explicațiile de rigoare. (2) Curtea Constituțională își stabilește ea însăși limitele de competență. (3) Controlînd constituționalitatea actului contestat, Curtea Constituțională poate pronunța o hotărâre și în privința altor acte normative a căror constituționalitate depinde în întregime sau parțial de constituționalitatea actului contestat.”

Pornind de la faptul că articolele citate cuprind dispoziții atât asemănătoare, cât și diferite, propunem compilarea acestora și redactarea unui articol distinct cu următorul cuprins:

„(1) *Curtea Constituțională soluționează numai probleme ce țin de competența sa. Dacă în procesul examinării apar chestiuni de competența altor orga-*

ne, Curtea remite acestora materialele sau comunică faptul părților și organelor interesate, cu explicațiile de rigoare.

(2) Curtea Constituțională își stabilește ea însăși limitele de competență în baza Constituției.

(3) Curtea Constituțională examinează în exclusivitate probleme de drept.

(4) Controlînd constituționalitatea actului contestat, Curtea Constituțională poate pronunța o hotărâre și în privința altor acte normative a căror constituționalitate depinde în întregime sau parțial de constituționalitatea actului contestat.”

Totodată, în vederea **evitării creării de viduri legislative**, ca rezultat al neconstituționalităților constatate de Curte, propunem completarea acestui articol cu un aliniat nou, după cum urmează:

„(5) În caz de admitere a sesizării, Curtea Constituțională se va pronunța și asupra constituționalității altor prevederi din actul atacat, de care, în mod necesar și evident, nu pot fi dissociate prevederile menționate în sesizare.”

Referitor la actul normativ în care să fie inclus acest articol, nu putem să optăm pentru ambele acte normative (*Legea cu privire la Curtea Constituțională și Codul jurisdicției constituționale*), chiar dacă ar fi rațional acest lucru, deoarece considerăm că dublarea normelor juridice este o încălcare a regulilor de tehnică legislativă. Mai mult, în condițiile în care cele două acte cuprind astfel de dublări, considerăm că asemenea încălcări necesită a fi remediate, soluțiile putând fi două:

- fie elaborarea unui act normativ nou ca rezultat al compilării normelor din *Lege* și *Cod*. Este o soluție pe care o susținem, întrucât va permite o sistematizare și optimizare mai bună a legislației în domeniu. Ca rezultat al codificării va exista un singur *Cod al jurisdicției constituționale*, care va cuprinde atât dreptul material, cât și dreptul procesual în domeniu;

- fie „specializarea” fiecărui act normativ în parte: *Legea cu privire la Curtea Constituțională*

să reglementeze modul de organizare și funcționare a Curții, iar *Codul* să cuprindă doar cardul juridic necesar pentru exercitarea jurisdicției de către Curte. Dezavantajul acestei soluții constă în acea că unele momente de principiu totuși inevitabil vor fi dublate în ambele acte normative și, ce este mai grav, această procedură nu va permite revizuirea și optimizarea întregii materii juridice în domeniu (după cum o cere necesitatea actuală de reformare a justiției constituționale).

În fine, la capitolul **efectele hotărârilor Curții Constituționale**, considerăm binevenite următoarele propuneri *de lege ferenda*:

I. Modificarea alin. (1) al art. 140 din *Constituție*, după cum urmează:

(1) *Legile și alte acte normative sau unele părți ale acestora constatate ca fiind neconstituționale își încetează efectele juridice la 45 de zile de la publicarea deciziei Curții Constituționale dacă, în acest interval, autoritățile emitente, după caz, nu pune de acord prevederile neconstituționale cu dispozițiile Constituției. Pe durata acestui termen, dispozițiile constatate ca fiind neconstituționale sunt suspendate de drept.*

II. Modificarea alin. (2) al art. 28 din *Legea cu privire la Curtea Constituțională*, după cum urmează:

(2) *Legile și alte acte normative sau unele părți ale acestora constatate ca fiind neconstituționale își încetează efectele juridice la 45 de zile de la publicarea deciziei Curții Constituționale dacă, în acest interval, autoritățile emitente, după caz, nu pune de acord prevederile neconstituționale cu dispozițiile Constituției. Pe durata acestui termen, dispozițiile constatate ca fiind neconstituționale sunt suspendate de drept.*

III. Introducerea unui aliniat nou în art. 28 din *Legea cu privire la Curtea Constituțională*, cu următorul conținut:

(3) *Actele emise întru executarea actelor normative sau a unor părți ale acestora declarate neconstituționale își încetează efectele juridice odată cu acestea.*

IV. Abrogarea art. 28¹ din *Legea cu privire la Curtea Constituțională.*

V. Excluderea din art. 82 alin. (1) lit. c) din *Codul jurisdicției constituționale* a sintagmei „neexecutare a hotărârilor și avizelor Curții”.

Concluzii

Luând în considerație modificările și completările răzlețe a legislației în vigoare, menționate anterior, reiterăm necesitatea majoră și absolută a revizuirii generale, în ansamblu a cadrului normativ ce reglementează organizarea și activitatea Curții Constituționale, în calitate de condiție indispensabilă pentru reformarea justiției constituționale în Republica Moldova în acord cu principiile statului de drept.

Bibliografie

1. BURDEAU, G., HAMON, F., TROPER, M. *Droit constitutionnel*. Ed. 26me. Paris: Librairie Gènerale de Droit et Jurisprudence, 1999.

2. *Codul administrativ al Republicii Moldova* nr. 116 din 19.07.2018. // În: Monitorul Oficial nr. 309-320 din 17.08.2018.

3. *Codul Jurisdicției Constituționale al Republicii Moldova* nr. 502 din 16-06-1995. // În: Monitorul Oficial Nr. 53-54 din 28-09-1995 (versiune actualizată prin Legea nr. 38 din 28.02.20, MO103/14.04.20 art.176; în vigoare 14.05.20).

4. *Constituția Republicii Bulgaria*, din 1991. În: *Codex Constituțional: Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene* / Șt. Deaconu, I. Muraru, E. S. Tănăsescu, S. G. Barbu. București: Monitorul Oficial R.A., 2015.

5. *Constituția Republicii Moldova*, adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27.08.1994. Republicată în: Monitorul Oficial nr.78/140 din 29.03.2016 (versiune în

vigoare din 14.01.2019 în baza modificărilor prin Legea nr. 255 din 22.11.18, MO 467-479/14.12.18 art.786).

6. *Constituția Republicii Moldova: comentariu*. Chișinău: Arc, 2012. 572 p.

7. *Constituția Republicii Slovace*, adoptată prin Legea nr. 460/1992. // În: *Codex Constituțional: Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene* / Șt. Deaconu, I. Muraru, E. S. Tănăsescu, S. G. Barbu. București: Monitorul Oficial R.A., 2015.

8. *Constituția României*, adoptată în ședința Adunării Constituante din 21 noiembrie 1991, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 233 din 21 noiembrie 1991, intrată în vigoare în urma aprobării ei prin referendumul național din 8 decembrie 1991. Revizuită și republicată în Monitorul Oficial al României nr. 767 din 31 octombrie 2003.

9. COSTACHI, Gh. *Cetățeanul și puterea în statul de drept*. Chișinău: S.n., 2019 (Tipogr. “Print Caro”).

10. COSTACHI, Gh. *Securitatea constituțională în Republica Moldova la 25 de ani de existență a Legii Fundamentale*. // În: *Legea și viața*, 2019, nr. 8, p. 4-9.

11. COSTACHI, Gh., RAILEAN, P. *Legalitatea constituțională – nucleu al legalității în statul de drept*. // În: *Revista Națională de Drept*, 2013, nr. 12, p. 19-21.

12. COSTACHI, Gh., RAILEAN, P. *Menirea justiției constituționale în statul de drept contemporan*. // În: *Legea și Viața*, 2014, nr. 10, p. 4-9.

13. *Decizia Curții Constituționale nr. 6 din 02-04-2014 de respingere a sesizării nr. 10a/2014 pentru controlul constituționalității unei prevederi din Legea nr. 96 din 21 mai 2010 pentru modificarea și completarea articolului 4 din Regulamentul Parlamentului și interpretarea articolului 41 alin. (2) din Constituție (constituirea fracțiunilor parlamentare)*. // În: Monitorul Oficial Nr. 127-133 din 23.05.2014.

14. DELEANU, I. *Instituții și proceduri constituționale*. - Arad: Servo Sat, 1999.

15. *Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (modul de alegere a Președintelui)* (Sesizarea nr. 48b/2015). // În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 59-67 din 18.03.2016.

16. *Hotărîrea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 33 din 10-10-2013 privind interpretarea articolului 140 din Constituție (Sesizarea nr. 45b/2013)*. // În: Monitorul Oficial nr. 297-303 din 20.12.2013.
17. *Legea cu privire la actele normative nr. 100 din 22.12.2017*. // În: Monitorul Oficial nr. 7-17 din 12-01-2018.
18. *Legea cu privire la Curtea Constituțională nr. 317 din 13.12.1994*. // În: Monitorul Oficial Nr. 08 din 07.02.1995 (versiune actualizată prin Legea nr. 5 din 06.02.20, MO63-68/28.02.20 art.48; în vigoare 28.03.20).
19. *Legea cu privire la Guvern nr. 136 din 07.07.2017*. // În: Monitorul Oficial nr. 252 din 19-07-2017 (versiune în vigoare 29.06.18 în baza modificărilor prin Legea nr. 74 din 26.04.18, MO235-244/26.06.1/ art.368).
20. *Legea pentru modificarea și completarea Legii nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională*, nr. 1137 din 14.06.2002. // În: Monitorul Oficial Nr. 103-105 din 18.07.2002.
21. *Legea României nr.47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale*. Republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.807 din 3 decembrie 2010. [URL]: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/124149>.
22. MURARU, I. *Drept constituțional și instituții politice*. București: Actami, 1998.
23. MURARU, I., CONSTANTINESCU, M., TĂNĂȘESCU, E.S., ENACHE, M., IANCU, Gh. *Interpretarea Constituției: doctrină și practică*. București: Lumina Lex, 2002.
24. PUȘCAȘ, V. *Curtea Constituțională unicul subiect de interpretare oficială a Constituției*. // În: Justiția constituțională în Republica Moldova, 2010, nr. 3.
25. RAILÉAN, P. *Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept*. Sub red. șt. a prof. Gh. Costachi. Chișinău: S.n., 2015.
26. TURPIN, D. *Contentieux constitutionnel*. Paris: PUF, 1986.
27. VIDA, I. *Forța juridică a interpretării Constituției*. // În: Justiția constituțională: actualitate și perspective. Chișinău: Cartdidact (Tipografia „Reclama”), 2005.
28. ИВАНОВА, О.М. *Институт толкования Конституции в России и Франции (сравнительно-правовой анализ)*. // În: Ленинградский юридический журнал. СПб., 2009, № 4 (18)
29. *Конституция Российской Федерации*, принята всенародным голосованием 12 декабря 1993 г. [URL]: <http://constitution.kremlin.ru/>.
30. КУРИС, Э. *О стабильности конституции, источниках конституционного права и мнимом всемогуществе конституционных судов*. // În: Конституционное правосудие. Ереван, 2004, nr. 3(48).
31. ЛУЧИН, В.О. *Конституция Российской Федерации. Проблемы реализации*. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002.
32. ЛЮБИТЕНКО, Д.Ю. *Правовая доктрина Конституционного Суда Российской Федерации: общетеоретический аспект*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Волгоград, 2011, 24 p.
33. МИКОВ, И.А. *Толкование конституционных норм*. // În: Законность и правопорядок в современном обществе, 2011, № 4.
34. ПЕТРЕНКО, Н.И., РЫБАКОВА, Я.Н. *Толкование конституционных норм как вид правовой деятельности*. // În: Марийский юридический вестник, № 3(18)/2016.
35. *Федеральный конституционный закон от 21 июля 1994 г. № 1-ФКЗ «О Конституционном Суде Российской Федерации»* (с изменениями до 29 июля 2018 г.) Принят Государственной Думой 24 июня 1994 года. Одобрен Советом Федерации 12 июля 1994 года. [URL]: <http://www.ksrf.ru/ru/Info/LegalBases/FCL/Pages/default.aspx>.
36. ХАБРИЕВА, Т.Я. *Толкование Конституции Российской Федерации: теория и практика*. М.: Юристъ, 1998.

VOLUNTARISMUL JURISDICȚIEI CONSTITUȚIONALE ÎN PERIOADA STATULUI CAPTURAT

Alexandru ARMEANIC

Doctor în drept, conferențiar universitar
Academia de Studii Economice din Moldova, Republica Moldova
e-mail: aarmeanic@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-4466-8884>

Paradigma democratică prin care sunt investite anumite organe cu atribuții instituționale pentru ocrotirea valorilor democratice încalcă flagrant aceste valori și doar Parlamentul, în lumina argumentărilor menționate, poate curma acțiunile inexplicabile ale instituțiilor care au menirea de a ocroti aceste valori, dar care încearcă să trișeze sau să speculeze cu voința poporului, invocând-o ca pe un adevăr absolut. În acest caz, trebuie să existe un mecanism care ar curma voluntarismul juridico-politic al unor instituții ale statului, în speță Curtea Constituțională a Republicii Moldova. În urma celor relatate, propunem ca prin actul de constatare definitivă a Parlamentului Republicii Moldova - unică autoritate a statului care reprezintă poporul, să fie ridicat mandatul de judecător al Curții Constituționale în baza propunerii de a modifica legea, prin introducerea la art. 19 din Legea cu privire la Curtea Constituțională nr. 317 din 13.12.1994, a completării cu litera „d¹)”, în următoarea redacție: „d¹) incompatibilitate, stabilită printr-un act de constatare rămas definitiv, de către Parlamentul Republicii Moldova, cu o majoritate simplă din numărul deputaților”.

Cuvinte-cheie: mandat de judecător, stat de drept, modificare la lege, democrație, justiție constituțională.

VOLUNTARISM OF THE CONSTITUTIONAL JURISDICTION DURING THE PERIOD OF THE CAPTURED STATE

The democratic paradigm through which certain bodies with institutional attributions for the protection of democratic values are invested flagrantly violates these values and only the Parliament, in the light of the mentioned arguments can stop the inexplicable actions of the institutions meant to protect these values, tries to cheat or speculate with to the people, invoking it as an absolute truth. In this case, there must be a mechanism that would end the legal-political voluntarism of some state institutions, in this case the Constitutional Court of the Republic of Moldova. Following what is reported, we propose that by the final act of finding of the Parliament of the Republic of Moldova - the only authority of the state representing the people, to lift the mandate of judge of the Constitutional Court based on the proposal to amend the law, by introducing in art. 19 of the Law on the Constitutional Court No. 317 of 13.12.1994, the addition with the letter “d¹)” in the following wording: “d¹) incompatibility, established by an act of finding made final, by the Parliament of the Republic of Moldova, with a simple majority of the number of deputies”.

Keywords: mandate of a judge, rule of law state, amendment of the law, democracy, constitutional justice.

VOLONTARISME DE LA JURIDICTION CONSTITUTIONNELLE PENDANT LA PÉRIODE DE L'ÉTAT CAPTURÉ

Le paradigme démocratique par lequel certains organes dotés de pouvoirs institutionnels sont investis pour la protection des valeurs démocratiques viole de manière flagrante ces valeurs et seul le Parlement, à la lumière des arguments

mentionnés, peut arrêter les actions inexplicables des institutions qui sont censées protéger ces valeurs, essayer de tromper ou de spéculer avec la volonté du peuple, en l'invoquant comme une vérité absolue. Dans ce cas, il doit y avoir un mécanisme qui mettrait fin au volontarisme politico-juridique de certaines institutions de l'état, en l'occurrence la Cour Constitutionnelle de la République de Moldova. Compte tenu de ce qui précède, nous proposons que la Loi sur les conclusions finales du Parlement de la République de Moldova - seule autorité de l'état représentant le peuple, soulève le mandat du juge de la Cour Constitutionnelle sur la base de la proposition de modification de la loi, en introduisant à l'article 19 de la Loi N° 317 de la Cour Constitutionnelle du 13.12.1994, l'ajout avec la lettre "d")" dans le libellé suivant: "d') incompatibilité, établie par un acte définitif, par le Parlement de la République de Moldova, à la majorité simple du nombre de députés".

Mots-clés: mandat du juge, état de droit, amendement à la loi, démocratie, justice constitutionnelle.

ВОЛОНТАРИЗМ КОНСТИТУЦИОННОЙ ЮРИСДИКЦИИ В УСЛОВИЯХ ЗАХВАЧЕННОГО ГОСУДАРСТВА

Демократическая парадигма, посредством которой инвестируются определенные органы власти с институциональными полномочиями для защиты демократических ценностей, грубо нарушают затем демократические нормы, и только парламент, в свете упомянутых аргументов, может предотвратить необъяснимые действия государственных учреждений, предназначенных для защиты демократических ценностей, пытаясь при этом обмануть или спекулировать волею граждан, ссылаясь на это как на абсолютную правду. В этом случае, должен существовать механизм, который положил бы конец политико-правовому волонтаризму некоторых государственных учреждений, в данном случае Конституционного суда Республики Молдова. Исходя из вышесказанного, мы предлагаем, чтобы, в соответствии с решением Парламента Республики Молдова – как единственной ветви власти в государстве, представляющей народ, были приостановлены полномочия судьи Конституционного Суда, основываясь на предложении о внесении поправок в закон путем введения поправок к ст. 19 Закона о Конституционном суде N  317 от 13.12.1994 г., дополнением буквой «d')», в следующей редакции: «d') несовместимость, установленная актом окончательного решения, Парламентом Республики Молдова, простым большинством голосов от числа депутатов».

Ключевые слова: мандат судьи, верховенство закона, поправка к закону, демократия, конституционное правосудие.

Introducere

Apărarea  i garantarea normelor constituționale în Republica Moldova presupune o dilemă oportună  i o condiție inalienabilă a dezvoltării constituționalismului în statul nostru.

Un stat contemporan în care este instituită democrația și legalitatea este str ns legat de promovarea constituționalismului în activit ile organelor de stat de apărarea fermă a drepturilor  i libert ii cetătenilor, de rolul justiției în respectarea ordinii de drept. Statul democratic  i de drept este o formă ideală de organizare a puterii în care este asigurată supremația legii chiar  i asupra organelor legiuitoare,  i în care

toate subiectele de drept se subordonează Constituției Republicii Moldova.

Actualmente, Republica Moldova este o formă de organizare statală întemeiată pe principiul supremației legii, al separației celor trei puteri (legislative, executive  i judecătorești), pe asumarea de către stat a responsabilit ilor fa  de drepturile  i libert ile fundamentale ale cetătenilor consfin ite în Constituție.

Așadar, înainte de toate, statul de drept presupune respectarea legilor conform Constituției. Iar condițiile în care Constituția este Legea Supremă a unui stat, av nd un rol esențial în determinarea întregii organizări politico-sociale  i de drept al statelor civilizate,

fundamentarea ideii supremației Constituției prezintă o mare însemnătate teoretică, dar și practică, unanim acceptată, care implică existența unor mecanisme de control și reprimare a delictelor constituționale.

* * *

Justiția constituțională are o importanță majoră în fiecare stat de drept și mai cu seamă, în statele tinerelor democrații, printre care este și Republica Moldova – un stat independent și suveran, care are ca principalii vectori: crearea unui sistem politic durabil, dezvoltarea și constituirea instituțiilor democratice și în special, crearea unui sistem de drept adecvat, pe care trebuie să-i urmeze pas cu pas. Incontestabil, Curtea Constituțională reprezintă o premieră în Republica Moldova, o inovație a Constituției din 29 iulie 1994. Ea nu constituie o verigă în ierarhia instanțelor judecătorești de drept comun din țară. Astfel Curtea Constituțională este unicul organ de jurisdicție constituțională autonom și independent de putere legislativă, puterea executivă și cea judecătorească, având ca sarcini: garantarea supremației constituției; asigurarea principiului separației puterilor în stat în puterea legislativă, executivă și judecătorească; garantarea responsabilității statului față de cetățean.

De la înființarea ei și până în prezent, intervenția justiției constituționale este solicitată din ce în ce mai frecvent, ceea ce demonstrează încrederea în această autoritate menită să-și execute cu toată responsabilitatea misiunea sa constituțională. Potrivit art. 134, alin. (1) al Constituției Republicii Moldova și art. 1, alin. (1) al Legii cu privire la Curtea Constituțională, ea este unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova [1].

În acest context, locul și rolul Curții Constituționale în spațiul democrației contemporane are o importanță indispensabilă, accentuând atât funcția de arbitru pe care o deține în soluționarea conflictelor politice, cât și funcția de conciliator și garant al stabilității în societate și în stat.

Trebuie de remarcat, că hotărârile Curții au un caracter definitiv și executoriu, reprezentând cu certitudine, un instrument eficient de apărare a ordinii de drept și a drepturilor și libertăților cetățenilor.

La etapa actuală persoana, societatea, statul este nevoit să acționeze într-o continuă flexibilitate legislativă. În asemenea mobilitate nici o lege nu ar putea să fie absolut deplină și să reglementeze exhaustiv toate posibilitățile de evaluare a situațiilor concrete.

Actualmente impactul dreptului internațional asupra dreptului intern al statelor devine și mai decisiv. Este indiscutabil faptul, că Convenția Europeană a Drepturilor Omului constituie o parte integrantă a sistemului legal intern. Această concluzie este direct formulată în hotărârea Curții Constituționale nr. 55 din 14 octombrie 1999 „Privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituția Republicii Moldova” [2]. Hotărârea nominalizată stipulează că Curtea Europeană a Drepturilor Omului constituie o parte integrantă a sistemului legal intern și respectiv urmează a fi aplicată direct ca oricare altă lege a Republicii Moldova cu deosebirea, că Convenția Europeană a Drepturilor Omului are prioritate față de restul legilor interne care îi contravin. Prevederile Convenției Europene a Drepturilor Omului sunt interpretate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, hotărârile căreia sunt obligatorii pentru instanțele de judecată naționale.

În altă ordine de idei, nu trebuie să suprapunem juridic actele internaționale și cele europene cu Constituția Republicii Moldova, care consfințește valori supreme cum ar fi statul de drept, democrația, drepturile și libertățile omului, demnitatea lui, declarând garantarea lor de către stat. Respectarea acestor valori constituie principalul factor al devenirii Republicii Moldova un stat independent de drept. De remarcat, că Constituția statului nostru permite aplicarea dreptului internațional și european ca parte integrantă a sistemului legal intern al statului nostru. Dar, interacțiunea

acestor două componente dă posibilitatea de curmare a unor acțiuni voluntariste din partea instituțiilor naționale, în cazul evenimentelor din 2019, petrecute în Republica Moldova

În lumina celor întâmplate în Republica Moldova în ultima perioadă de timp, Parlamentul European, în data de 14.11.2018, a votat o rezoluție, prin care deputații Parlamentului European critică încălcarea statului de drept și capturarea Republicii Moldova de "interese oligarhice". Așadar, Parlamentul European prin rezoluția menționată au atras atenția privind periclitatea implementării Acordului de Asociere: Uniunea Europeană – Republica Moldova. Eurodeputații au denunțat capturarea statului de „interese oligarhice”, suprimarea justiției, sfidarea angajamentelor asumate, invalidarea alegerilor în Chișinău, neglijarea recomandărilor Comisiei de la Veneția în cazul schimbării sistemului electoral, lipsa progresului în investigarea fraudei bancare și expulzarea unor profesori turci de la liceul „Orizont”.

Având la bază rezoluția menționată, prin Hotărârea Parlamentului nr. 42 din 08.06.2019 pentru aprobarea Declarației privind condamnarea tentativei de uzurpare a puterii de stat în favoarea Partidului Democrat din Moldova și a lui Vladimir Plahotniuc de către Curtea Constituțională a Republicii Moldova [3], prin care s-a menționat: „Având în vedere faptul că Curtea Constituțională nu doar a participat anterior la capturarea Republicii Moldova de către Partidul Democrat din Moldova și Vladimir Plahotniuc, dar și a emis, în data de 7 iunie 2019 și, respectiv, 8 iunie 2019, acte jurisdicționale care au drept scop uzurparea puterii totale în stat de către Partidul Democrat din Moldova și Vladimir Plahotniuc, în aceste condiții, în conformitate cu prevederile art. 2 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova, Parlamentul Republicii Moldova:

1. condamnă actele și acțiunile juridice ale Curții Constituționale, în special cele din data de 7 iunie 2019 și, respectiv, 8 iunie 2019;

2. denunță abuzul de drept și participarea la uzurparea puterii de stat în fața partenerilor de dezvoltare, inclusiv în fața Comisiei de la Veneția;

3. solicită judecătorilor Curții Constituționale să-și depună imediat demisia din funcțiile deținute;

4. recomandă tuturor deputaților și cetățenilor Republicii Moldova să denunțe încălcările drepturilor lor legitime la Curtea Europeană a Drepturilor Omului”.

Aceste evenimente din Republica Moldova ne relatează că de fapt Curtea Constituțională a acționat într-o modalitate mai mult sau mai puțin intenționată, sau culpabilă în conținutul acțiunilor și hotărârilor pe care le-a evocat. Și în această situație acțiunile definitive ale judecătorilor, care mai greșesc uneori, să fie reparate și aduse la normalitate. Dar acest voluntarism necontrolat trebuie de curmat într-o modalitate civilizată și democratică. Și cine o poate face, este întrebarea retorică?

Răspunsul este evident: unica autoritate care reprezintă poporul și stabilește principiile de organizare a statului prin legile care le adoptă și conduita care trebuie să o aibă toți din Statul Republica Moldova ar fi Parlamentul Republicii Moldova.

Atunci când aceste valori sunt încălcate, doar poporul direct sau prin reprezentare poate curma aceste devieri ale unor acțiuni voluntariste care încearcă să nu respecte valorile constituționale fundamentale și uzurpând puterea prin intermediul unei instituții de stat, să submineze sau să speculeze cu aceste valori fundamentale.

Așadar, în lumina celor evenimente de atentare la valorile fundamentale de exteriorizare a voinței poporului, inclusiv în cadrul voinței sociale generale, art. 2 din Constituție statuează expres că: *suveranitatea națională aparține poporului care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative*. În acest caz, numai poporul prin democrația reprezentativă sunt împuterniciți să decidă în numele națiunii.

În conformitate cu art. 60 din Constituția Republicii Moldova unicul organ prin care poporul își exteriori-

zează voința socială generală sunt organele care îl reprezintă, și anume: Parlamentul Republicii Moldova.

Anume Parlamentul este unicul organ reprezentativ suprem al poporului, căruia îi este stabilit un loc de frunte în ierarhia autorităților publice a statului. În asemenea împrejurări cruciale pentru Statul Republica Moldova, puterea reprezentativă are toate îndrituirile acordate de popor pentru a lua hotărâri cruciale pentru statul nostru.

Paradigma democratică prin care sunt investite anumite organe cu atribuții instituționale pentru ocrotirea valorilor democratice încalcă flagrant aceste valori și doar Parlamentul, în lumina argumentărilor menționate poate curma acțiunile voluntariste ale instituțiilor care au menirea de a ocroti aceste valori, încearcă să trișeze sau să speculeze cu voința poporului, invocând-o ca pe un adevăr absolut. În acest caz, trebuie să existe un mecanism care ar curma voluntarismul juridico-politic al unor instituții ale statului, în speță, Curtea Constituțională a Republicii Moldova. Judecătorii Curții Constituționale a Republicii Moldova nu sunt zei care au în buzunar un adevăr absolut. Ei sunt doar oameni școliți, cu experiență bogată juridică, dar pot greși și ei. Principala problemă e, dacă greșeala este culpabilă sau intenționată.

Motivația expusă ne înclină să susținem ideea, în împrejurările menționate, de revocare, de către Parlamentului Republicii Moldova, a judecătorilor Curții Constituționale, care au acționat mai mult sau mai puțin obiectiv în acele împrejurări, să treacă peste propria conștiință, atribuindu-și adevărul absolut în ultimă instanță.

În acest momente istorice de răscruce, este imperios de a da posibilitate Parlamentului Republicii Moldova să ia decizii într-o modalitate legală și civilizată, în mod democratic, să le ridice mandatul de judecător al Curții Constituționale, în cazul, când pierd înalta încredere acordată și nu există pârghii legale și democratice pentru a soluționa un asemenea blocaj constituțional. Ce este interesant, că nu existau soluții pentru a de-

bloca situația – Curtea a dat un verdict voluntarist și nu este posibil de făcut nimic, deoarece acela a fost adevărul în ultima instanță. Să nu uităm, că în cadrul funcționării instanțelor judiciare, anume pentru asemenea cazuri s-a format un mecanism legal de atac la instanțele superioare, în cazul când apar unele dubii de legalitate, la hotărârea pronunțată de instanță.

Așadar, *apare ideea pentru viitor*: cu scopul de a curma asemenea acțiuni voluntariste ale judecătorilor Curții Constituționale, să le fie ridicat mandatul în baza Legii Curții Constituționale nr. 317 din 13.12.1994, prin invocarea incompatibilității funcției pe care o dețin și a hotărârilor pe care le-au emis contrar voinței poporului.

Concluzii

În urma celor relatate mai sus propunem, ca prin *actul de constatare definitiv al Parlamentului Republicii Moldova* - unică autoritate a statului care reprezintă poporul, să fie ridicat mandatul de judecător al Curții Constituționale în baza propunerii de *lege ferenda*, introdus la art. 19 alin. 1), din Legea cu privire la Curtea Constituțională nr. 317 din 13.12.1994[4], fiind completat cu litera „d¹)” în următoarea redacție: „d¹) *incompatibilitate, stabilită printr-un act de constatare rămas definitiv de Parlamentul Republicii Moldova cu o majoritate simplă din numărul deputaților*”.

Bibliografie

1. Legea cu privire la Curtea Constituțională nr. 317 din 13.12.1994.
2. Hotărârea Curții Constituționale nr. 55 din 14 octombrie 1999 „Privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituția Republicii Moldova”.
3. Hotărârea Parlamentului nr. 42 din 08.06.2019 pentru aprobarea Declarației privind condamnarea tentativei de uzurpare a puterii de stat în favoarea Partidului Democrat din Moldova și a lui Vladimir Plahotniuc de către Curtea Constituțională a Republicii Moldova.
4. Legea cu privire la Curtea Constituțională nr. 317 din 13.12.1994.

**REPUBLICA MOLDOVA, ANUL 2019.
TENTATIVA DE UZURPARE A PUTERII DE STAT
(analiză juridică)**

Victor PUȘCAȘ

Doctor în drept, conferențiar universitar
Ex-președinte al Curții Constituționale a Republicii Moldova
e-mail: victorpuscas@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-0885-7968>

Valeriu KUCIUK

Doctor în drept, lector universitar
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova, Republica Moldova
e-mail: vkuchiuk@yahoo.com
<https://orcid.org> - <https://orcid.org/0000-0002-5903-2651>

Potrivit prevederilor normei constituționale, “voința poporului este baza puterii de stat. Această voință este exprimată prin alegeri libere, care se desfășoară periodic, prin exprimare universală, egală, directă, secretă și liberă”. În contextul alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019, autorii investighează evoluția încercării de uzurpare a puterii de stat în perioada 7-15 iunie 2019, în care Curtea Constituțională a fost direct implicată. Analizând comportamentul și hotărârile Curții Constituționale, autorii formulează o serie de concluzii, elaborând un set de recomandări pentru justiția constituțională din Republica Moldova. Misiunea Curții Constituționale este să garanteze supremația Constituției, să asigure realizarea principiului separării puterii de stat și să garanteze responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat. Suveranul și voința lui sunt baza puterii de stat, unde Curtea Constituțională este autoritatea jurisdicției constituționale, care stă la paza Constituției și a voinței poporului.

Cuvinte-cheie: suveran, Curtea Constituțională, uzurparea puterii de stat.

**REPUBLIC OF MOLDOVA, YEAR 2019.
THE TENTATIVE OF USURPATION OF STATE POWER
(legal analysis)**

According to the provisions of the constitutional norm, “the will of the people is the basis of the state power. This will is expressed through free elections, which take place periodically through universal, equal, direct, secret and free expression.” In the context of the parliamentary elections of February 24, 2019, the authors investigate the development of the attempted usurpation of the state power from June 7-15, 2019, in which the Constitutional Court was directly involved. By analyzing the behavior and decisions of the Constitutional Court, the authors draw a series of conclusions, elaborating a set of recommendations for constitutional justice from Republic of Moldova. The Constitutional Court’s mission is to guarantee the supremacy of the Constitution, to ensure the realization of the principle of the separation of state power and to guarantee the state’s responsibility towards the citizen and the citizen towards the state. The sovereign and his will are

the base of the state power, where the Constitutional Court is authority of constitutional jurisdiction, which is the guard of the Constitution and the will of the people.

Keywords: *sovereign, Constitutional Court, usurpation of the state power.*

**RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA, ANNÉE 2019.
TENTATIVE D'USURPATION DU POUVOIR DE L'ÉTAT
(analyse juridique)**

Selon les dispositions de la norme constitutionnelle, “la volonté du peuple est le fondement du pouvoir de l'état. Cette volonté s'exprime par des élections libres, qui se tiennent périodiquement dans le cadre d'une expression universelle, égale, directe, secrète et libre”. Dans le contexte des élections législatives du 24 février 2019, les auteurs enquêtent sur l'évolution de la tentative d'usurpation du pouvoir de l'état entre le 7 et le 15 juin 2019, à laquelle la Cour constitutionnelle était directement impliquée. Analysant le comportement et les décisions de la Cour constitutionnelle, les auteurs formulent une série de conclusions et développent un ensemble de recommandations pour la justice constitutionnelle en République de Moldova. La mission de la Cour constitutionnelle est de garantir la suprématie de la Constitution, pour assurer la réalisation du principe de la séparation du pouvoir de l'état et de garantir la responsabilité de l'état pour le citoyen et le citoyen à l'état. Le souverain et sa volonté sont la base du pouvoir de l'état, où la Cour constitutionnelle est l'autorité de la compétence constitutionnelle, qui protège la Constitution et la volonté du peuple.

Mots-clés: *souverain, Cour constitutionnelle, usurpation du pouvoir de l'état.*

**РЕСПУБЛИКА МОЛДОВА, 2019 ГОД.
ПОПЫТКА УЗУРПАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ
(правовой анализ)**

Согласно положениям конституционной нормы, «воля народа является основой государственной власти. Эта воля выражается в свободных выборах, которые периодически проводятся посредством всеобщего, равного, прямого, тайного и свободного волеизъявления». В контексте парламентских выборов от 24 февраля 2019 года авторы исследуют эволюцию попытки узурпации государственной власти в период с 7 по 15 июня 2019 года, в которой Конституционный суд принимал непосредственное участие. Анализируя поведение и решения Конституционного суда, авторы формулируют ряд выводов, разрабатывая рекомендации по конституционному правосудию в Республике Молдова. Миссия Конституционного суда заключается в том, чтобы гарантировать верховенство Конституции, обеспечить реализацию принципа разделения властей и гарантировать ответственность государства перед гражданином и гражданина перед государством. Суверен и его воля являются основой государственной власти, где Конституционный суд это орган конституционной юрисдикции, который охраняет Конституцию и волю народа.

Ключевые слова: *суверен, Конституционный суд, узурпация государственной власти.*

Introducere

În conformitate cu prevederile normei constituționale¹, „voința poporului constituie baza puterii de stat. Această voință se exprimă prin alegeri libere,

¹ Art.38 alin.(1) al Constituției RM din 29.07.1994 (Publicația: 12.08.1994 în MO nr.1, Data intrării în vigoare: 27.08.1994) – în continuare Constituția RM.

care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat”.

Prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova, a fost stabilită data de 24 februarie 2019 pentru desfășurarea alegerilor Parlamentului Republicii Moldova, în baza unui sistem mixt (proporțional și

majoritar) unde într-o circumscripție națională se aleg 50 de deputați în baza sistemului proporțional și 51 de deputați în circumscripții uninominale în baza sistemului majoritar².

Așadar, la data de 24 februarie 2019 în Republica Moldova au avut loc alegeri parlamentare, în urma cărora în Parlamentul Republicii Moldova au acces 4 formațiuni politice și 3 candidați independenți³.

Astfel, având în vedere prevederile constituționale⁴ că „suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție”, la 24 februarie au fost aleși 101 deputați în Parlamentul RM - organul reprezentativ al poporului moldovenesc. Respectiv, în calitatea sa de reprezentanți ai suveranului, deputații în Parlament exprimă și pun în aplicare voința imperativă a poporului, unde Parlamentul este organul reprezentativ suprem și legislativ în stat mandatat de popor cu atribuții de guvernare supremă și legislativă⁵. Prin analogie amintim, că art. 3 din Declarația Franceză a Drepturilor Omului și Cetățeanului stipula că „principiul oricărei suveranități rezidă numai în națiune; nici un organism, nici un individ nu poate exercita vreo autoritate care să nu emane de la națiune”, iar fiind aplicat acest principiu în Constituția franceză din 1791, norma constituțională a stipulat că „suveranitatea aparține națiunii; nici un segment din popor,

² Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.197 din 27 iulie 2018.

³ Hotărârea CEC nr.2414 din 24 februarie 2019 privind aprobarea Procesului-verbal privind totalizarea rezultatelor alegerilor Parlamentului Republicii Moldova în circumscripția națională din 24 februarie 2019, Hotărârea CEC nr.2420 din 03.03.2019 pentru aprobarea Raportului cu privire la rezultatele alegerilor Parlamentului Republicii Moldova din 24 februarie 2019, Hotărârea CEC nr.2418 din 03.03.2019 cu privire la atribuirea mandatelor de deputat în Parlamentul Republicii Moldova concurenților electorali, conform rezultatelor obținute în circumscripția electorală națională la alegerile parlamentare din 24 februarie 2019.

⁴ Art.2 alin.(1) și art.38 ale Constituției RM.

⁵ Art.60 alin.(1) al Constituției RM.

*nici un individ nu-și pot atribui exercitarea ei”*⁶. În acest sens articolul 2 alin.(2) al Constituției RM de asemenea stabilește această restricție constituțională – „Nici o persoană particulară, nici o parte din popor, nici un grup social, nici un partid politic sau o altă formațiune obștească nu poate exercita puterea de stat în nume propriu. Uzurparea puterii de stat constituie cea mai gravă crimă împotriva poporului”⁷.

Totodată, cu referință la subiectul suveranității, vom aminti că și Constituțiile Spaniei, Luxemburgului și altor state europene stipulează, că purtătorul suveranității naționale este poporul care este izvorul puterii de stat, precizând că suveranitatea aparține națiunii⁷.

Potrivit Constituției moldovenești, un nou parlament are maximum trei luni de la alegerea sa pentru a forma un guvern⁸, după care poate fi dizolvat⁹. Confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019 și respectiv validarea mandatelor deputaților aleși au fost realizate de Curtea Constituțională a Moldovei (în continuare CCM) prin hotărârea sa din 9 martie 2019¹⁰.

Astfel, CCM a confirmat rezultatele alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019, odată cu validarea mandatelor de deputați în circumscripția națională (PSRM-18 mandate, PD-13, ACUM-14 și 5 mandate ale Partidului Șor), și în circumscripțiile uninominale (PSRM-17 mandate, PD-17, ACUM-12, Partidul Șor-2 și 3 mandate ale candidaților independenți). În final, arhitectura politică a mandatelor parlamentare s-a stabilit: PSRM - 35 deputați, PD-30, ACUM-26, Partidul Șor-7 și 3 deputați independenți.

⁶ Prima Constituție scrisă, adoptată în Franța. Maurice Duverger. *Constitutions et documents politiques*. - Paris: PVF, 1992, p. 18 și urm.

⁷ Конституция Испании, 1978, ст.1 (п.2); Конституция Великого Герцогства Люксембург, ст.32 часть (1).

⁸ Art.85 alin.(1) și art.103 ale Constituției RM.

⁹ Art.85 alin.(1) al Constituției RM.

¹⁰ Hotărârea CCM nr.4 din 9 martie 2019 cu privire la confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019 și la validarea mandatelor deputaților aleși (Sesizarea nr. 48e/2019).

Este important că în hotărârea sa ¹¹, CCM a menționat că *”potrivit constatărilor și concluziilor preliminare ale Misiunii Internaționale de Observare a Alegerilor [observatorii Biroului OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului, cei ai Adunării Parlamentare a OSCE, cei ai Adunării Parlamentare a Consiliului Europei și cei ai Parlamentului European], alegerile parlamentare din 24 februarie au fost competitive, iar drepturile fundamentale au fost, în general, respectate”*.

De asemenea, CCM a menționat ¹², că *”potrivit art.2 aplicat în coroborare cu prevederile art.38 din Constituție, suveranitatea națională îi aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative în formele stabilite de Constituție”*. Drept urmare, Curtea a constatat ¹³, că *”în procesul alegerilor parlamentare pentru circumscripțiile uninominale și la numărarea voturilor exprimate nu au fost comise încălcări ale Codului electoral de natură să influențeze rezultatele votării și atribuirea mandatelor în aceste circumscripții”*, concluzionând, că ea confirmă că *”pe 24 februarie 2019, deputații Parlamentul Republicii Moldova au fost aleși în mod corect, prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat”*.

În așa mod, în conformitate cu prevederile legislației în vigoare a RM ¹⁴, din data de 9 martie 2019, după validarea alegerilor pentru un nou Parla-

¹¹ Pct.34 din Hotărârea CCM nr.4 din 9 martie 2019 cu privire la confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019 și la validarea mandatelor deputaților aleși (Sesiunea nr. 48e/2019).

¹² Pct.46 din Hotărârea CCM nr.4 din 9 martie 2019 cu privire la confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019 și la validarea mandatelor deputaților aleși (Sesiunea nr. 48e/2019).

¹³ Pct.114 și 115 din Hotărârea CCM nr.4 din 9 martie 2019 cu privire la confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019 și la validarea mandatelor deputaților aleși (Sesiunea nr. 48e/2019).

¹⁴ Art.103 alin.(1) al Constituției RM din 29.07.1994, și art.12 din Legea nr.136 din 07.07.2017 cu privire la Guvern.

ment, mandatul Guvernului condus de prim-ministrul Pavel Filip a încetat de drept.

Totodată, conform articolului 15 a Legii nr.136/2017, Guvernul al cărui mandat a încetat îndeplinește numai atribuții de administrare a treburilor publice, nefiind în drept să adopte și să prezinte Parlamentului spre examinare proiecte de acte normative și proiecte ale documentelor de politici, să adopte ordonanțe și documente de politici, să avizeze inițiative legislative (inclusiv proiecte de legi) și să examineze propuneri legislative, să încheie tratate internaționale care implică angajamente financiare pentru Republica Moldova,) să numească/să propună pentru numire sau să elibereze din funcție persoane cu funcții de demnitate publică sau funcționari publici (cu excepția cazurilor de imposibilitate obiectivă a persoanelor de a-și îndeplini atribuțiile), să încheie contracte și să-și asume angajamente pentru o perioadă nedeterminată sau pentru o perioadă ce depășește un an ori a căror valoare este disproporționată în raport cu cheltuielile necesare pentru administrarea treburilor publice curente sau pentru gestionarea unor situații de urgență, să decidă privind inițierea reorganizării sau modificarea structurii ori funcțiilor ministerelor sau ale altor autorități administrative centrale subordonate Guvernului. Este important, că acest Guvern al cărui mandat a încetat, urmează să îndeplinească funcțiile de administrare a treburilor publice doar până la investirea unui nou Guvern în modul stabilit de legislația în vigoare.

În continuare, în conformitate cu prevederile art.63 alin.(2) din Constituția RM și art.1 alin.(5) din Regulamentul Parlamentului RM, Președintele RM, prin decretul său ¹⁵ a convocat ședința de constituire a Parlamentului de legislatura a X-a, care s-a desfășurat la data de 21 martie 2019. În cadrul ședinței de constituire a Parlamentului RM, decanul de vârstă al forului

¹⁵ Decretul Președintelui RM nr.1137-VIII din 20 martie 2019 privind convocarea ședinței de constituire a Parlamentului de legislatura a X-a.

legislativ, abilitat cu dreptul de a conduce ședința până la alegerea unui președinte al Parlamentului, după formarea fracțiunilor parlamentare dar în lipsa unei majorități parlamentare, a suspendat ședința pe o perioadă nedeterminată de timp, în vederea acordării fracțiunilor parlamentare posibilității de a purta consultări și tratative în vederea constituirii majorității parlamentare care să-și asume actul guvernării.

De menționat că numărul obținut de mandate nu permitea nici unui partid de unul singur să formeze majoritatea parlamentară (50+1 din numărul deputaților aleși). De aceea, în următoarea perioadă de timp, partidele politice care au intrat în Parlament, au purtat sau au putut purta negocieri pentru a forma majoritatea parlamentară în vederea investirii unui guvern de coaliție, negocieri care s-au finalizat pe data de 8 iunie cu semnarea unui acord de coaliție între PSRM și ACUM. Totodată, în legătură cu incertitudinea calculării termenului limită de trei luni pentru dizolvarea parlamentului, încă pe data de 22 mai, Președintele RM a intervenit în adresa CCM cu o sesizare în care a solicitat: „*interpretarea art.85 alin.(1) din Constituție în coroborare cu art.63 alin.(2) și (3), cu art.69 alin.(2) și art.103 din Constituție în vederea stabilirii momentului exact de la care începe să curgă termenul constituțional de 3 luni*”.

Așa dar, la 7 iunie seara s-au încheiat negocierile fiind convocată ședința de constituire a Parlamentului, iar a doua zi – 8 iunie, a fost semnat acordul de coaliție între PSRM și ACUM (care include și obligația de a adopta un set de legi), și în aceeași zi a fost reluată ședința de constituire a Parlamentului RM anunțată anterior.

Remarcăm, că la reluarea pe data de 8 iunie 2019 a ședinței Parlamentului (sâmbătă – zi de odihnă), era firesc faptul că personalul Secretariatului Parlamentului RM nu era prezent la locurile sale de muncă, dar nici nu a fost chemat să iasă la muncă în legătură cu reluarea activității Parlamentului. În temeiurile menționate, dar și din alte cauze mai puțin

normative, la desfășurarea ședinței de constituire a Parlamentului, deputații sau confrunțat cu următoarele dificultăți:

- alarme false privind minarea clădirii Parlamentului și necesitatea verificării de către geniști a tuturor încăperilor;
- clădirea Parlamentului a fost deconectată de la sursele de energie;
- echipamentul de deservire a ședințelor Parlamentului nu putea fi activat,
- fiind invitat să organizeze activitatea de suport al ședinței Parlamentului și să recheme personalul la muncă, conducătorul Secretariatului Parlamentului și-a depus demisia.

Oricum, ședința de constituire a Parlamentului RM fiind reluată, în cadrul ei s-au hotărât următoarele:

- a fost aleasă în funcția de președinte a Parlamentului Dna Zinaida Greceanii¹⁶,
- a fost adoptată declarația cu privire la recunoașterea caracterului captiv al statului RM¹⁷,
- au fost purtate consultări între Președintele RM și majoritatea parlamentară constituită,
- a fost acordat votul de încredere noului Guvern condus de prim-ministrul Dna Maia Sandu desemnat prin decretul Președintelui RM¹⁸.

¹⁶ Hotărârile Parlamentului RM: nr.28/08.06.2019 privind formarea Comisiei pentru efectuarea alegerii prin vot secret a Președintelui Parlamentului RM, nr.29/08.06.2019 privind aprobarea procesului-verbal nr.1 al ședinței Comisiei pentru efectuarea alegerii prin vot secret a Președintelui Parlamentului RM, nr.30/08.06.2019 privind aprobarea procesului-verbal nr.2 al ședinței Comisiei pentru efectuarea alegerii prin vot secret a Președintelui Parlamentului RM, și nr.31/08.06.2019 pentru alegerea Președintelui Parlamentului RM.

¹⁷ Hotărârea Parlamentului RM nr.39/08.06.2019 pentru adoptarea Declarației cu privire la recunoașterea caracterului captiv al statului Republica Moldova.

¹⁸ Decretul Președintelui RM din 08.06.2019 privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al Republicii Moldova și Decretul Președintelui RM din 08.06.2019 privind numirea Guvernului Republicii Moldova.

Este de menționat, că anterior zilei de 8 iunie, pe 7 iunie după orele 18.00 (programul de muncă stabilit în RM pentru autoritățile publice este 8.00-17.00 ¹⁹), CCM a emis decizia de inadmisibilitate a sesizării depuse de Președintele RM la 22 mai 2019 ²⁰, motivând că textul Constituției este clar și nu necesită interpretare (*In claris non fit interpretatio* – lat.). Și în contrariul deciziei emise anterior pe 7 iunie, după anunțarea coaliției formate de fracțiunile parlamentare ale PSRM și ACUM, CCM pe data de 8 iunie, la sesizarea deputaților (Partidul Democrat din Moldova), adoptă hotărârea sa ²¹ pentru interpretarea prevederilor articolelor 63 și 85 din Constituția RM prin care:

- se interpretează noțiunea de termen de trei luni unde luna este egalată cu 30 de zile (ceea ce face ca termenul limită să fie de 7 iunie);

- se interpretează statutul juridic al Parlamentului, stabilind că Parlamentul care urmează a fi dizolvat nu are statut și competențe identice cu Parlamentul mandatul căruia a expirat;

- se statuează pentru Parlamentul dizolvat interdicția de a desfășura activitate legislativă, îndeplinirea atribuțiilor prevăzute de art.66 din Constituție, precum și dreptul de a-și constitui propriile organe de conducere;

- se previne Parlamentul că orice acțiune și/sau act legislativ care are drept scop desfășurarea activității Parlamentului după apariția circumstanțelor de dizolvare obligatorie, constituie o încălcare gravă a prevederilor constituționale și sunt nule *ab inițio*.

¹⁹ Art.98 al Codului Muncii aprobat prin Legea Nr.154 din 28.03.2003.

²⁰ Decizia CCM de inadmisibilitate din 07 iunie 2019 a sesizării nr.102b/2019 privind interpretarea art.85 alin.(1) coroborat cu art.62 alin.(2) și (3), art.69 alin.(2) și art.103 din Constituția RM.

²¹ Hotărârea CCM nr.13/08.06.2019 pentru interpretarea art.63 și 85 din Constituția RM.

Evaluarea situației generale post-electorale (criza constituțională și blocajul instituțional al autorității legislative și executive)

Prin faptul că noua coaliție parlamentară a fost declarată ilegală de către Curtea Constituțională a Moldovei, pe motiv că negocierile de formare a coaliției de guvernare au depășit termenul de 90 de zile, în Republica Moldova a fost declanșată o criză constituțională și un blocaj instituțional, care s-a manifestat în următoarele:

- sa creat dualitatea puterii de stat prin faptul existenței a două guverne, a două centre ale puterii supreme publice – Parlamentul, Președintele RM și noul Guvern (Guvernul Sandu) pe de o parte, și Curtea Constituțională, Guvernul precedent (Guvernul Filip) și PDM pe de altă parte;

- PDM a organizat blocarea edificiilor instituțiilor de stat prin aducerea organizată a unor grupe de persoane din teritoriu, prin instalarea corturilor la intrările în instituțiile de stat, prin mesaje publice de nesupunere noului guvern și Parlamentului;

- conform hotărârilor CCM, majoritatea parlamentară formată nu poate activa și nu poate publica actele normative adoptate în Monitorul Oficial – unica publicație oficială de stat;

- Guvernul Sandu desemnat de majoritatea parlamentară nu poate intra în sesiunile publice, și respectiv nu poate activa (Guvernul Filip nu recunoaște legalitatea noului guvern investit);

- Hotărârile și deciziile Parlamentului, Președintelui RM și a noului Guvern Sandu nu sunt publicate în Monitorul Oficial – unica publicație oficială de stat, și respectiv nu pot intra în vigoare ²².

- Blocajul instituțional stabilit a condus la vidul și ineficiența puterii de stat, la afecțiuni economice, la divizarea societății în două tabere, la ură interetni-

²² Prevederile art.1 alin.(5) al Legii Nr. 173 din 06.07.1994 privind modul de publicare și intrare în vigoare a actelor oficiale, prevede că „actele oficiale nominalizate la alin.(1), intră în vigoare la data publicării în Monitorul Oficial sau la data indicată în text..”.

că și conflict social, afectând imaginea autorităților de stat și creând în societate o stare de incertitudine economică, socială și politică.

Analiză cazuală a actelor emise de către CCM (07 – 09 iunie 2019)

În perioada 07 – 09 iunie 2019 (unde 8 și 9 iunie sunt zile de odihnă), CCM a emis mai multe acte (1 decizie de inadmisibilitate, 3 hotărâri și două avize)²³.

²³ Decizia nr. 83 din 07 iunie 2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 102b/2019 privind interpretarea articolului 85 alin. (1) coroborat cu articolele 63 alineatele (2) și (3), 69 alin.(2) și 103 din Constituția RM (inadmisibilitatea sesizării de interpretare a articolului 85 alin. (1) din Constituție și tentativa de echivalare a termenului de 3 luni cu 90 de zile); Hotărârea nr. 13 din 08 iunie 2019 pentru interpretarea prevederilor articolelor 63 și 85 din Constituția RM (stabilirea competențelor Parlamentului dizolvat și modalității de calcul a termenului de 3 luni din art. 85 alin. (1) din Constituție); Hotărârea nr. 14 din 08 iunie 2019 pentru controlul constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul RM de legislatura a X-a pe 8 iunie 2019 (declararea neconstituționalității hotărârii pentru alegerea doamnei Zinaida Greceanii în funcția de Președinte al Parlamentului și a actelor legislative (legile, hotărârile) adoptate de deputații Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a la data de 8 iunie 2019 și ulterior); Hotărârea din 08 iunie 2019 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui RM privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al RM și Decretul Președintelui RM privind numirea Guvernului RM (declararea neconstituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al Republicii Moldova și Decretul Președintelui Republicii Moldova privind numirea Guvernului Republicii Moldova); Avizul din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM (constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova și abilitarea Prim-ministrului în exercițiu domnul Pavel Filip cu exercitarea interimatului în vederea sesizării Curții pentru constatarea circumstanțelor ce justifică dizolvarea Parlamentului de legislatura a X-a, și după caz, emiterea decretului privind dizolvarea Parlamentului și stabilirea datei alegerilor parlamentare anticipate); Avizul din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului RM (constatarea circumstanței care justifică dizolvarea Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a în legătură cu imposibilitate formării Guvernului în termenul prevăzut de articolul 85 alin. (1) din Constituție).

Menționăm, că anume interpretările cuprinse în Hotărârea nr. 13 din 8 iunie 2019, în special în §11 al hotărârii, au servit drept pretins temei pentru emiterea ulterioarelor Hotărâri și avize ale CCM. Drept consecință a pronunțării actelor evocate supra, au fost create premise care au condus la constituirea unui dualism al puterii de stat și implicit la o criză constituțională. Or, este inadmisibil ca prin realizarea unei interpretări a Constituției într-un anumit context (după pretinsa expirare a termenului de 3 luni pentru acordarea votului de încredere unui Guvern și în condițiile constituirii unei majorități parlamentare), aceasta să genereze un blocaj constituțional. Prin urmare, emiterea unei hotărâri interpretative trebuie să ofere o soluție clară, dar nu să constituie factor de generare a crizei constituționale și a unui blocaj instituțional.

Totodată, vom menționa așteptările societății de interpretare a CCM a art. 85 din Constituție, la sesizarea Președintelui RM din 22 mai 2019, reieșind din faptul că art. 85 prevede două termene: 3 luni – pentru blocarea procedurii de adoptare a legilor timp de 3 luni, și 45 de zile - pentru formarea Guvernului. În cazul dat, termenul de 3 luni începe să curgă începând cu 21 martie, iar cel de formare a Guvernului - începând cu 9 martie, pentru ambele circumstanțe termenul limită constituind 3 luni.

Limitele de competență ale Curții Constituționale

Un subiect separat de cercetare științifică este limita de competență a autorității de jurisdicție constituțională expres stabilite în legislația în vigoare a RM. Menționăm că autorii prezentei analize s-au pronunțat în mai multe lucrări ale sale asupra faptului depășirii de către CCM a limitelor sale de competență ²⁴.

²⁴ Kuciuk, V., Pușcaș, V. *Justiția constituțională*. - Chișinău, Tipogr.Print-Caro, 2019, pp.41-50, 76-84, 93-105, 123-139, 140-158.

Așa, CCM fiind în conformitate cu art.134 alin.(1) și (3) ale Constituției este unica autoritate de jurisdicție constituțională, garantul supremației Constituției, asigurând realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească și garantând responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat, având atribuțiile specificate în articolul 135 ale Constituției, și desfășurându-și activitatea numai din inițiativa subiecților prevăzuți de Legea cu privire la Curtea Constituțională și Codul jurisdicției constituționale.

Și în contextul cazului dat, situația creată (*neformarea organelor de conducere și de lucru a Parlamentului, lipsa majorității parlamentare, lipsa Guvernului – fapte inexistente la 8 iunie 2019 când CCM a interpretat art.85 din Constituție*) cerea insistent aplicarea competenței CCM în vederea interpretării art.85 din Constituție, și anume acest fapt a fost cerut în sesizarea Președintelui RM din 22 mai 2019.

Ținând cont de prevederile legislației constituționale □ care stipulează că „*Curtea Constituțională examinează numai chestiuni ce țin de competența ei și că ea examinează în exclusivitate probleme de drept*”, necesită a menționa că în cazul dat, CCM refuzând Președintelui RM interpretarea art.85 și 63 din Constituție din motivul clarității subiectului solicitat spre interpretare, nu a dat ulterior dovadă de consecvență și continuitate în vederea asigurării respectării principiului securității raporturilor juridice, asigurarea separării puterilor în stat și evitarea blocajelor instituționale și a conflictelor între ramurile puterii de stat. Or, a doua zi, Curtea a intervenit la cererea unor deputați, exponenți ai unui partid politic (PDM), cu o interpretare a aceluiași articole, fapt care denotă examinarea normei constituționale prin prisma principiului de oportunitate politică.

Și dacă acțiunile CCM de interpretare a normelor constituționale sunt binevenite și nu intră în contradicție cu cele expuse mai sus din punctul de vedere a prevederilor art.6 alin.(2) al Codului ju-

risdicției constituționale care statuează că „*Curtea Constituțională își stabilește ea însăși limitele de competență*”, aplicarea în cazul dat de către CCM a principiului oportunității politice, denotă în sine lipsa independenței reale a Curții. Acest aspect este amplificat de faptul pronunțării de către CCM a Hotărârii nr.13 din 09.06.19 cu aplicare retroactivă, care vine în contradicție cu obligațiile de jurisdicție constituțională pe care le are CCM în conformitate cu legislația în vigoare, și care trebuie să fie întemeiate exclusiv pe drept, urmărind un scop legitim și necesar. Or, conform aceluiași articol 6 alin.(1) al Codului jurisdicției constituționale, „*Curtea soluționează numai probleme ce țin de competența sa*”. Iar „*dacă în procesul examinării apar chestiuni de competența altor organe, Curtea remite acestora materialele sau comunică faptul părților și organelor interesate, dând explicațiile de rigoare*”.

Este important că CCM are dreptul doar să interpreteze normele constituției în vigoare, dar nu să genereze noi norme de drept constituțional. Ea trebuie să respecte principiile stabilite în articolul 3 ale Codului jurisdicției constituționale și a Legii cu privire la Curtea Constituțională, și anume principiile independenței, colegialității, legalității și publicității. Nerespectarea acestor principii de către autoritatea de jurisdicție constituțională, a trunchiat activitatea legală a Curții, confirmând votul de neîncredere acordat pe 8 iunie 2019 de către Parlamentul RM acestei instituții ²⁵.

Totodată, nu putem susține poziția CCM care a stabilit, prin hotărârile sale ²⁶, că hotărârile interpretative ale Curții Constituționale sunt texte cu valoare

²⁵ Art. 4 alin.(3) al Codului jurisdicției constituționale aprobat prin Legea nr. 502 din 16.06.1995 și art.31 al Legii nr.317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituțională.

²⁶ Hotărârea CCM nr.42/08.06.2019 pentru aprobarea Declarației privind condamnarea tentativei de uzurpare a puterii de stat în favoarea Partidului Democrat din Moldova și a lui Vladimir Plahotniuc de către Curtea Constituțională a Republicii Moldova (MO nr.208/242 din 21.06.2019).

constituțională, fiind parte integrantă a Constituției, fac corp comun cu dispozițiile pe care le interpretează și sunt obligatorii pentru executare pentru toate instituțiile statului. De remarcat că a astfel de interpretare a textelor hotărârilor CCM a apărut după stabilirea în a.2013 a prevalării Declarației de independență asupra Constituției. În acest context vom face trimitere la art.7 al Constituției care statuează că „*Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică*”. De aceea, în momentul când careva acte ale autorităților publice (în care se înscrie și CCM) contravine Constituției, acest act este nul de drept neavând nici o putere juridică.

Privind nerespectarea cerințelor procesuale de jurisdicție constituțională de către CCM la adoptarea Hotărârilor din 08.06.19

Referitor la examinarea de către CCM a sesizării nr.111a/2019 și adoptarea la 8 iunie 2019 a Hotărârii pentru controlul constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul de legislatura a X-a pe 8 iunie 2019, necesită a menționa următoarele.

Sesizarea nr.111a din 8 iunie 2019, depusă la CCM de către deputații PD Serghei Sârbu și Vladimir Cebotari, conține mențiunea că ea sunt anexate *”toate actele legislative adoptate de către Parlament la 8 iunie 2019, inclusiv hotărârea de alegere a Doamne Zinaida Grecianâi în calitate de președinte a Parlamentului”*.

În acest context, menționăm că 8 iunie a fost zi de odihnă și angajații Secretariatului Parlamentului nu erau prezenți la serviciu, astfel hotărârile Parlamentului RM adoptate pe data de 8 și 9 iunie 2019, au fost perfectate și definitivare redacțional doar luni pe data de 10 iunie.

În așa mod, dat fiind faptul că la 8 și 9 iunie n-au existat și nici nu puteau exista actele respective ale Parlamentului adoptate la acea dată, ele fiind perfec-

tate ulterior în modul stabilit de legislația în vigoare a RM, autorii sesizării respectiv nu aveau și nici nu puteau avea, și respectiv nici nu puteau anexa careva acte adoptate de Parlament la sesizarea depusă de dânsii.

Astfel, nici judecătorii CCM, care au adoptat hotărârea nr.14 la 8 iunie 2019, nu au avut ce examina în fond, neexistând la data de 8 iunie 2019 hotărârile respective ale Parlamentului, adoptate la 8 iunie 2019 legal, perfectate și semnate.

De aceea, CCM, examinând sesizarea nr.111a/2019 și adoptând la 8 iunie 2019 Hotărârea pentru controlul constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul de legislatura a X-a pe 8 iunie 2019, a încălcat prevederile art. 24 alin.(2) al Legii nr.317 din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională care stabilește că *„Sesizarea trebuie să fie motivată și să corespundă cerințelor prevăzute în Codul Jurisdicției Constituționale”*.

Totodată, CCM nu a respectat nici prevederile art.39 alin.(2) lit.g) care stabilește, că *„sesizarea trebuie să fie motivată și să cuprindă: g) nomenclatorul documentelor anexate”*, dar nici ale articolului 40 alin.(3) care indică că *„dacă sesizarea contravine cerințelor art.39, Președintele Curții Constituționale primește sesizarea, propunând subiectului să lichideze neajunsurile, sau o respinge”*.

Or, în cazul dat, sesizarea nemotivată, fără anexarea actelor respective constituționalitatea cărora se contestă, contrar normelor expres ale legislației constituționale, este pusă pe rol și examinată în regim de urgență în zi de odihnă, fără citarea Parlamentului actele căruia se supun controlului constituționalității, fără respectarea întregii proceduri de jurisdicție constituțională fiind încălcate de CCM prevederile Codului Jurisdicției Constituționale ²⁷.

²⁷ Art.art.45-60 ale Codului Jurisdicției Constituționale adoptat prin Legea nr.502 din 16.06.1995.

În același context, menționăm că au fost încălcate de CCM și prevederile art.11, 12 și 13 ale Codul jurisdicției constituționale adoptat prin Legea nr. 502 din 16.06.1995 nefiind invitat Parlamentul în ședința publică și neasigurându-se principiul egalității părților și a altor participanți la proces în fața Constituției și a Curții Constituționale, nefiind ascultate nemijlocit explicațiile părților, concluziile experților, examinarea înscrisurilor și altor documente ce au atitudine de examinarea cauzei. Iar în cazul examinării sesizărilor și pronunțării hotărârilor sale pe data de 8 iunie, CCM nu a respectat principiul publicității dezbaterilor, examinând cauzele fără citarea părților, fără examinarea în ședință publică, fără a asigura dezbaterile publice a cauzelor și desigur, fără asigurarea transparenței cuvenite – hotărârile motivate adoptate de CCM pe 8 iunie 2019 au fost expuse largului public doar pe data de 11 iunie 2019 (iar după pronunțarea hotărârilor, pe site-ul CCM erau expuse comunicate de presă).

Este de remarcat că autorii prezentului studiu au analizat în lucrările lor și alte cazuri de nerespectare de către CCM a prevederilor legislației constituționale, exercitându-și neconform funcțiile și atribuțiile sale ²⁸.

Privind interpretarea termenului de 3 luni și stabilirea de către CCM a termenului limită de 90 de zile printr-o decizie de inadmisibilitate

Prin decizia de inadmisibilitate nr.83 din 7 iunie 2019, Curtea Constituțională, având în vedere practica sa anterioară ²⁹, a declarat inadmisibilă sesizarea nr.

²⁸ Kuciuk, V., Pușcaș, V. *Justiția constituțională*. - Chișinău, Tipogr.Print-Caro, 2019, pp.17-40, 41-50, 85-92, 170-260, ș.a.

Sacralitatea principiilor de activitate constituțională. // În: *Legea și viața*. Chișinău, 2015, nr.12, pp.4-16; *Notoriem non est probandum*. // În: *Legea și viața*. Chișinău, 2015 nr.9, pp.4-12. ș.a.

²⁹ Hotărârea CCM nr. 30 din 1 octombrie 2013 pentru interpretarea articolului 85 alin.(1) și alin.(2) din Constituția Republicii Moldova (dizolvarea Parlamentului) (*Sesizarea nr.22b/2013*), HCC nr.29 din 25.11.2015.

102b din 22.05.2019 privind interpretarea articolului 85 alin. (1) din Constituție, pe motiv că textele clare nu au nevoie de interpretare.

Totodată, făcând abstracție de subiectul sesizării și în mod nejustificat, printr-o decizie de inadmisibilitate din care ar fi trebuit să rezulte doar decizia și motivarea acesteia, Curtea a interpretat că termenul de trei luni cuprins în art. 85 alin. (1) din Constituție este echivalent cu 90 de zile.

Precizăm că jurisprudența Curții de până la pronunțarea deciziei la data de 7 iunie 2019 nu conține careva interpretări a acestui termen și nici măcar careva referințe din care să rezulte echivalarea cuprinsă în decizie (3 luni = 90 de zile).

Având în vedere faptul că în textul Constituției și nici în jurisdicția anterioară nu regăsim o astfel de abordare, rezultă că printr-o decizie de inadmisibilitate s-a încercat realizarea interpretării unui termen cuprins în Constituție.

Cu titlu de principiu subliniem, că inserarea de către CCM într-o decizie de inadmisibilitate a termenului de 90 de zile alăturat termenului de 3 luni, nu poate fi reținut ca fiind o interpretare a Constituției, pe motiv că interpretarea oficială realizată de Curte este realizată doar prin soluționarea în fond a unei sesizări, urmare examinării opiniei legiuitorului constituant – al Parlamentului RM, a punctelor de vedere ale altor autorități publice (Președinția RM, Guvernul RM, autoritatea judecătorească Consiliul Superior al Magistraturii, etc., în urma cărora se pronunță o hotărâre de interpretare a normei constituționale.

Totodată, decizia de inadmisibilitate nu poate fi asimilată cu o hotărâre interpretativă a Curții, decizia fiind pronunțată în cazul nesoluționării în fond a sesizării și respingerii ei. Această concluzie juridică decurge din prevederile Codului jurisdicției constituționale ³⁰, care stabilește că „(2) în cazul soluționării în fond a sesizării se pronunță hotărâre

³⁰ Art.61 alin.(2) și (3) din Codul jurisdicției constituționale adoptat prin Legea nr. 502 din 16.06.1995.

sau se emite aviz”, și „(3) în cazul nesoluționării în fond a sesizării se pronunță decizie, ...”.

Este de reținut, că raționamente similare regăsim și în jurisprudența constituțională anterioară a instanței de jurisdicție ³¹, din care rezultă că numai hotărârile interpretative ale Curții sunt texte cu valoare constituțională, parte integrantă a Constituției, care pot face sau fac corp comun cu dispozițiile pe care le interpretează, fiind obligatorii pentru executare pentru toate instituțiile statului.

Astfel, pretinsa tălmăcire a termenului de 3 luni din art.85 alin. (1) din Constituție înserată în decizia CCM de inadmisibilitate nr.83 din 7 iunie 2019, nu constituie o veritabilă interpretare oficială a Constituției, și prin urmare, termenul de 90 de zile înserat alăturat termenului de 3 luni nu putea și nici nu poate fi tratat ca fiind un text cu valoare constituțională, parte integrată a Constituției, care să fie obligatoriu pentru toate organele Constituționale ale Republicii Moldova.

Din considerentele sus menționate, decizia Hotărârii CCM de inadmisibilitate nr.83 din 7 iunie 2019 nu a fost și nici nu putea fi temei juridic pentru a considera că data de 7 iunie este un termen-limită de referință, care ar duce sau ar putea să conducă la dizolvarea Parlamentului RM.

Privind Hotărârea CCM de interpretare a termenului de 3 luni și de stabilire a termenului limită de 90 zile

Așa dar, prin Hotărârea CCM nr.13 din 8 iunie 2019, CCM a interpretat termenul de 3 luni cuprins în art. 85 alin. (1) din Constituție, observând că „*Adunarea Constituantă nu a stabilit cu precizie numărul*

³¹ Hotărârea CCM nr. 33 din 10 octombrie 2013 privind interpretarea art.140 din Constituție, HCC nr. 28 din 17 octombrie 2017 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin.(6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (*neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte*) (*Sesizarea nr.124b/2017*), Avizul nr. 3 din 31.10.2017 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituția Republicii Moldova (*limba română*)(*sesizarea nr.134c/2017*).

de zile după care intervine sancțiunea dizolvării Parlamentului, așa cum o face în cazul termenului de 45 de zile din aceeași normă constituțională. În ipoteza a două procese de dizolvare a Parlamentului, perioada de trei luni poate să difere din cauza numărului diferit de zile pe care le pot avea lunile anului”. Curtea va avea în vedere, în abordarea ei sistemică, inclusiv faptul că articolul 386 alin. (1) din Codul civil stabilește că „*prin jumătate de an ori semestru se înțeleg 6 luni, prin trimestru – 3 luni, prin jumătate de lună – 15 zile, prin decadă – 10 zile*”. Totodată, Curtea a dedus, că dacă o jumătate de lună are 15 zile, rezultă că o lună are 30 de zile. Aplicată cu raportare la Constituție, soluția Codului civil elimină posibilele diferențe de durată ale termenului de trei luni de dizolvare a Parlamentului, în cazul a două procese ipotetice de dizolvare.”

Deci, termenul de 3 luni care înseamnă 90 de zile conform hotărârii CCM din 8 iunie curent, termen care fiind aplicat în cazul dat, expirase conform hotărârii CCM deja pe 7 iunie 2019, or conform art.22 al Constituției, legea este neretroactivă. Sunt de reținut în acest context și aprecierile CCM expuse în hotărârile sale, inclusiv în HCC nr.21 din 01.10.2018 ³². Astfel, Constituția RM reglementează unele aspecte privind efectul în timp al hotărârilor Curții Constituționale prin care se declară neconstituțională o anumită prevedere legală. Așa articolul 140 alin.(1) din Constituție prevede, că legile și alte acte normative sau unele părți ale acestora devin nule din momentul adoptării hotărârii corespunzătoare a Curții Constituționale. Curtea menționează că textul „*din momentul adoptării hotărârii*” din norma constituțională citată se referă la efectul *ex nunc* al hotărârilor Curții Constituționale, fapt care presupune că acestea produc efecte pentru viitor. În același timp, toate hotărârile judecătorești

³² Pct.41-49 ale HCC nr.21 din 01.10.2018 pentru controlul constituționalității articolului 458 alin.(3) pct.4) din Codul de procedură penală (efectul retroactiv al hotărârilor Curții Constituționale în materie de drept penal procedural).

bazate pe norma declarată neconstituțională rămân intacte, fiind guvernate de principiul *res judicata*.

Al doilea efect în timp al hotărârilor Curții Constituționale este prevăzut de articolul 26 alin.(5) teza a II-a din Legea nr.317 din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională, care prevede că, prin hotărârea sa, Curtea poate stabili că unele acte intră în vigoare la data publicării sau la data indicată în acestea. Curtea menționează că textul „*la data indicată în ele*” din norma menționată se referă la efectul *pro futuro* al hotărârii Curții Constituționale, fapt care presupune că Curtea poate amâna efectele hotărârii sale pentru o dată ulterioară adoptării acesteia. Amânarea efectelor hotărârii Curții are în vedere ideea potrivit căreia, deși prevederea legală este declarată neconstituțională, ea continuă să fie aplicată în cauzele care apar între data adoptării hotărârii Curții și data indicată în hotărâre. Efectul dispariției normei declarate neconstituționale din fondul activ al legislației intervine începând cu data menționată în hotărâre. Beneficiile efectului *pro futuro* constau în evitarea lacunelor de reglementare prin instituirea unei perioade tranzitorii pentru ca legislatorul să modifice norma declarată neconstituțională și, totodată, să fie evitate, de exemplu, consecințele financiare sau de alt ordin ale unei asemenea hotărâri pentru societate. În același timp, prin amânarea efectelor hotărârii Curții, pârghia balanței pe care stau, pe de o parte, principiul securității raporturilor juridice și, pe de altă parte, principiul legalității înclină în favoarea celui dintâi.

În același timp, legislatorul a reglementat și un al treilea efect în timp al hotărârilor Curții Constituționale, care prevede posibilitatea revizuirii hotărârii judecătorești irevocabile pronunțate într-o cauză penală, dacă Curtea Constituțională a declarat neconstituțională prevederea legală aplicată în acea cauză. Astfel, în situația revizuirii, hotărârea Curții Constituționale manifestă un efect retroactiv (*ex tunc*).

Curtea a considerat că în plan temporal, executarea hotărârilor prin care se declară neconstituționalitatea

unei prevederi legale ține atât de efectul pentru viitor al acestora, care se manifestă prin excluderea normei din fondul activ al legislației, cât și de efectul retroactiv, manifestat prin combaterea, pe calea revizuirii, a consecințelor produse de norma declarată neconstituțională. Dacă efectul pentru viitor al hotărârilor Curții este reglementat de articolul 140 alin.(1) din Constituție, efectul retroactiv se bazează pe un principiu general, i.e. principiul supremației Constituției, garantat de articolul 7 din Legea fundamentală.

În sensul respectiv, Curtea a reținut că efectul retroactiv al hotărârilor Curții Constituționale reprezintă o redresare a consecințelor negative ale procedurilor penale soluționate definitiv prin aplicarea unei norme declarate neconstituționale. În același timp, Curtea a menționat că legislatorul nu i-a acordat Curții competența expresă de a stabili efectul retroactiv al hotărârilor sale, așa cum a făcut-o în cazul efectului *pro futuro*. De aceea, din perspectiva articolului 7 din Constituție, hotărârile Curții Constituționale nu pot retroactiva în mod automat, ci pot retroactiva doar dacă Curtea Constituțională menționează expres acest fapt. În caz contrar, hotărârea Curții este aplicabilă doar pentru viitor.

În contextul celor sus expuse, și ținând cont de jurisprudența CCM, cu referință la HCC nr.13 din 8 iunie 2019, considerăm că interpretarea oficială realizată de Curte a termenului de 3 luni după pretinsa expirare a acestui termen, poate fi aplicată doar în viitor, și nu retroactiv. Or, HCC nr.13 din 8 iunie 2019 a fost pronunțată după pretinsa expirare a termenului de 3 luni în care Parlamentului urma să investească Guvernul, și ea fiind pronunțată a plasat actuala componență a organului legislativ în stare de imposibilitate de executare a ei.

Totodată, această interpretare a creat premise false pentru dizolvarea forului legislativ, în pofida faptului că la momentul pronunțării HCC nr.13 din 8 iunie 2019, în Parlament deja exista o majoritate parlamentară, care în aceeași zi de 8 iunie 2019 a acordat votul

de încredere noului Guvern (în continuare Guvernul Sandu). Or, pronunțarea HCC nr.13 din 8 iunie 2019 în cazul dat, a constituit și constituie o expunere post factum asupra unei situații pretins consumate, având, astfel, un impact negativ asupra celerității, accesibilității și previzibilității celor invocate de CCM prin deciziile, hotărârile și avizele sale ³³.

³³ Decizia nr. 83 din 07 iunie 2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 102b/2019 privind interpretarea articolului 85 alin. (1) coroborat cu articolele 63 alineatele (2) și (3), 69 alin.(2) și 103 din Constituția RM (inadmisibilitatea sesizării de interpretare a articolului 85 alin. (1) din Constituție și tentativa de echivalare a termenului de 3 luni cu 90 de zile); Hotărârea nr. 13 din 08 iunie 2019 pentru interpretarea prevederilor articolelor 63 și 85 din Constituția RM (stabilirea competențelor Parlamentului dizolvat și modalității de calcul a termenului de 3 luni din art. 85 alin. (1) din Constituție); Hotărârea nr. 14 din 08 iunie 2019 pentru controlul constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul RM de legislatura a X-a pe 8 iunie 2019 (declarația neconstituționalității hotărârii pentru alegerea doamnei Zinaida Greceanîi în funcția de Președinte al Parlamentului și a actelor legislative (legile, hotărârile) adoptate de deputații Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a la data de 8 iunie 2019 și ulterior); Hotărârea din 08 iunie 2019 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui RM privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al RM și Decretul Președintelui RM privind numirea Guvernului RM (declarația neconstituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al Republicii Moldova și Decretul Președintelui Republicii Moldova privind numirea Guvernului Republicii Moldova); Avizul din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM (constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova și abilitarea Prim-ministrului în exercițiu domnul Pavel Filip cu exercitarea interimatului în vederea sesizării Curții pentru constatarea circumstanțelor ce justifică dizolvarea Parlamentului de legislatura a X-a, și după caz, emiterea decretului privind dizolvarea Parlamentului și stabilirea datei alegerilor parlamentare anticipate); Avizul din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului RM (constatarea circumstanței care justifică dizolvarea Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a în legătură cu imposibilitate formării Guvernului în termenul prevăzut de articolul 85 alin. (1) din Constituție).

Respectând autoritatea de jurisdicție constituțională a CCM, precizăm că posibilitatea echivalării termenului 3 luni cu 90 de zile, în accepțiunea art.85 alin.(1) din Constituție, prin extinderea obiectului sesizării, Curtea a avut posibilitatea să o realizeze prin examinarea sesizării Președintelui RM nr.102b din 22 mai 2019, însă instanța de jurisdicție constituțională admițând faptul că acest termen poate genera unele interpretări, în Decizia nr.83 din 07.06.2019, s-a rezumat doar la inserarea alăturat termenului de 3 luni a termenului de 90 de zile, fără a realiza o interpretare oficială a modalității de calcul a acestuia.

Menționăm și faptul, că anume interpretările cuprinse în Hotărârea nr.13 din 8 iunie 2019 în special în §11 a hotărârii, au servit drept temei pentru adoptarea ulterioară a Hotărârii pentru controlul constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul de legislatura a X-a pe 8 iunie 2019 (HCC nr.14 din 8 iunie 2019), a Hotărârii privind controlul constituționalității Decretelor Președintelui Republicii Moldova privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al Republicii Moldova și privind numirea Guvernului Republicii Moldova din 8 iunie 2019 și a Avizului privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului Republicii Moldova din 9 iunie 2019.

Totodată, fără a contesta dreptul Curții de a extinde din oficiu obiectul sesizării de interpretare, subliniem, că instanța de jurisdicție constituțională urma să stabilească legătura necesară și evidentă între solicitările autorilor sesizării și interpretarea termenului de 3 luni din art. 85 alin. (1) din Constituție, aceasta fiind o condiție *sine qua non* pentru extinderea obiectului interpretării.

După cum a fost punctat supra, obiectul sesizării nr.110 b din 07 iunie 2019 se referă la competențele unui Parlament dizolvat și nu la termenul și modalitatea de calcul a acestuia, expirarea căruia are drept consecință dizolvarea forului legislativ. Din conținutul Hotărârii nr. 13 din 8 iulie 2019 nu rezultă acea le-

gătură necesară și evidentă, instanța de jurisdicție constituțională rezumându-se doar la invocarea unor pretinse diferențe temporale invocate de autorii sesizării, care de facto nu se conțin în sesizare.

Astfel, constatăm că o astfel de abordare coroborată cu celelalte decizii, hotărâri și avize emise în perioada de timp 7 iunie – 9 iunie 2019, au condus la apariția crizei constituționale, la dualitatea puterii de stat și uzurparea ei, la surparea încrederii publice în justiția constituțională înfăptuită de CCM, și respectiv la blocajul instituțional în Republica Moldova.

Considerațiuni privind deblocarea stării de fapt cu referire la curgerea termenului de 3 luni

Norma de drept constituțională de la art.85 alin. (1) și art.103 alin.(1) ale Constituției RM într-adevăr stabilește termenul de 3 luni. Precum a menționat comunitatea avocaților din Moldova, comunitatea ex-judecătorilor constituționali, comunitatea științifico-didactică în domeniul dreptului (*ONG: Institutul de cercetări juridice „Lex-Scripta”, „Congresul Democrației Constituționale”, „Centrul de resurse juridice din Moldova”, Declarația foștilor judecători din 14 iunie 2019 și altele*), termenul de 3 luni, începe să curgă de la data apariției circumstanțelor ce au determinat posibilitatea formării unui nou Guvern/ posibilitatea adoptării legilor de către Parlamentul nou constituit. Or, un nou Guvern poate fi format numai după convocarea noului Parlament de către Președintele Republicii Moldova. *Mutatis mutandis*, aceasta se referă și la posibilitatea adoptării legilor de către Parlamentul nou constituit.

La caz, mandatele deputaților Parlamentului de legislatura a X-a au fost validate de către Curtea Constituțională la 9 martie 2019, iar Parlamentul Republicii Moldova a fost convocat de către Președintele Republicii Moldova la 21 martie 2019. Prin urmare, Curtea Constituțională putea să-și reconsidere poziția sa în privința termenului de 3 luni, care este un termen general de formare a

Guvernului și de deblocare a procedurii de adoptare a legilor, care începe să curgă de la data apariției circumstanțelor ce au determinat posibilitatea 1) formării unui nou Guvern și 2) adoptării legilor de către Parlamentul nou constituit. Or, dreptul trebuie să fie unul efectiv și nu unul iluzoriu. Deci Parlamentul Republicii Moldova, inițial, trebuie să fie legal constituit pentru a avea posibilitatea reală de a: 1) forma Guvernul și 2) adopta legi.

Cu referire la cazul dat și având în vedere faptul că aplicării jurisdicției constituționale și nu a jurisdicției de drept comun, unde termenul de 3 luni trebuie examinat ca un termen general de formare a Guvernului și de deblocare a procedurii de adoptare a legilor, unde Președintele RM poate să facă uz de dreptul său de dizolvare a Parlamentului, scurgerea acestui termen trebuie să înceapă de la data de 21 martie 2019 (când efectiv a fost convocat Parlamentul pentru constituirea lui) și, respectiv, să expire la 21 iunie 2019 (aplicând termenul de ”lună” existent real circumstanțial).

În acest sens, pentru deblocarea normativă a stării de criză constituțională, Curtea Constituțională ar putea să-și revizuiască și reconsidere poziția sa în privința termenului de 3 luni.

Privind „dreptul” sau „obligația” Președintelui Republicii Moldova de a dizolva Parlamentul

După alegerile libere desfășurate în RM la 24 februarie 2019 și mandatelor validate de CCM la 9 martie, s-a constituit componența Parlamentului - organului suprem ales distinct pentru exercitarea suveranității naționale. Anume Parlamentul este organul suprem reprezentativ în RM, căci anume el este calificat chiar de către Constituție nu doar ca «reprezentativ», ci și ca «suprem» în ordinea reprezentării³⁴. Or, președintele RM este și el un organ reprezentativ, căci este și el ales prin vot universal

³⁴ Parlamentul, organ reprezentativ suprem și legislativ. Art.60 alin.(1) al Constituției RM.

direct de cetățeni și exercită atribuții care exprimă direct voința suveranului.

Astfel, la nivel național doar aceste organe reprezentative ale poporului moldovenesc pot exercita voința suverană în ordinea ierarhică respectivă.

Cu referire la sintagma „*poate dizolva*” din art.85 alin.(1) al Constituției, reiterăm poziția noastră expusă anterior în lucrări publicate, în care facem analiza studiului de caz și indicăm mai multe hotărâri ale CCM care vin cu interpretări care vădit depășesc limitele competenței lor³⁵. Printre aceste hotărâri se regăsește și hotărârea CCM nr. 29 din 24 noiembrie 2015 prin care cuvântul „*poate*” se interpretează ca „*este obligat*”. De aceea, în continuare expunem următoarele.

Astfel, există câteva hotărâri anterioare ale Curții care sunt în vigoare și obligatorii până în prezent³⁶, și care interpretează deosebit de înțelesul general cunoscut cuvântul „*poate*”. Aceste trei interpretări anterioare ale Curții, spun că cuvântul „*poate*” trebuie înțeles ca o obligație – „*este obligat*”.

Este important argumentul CCM expusă în public de un judecător constituțional³⁷, care susține: „La momentul adoptării acestor hotărâri opinia publică le-a acceptat pentru că acestea au eliminat tensiunea din societate. Or, ce se poate de reproșat împotriva constatării „*articolul 85 are calitatea de mecanism de echilibrare a puterilor, mecanism care se aplică în scopul evitării sau depășirii unei crize instituționale sau a unui conflict între puterea legislativă și puterea executivă*”³⁸. Sau: „În cazul în care Parlamentul nu a reușit să investească Guvernul în termen de 3 luni de

³⁵ Kuciuk, V. *Cînd textul constituției contravine constituției*. // În monografia V. Kuciuk, V. Pușcaș, V. Justiția constituțională. - Chișinău, Tipogr.Print-Caro, 2019, pp. 41-50.

³⁶ Hotărârile CCM nr.30 din 1 octombrie 2013, nr. 29 din 24 noiembrie 2015 și Decizia nr.13 din 16.12.2015.

³⁷ Судья КС рассказал, как вычитывался срок в 90 дней, а также – почему Суд аннулировал собственные решения. https://www.zdg.md/ru/?p=28140&fbclid=IwAR2iRbnIcIiqS1EGAwu3UW_7pU5p2sDbUF4n_kQ1026jLDU-lwK_Ani78wM

³⁸ Pct.73 al HCC nr.30 din 1 octombrie 2013.

zile, Șeful statului este obligat să dizolve Parlamentul, ... Or, din conținutul colaborării și controlului reciproc între puterea legislativă și puterea executivă, sarcina Șefului statului este de a contribui la depășirea crizei politice și a conflictului declanșat între puteri, și nu de a păstra situația de criză pentru un termen indefinit, fapt ce nu corespunde intereselor generale ale cetățenilor, titulari ai suveranității naționale”³⁹.

- Aceleași concluzii Curtea le-a repetat și în 2015: „*Prin urmare, Curtea reține că prin dispozițiile cuprinse în articolul 85 alin.(1) și alin.(2) din Constituție se urmărește restrângerea perioadei de criză politică și instituțională și asigurarea funcționalității organelor constituționale ale statului, iar prin atribuirea dreptului Președintelui de a dizolva Parlamentul se evită obstrucționarea activității unei puteri în stat. ... Curtea observă că o eventuală amânare a dizolvării Parlamentului ..., în condițiile în care dizolvarea acestuia devine deja certă după expirarea termenului de trei luni, nu are nici o rațiune și nu este de natură să contribuie la soluționarea și deblocarea crizei instituționale. Dimpotrivă, deoarece poate conduce la menținerea pentru o perioadă de peste șase luni a unui Guvern interimar, ce are capacitate extrem de limitată de acțiune, amânarea dizolvării Parlamentului, în condițiile în care acesta nu mai are dreptul să formeze un Guvern plenipotențiar, conduce la prelungirea irațională și la agravarea crizei instituționale. ... Curtea subliniază că permanentizarea unei guvernări interimare, prin definiție,este contrară spiritului Constituției și reprezintă un pericol pentru democrația parlamentară”⁴⁰.*

- În același sens s-a pronunțat Curtea și ulterior: „*Curtea a stabilit că termenul de 3 luni este un termen general de formare a Guvernului, care începe să curgă de la data apariției circumstanțelor ce au determinat necesitatea formării unui nou Guvern, indiferent de declanșarea procedurilor de formare a noului*

³⁹ Pct.75 al HCC nr.30 din 1 octombrie 2013.

⁴⁰ Pct.pct.41 și 43 ale Hotărârii CCM nr.29/2015,

*Guvern sau/și de efectuarea procedurilor prevăzute de alineatul (2) al articolului 85 din Constituție*⁴¹.

Judecătorul constituțional concluzionează că „*anume aceste concluzii ale Curții Constituționale au stat la baza Hotărârii nr.13 din 08.06.2019*”, și respectiv au servit temei pentru celelalte hotărâri și avizuri ale CCM din 8-9 iunie 2019.

Totodată, în argumentarea sa, judecătorul constituțional expune teza⁴², precum că „*dreptul discreționar al președintelui RM de a dizolva Parlamentul se transformă în obligație*” este o consecință „*impusă de voința legiuitorului constituant*”. Adică, se pretinde că aceasta de fapt a fost voința Parlamentului RM atunci când a adoptat Constituția RM, stipulând că „*președintele țării poate*”, legiuitorul de fapt a avut în vedere „*președintele țării este obligat*”.

În opinia noastră de cercetători, considerăm următoarele.

1. Interpretarea CCM prin care se schimbă diametral opus sensul bineînțeles al cuvântului, prin definiție nu putea să fie o doleanță sau o intenție a legiuitorului constituant, or scopul Parlamentului care a adoptat Constituția a fost ca textul constituțional să fie cât mai clar pentru națiune, pentru cetățeni. De aceea, interpretările CCM expusă atât în hotărârile precedente din a.2013 și 2015, dar și cele din perioada 7-9 iunie a.2019 sunt arbitrare și lipsite de temei constituțional și juridic.

2. Dreptul președintelui RM de a dizolva Parlamentul RM este un drept discreționar, care poate fi realizat doar urmare a careva condiții, dar nici într-un caz nu poate fi obligație, ori scopul este de a soluționa crizele politice, de a media ramurile puterii de stat, de a menține calmul și spiritul lucrativ al instituțiilor de stat.

⁴¹ Pct.16 al Deciziei CCM nr.13/2015,

⁴² Судья КС рассказал, как высчитывался срок в 90 дней, а также – почему Суд аннулировал собственные решения. https://www.zdg.md/ru/?p=28140&fbclid=IwAR2iRbnlcliqS1EGAwu3UW_7pU5p2sDbUF4n_kQ1026jLdU-lwK_Ani78wM

3. Președintele nu poate fi obligat de CCM printr-o interpretare a textului constituțional, or textul constituțional trebuie expres să oblige la acțiuni sau inacțiuni. În lipsa textului expres, interpretarea arbitrară este o generare de norme de drept, atribuție inadmisibilă și care nu este în competența CCM.

4. În opinia noastră, CCM, prin pronunțarea hotărârii prin care a interpretat dreptul discreționar al președintelui ca o obligație constituțională a președintelui țării, de fapt a emis noi norme de drept, admitând o ilegalitate constituțională.

5. În cazul în care CCM a pronunțat o hotărâre care contravine Constituției, este de remarcat, că pentru astfel de cazuri, autoritățile de stat necesită a se conduce de art.7 al Constituției, care stipulează că „*Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică*”.

La acest capitol privind „*dreptul*” sau „*obligația*” Președintelui RM de a dizolva Parlamentul, pare a fi importantă și utilă poziția ex-președinților Republicii Moldova - Mircea Snegur și Petru Lucinschi, care au venit cu o declarație comună cu privire la situația politică din țară⁴³.

În declarație cei doi foști șefi de stat amintesc, că atunci când unul dintre ei a fost șef de stat (n.r. - în anul 2000, când președinte era Petru Lucinschi) Parlamentul de asemenea a fost dizolvat, însă CCM nu l-a obligat subit pe președinte să dizolve legislativul.

Dânșii menționează: „*În timpul mandatului unuia dintre noi a avut loc și o dizolvare a Parlamentului. Atât doar că atunci Curtea Constituțională nu l-a obligat pe președinte să opereze subit dizolvarea într-o anumită zi, la o anumită oră. Ba, dimpotrivă,*

⁴³ Snegur și Lucinschi amintesc de cum a fost dizolvat Parlamentul în 2000. <http://tv8.md/2019/06/13/snegur-si-lucinschi-fac-din-deget-curtii-constitutionale-in-timpul-mandatului-unuia-dintre-noi-curtea-a-oferit-o-marja-de-manevra/>

făcând trimitere că în Constituție scrie: „...poate să dizolve...”, i-a oferit Președintelui o marjă de manevră, o perioadă de gândire în plus, dacă doriți”.

Privind stabilirea în Hotărârea CCM nr.13 din 08.06.19 a statutului juridic și a competențelor Parlamentului RM dizolvat

Urmare a examinării sesizării privind interpretarea articolelor 63 și 85 din Constituția RM depuse pe 7 iunie 2019 de doi deputați în Parlament din partea PDM (partid parlamentar de opoziție), CCM a adoptat Hotărârea nr.13 din 8 iunie 2019 prin care a interpretat normele constituționale respective și soluționând problema de oportunitate politică a PDM, și a statuat următoarele:

„a) Parlamentul care urmează a fi dizolvat, nu are statut și competențe identice cu Parlamentul mandatul căruia a expirat în conformitate cu prevederile art.63 din Constituție (normă nouă constituțională).

b) În cazul apariției circumstanțelor de dizolvare obligatorie a Parlamentului ca urmare a blocajului legislativ și/sau a imposibilității de formare a Guvernului timp de 3 luni (90 zile) Parlamentul nu este în drept să desfășoare activitate legislativă și să-și îndeplinească atribuțiile prevăzute de art.66 din Constituție, precum și să constituie organe de conducere ale Parlamentului RM (normă nouă constituțională).

c) La apariția circumstanțelor de dizolvare a Parlamentului în condițiile art.85 alin.(1) din Constituție, Președintele țării este obligat, neîntârziat să sesizeze CCM pentru constatarea circumstanțelor de dizolvare, cu emiterea ulterioară a decretului de dizolvare a Parlamentului și stabilirea datei alegerilor parlamentare anticipate (normă nouă constituțională).

d) Orice acțiune și/sau act legislativ, care are drept scop desfășurarea activității Parlamentului după apariția circumstanțelor de dizolvare obligatorie, constituie o încălcare gravă a prevederilor constituționale și sunt nule ab initio (normă nouă constituțională)”.

Referitor la pretinsele noile norme constituționale statuate în HCC nr.13 din 8 iunie 2019, reiterăm mențiunile din lucrările anterioare ⁴⁴ privind crearea noilor norme de drept, inclusiv fiind în prezența conflictelor de interese, expunem următoarele considerațiuni, și anume:

1. În conformitate cu prevederile Constituției RM ⁴⁵, CCM nu deține competența de adoptare a actelor normative sau a normelor de drept. Limitele de competență stabilite în legislația în vigoare a RM oferă CCM doar competența de leguitor pasiv, prin aplicarea competenței constituționale de a efectua controlul de constituționalitate și de a amenda normele de drept care contravin Constituției RM. Depășirea acestei competențe și stabilirea unor norme de drept noi contravine spiritului și normei de drept constituționale, afectând materia constituțională și indicând la uzurparea unor competențe atribuite exclusiv Parlamentului RM, care în conformitate cu art.66 alin.(1) este „*unica autoritate legislativă a statului*”.

2. În conformitate cu prevederile Constituției RM ⁴⁶, durata mandatului Parlamentului este stabilită expres pe o perioadă de 4 ani care poate fi prelungit, prin lege organică, în caz de război sau de catastrofă. Totodată, mandatul Parlamentului se prelungește până la întrunirea legală a noii componente, dar în această perioadă nu poate fi modificată Constituția și nu pot fi adoptate, modificate sau abrogate legi organice. Astfel, mandatul Parlamentului este limitat de însăși prevederile Constituției, Parlamentul avînd mandat limitat, dar acest mandat oferă dreptul de a aproba hotărâri și legi ordinare, în vederea asigurării exercitării puterii de stat legislative.

⁴⁴ Kuciuk, V., Pușcaș, V. *Justiția constituțională*. - Chișinău, Tipogr.Print-Caro, 2019, pp. 41-50, 84-92, ș.a.; Kuciuk, V. *Conflictul de interese în autoritatea publică (paradigmă constituțională – studiu de caz)*, materialele Conferinței “Teoria și practica administrării publice”, Chișinău, 17 mai 2019, ș.a.

⁴⁵ Art.134 și 135 din Constituția RM.

⁴⁶ Art.63 alin.(1) și (3) ale Constituției RM.

3. Mandatul Parlamentului, conform art.63 în coroborare cu art.68 al Constituției RM în calitate de mandat instituționalizat și consolidat al mandatelor deputaților aleși ai poporului, are aceiași calitate de mandat reprezentativ și în exercitarea lui este în serviciul poporului. Din perspectiva alin.(2) al art.68 al Constituției RM și ținând cont de faptul că orice mandat imperativ este nul, restricțiile și condiționările în activitatea Parlamentului formulate în HCC nr.13 din 8 iunie 2019 contravin Constituției RM.

4. Conform art.7 al Constituției RM - „*Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică.*” În temeiul dat, HCC „nr.13 din 8 iunie 2019 care contravine Constituției RM, *ab initio* este nulă și nu are putere juridică.

Este de reținut, că la 24 februarie 2019, poporul suveran a încredințat/delegat persoanelor alese în Parlament mandatul de deputat pentru o perioadă de 4 ani.

Mandatul fiecărui deputat a fost validat de către Curtea Constituțională la 9 martie 2019, iar convocarea/întrunirea Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a a avut loc la 21 martie 2019.

Așadar, mandatul plenipotențiar al Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a XX-a a expirat la 30 noiembrie 2018, iar pentru perioada 1 decembrie 2018 – 20 martie 2019 Parlamentul a avut un mandat limitat, deci în această perioadă Parlamentul nu a putut interveni în sfera/domeniul legilor constituționale și organice. De altfel, mandatul plenipotențiar al Guvernului se exercita ca urmare a voinței Parlamentului, organul reprezentativ suprem al poporului, iar mandatul Guvernului interimar, a cărui mandat a încetat, a fost asigurat în baza prevederilor constituționale și legislative în vigoare ⁴⁷.

În limitele temporale, de când mandatul plenipotențiar (de 4 ani) al Parlamentului a expirat sau de

⁴⁷ Articolul 103 din Constituție și prevederile art.12 și 15 ale Legii nr.136 din 07.07.2017 cu privire la Guvern.

când Parlamentul a fost dizolvat și până la întrunirea legală și constituirea Parlamentului nou-ales, Parlamentul nu mai poate legifera prin legi constituționale și organice (expirarea mandatului (art. 63) sau dizolvarea Parlamentului (art. 85).

Constituția prevede în mod expres că durata mandatului este de 4 ani, deci și exercitarea funcțiilor Parlamentului poate fi efectuată numai pentru această perioadă.

Așa, Parlamentului după expirarea mandatului plenipotențiar și până la întrunirea Parlamentului nou-ales, îi sunt atribuite doar funcții operative pentru a asigura continuitatea activității permanente - regulă supremă într-un stat de drept. De aceea, restrângerea competențelor legislative, stabilite pentru Parlament prin art. 63 alin. (3) din Constituție (nu poate fi modificată Constituția și nu pot fi adoptate, modificate sau abrogate legi organice), se impune din ziua expirării mandatului de 4 ani sau din ziua intrării în vigoare a decretului Președintelui Republicii Moldova privind dizolvarea Parlamentului și durează până la întrunirea legală a noii componente a Parlamentului.

Este de reținut, că din prevederile Constituției, alte interdicții sau limitări ale competenței nu rezultă, nici pentru legislativul a cărui mandat a expirat și nici pentru legislativul care urmează a fi dizolvat sau care deja a fost dizolvat.

Prin urmare, în limitele temporale dintre perioada de după expirarea mandatului (4 ani) și până la întrunirea noului Parlament ales, Parlamentul precedent nu are atribuții și competențe depline.

Totodată, prin Hotărârea nr. 13 din 8 iunie 2019, Curtea contrar regulilor de interpretare logică reținute atât în doctrină cât și de jurisprudența instanței de jurisdicție constituțională, și anume a regulii că dacă legea nu distinge, nici interpretul nu trebuie să distingă (*ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus*), a realizat o distincție între statutul și competențele unui Parlament a cărui mandat a expirat și a unui Parlament care urmează sau a fost dizolvat.

Mai mult ca atât, nejustificat și fără argumentare în norma constituțională, Curtea a decis că „*Orice acțiune și/sau act legislativ, care are drept scop desfășurarea activității Parlamentului după apariția circumstanțelor de dizolvare obligatorie, constituie o încălcare gravă a prevederilor constituționale și sunt nule ab initio*”⁴⁸. Printr-o astfel de decizie considerăm că instanța de jurisdicție constituțională și-a asumat un rol impropriu, acela de a legifera și nu de a interpreta prevederile constituționale, iar în cazul dat avem o interpretare extensivă care generează noi norme de drept constituțional. Or, singura autoritate abilitată cu dreptul exclusiv de a modifica Legea Supremă este Parlamentul, rolul strict al unei Curți Constituționale fiind acela de a interpreta prevederile constituționale deja existente.

Este de reținut de asemenea, că o astfel de abordare este în totală contradicție și cu principiul autonomiei Parlamentului, dar și principiului asigurării funcționalității instituționale a lui. În pofida faptului că Parlamentul urmează a fi dizolvat sau este dizolvat, totuși mandatul deputaților și activitatea Parlamentului se prelungește până la constituirea unui nou legislativ⁴⁹. Prin urmare, cu excepția limitării stabilite de constituție de a adopta Legi organice și constituționale, Parlamentul continuă să activeze fiind funcțional. Eventualele numiri în organele de conducere ale Parlamentului sau modificări ale acestora sunt chestiuni de ordin parlamentar intern și reprezintă o responsabilitate exclusivă a forului legislativ, iar intervențiile altor autorități publice în problematica respectivă sunt inadmisibile.

Prin urmare, actele emise de către Curtea Constituțională după pronunțarea dispozitivului Hotărârii nr. 13 din 8 iunie 2019, nu fac altceva decât să urmeze firul logic impus prin aceasta, fiindcă interpretările cuprinse în textul acesteia au servit drept temelie pentru emiterea de către instanța de jurisdicție

⁴⁸ Hotărârea CCM nr.13 din 08.06.2019.

⁴⁹ Art.63 alin.(3) al Constituției RM.

constituțională a următoarelor hotărâri și avize din data de 8 iunie 2019⁵⁰.

Privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova și abilitarea Prim-ministrului cu exercitarea interimatului

Menționăm că aspectul dat a fost cercetat științific de subsemnați în lucrările anterioare, în care s-a atras atenție la mai multe nerespectări procesuale și de fond⁵¹. Totodată, cu referire la avizul din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova, atenționăm despre o încălcare a normelor procedurale ale Codului jurisdicției constituționale nr. 502/1995, care la art. 38 alin. (2) lit. c) stabilește că, subiecții cu drept de sesizare pot face sesizări în probleme ce țin de competența lor, cu unele excepții printre care cea privind constatarea circumstanțelor ce justifică suspendarea din funcție a Președintelui Republicii Moldova sau interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova, care poate fi făcută în temeiul unei hotărâri a Parlamentului, semnate de Președintele Parlamentului. Or a fost adus la cunoștința publicului faptul că sesizarea nr. 113f din 08.06.2019 a fost semnată doar de 3 deputați din opoziția parlamentară. În acest context, putem constata o încălcare admisă de către Curtea Constituțională, care nu era în drept să admită spre examinare sesizarea depusă de subiecții necorespunzători. Drept urmare, actele Curții Constituționale emise în urma examinării acestei sesizări și a celor ulterioare care derivă din sesizarea respectivă sunt de drept lovite de nulitate constituțională.

⁵⁰ Hotărârea CCM nr.14/2019, HCC nr.15/2019, Avizul CC din 9 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM, Avizul CC din 9 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului RM.

⁵¹ Kuciuk, V. și Pușcaș, V. *Justiția constituțională*. - Chișinău, Tipogr.Print-Caró, 2019, pp.283-287.

Totodată, remarcăm că Constituția nu stabilește obligația dizolvării Parlamentului după expirarea celor 3 luni. Considerăm, că Președintele Republicii are precum este prescris expres în norma constituțională doar dreptul (nicicum obligația) de a dizolva Parlamentul ⁵².

Exact despre acest fapt a atenționat publicul un grup de foști judecători (printre care 3 ex-judecători și președinți ai Curții Constituționale) care au remarcat în declarația sa ⁵³, că „esența interpretării menționate se rezumă la interpretarea termenului calendaristic de trei luni cu care se operează în textul Constituției, în fraudă legii. Astfel, indicarea în paranteză interpretarea termenului de trei luni ca fiind 90 de zile, reprezintă în esență o modificare a normei constituționale, într-o procedură neadmisă de lege. Or, Curtea Constituțională, nu este autoritatea competentă de a interveni în textul normei constituționale în scopul modificării acesteia, în speță prin indicarea altor termeni în care Parlamentul poate fi dizolvat, decât cel indicat cu o suficientă claritate de către legislatorul constituant, motiv din care termenul de 3 luni la expirarea căruia Constituția admite posibilitatea dizolvării Parlamentului, nu poate fi restrâns la 90 de zile, în fraudă funcționalității, organului suprem reprezentativ în stat – temelia democrației într-un stat de drept”, au menționat în declarație foștii magistrați. Manifestând dezacordul total față de procedura arbitrară care a stat la baza ultimelor decizii și hotărâri succesive adoptate în grabă de Curtea Constituțională, cu mari abateri de la prevederile Constituției și a jurisdicției constituționale, dâșnii au apreciat hotărârile CCM ca decizii care au avut drept finalitate „înlăturarea Parlamentului de la exercitarea puterii de stat, in-

⁵² Art.63 alin.(1) al Constituției RM.

⁵³ Zece foști judecători și-au făcut publică opinia cu privire la decizia Curții Constituționale din 14 iunie 2019. <https://sputnik.md/politics/20190614/26403942/fosti-judecatori-Decizia-CCM-este-contrar-prevederilor-legii.html>

staurarea instabilității politice în țară cu atribuirea exercitării puterii de stat altor persoane decât celor cărora le-a fost încredințată de cetățeni în cadrul unui scrutin democratic”.

Concomitent cu cele sus expuse, chiar dorind să accepte logica jurisdicțională a CCM, remarcăm că în cazul în care Președintele RM va face uz de dreptul său, Președintele are nevoie și de o perioadă de timp rezonabilă pentru a exercita dizolvarea Parlamentului conform art.85 din Constituție în pofida unor posibile circumstanțe de ordin politic sau social, și putem constata că Legea supremă îi oferă această pauză rezonabilă. Expirarea termenului de 3 luni nu impune Președintele de a recurge la acest act, cu atât mai mult imediat după ziua expirării termenului constituțional, or chiar temporal aceasta poate să nu fie posibil de realizat având în vedere obligația constituțională a președintelui de a purta consultări cu fracțiunile parlamentare.

Potrivit articolului 103 alin. (1) din Constituție, Guvernul își exercită mandatul până la data validării alegerilor pentru un nou Parlament”. Astfel, mandatul Guvernului condus de Prim-ministrul Pavel Filip a încetat în ziua validării mandatelor deputaților aleși, la 9 martie 2019. Din această zi, Guvernul a devenit unul în exercițiu, și conform art.15 din Legea cu privire la Guvern nr. 136/2017, Guvernul al cărui mandat a încetat îndeplinește numai atribuții de administrare a treburilor publice.

Totodată, art.91 din Constituție nu reglementează posibilitatea asigurării interimatului funcției de Președinte al Republicii Moldova de către un prim-ministru în exercițiu, al unui Guvern al cărui mandat a încetat, și care exercită temporar anumite atribuții funcționale limitate de lege. În acest sens, avizul Curții Constituționale nu conține careva argumente sau interpretări care ar acoperi constituțional și ar legitima decizia adoptată.

În opinia noastră, interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova poate fi asigurat doar de un

Președinte de Parlament sau Prim-ministru al căror mandat instituțional nu au expirat/încetat. Această condiție rezultă din statutul și rolul Președintelui stabilite în Constituție și atribuțiile exclusive oferite acestuia de lege, or fiind ales prin vot direct de popor, Președintele reprezintă statul și voința poporului, fiind garantul suveranității, independenței naționale, unității și integrității teritoriale a țării.

De aceea, avizul din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova (prin care Curtea Constituțională a „constatat ca circumstanță care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova în cadrul procedurii de dizolvare a Parlamentului refuzul deliberat al Președintelui de a-și îndeplini obligația constituțională de a sesiza Curtea Constituțională, pentru constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului de legislatura a X-a și abilitarea Prim-ministrului în exercițiu domnul Pavel Filip cu exercitarea interimatului în vederea sesizării Curții pentru constatarea circumstanțelor ce justifică dizolvarea Parlamentului de legislatura a X-a, și după caz, emiterea decretului privind dizolvarea Parlamentului și stabilirea datei alegerilor parlamentare anticipate”), nu are rădăcină substanțială în normele constituționale în vigoare, reprezentând de fapt o interpretare extensivă a sensului și înțelesului deplin al normelor constituționale, elucidate mai sus.

Cu referire la avizul Curții Constituționale din 9 iunie 2019 prin care s-a „constatat drept circumstanță care justifică dizolvarea Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a imposibilitatea formării Guvernului în termenul prevăzut de articolul 85 alin. (1) din Constituție”, Curtea Constituțională nu a luat în considerare elementele procedurale stabilite de Constituție, care nu au fost epuizate și care trebuiau să preceadă sesizarea Curții privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului. Așa, prim-ministrul în exercițiu Pavel Filip,

cel care se pretinde a asigurat interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova în temeiul avizului Curții Constituționale din 09.06.2019, nu a consultat în prealabil fracțiunile parlamentare, înainte de a sesiza Curtea, ceea ce constituie, în opinia Parlamentului, o încălcare gravă a Constituției, or art. 85 alin. (1) stabilește clar că Parlamentul poate fi dizolvat doar după consultarea fracțiunilor de către Președinte.

Privind prevederile HCC nr. 16 din 15 iunie 2019 pentru revizuirea Deciziei Curții Constituționale nr. 83 din 7 iunie 2019, HCC nr. 13 din 8 iunie 2019, HCC nr. 14 din 8 iunie 2019, HCC nr. 15 din 8 iunie 2019, Avizului Curții Constituționale nr. 1 din 9 iunie 2019 și Avizului Curții Constituționale nr. 2 din 9 iunie 2019

Ab initio necesită a atenționa asupra noțiunii de „transfer de putere”, noțiune utilizată atât în comunicatele oficiale, dar și în HCC nr.16 din 15 iunie 2009, avîndu-se în vedere în exclusivitate starea de fapt constituită urmare dualității puterii de stat *de facto* formate grație tentativei de uzurpare a puterii de stat. Or, transferul de putere ca procedură de drept nu există în legislația RM, dat fiind faptul reglementării detaliate în Legea cu privire la Guvern⁵⁴ a încetării mandatului Guvernului *în exercițiu* și investirea noului Guvern de Parlament, organ reprezentativ al Suveranului. De aceea, utilizarea noțiunii de *transfer pașnic al puterii de stat* ca mecanism de drept înseamnă exclusiv existența unei stări juridice ilegale în care a avut loc o tentativă de uzurpare a puterii de stat, pentru ca mai apoi sub presiunea opiniei publice interne și externe să se cedeze puterea de stat uzurpată autorităților legale. La caz, este de menționat lipsa explicațiilor respective în HCC nr.16/2019, fapt care trece cu vederea momentul tentativei de uzurpare a puterii de stat, operându-se cu termeni *de facto* și *de jure*, fără a se da apreciere de drept încetării mandatului și investirii

⁵⁴ Legea nr. 136 din 07.07.2017 cu privire la Guvern. Publicat: 19.07.2017 în Monitorul Oficial Nr.252.

cu mandat legal noul Guvern. Așa că din textul HCC nr.16/2019 nu este clară situația de drept constituită în RM în perioada 07-15 iunie 2019.

De altfel, în temeiul demersului judecătorilor Curții Constituționale din 15 iunie 2019 care a avut la bază situația de fapt din Republica Moldova, în special anunțul *transferului de putere* către Guvernul Prim-ministrului Maia Sandu și coaliția formată în Parlamentul Republicii Moldova, Plenul Curții Constituționale a decis admiterea⁵⁵ revizuirii actelor Curții, emise anterior în perioada 7-9 iunie 2019, pronunțând HCC nr.16.

Curtea a constatat că necesitatea revizuirii decurge din anunțul *retragerii de la guvernare* și a *transferului de putere* către Guvernul condus de Prim-ministrul Maia Sandu și coaliția formată în Parlamentul Republicii Moldova.

Este important de menționat, că CCM a recunoscut prin HCC nr.16 că în țară sa instaurat dualitatea puterii de stat, operând cu două noțiuni: „guvern *de jure*” și „guvern *de facto*”, menționând în pct.21, că după data de 9 iunie 2019, guvernul *de jure* condus de dl Pavel Filip acționa exclusiv în baza hotărârilor Curții Constituționale, pe când guvernul *de facto* condus de dna Maia Sandu, acționa atît în baza unei hotărâri a Parlamentului, cît și a unui decret prezidențial.

Este de remarcat că în pct 22, Curtea a recunoscut drept *de jure* ambele guverne, constatând că pe data de 14 iunie 2019, guvernul *de jure* și-a dat demisia, transferând puterea guvernului *de jure* condus de Prim-ministrul Maia Sandu.

Dacă facem abstracție de la actul revizuirii, remarcăm că jonglând cu noțiunile guvern *de facto* și guvern *de jure*, CCM a inversat starea de fapt, or guvernul *de jure* din start a fost noul guvern desemnat de Parlament și statuat de Președintele RM, iar guvernul *în exercițiu cu mandat încetat* – anume el

⁵⁵ Art.72 din Codul jurisdicției constituționale (Curtea și poate revizui propriile hotărâri în cazul în care apar împrejurări noi).

a fost guvernul *de facto*, care nu avea competență și legitimitatea necesară unui guvern legal, și care urmare presiunii interne și externe s-a dezis de la uzurparea puterii de stat (peste o săptămână de uzurpare a puterii de stat), eliberând benevol instituțiile capturate ale statului.

Menționăm că *transferul de putere* al guvernului condus de dl Pavel Filip către guvernul condus de dna Maia Sandu a echivalat cu o renunțare deliberată a celui dintâi la administrarea treburilor publice, iar Curtea recunoaște că această situație creată constituie o sursă de instabilitate în Republica Moldova, de vreme ce persistă efectele actelor Curții Constituționale pronunțate în perioada 7-9 iunie 2019 și nu există o autoritate care să le asigure implementarea deplină. Mai mult, Curtea a observat că, în situația de criză politică subsecventă datei de 9 iunie, unii funcționari *lato sensu* (funcționari publici, funcționari cu statut special, ambasadori ai Republicii Moldova etc.) nu au recunoscut autoritatea și legitimitatea guvernului *de facto*, invocând actele relevante ale Curții. De asemenea, există posibilitatea ca unele guverne străine să fie induse în eroare cu privire la guvernul Republicii Moldova cu care trebuie să corespundă. Prin urmare, în situația socio-politică creată, Curtea a trebuit să pună în balanță imperativele pe care le-a enunțat în actele sale pronunțate în perioada 7-9 iunie a.c., și interesul public al păcii civice și al protecției efective a drepturilor omului. Iar pornind de la faptul, că interpretările ei trebuie⁵⁶ să fie ghidate de obiectivele enunțate în Preambulul Constituției și în Declarația de Independență a Republicii Moldova (§ 122), Curtea a apreciat că „*odată încetată activitatea guvernamentală și prin renunțarea guvernului de jure la actul guvernării, în Republica Moldova sunt periclitată pacea civică și drepturile omului, unde instabilitățile guvernamentale produc consecințe negative pentru valorile democrației*”.

⁵⁶ Hotărârea CCM nr.36 din 5 decembrie 2013.

De aceea, pornind de la nevoia de a menține pacea civică și protecția efectivă a drepturilor omului în concret, Curtea a stabilit (pct.32), că *„implementarea considerentelor Curții din actele sale relevante din 7-9 iunie a.c. este imposibilă, în prezent, iar menținerea acestor acte ar putea afecta în mod disproporționat fundamentele păcii civice și protecției drepturilor omului”*. Or, (pct.33) Curtea *„nu poate substitui discreția unui guvern de jure care a demisionat și nu consideră oportună substituirea discreției noului guvern. Această problemă excedă sferei dreptului constituțional, fiind una pur politică. Curtea nu este organismul potrivit care să intervină în chestiuni care au dobândit, în prezent, valențe pur politice. Ea nu poate administra treburile pe care trebuie să le administreze un guvern de jure care a demisionat sau pe care trebuie să le administreze un guvern de facto care a devenit de jure.*

Accentuând că *„situațiile extreme impun, uneori, aplicarea unor soluții excepționale”*, Curtea a concluzionat că *„este cazul hotărârii, care va anula, pe calea unei revizuirii, efectele actelor Curții pronunțate în perioada 7-9 iunie a.c., pentru a elimina insecuritatea juridică ce afectează, în contextul actual, date fiind împrejurările care au intervenit, pacea civică și drepturile omului. În acest caz, schimbarea jurisprudențială efectuată de către Curte pe calea revizuirii este motivată de evoluția socială și de ponderea mai mare a drepturilor omului și a dezideratului realizării păcii civice în raport cu principiul certitudinii juridice”*.

Revizuiind hotărârile sale din perioada 7-9 iunie 2019, Curtea totodată (pct. 35). a considerat valabile actele adoptate de către guvernul *de jure* condus de către dl Pavel Filip, în cazul în care noul Guvern nu le va modifica.

Este de remarcat că prin hotărârea Curții nr.16/2019, Parlamentul condus de dna Zinaida Greceanii a dobândit (în opinia Curții), *ope constitutionis*, calitatea de Parlament constituțional, fiind revigorată actele

normative adoptate de acesta, precum și actele adoptate de Guvernul Republicii Moldova condus de dna Maia Sandu.

Astfel, deși Curtea a anunțat revizuirea actelor sale normative pronunțate în perioada 7-9 iunie 2019, de fapt (textual), remarcăm că ea nu a revizuit, dar a anulat Decizia Curții Constituționale nr. 83 din 7 iunie 2019, HCC nr.13 din 8 iunie 2019, HCC nr. 14 din 8 iunie 2019, HCC nr. 15 din 8 iunie 2019, Avizul Curții Constituționale nr. 1 din 9 iunie 2019 și Avizul Curții Constituționale nr. 2 din 9 iunie 2019. Or anularea unui act normativ nu este o pretinsă revizuire a actului normativ, care conform legislației RM⁵⁷, dar și al dex-ului⁵⁸, constă în analiza/verificarea/corectarea conținutului lui pentru evaluarea corespunderii lui unei stări de fapt sau cerințelor legale.

Prin acest fapt, Curtea *de jure* și-a recunoscut culpa, ilegalitățile comise și interpretările abuzive admise. De aceea în plan juridic, CCM a recunoscut prin pronunțarea HCC nr.16/2019 participarea sa la tentativa de uzurpare a puterii de stat, realizând prin hotărâri abuzive și nefondate un suport ilegal de natură interpretativă cvasi-constituțională pentru gruparea oligarhică respectivă.

⁵⁷ Art.70 al Codului Jurisdicției Constituționale, art.3 al Legii nr.424 din 16.12.2004 privind revizuirea și optimizarea cadrului normativ de reglementare a activității de întreprinzător.

⁵⁸ REVIZIE, *revizii*, s. f. Cercetare nouă, control, verificare, revizuire. ♦ Corectură făcută în pagini a unui text ce urmează să fie tipărit. ♦ Inspecție. ♦ Formă de control (întreprinsă de obicei de organe speciale) care constă în revederea sau reverificarea documentelor de evidență privitoare la operații contabile. ♦ Ansamblul operațiilor executate asupra unei instalații, a unei mașini etc., care constă în reglarea pieselor și aparatajelor, în înlăturarea jocurilor survenite prin uzură etc. [Var.: **reviziune** s. f.] – Din fr. révision, lat. revisio, -onis. <https://dexonline.ro/definitie/revizie>; Revizui, verb. Sinonime: a reexamina, a revedea, a controla, a verifica, a inspecta; acorecta, a îmbunătăți, a ameliora, a schimba; a amenda, a modifica, areconsidera, a rectifica, a redefini, a reforma, a remania, a repara; arepeta, a superviza. <https://sinonime.com/dex/?cheie=Revizui%2C&>

Privind poziția oficială a Guvernului Sandu vizavi de actele CCM, expusă prin denunțul depus la Procuratura Generală a RM de către dl A. Năstase, deputat, viceprim-ministru, Ministru al Afacerilor Interne

La 16 iunie 2019, ministrul afacerilor interne a sesizat Procurorul General asupra săvârșirii de către judecătorii Curții Constituționale a infracțiunii de *tentativă de uzurpare a puterii de stat* – art. 339 alin. (1) Cod penal – acțiuni săvârșite în scopul uzurpării sau menținerii forțate a puterii de stat cu încălcarea prevederilor Constituției Republicii Moldova.

În această privință, dânsul a menționat următoarele:

- în perioada 07 iunie – 09 iunie 2019, judecătorii Curții Constituționale au aprobat decizii, hotărâri și avize contrare prevederilor Constituției RM, în scopul de a permite dlui Plahotniuc Vladimir și a grupării criminale conduse de acesta să se mențină abuziv la putere, precum și de a asigura o legalitate așa-zisului guvern condus de Filip Pavel;

- actele nominalizate ale Curții Constituționale au condus la instaurarea unui dualism al puterii și, în consecință, a unei crize a acesteia, ceea ce a afectat și extrapolat întreaga societate datorită interpretării ambigue și abuzive a unor norme constituționale, care, în lumina Hotărârilor anterioare ale Curții nr. 30 din 01.10.2013 și nr. 29 din 24.11.2015 pentru interpretarea articolului 85 din Constituția Republicii Moldova, erau suficient de clare pentru a găsi oportun revenirea ulterioară la interpretarea sensului și modalității de aplicare a acestuia;

- autoritățile apărute ca rezultat al efectelor produse de deciziile ilegale eminate de Curte, au încercat să schimbe starea de lucruri existentă, au emis acte de dizolvare a Parlamentului Republicii Moldova, au stabilit alegeri anticipate, au înstrăinat bunuri, etc., existând, practic, o preluare ilegală și abuzivă a puterii în stat, prin anihilarea puterii legislative și suprimarea Guvernului legal constituit;

- obiect al infracțiunii de uzurpare a puterii în stat sânt relațiile care reglementează formarea organelor puterii de stat, precum și regimul constituțional al Republicii Moldova;

- latura obiectivă a infracțiunii se exprimă prin acțiuni cu scopul de a uzurpa (de a-și însuși) o putere cu încălcarea vădită a normelor constituționale prin acțiuni îndreptate spre a menține puterea de stat, atunci când, potrivit Constituției, urma a fi transmisă în conformitate cu voința și suveranitatea populară rezultată în urma votului din 24 februarie 2019;

- uzurparea puterii de stat presupune acțiuni ale persoanelor, diferitelor grupări, organizații îndreptate spre obținerea puterii asupra căreia nu au niciun drept. Menținerea forțată a puterii înseamnă păstrarea forțată a acesteia, cu încălcarea prevederilor Constituției RM de către persoane cărora puterea le-a aparținut conform legii;

- în prezenta cauză Plahotniuc Vladimir a acționat în vederea accederii sale la putere și de menținere a sa și a Guvernului aservit, la putere, dispunând prin intermediul judecătorilor Curții Constituționale dizolvarea Parlamentului, continuarea împuternicirilor Guvernului condus de Filip Pavel în pofida expirării împuternicirilor acestuia, neadmiterea intrării în atribuții a Guvernului condus de Maia Sandu, etc.

În denunțul depus la Procuratura Generală, denunțatorul a menționat că conform Constituției puterea de stat este divizată în puterea legislativă, executivă și judecătorească și care sânt separate și colaborează la exercitarea prerogativelor ce le revin⁵⁹. Parlamentul, Președintele și Guvernul Republicii Moldova, Curtea Supremă de Justiție și instanțele judecătorești inferioare sunt organele de stat ce reprezintă aceste puteri. Și totodată, conform prevederilor Constituției RM⁶⁰, suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova care o exercită în mod

⁵⁹ Art.6 al Constituției RM.

⁶⁰ Art.2 al Constituției RM.

direct prin organele sale reprezentative în formele stabilite de Constituție. Nici o persoană particulară nici o parte din popor, nici un grup social, nici un partid politic sau o altă formațiune obștească nu poate exercita puterea de stat în nume propriu.

Cerințele denunțatorului bazate pe normele legislației constituționale și penale ⁶¹, sunt următoarele:

1. Inițierea procedurilor de ridicare a imunității judecătorilor constituționali și deputatului Plahotniuc Vladimir în vederea obținerii acordului forului legislativ pentru investigarea lor penală.

2. Suspendarea din funcție a judecătorilor constituționali, dat fiind că aceștia pot influența mersul anchetei, pot distruge probe și pot influența potențialii martori.

3. Tragerea la răspundere în temeiul art. 339 alin.(1) a Codului penal a judecătorilor Curții Constituționale, dar și a lui Plahotniuc Vladimir.

Privind opinia Comisiei de la Veneția cu referire la deciziile Curții Constituționale din Republica Moldova⁶²

Examinând pe 21 iunie 2019 la cererea Secretarului General al Consiliului Europei, Thorbjørn Jagland actele CCM pronunțate în perioada 7-9 iunie 2019, Comisia de la Veneția a ajuns la *următoarele concluzii*.

Într-un stat de drept este esențial ca organele constituționale să decidă în limitele parametrilor autorității și responsabilității lor legale, pentru a nu fi serios compromisă robustețea instituțiilor de stat și funcționarea democratică a instituțiilor statului.

⁶¹ Art.200 și art.262 ale Cod de procedură penală dar și art.16 alin.(3) din Legea cu privire la Curtea Constituțională.

⁶² Opinia Comisiei de la Veneția cu privire la deciziile Curții Constituționale din Republica Moldova (en). <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD%282019%29012-e&fbclid=IwAR30F2X7-13vLGjr12n98G9ZlZgiMq-keMl-T68UzuJQepZyj015ivxDVi5M>

Nimic nu sugera că situația din țară la momentul respectiv era una de urgență, în ciuda expirării iminente a termenului de trei luni. Dimpotrivă, evoluțiile din Parlament au sugerat că un timp suplimentar ar conduce la soluționarea crizei prin formarea unui nou guvern.

Rolul esențial al Curții Constituționale este acela de a menține o distanță egală față de toate ramurile puterii și de a acționa ca un arbitru imparțial în caz de coliziune între ele, respectând totodată soluțiile la care au ajuns instituțiile legitime din punct de vedere democratic.

- Drepturile procedurale ale președintelui și parlamentului au fost grav afectate de numărul și viteza mare (o zi sau două zile pe parcursul unui weekend) cu care Curtea a decis asupra unor cazuri foarte sensibile, cu repercusiuni semnificative asupra instituțiilor statului. Nici președintele, nici Parlamentul nu au fost reprezentați și nici nu au avut șansa de a-și prezenta argumentele în fața Curții.

- CCM nu și-a respectat propriile proceduri și nici principiul egalității părților în ceea ce privește recenta criză politică.

- În ceea ce privește modul de calcul al Curții al termenului de trei luni pentru formarea unui guvern - potrivit calculului acceptat al limitei de trei luni, prevăzută în Codul Civil, care a fost aplicată anterior de Curtea Constituțională, termenul pentru formarea unui nou guvern a expirat la 9 iunie, trei luni calendaristice după confirmarea rezultatelor alegerilor. 9 iunie fiind o duminică, termenul aplicabil a fost, probabil, 10 iunie. Prin urmare, investiția Guvernului Sandu la 8 iunie a întrunit termenul legal.

- Decizia Curții Constituționale de suspendare temporară a președintelui și numirea primului-ministru ca președinte interimar nu a fost fondată pe Constituția Republicii Moldova.

- Procedura de revizuire a hotărârilor Curții Constituționale are un caracter excepțional.

Concluzii

Reieșind din cele sus menționate, putem concludiona că instanța de jurisdicție constituțională a acționat într-un mod arbitrat și nu a dat dovadă de bună-credință. Anume activitatea acestei autorități publice, atât în plan cronologic, dar și cu referire la substanța dreptului interpretat (inclusiv în contextul interpretării extensive și cu efecte retroactive pe subiecte consumate), au condus la următoarele:

- Parlamentul RM și Președintele RM au fost puși în imposibilitatea respectării și executării hotărârilor CCM.

- În Republica Moldova s-a creat dualitatea puterii de stat exercitată de mai mulți actori publici, având loc tentativa uzurpării puterii de stat în RM în temeiul hotărârilor CCM de interpretare extensivă și arbitrară a prevederilor constituționale.

- S-a generat o criză constituțională profundă cu impact economic și social și un blocaj instituțional al autorităților publice centrale.

De aceea, pe data de 8 iunie 2019, majoritatea parlamentară formată din 61 de deputați din Parlament au votat declarația privind condamnarea tentativei de uzurpare a puterii în stat în favoarea Partidului Democrat și a lui Vlad Plahotniuc întreprinse de către Curtea Constituțională a Republicii Moldova. Condamnând acțiunile Curții Constituționale materializate prin actele jurisdicționale pronunțate la date de 07 iunie și respectiv 08 iunie 2019, Parlamentul a constatat că prin actele CCM s-a încercat:

- blocarea creării majorității parlamentare prin interpretarea abuzivă a unor prevederi constituționale privind termenele de investire a unui Guvern de către Parlament;

- forțarea Președintelui RM să inițieze dizolvarea Parlamentului RM;

- obstrucționarea activității majorității parlamentare;

- atentarea la competențele exclusive ale Parlamentului RM în domeniul creației legislative.

Având în vedere faptul că Curtea Constituțională nu doar că a participat anterior la capturarea RM de către Partidul Democrat și Vladimir Plahotniuc, dar și a emis acte jurisdicționale care au avut drept scop uzurparea totală a puterii de stat de către PD și V.Plahotniuc, în conformitate cu Constituția, Parlamentul RM prin vot unanim al majorității parlamentare:

1. a condamnat actele și acțiunile juridice ale CCM, în special cele din data de 7 și 8 iunie 2019;

2. a denunțat partenerilor de dezvoltare și Comisiei de la Veneția abuzul de drept și participarea CCM la tentativa de uzurpare a puterii de stat în RM;

3. a solicitat judecătorilor CCM să-și depună imediat demisia din funcție;

4. a recomandat deputaților și cetățenilor RM să denunțe încălcarea drepturilor sale legitime la CtEDO (Curtea Europeană a Drepturilor Omului – n.a.).

Este de remarcat, că poziția fermă a Parlamentului și a noului Guvern Sandu, dar și susținerea externă de către Rusia, Statele Unite și Uniunea Europeană, au influențat starea de fapt și actorii politici, conducând la transferul pașnic al puterii de stat, și ulterior la pronunțarea de către CCM a HCC nr.16 din 15 iunie 2019.

Este de constatat, că în criza constituțională declanșată de CCM, poziția *de jure* și *de facto* a CCM nu a fost cea de garant al Constituției, cea de arbitru și consilier a puterilor de stat.

În această ordine de idei se înscrie și opinia Comisiei Europene pentru Democrație prin Drept a Consiliului Europei, expusă pe marginea crizei politice din Republica Moldova și care, examinând prin prisma standardelor și bunelor practici în domeniu, a confirmat ilegalitățile de proporții admise de CCM, fapt care au avut și continuă să aibă un impact major asupra societății, asupra încrederii cetățenilor în justiția constituțională, a încrederii în autoritatea puterilor de stat, în autoritatea CCM.

În final, exprimăm opinia că se impun cercetări fundamentale a fenomenului stabilit privind tentativa de uzurpare a puterii de stat ce a avut loc în Republica Moldova, precum și tragerea la răspundere a tuturor celor care au contribuit la această infracțiune, care prin gravitatea ei nu are termen de prescripție.

Considerațiuni privind măsurile de ordin legislativ, necesare în vederea depășirii urmărilor crizei constituționale în RM, declanșată de actele normative ale CCM în perioada anilor 2013-2019

Este cunoscut faptul că în ultimii ani Republica Moldova trece printr-o criză constituțională profundă. Urmare acestui fapt și în vederea îmbunătățirii calității actului de justiție în Republica Moldova, cât și fortificării justiției constituționale, a încrederii cetățeanului în actul justiției, asigurarea suveranității și independenței puterii de stat, restabilirea autorității CCM și edificării reale a statului de drept în RM, considerăm necesar de a propune următoarele măsuri care se impun în domeniul justiției constituționale.

1. Problema selectării, desemnării și eliberării din funcție a judecătorilor constituționali. Este de menționat, că în decursul a 25 de ani activitate a CCM, în RM doar o singură dată a fost desfășurat concursul de selectare a persoanei la înalta funcție de judecător constituțional, și doar o singură persoană a fost selectată într-un mod deschis, transparent și în condiții de concurs public. Ținând cont de faptul, că judecătorii constituționali sunt independenți și inamovibili, au imunitate juridică și singuri își determină competența, putem constata contradicția existentă între statutul înalt al judecătorilor Curții și procedurile dubioase de selectare și promovare a lor. Totodată, anume lipsa unor norme de drept clare și transparente a desemnării în condiții de concurs a judecătorilor constituționali, ar permite ca voința politică a unui partid să fie impusă întregii societăți și întregului stat, fiind posibilă luarea în captivitate a acestui înalt organ de stat, și

respectiv la uzurparea puterii de stat în Republica Moldova. De aceea, considerăm că regulile de selectare, desemnare și eliberare din funcție a judecătorilor constituționali necesită a fi revizuite substanțial, iar noua componență a CCM trebuie să fie desemnată conform noilor reguli.

2. Examinarea de către CCM a subiectelor de drept în condițiile conflictului de interese. Remarcăm, că CCM de mai multe ori a examinat diverse subiecte (remunerația judecătorului, sporurile calculate, pensia judecătorului, etc.) care îi priveau în egală măsură și pe ei înșiși - fapt care a condus cert la apariția unui conflict de interese. Or, CCM, fiind sesizată de fiecare dată de către Parlament, ea nu a reacționat nicicum, nu a recunoscut public prezența conflictului de interese, judecătorii constituționali adoptând hotărârile respective în condițiile conflictului de interese evident. În contextul dat, remarcăm că un conflict de interese constatat poate fi calificat ca o infracțiune contravențională sau penală. Așa, nedeclararea conflictului de interese de către persoana care activează în cadrul unei autorități publice, instituții publice, întreprinderi de stat sau municipale ori în cadrul unei societăți comerciale cu capital majoritar de stat, este sancționată contravențional. Totodată, nedeclararea conflictului de interese de către persoana publică poate fi calificată ca infracțiunea de abuz de putere sau abuz în serviciu prevăzut de articolul 327 al Codului penal, care sancționează folosirea intenționată de către o persoană publică a situației de serviciu, în interes material ori în alte interese personale. Astfel, prezența unui cert conflict de interese în cadrul examinării spețelor date, conflict trecut sub tăcerea autorității de jurisdicție constituțională, poate conduce doar la concluzia că este sfidată Constituția, legislația constituțională, dar și normele de drept constituțional de către însăși CCM - „garant” al Constituției RM. Constatând un vid normativ în legislația privind jurisdicția constituțională în partea ce ține de procedura de declarare a conflictului de interese și de respon-

sabilizare a judecătorului constituțional, este imperios necesară atât reglementarea corespunzătoare a astfel de situații, dar și efectuarea unei veritabile justiții constituționale care ar evita conflictele de interese, sau ar responsabiliza judecătorul constituțional, pentru a da exemplu tuturor instanțelor judecătorești din RM în vederea apărării și asigurării drepturilor omului.

3. Interpretarea de către CCM a normelor constituționale în condițiile principiului ”textul Constituției contravine Constituției” și revizuirea nejustificată a propriilor hotărâri. Astfel, prerogativa cu care este investită CCM prin articolul 135 alin. (1) lit. b) din Constituție, și care presupune stabilirea sensului autentic și deplin al normelor constituționale, fiind realizată prin interpretarea textuală sau funcțională, ținând cont de caracterul generic al normei și situațiile complexe în care norma trebuie aplicată etc., denotă cazuri de interpretare neordinară și contrare logicii juridice și nemijlocit textului și spiritului Constituției. Este vorba de hotărârile CCM nr.36 din 05.12.2013 privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova; nr.31 din 11.12.2014 privind revizuirea HCC nr.9 din 26 mai 2009 (*abolirea restricției de a avea dubla cetățenie pentru demnitarilor de stat, militarii și alte categorii de funcționari publici*); nr.29 pentru interpretarea art.85 alin. (1) și alin. (4) din Constituția Republicii Moldova din 24 noiembrie 2015 (*dizolvarea Parlamentului*), nr.19 pentru interpretarea prevederilor art. 34 alin. (3) din Constituția RM (*accesul la informație*) din 22 iunie 2015, nr.2 pentru interpretarea art.135 alin.(1) lit.a) și g) din Constituția RM din 9 februarie 2016, nr.7 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (*modul de alegere a Președintelui*) din 4 martie 2016, nr.12 privind interpretarea prevederilor articolelor 116 alin.(2) și (4) și 136 alin.(1) din

Constituție (*extinderea mandatului unor judecători până la numirea succesorilor*) din 12 mai 2016, nr.2 pentru interpretarea prevederilor art.98 alin. (6) din Constituția RM (*codecizia la remanierea guvernamentală*) din 24 ianuarie 2017, nr.28 privind interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (*neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte*) din 17 octombrie 2017, toate hotărârile de suspendare din funcție a Președintelui RM, ș.a.

Mai mult, în unele din ele, cu toate că subiectele date au fost examinate anterior de CCM, noua componență a Curții supune revizuirii hotărârea anterioară a CCM, pronunțând de fapt o nouă hotărâre, o nouă interpretare și declarând contrariul, iar în unele cazuri chiar generând noi norme constituționale în locul unor norme constituționale revizuite de ea. Dar în astfel de cazuri, care este temeinicia și legalitatea unei astfel de hotărâri a CCM, a unor astfel de revizii/control ulterior de constituționalitate, urmare căruia CCM revizuie și propriile hotărâri, dar și însăși textul Constituției adoptat de Parlament (legiuitor constituant)?

În opinia noastră, soluția la astfel de practici neconforme și neîntemeiate, o găsim doar în art.7 al Constituției - Legea Supremă, unde se statuează: „*Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică*”.

Astfel, se impune revizuirea sistemică și fundamentală a hotărârilor CCM adoptate de CCM în perioada anilor 2013-2019 în vederea aducerii lor în concordanță cu prevederile art.7 al Constituției RM.

4. Colizia doctrinară în RM și efectele ei la nivelul jurisdicției constituționale. Astăzi în Europa constatăm două sisteme de drept diferite ca substanță juridică, dar ca și formă de drept – dreptul bazat pe lege și dreptul judiciar bazat pe practica judecătorească. În Republica Moldova, unde drep-

tu național sa constituit ca un drept bazat pe lege, actualmente ne confruntăm cu recunoașterea doctrinei anglo-saxone și implementarea ei practică în dreptul național, inclusiv prin utilizarea principiilor dreptului *common-law* bazat pe cauzele judecătorești (vezi practica jurisdicțională de drept comun - <http://instante.justice.md/>). Totodată, prin HCC, a fost interzis autorităților judecătorești să folosească hotărârile și avizele explicative ale Plenului Curții Supreme de Justiție, fiindcă aceasta „poate afecta principiul imparțialității în justiție”. Merită de menționat, că astăzi putem constata prezența și aplicarea în Republica Moldova a ambelor sisteme de drept existente în Europa – a dreptului continental (romano-german) și a dreptului anglo-saxon (englez), care în opinia noastră intră într-o colizie directă, afectând la mod direct atât justiția în Republica Moldova, cât și însăși esența dreptului național. Astfel, colizia doctrinară existentă în RM care constă în dualitatea esenței de drept, or practica judiciară și precedentul judiciar sunt emanația autorității judiciare, fiind anterioare legii ca izvor de drept, pe când legea și numai legea este temeiul legal al pronunțării unei hotărâri judecătorești. Iar dacă justiția utilizează ambele formule doctrinare, ea va forma dependențe externe ale autorităților judecătorești, care afectează independența judecătorilor, care ar influența procesul de aplicare a legii, care poate conduce la practici judiciare dubioase, în final conducând la erodarea justiției în Republica Moldova. Pretinsa superioritate a sistemului de *common-law* bazat pe precedentul judiciar declarată în cadrul unor foruri menționate supra, fiind implementată în Republica Moldova, în opinia noastră conduce inevitabil la compromiterea justiției, și respectiv a sistemului de drept național. Iar cu referire la existența în dreptul național penal a unor norme de drept imprecise, neclare și incerte, care pot fi interpretate extins (inclusiv de CCM), colizia doctrinară existentă în Republica Moldova poate doar să amplifice această capacitate de interpre-

tare eronată, aducând un grav prejudiciu drepturilor omului, societății și statului moldovenesc.

În această ordine de idei, considerăm necesar de a exclude prin lege fenomenul precedentului judiciar în practica jurisdicțională a RM.

5. CCM admite în activitatea sa acțiuni politice internaționale (reuniunea Cercului Președinților din cadrul Conferinței Curților Constituționale Europene, la 9-12 septembrie 2015 în Batumi/Georgia, semnarea de către președintele CCM a unei declarații politice formulată de CC a Ucrainei și Georgiei privind anexarea Crimeii de către Federația Rusă). Prin implicările politice pe plan național și internațional a CCM, se afectează direct normele constituționale ale Constituției RM, fiind neglijată supremația ei, dar și efectuându-se o provocare atât la adresa Curții, cât și a întregii ei jurisprudențe (cazul de exprimare a votului de neîncredere Președintelui CCM, dlui D.Pulbere, pentru declarații publice incompatibile cu prevederile constituționale). Având în vedere rolul Curții Constituționale, deciziile sale trebuie să constituie o sursă de certitudine strict juridică, ceea ce ar însemna coerență și stabilitate a normei de drept constituționale care se află la garda drepturilor legale ale omului, societății și statului Republica Moldova. Iar poziționarea politică a CCM, precum și implicarea activă a judecătorilor constituționali în viața politică a țării în calitate de persoane publice dar și politice, modifică considerabil imaginea organului de jurisdicție constituțională și a RM (atât în țară, cât și peste hotarele ei), lezând grav autoritatea Curții în calitate sa de organ de drept constituțional, statuând-o în rândul actorilor politici, fapt care contravine atât normelor exprese ale legilor constituționale ale RM, dar în primul rând însăși Constituției RM. În așa mod, este imperativ necesar de stabilit restricții normative privind implicarea judecătorilor constituționali în activitate politică.

6. Depășirea de CC a limitelor de competență stabilite de Constituție și legile constituționale

respective și formarea unor noi norme de drept. Pornind de la statutul juridic al Curții stabilit expres în Constituție, numai Constituția și valorile ei determină limitele de competență a CCM. Cu atât mai mult, că Parlamentul a stabilit expres în legislația în vigoare, că Curtea examinează numai chestiuni ce țin de competența ei, urmând a examina în exclusivitate numai probleme de drept. Pornind de la faptul că unicul organ legislativ în Republica Moldova este Parlamentul RM, iar constituirea cadrului legislativ al Republicii Moldova este o competență exclusivă a organului legislativ, liniile în adoptarea legislației Republicii Moldova au aparținut și aparțin în exclusivitate Parlamentului RM, care includ și sarcina stabilirii standardelor privind protecția drepturilor fundamentale ale omului. Or, exercitarea de către CCM a funcției de legiuitor pasiv care, conform Constituției, revine CC, nu presupune substituirea Parlamentului RM. De aceea, prin definiție, agenda CCM nu poate fi o agendă politică sau politizată, ceea ce înseamnă că ea nu poate examina subiecte politice sau implicându-se în fondul spețelor sesizate. Totodată, astăzi, putem constata că CCM depășește acest format juridic stabilit de legislația constituțională, exercitând rolul de legiuitor activ și interpretând extensiv legislația RM supusă controlului de constituționalitate. Astfel, considerăm necesare stabilirea unor restricții normative la acest capitol.

7. Privind reforma de reorganizare a sistemului național al instanțelor judecătorești („optimizarea” hărții judiciare naționale). Necesită a avea în vedere că reforma a fost pornită contrar HCC RM nr.3 din 09.02.2012, prin care a fost considerată inacceptabilă modificarea structurii sistemului judecătoresc național format la acea dată. CCM a prevenit, că *”instabilitatea legislativă și instituțională, care se atestă ca urmare a modificărilor operate prin Lege ... vor duce inevitabil la încălcarea dreptului justițiabililor la un proces echitabil”*. După ce a alocat și a valorificat cheltuieli de circa 800,2 mil. lei în perioada

anilor 2010-2015, în renovarea și dotarea sediilor instanțelor judecătorești, statul fără a avea resursele necesare și-a stabilit obiectivul de a cheltui încă peste 2 mlrd de lei pentru reforma dată. Totodată, reforma deja are impacte majore în procesul de înfăptuire a justiției în RM. Aici se includ: majorarea costurilor reale care vor depăși substanțial costurile planificate, majorarea cheltuielilor nejustificate din bugetul de stat (de exemplu pentru transportarea deținuților de la sediile secundare la cele noi, etc.), distribuirea aleatorie a devenit una defectuoasă și neconformă, majoritatea justițiabililor au fost puși în situația de a suporta cheltuieli majore pentru a ajunge la noile sedii ale instanțelor judecătorești reorganizate fiind afectată grav accesul la justiție, lipsa de resurse este o problemă și pentru autoritățile publice locale din teritoriu unde deplasarea reprezentantului lor la instanțele judecătorești a devenit dificilă, punând în pericol posibilitatea apărării unor drepturi sau interese legitime comunitare sau/și de stat, existând riscuri aferente importante, inclusiv de natura deposedării de proprietate a unităților administrativ-teritoriale. În concluzie, reorganizarea sistemului instanțelor judecătorești, traumează sistemul național de justiție existent actualmente, generând probleme grave pentru cetățeni, în special la compartimentul *”accesul la justiție”* și *”dreptul la apărare”*. În acest context, sunt necesare măsuri de revenire la normal.

8. Neexaminarea și nepublicarea de către CCM a hotărârilor sale în termenul expres prevăzut în legislație. Noțiunile de legalitate și/sau publicitate, cât și principiul legalității și/sau publicității activității, guvernează întregul proces de activitate al persoanelor fizice și juridice, inclusiv al instituțiilor de stat, dar în primul rând al CCM. Examinând termenele de procedură aplicate de CCM în conformitate cu normele de drept ale jurisdicției constituționale, constatăm nerespectarea de către autoritatea constituțională a unor termene de procedură stabilite expres în Codul de jurisdicție constituțională. Astfel, fiind stabilit terme-

nul limită de 60 de zile pentru examinarea prealabilă a sesizărilor depuse, termen care poate fi prelungit până la 90 de zile, iar examinarea propriu zis a sesizării având termenul limită de 6 luni, există situația când sesizările depuse sunt examinate în termen de un an. Totodată, analiza publicării în Monitorul Oficial al RM a hotărârilor CCM, indică nerespectarea normelor legale respective din Constituția RM și legislația constituțională, precum și nepublicarea în termenul legal stabilit de 10 zile a hotărârilor CCM. Practica existentă necesită a fi exclusă din activitatea CCM.

9. Dubla cetățenie a demnitarilor de stat – pericicol pentru securitatea de stat a RM. Securitatea națională este un important element în edificarea statală a Republicii Moldova. Adoptarea de CCM (președinte A.Tănase) a HCC №31 din 11.12.2014, prin care a fost declarată neconstituțională restricția de a avea dubla cetățenie la anumite categorii ale funcționarilor publici, se prezintă ca un act ilegal și anticonstituțional adoptat de CCM care, supunând reviziei nejustificate hotărârea anterioară a CCM, a interpretat extensiv hotărârea respectivă a CEDO (Tănase vs Moldova). Restricția privind dubla cetățenie pentru înalții demnitari de stat, care a existat în legislația RM, era absolut conformă Constituției RM și tratatelor internaționale ratificate de către RM, fapt care a fost stabilit tot de CCM prin HCC nr.9 din 26.05.2009. Pornind de la faptul că instituțiile internaționale exercită o influență directă asupra legislației naționale a RM, restabilirea restricției privind multipla cetățenie la demnitarilor de stat ar consolida suveranitatea și independența RM.

10. Reformarea Curții Constituționale este un imperativ al timpului. Se cere un nou concept. De exemplu, să fie 9 judecători, cu un singur mandat – pe viață. Înfăptuirea justiției constituționale să se realizeze în două trepte. Numirea judecătorilor în funcție să se producă doar prin concurs. Numirea se efectuează cu o lună de zile înainte de expirarea mandatului judecătorului în funcție. Necesită modificări în Constituție de asemenea funcțiile, atribuțiile,

limitele de competență, condițiile de numire, etc. Este necesar de a adopta și o nouă lege cu privire la CCM, care ar asigura depolitizarea CCM și ar concretiza competențele, dar și răspunderea ei. Ș.a.

Bibliografie

1. Avizul CCRM nr. 3 din 31.10.2017 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituția Republicii Moldova (limba română)(sesizarea nr.134c/2017.
2. Avizul CCRM din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM (constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova și abilitarea Prim-ministrului în exercițiu domnul Pavel Filip cu exercitarea interimatului în vederea sesizării Curții pentru constatarea circumstanțelor ce justifică dizolvarea Parlamentului de legislatura a X-a, și după caz, emiterea decretului privind dizolvarea Parlamentului și stabilirea datei alegerilor parlamentare anticipate).
3. Avizul CCRM din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului RM (constatarea circumstanței care justifică dizolvarea Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a în legătură cu imposibilitate formării Guvernului în termenul prevăzut de articolul 85 alin. (1) din Constituție).
4. Codul Muncii al RM, aprobat prin Legea Nr.154 din 28.03.2003.
5. Constituția RM din 29.07.1994 (Publicată: 12.08.1994 în MO nr.1, Data intrării în vigoare: 27.08.1994).
6. Decizia CCRM nr. 83 din 07 iunie 2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 102b/2019 privind interpretarea articolului 85 alin. (1) coroborat cu articolele 63 alineatele (2) și (3), 69 alin.(2) și 103 din Constituția RM.
7. Hotărârea CCRM nr. 30 din 01.10.2013 pentru interpretarea articolului 85 alin.(1) și alin.(2) din Constituția RM.
8. Hotărârea CCRM nr.36 din 05.12.2013.
9. Hotărârea CCRM nr. 33 din 10.10.2013 privind interpretarea articolului 140 din Constituție.
10. Hotărârea CCRM nr. 36 din 05.12.2013 privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituție în

corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova.

11. Hotărârea CCRM nr. 28 din 17 octombrie 2017 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte).

12. Hotărârea CCRM nr.21 din 01.10.2018 pentru controlul constituționalității articolului 458 alin.(3) pct.4) din Codul de procedură penală (efectul retroactiv al hotărârilor Curții Constituționale în materie de drept penal procedural).

13. Hotărârea CCRM nr.4 din 9 martie 2019 cu privire la confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019 și la validarea mandatelor deputaților aleși (Sesizarea nr. 48e/2019).

14. Hotărârea CCRM nr. 13 din 08 iunie 2019 pentru interpretarea prevederilor articolelor 63 și 85 din Constituția RM (stabilirea competențelor Parlamentului dizolvat și modalității de calcul a termenului de 3 luni din art. 85 alin. (1) din Constituție).

15. Hotărârea CCRM nr. 14 din 08 iunie 2019 pentru controlul constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul RM de legislatura a X-a pe 8 iunie 2019 (declararea neconstituționalității hotărârii pentru alegerea doamnei Zinaida Greceanii în funcția de Președinte al Parlamentului și a actelor legislative (legile, hotărârile) adoptate de deputații Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a la data de 8 iunie 2019 și ulterior).

16. Hotărârea CCRM din 08 iunie 2019 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui RM privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al RM și Decretul Președintelui RM privind numirea Guvernului RM (declararea neconstituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al Republicii Moldova și Decretul Președintelui Republicii Moldova privind numirea Guvernului Republicii Moldova).

17. Hotărârea CCRM nr.42 din 08.06.2019 pentru aprobarea Declarației privind condamnarea tentativei de uzurpare a puterii de stat în favoarea Partidului Democrat din Moldova și a lui Vladimir Plahotniuc de către Curtea

Constituțională a Republicii Moldova (MO nr.208/242 din 21.06.2019).

18. Hotărârea CEC nr.2414 din 24 februarie 2019 privind aprobarea Procesului-verbal privind totalizarea rezultatelor alegerilor Parlamentului Republicii Moldova în circumscripția națională din 24 februarie 2019.

19. Hotărârea CEC nr.2418 din 03.03.2019 cu privire la atribuirea mandatelor de deputat în Parlamentul Republicii Moldova concurenților electorali, conform rezultatelor obținute în circumscripția electorală națională la alegerile parlamentare din 24 februarie 2019.

20. Hotărârea CEC nr.2420 din 03.03.2019 pentru aprobarea Raportului cu privire la rezultatele alegerilor Parlamentului Republicii Moldova din 24 februarie 2019.

21. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.197 din 27 iulie 2018.

22. Hotărârea Parlamentului RM nr.28/08.06.2019 privind formarea Comisiei pentru efectuarea alegerii prin vot secret a Președintelui Parlamentului RM.

23. Hotărârea Parlamentului RM nr.29/08.06.2019 privind aprobarea procesului-verbal nr.1 al ședinței Comisiei pentru efectuarea alegerii prin vot secret a Președintelui Parlamentului RM.

24. Hotărârea Parlamentului RM nr.30/08.06.2019 privind aprobarea procesului-verbal nr.2 al ședinței Comisiei pentru efectuarea alegerii prin vot secret a Președintelui Parlamentului RM,

25. Hotărârea Parlamentului RM nr.31/08.06.2019 pentru alegerea Președintelui Parlamentului RM.

26. Hotărârea Parlamentului RM nr.39/08.06.2019 pentru adoptarea Declarației cu privire la recunoașterea caracterului captiv al statului Republica Moldova.

27. Decretul Președintelui RM nr.1137-VIII din 20 martie 2019 privind convocarea ședinței de constituire a Parlamentului de legislatura a X-a.

28. Decretul Președintelui RM din 08.06.2019 privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al Republicii Moldova

29. Decretul Președintelui RM din 08.06.2019 privind numirea Guvernului Republicii Moldova.

30. DUVERGER, M. *Constitutions et documents politiques*. Paris: PVF, 1992, p. 18 și urm.

31. KUCIUK, V. *Notoriem non est probandum*. // În: *Legea și viața*. Chișinău, 2015 nr.9, pp.4-12. ș.a.

32. KUCIUK, V., PUȘCAȘ, V. *Sacralitatea principiilor de activitate constituțională*. // În: *Legea și viața*. Chișinău, 2015, nr.12, pp.4-16.

33. KUCIUK, V., PUȘCAȘ, V. *Justiția constituțională*. Chișinău, Tipogr. Print-Caro, 2019.

34. Legea Nr. 173 din 06.07.1994 privind modul de publicare și intrare în vigoare a actelor oficiale.

35. Legea nr. 136 din 07.07.2017 cu privire la Guvern. Publicat: 19.07.2017 în Monitorul Oficial Nr.252

36. Opinia Comisiei de la Veneția cu privire la deciziile Curții Constituționale din Republica Moldova (en). [https://](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD%282019%29012-e&fbclid=IwAR30F2X7-13-vLGjr12n98G9ZIzgiMq-keMIT68UzuJQepZyj015ivxD-Vi5M)

www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD%282019%29012-e&fbclid=IwAR30F2X7-13-vLGjr12n98G9ZIzgiMq-keMIT68UzuJQepZyj015ivxD-Vi5M

37. Zece foști judecători și-au făcut publică opinia cu privire la decizia Curții Constituționale din 14 iunie 2019. <https://sputnik.md/politics/20190614/26403942/fosti-judecatori-Decizia-CCM-este-contrar-prevederilor-legii.html>

38. Конституция Великого Герцогства Люксембург, ст.32 часть (1).

39. Конституция Испании, 1978, ст.1 (п.2).

ROLUL ȘI LOCUL PREȘEDINTELUI REPUBLICII MOLDOVA ȘI A CURȚII CONSTITUȚIONALE ÎN SISTEMUL PUTERII DE STAT ȘI UNELE PROBLEME PRIVIND LEGALITATEA ȘI LEGITIMITATEA ACTIVITĂȚII LOR

Victor GUȚULEAC

Doctor în drept, profesor universitar
Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Republica Moldova
e-mail: victorgutuleac70@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0001-7934-7979>

Astăzi, aflându-ne în situația când fiecare autoritate publică încearcă să stabilească supremația sa în atribuirea de competențe și drepturi, credem că este momentul potrivit de a ne aminti de acel echilibru de puteri, care trebuie să existe într-un stat democratic, să efectuăm o analiză complexă a statutului juridic al Președintelui Republicii Moldova și a Curții Constituționale și să determinăm, care este rolul și locul lor în sistemul puterii de stat și în ce mod se respectă principiile constituționale – a legalității și a legitimității.

Cuvinte-cheie: *putere de stat, verigă a puterii, sistemul puterii de stat, legalitate, legitimitate.*

THE ROLE AND PLACE OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND OF THE CONSTITUTIONAL COURT IN THE SYSTEM OF STATE POWER AND SOME PROBLEMS REGARDING THE LEGALITY AND LEGITIMACY OF THEIR ACTIVITY

Today, in a situation where every public authority is trying to establish its supremacy in the allocation of powers and rights, we believe it is the right time to remember the balance of power that must exist in a democratic state, to perform a complex analysis of the legal status of the President of the Republic of Moldova and the Constitutional Court and to determine what is their role and place in the system of state power and how constitutional principles are respected - legality and legitimacy.

Keywords: *state power, power link, state power system, legality, legitimacy.*

LA PLACE ET LE RÔLE DU PRÉSIDENT DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA ET DE LA COUR CONSTITUTIONNELLE DANS LE SYSTÈME DU POUVOIR DE L'ÉTAT ET CERTAINS PROBLÈMES DE LÉGALITÉ ET DE LÉGITIMITÉ DE LEURS ACTIVITÉS

Maintenant, nous sommes dans une situation où les autorités publiques tentent d'établir sa suprématie dans l'attribution des pouvoirs et des devoirs, et nous pensons que c'est le bon moment pour nous rappeler l'équilibre des pouvoirs qui doit être dans un état démocratique, pour effectuer une analyse complète du statut juridique du Président de la République de Moldova et de la Cour constitutionnelle et nous devons déterminer, quel est leur rôle et leur place dans le système du pouvoir de l'état, et de quelle manière il est conforme aux principes constitutionnelle de légalité et de légitimité.

Mots-clés: *pouvoir d'état, lien de pouvoir, système d'alimentation d'état, légalité, légitimité.*

МЕСТО И РОЛЬ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА И КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ И НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЗАКОННОСТИ И ЗАКОНОМЕРНОСТИ ИХ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Сегодня, когда мы находимся в ситуации, что каждое государственное учреждение пытается установить своё верховенство в назначении компетенций и прав, полагаем, что настал тот самый момент, чтобы вспомнить про баланс властей, который должен быть в любом демократическом государстве, а также осуществить комплексный анализ юридического статуса Президента Республики Молдова и Конституционного Суда, их роль и место в системе государственной власти и каким образом применяются конституционные принципы – законности и закономерности.

Ключевые слова: государственная власть, ветвь власти, система государственной власти, законность, закономерность.

Introducere

Pentru determinarea locului și rolului Președintelui Republicii Moldova și a Curții Constituționale în sistemul puterii de stat, este firesc că trebuie să pornim de la analiza legii supreme în stat. În ceea ce privește suveranitatea națională, la general, Constituția Republicii Moldova expres prevede că **ea îi aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție**¹.

Pornind de la această constatare a Legii supreme, pentru a stabili corect sistemul puterii de stat, locul și rolul fiecărei autorități publice în acest sistem, este necesar să ne conducem strict de prevederea constituțională precum că suveranul puterii statale este poporul. Deci, fiecare autoritate publică, ca verigă a sistemului puterii de stat, exercitând sarcinile care îi revin, în primul rând, servesc interesului poporului. Art. 6 din Constituție – „*Supremația și colaborarea puterilor*” constată că în Republica Moldova puterea legislativă, executivă și cea judecătorească sunt separate și colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin, potrivit prevederilor Constituției Republicii Moldova.

Din cele menționate, la prima vedere, am putea presupune că sistemul puterii de stat în Republica

¹ *Constituția Republicii Moldova*, adoptată la 29.07.1994, art. 2 alin. (1). // În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova” nr. 1 din 12.08.1994.

Moldova îl constituie puterea legislativă, executivă și cea judecătorească. Atunci, este firesc să apară următoarea întrebare: „Dar unde este locul Președintelui Republicii Moldova și a Curții Constituționale în acest sistem și care este rolul lor?” Constituția nu ne oferă un răspuns exhaustiv și bine concretizat la această întrebare.

În acest scop, este necesar să studiem foarte detaliat statutul juridic al fiecărei autorități publice menționate, în special, atribuțiile și competența.

Instituția șefului statului face parte din mecanismul prin care se exercită puterea de stat sau, altfel spus, suveranitatea națională. Șeful statului, în toate regimurile politice, este organul oficial în ierarhia instituțiilor statale antrenate în exercitarea suveranității².

Cuvântul *prezident* este ieșit din uz, fiind cândva împrumutat de la francezi. Traducerea corectă este **președinte**, ceea ce înseamnă o persoană care conduce un organ de stat, o instituție, o asociație, dezbaterile unei ședințe, ale unei comisii. „Președintele” este denumirea oficială a funcției de conducere a statului cu formă republicană de guvernare. În acest sens, denumirea de șef de stat atestă același lucru – conducător de stat – fiind aplicabilă și monarhului³.

² *Конституционное право зарубежных стран*: Учеб. для студентов вузов. спец. «Юриспруденция». Под общ. ред. М.В. Баглая, Ю.И. Лейбо и Л.М. Энтина. - Москва: НОРМА-ИНФРА-М, 2000, стр. 210.

³ Bantuș, I., Secieru, S. *Drept constituțional*. - Chișinău, 2000, p. 109.

La rândul său, Curtea Constituțională, potrivit Constituției Republicii Moldova, este unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova⁴.

Reiese că Curtea Constituțională nu se referă la puterea judecătorească. Ea este independentă de orice altă autoritate publică și se supune doar Constituției.

Scopul prezentei publicații constă în formularea și argumentarea propriei opinii referitor la locul și rolul Președintelui Republicii Moldova și a Curții Constituționale în sistemul puterii de stat, raportul dintre statutul juridic al Președintelui Republicii Moldova, ca șef al statului, ca comandant suprem al forțelor armate, garant al suveranității, independenței naționale, al unității teritoriale a țării, pe de o parte, și dintre modalitatea de alegere și investire în funcție de determinarea competenței lui, pe de altă parte.

Scopul principal fiind determinarea dependenței realizării statutului juridic al Președintelui Republicii Moldova de legalitatea și legitimitatea justiției constituționale.

Formularea unui asemenea scop este determinată de constatarea faptului că, de rând cu criza social-politică, economică și judiciară în Republica Moldova și domeniul justiției constituționale, este afectat de o criză profundă manifestată prin implicarea politică și oligarhică în justiția constituțională, prin unele hotărâri ale Curții Constituționale vădit angajate politic.

Situația dezastruoasă creată în domeniul justiției constituționale din Republica Moldova se manifestă și prin faptul că un număr mare de acte ale Curții Constituționale pronunțate în ultimul deceniu depășește cadrul constituțional, creează noi norme de drept, denotă angajări politice, fiind determinate de oportunități politice și economice.

De menționat că fiecare act al justiției constituționale, pronunțat cu depășirea limitelor împuternicirilor atribuite Curții Constituționale prin lege, determină nelegitimitatea, ba chiar și ilegalitatea lui,

⁴ *Constituția Republicii Moldova*, art. 134, alin. (1).

creează dificultăți pentru autoritățile publice, afectează încrederea societății față de autoritățile statului și conduce la degradarea justiției constituționale⁵.

Faptul că Decizia Curții Constituționale de a suspenda temporar din funcție Președintele Republicii Moldova, precum și că, Curtea Constituțională a utilizat o interpretare eronată a legii și a activat cu încălcarea drepturilor părților la procesul de jurisdicție constituțională, a trezit îngrijorare și din partea Comisiei de la Veneția, exprimată în avizul său din 21 iunie 2019⁶.

Pentru atingerea scopului cercetării ne angajăm să **investigăm următoarele subiecte:**

- Președintele Republicii Moldova ca subiect al administrării publice și subiect de drept;
- rolul și locul Președintelui Republicii Moldova în sistemul verigilor puterii statale;
- structura și conținutul statutului juridic al Președintelui Republicii Moldova;
- interacțiunea Președintelui Republicii Moldova și a Curții Constituționale;
- legalitatea și legitimitatea jurisdicției constituționale în țară: starea de fapt, riscurile și căile de depășire a lor.

Metodele aplicate și materialele utilizate. În procesul studiului au fost aplicate metodele analiza, sinteza, comparația, conștientizarea logică și statistica. Materialele utilizate le constituie operele savanților din domeniu care reprezintă doctrina juridică a României, Federației Ruse, Republicii Moldova, precum și legislațiile corespunzătoare.

⁵ *Adresarea grupului de inițiativa privind reforma constituțională.* <https://newsmaker.md/ro/situat-ie-nemaii-nti-lnita-i-n-practica-internat-ionala-dodon-sustine-ca-timp-de-10-ani-curtea-constitucionala-a-emis-mai-multe-hotarari-ilegale/> (accesat la 30/05.2020).

⁶ *Adresarea grupului de inițiativa privind reforma constituțională.* <https://newsmaker.md/ro/situat-ie-nemaii-nti-lnita-i-n-practica-internat-ionala-dodon-sustine-ca-timp-de-10-ani-curtea-constitucionala-a-emis-mai-multe-hotarari-ilegale/> (accesat la 30/05.2020).

Rezultatele obținute și discuții. Considerăm că este oportun să purcedem spre realizarea acestui scop din investigația științifică de la concretizarea locului Curții Constituționale în sistemul politic, rolul ei în realizarea controlului constituționalității a unor acte juridice, respectarea principiilor **legalității** și a **legitimității** în realizarea jurisdicției constituționale.

Este indiscutabil că, întreg sistemul politic, alături de alte fenomene statale, își găsește așezământul în Constituția Republicii Moldova, lege fundamentală a națiunii⁷. În esența ei, Constituția este înzestrată cu supremație juridică față de toate actele normative ale statului.

Această supremație **trebuie să fie garantată** de către Curtea Constituțională ca unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova și independentă în activitatea ei de orice altă autoritate publică. Supunându-se doar Constituției, Curtea Constituțională își realizează funcțiile strict determinate în textul Constituției Republicii Moldova⁸. Printre acestea fiind: garantarea supremației Constituției; asigurarea realizării principiului separării puterii de stat în cea legislativă, executivă și puterea judecătorească; garantarea responsabilității statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat.

Pentru realizarea funcțiilor enumerate prin Legea Supremă⁹, Curtea Constituțională este dotată cu următoarele atribuții:

- „a) exercită, la sesizare, controlul constituționalității legilor și hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui Republicii Moldova, a hotărârilor și ordonanțelor Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;
- b) interpretează Constituția;
- c) se pronunță asupra inițiativelor de revizuire a Constituției;

⁷ Arsene, Al. *Legitimitatea puterii de stat: fenomen complex și indispensabil societății umane contemporane*. Teza de doctor habilitat în drept. - Chișinău, 2014, p. 82.

⁸ *Constituția Republicii Moldova*, art. 134 alin. (3).

⁹ *Ibidem*, art. 135 alin. (1).

d) confirmă rezultatele referendumurilor republicane;

e) confirmă rezultatele alegerii Parlamentului și a Președintelui Republicii Moldova;

f) constată circumstanțele care justifică dizolvarea Parlamentului, demiterea Președintelui Republicii Moldova sau interimatul funcției de Președinte, precum și imposibilitatea Președintelui Republicii Moldova de ași exercita atribuțiile mai mult de 60 de zile;

g) rezolvă cazurile excepționale de neconstituționalitate a actelor juridice, sesizate de Curtea Supremă de Justiție;

h) hotărăște asupra chestiunilor care au ca obiect constituționalitatea unui partid”.

Este foarte important ca Curtea Constituțională, în procesul realizării funcțiilor și atribuțiilor ce îi revin să fie un exemplu bun de urmat pentru toți subiecții dreptului în ceea ce privește realizarea principiilor legalității și legitimității. Starea de fapt în acest domeniu, parțial, deja, a fost dezvăluită și pe parcurs vom reveni la ea.

Inițial, consideram, drept necesară, concretizarea conținutului acestor termeni elucidați în diverse doctrine juridice.

Etimologic, termenul „*legalitate*” pornește de la cuvântul francez „*légalité*” și, în mod obișnuit, desemnează: „*faptul de a fi conform cu legile; respectarea legilor; starea de ordine capabilă să asigure prin lege voința și activitatea unei societăți, a unui stat etc.*”¹⁰.

Sub aspectul doctrinei juridice, *legalitatea* este definită în complexitate *ca principiu, ca metodă și ca regim politic. În sens larg și conform Constituției, legalitatea* înseamnă respectarea riguroasă și necondiționată a legii de către toți subiecții de drept, a cuceririi „pe cale legală a puterii și apoi exercitarea ei în conformitate cu cerințele legislației”¹¹.

¹⁰ <https://dexonline.ro/definitie/legalitate> (accesat la 02.06.2020).

¹¹ Arsene, Al. *Legitimitatea puterii de stat – principiu aplicator al statului de drept și democratic contemporan: argumentare științifică și confirmare practică*. - Chișinău: CEP USM, 2015, p. 182.

Sintetizând opiniile doctinarilor în ceea ce privește definiția și conținutul principiului legalității, împărtășim concluzia savantului autohton Gh. Avornic care consideră că „conținutul legalității este legat atât de comportamentul oamenilor (al subiecților) care realizează dreptul, cât și de activitatea organelor puterii de stat, care asigură formarea și apărarea lui”¹².

Doctrina juridică, cercetând sistemul de drept în cadrul regimurilor democratice a identificat și a formulat anumite cerințe caracteristice legalității, printre care, în mod deosebit, menționează *prof. univ. Arsene Al., asigurarea supremației juridico-politice a Constituției în sistemul unitar de drept al statului, asigurându-se constituționalitatea și legalitatea*¹³.

Termenul *legitimitate* a apărut la începutul secolului al XIX-lea și a exprimat dorința de a restabili puterea regelui în Franța ca una legitimă, spre deosebire de puterea uzurpatorului. În același timp, acest cuvânt a dobândit un alt sens - recunoașterea puterii de stat și a teritoriului statului la nivel internațional. Cererea de legitimare a puterii a apărut ca o reacție împotriva schimbării forțate a puterii și redesenării frontierelor de stat, împotriva arbitrării și a oclocrației.

Legitimitatea înseamnă recunoașterea de către populație a unui anumit guvern, precum și dreptul acestuia de a governa. Masele sunt de acord să se supună unei astfel de autorități, considerând-o corectă, iar regulile existente sunt cele mai bune pentru țară.

Legitimitatea puterii nu trebuie confundată cu conceptul de legalitate a puterii, care există și în politologie.

¹² Avornic, Gh. *Tratat de teoria generală a dreptului*. Vol. II. - Chișinău: S. n. (Î.S. F.E.-P. „Tipografia Centrală”), 2010, p. 260.

¹³ Arsene, Al. *Legalitatea și legitimitatea ordinii de drept – fundament juridico-moral al statului de drept*. În: Materialele conferinței științifico-practice internaționale din 24.01.2020 cu genericul „Administrarea publică în domeniul asigurării ordinii de drept – una din sarcinile prioritare ale statului”. - Chișinău: S. n. (Î.S. F.E.-P. „Tipografia Centrală”), 2020, p. 95-100.

Legalitatea puterii ține de normele legale existente în stat. Legitimitatea, spre deosebire de legalitate, nu este un fapt legal, ci un fenomen socio-psihologic. Orice guvernare care face legi, chiar nepopulare, dar asigură implementarea lor, este legală, dar poate fi ilegală, dacă nu este recunoscută de popor¹⁴.

Principiul **legitimității puterii**, a ordinii de drept presupune că „atât Constituția, cât și organele statice și actele emise sau adoptate de ele sunt în concordanță cu voința generală și sunt acceptate ca atare de întreaga societate umană organizată în respectul statului”¹⁵.

Principiile legalității și legitimității trebuie să stea la baza statului de drept în care întinderea puterii trebuie să fie compensată de scurttimea duratei sale (a celor ce o dețin). **Izvorul oricărei puteri politice (de stat) sau civile trebuie să fie voința suverană a poporului** (art. 2 din Constituția RM), iar aceasta trebuie să-și găsească formele juridice potrivite la exprimare, astfel, încât, puterea poporului **să poată funcționa, în mod real, ca o democrație**¹⁶.

Anume această concluzie a *prof. univ. Arsene Al.*, pe care o împărtășim, ar fi oportună să stea la baza tuturor autorităților publice, indiferent la care verigă a puterii se referă. Scopul activității fiecărei dintre ele – este slujirea cu demnitate a intereselor legale a poporului.

Noi, deja, am menționat faptul că, potrivit legislației, nici Președintele Republicii Moldova, nici Curtea Constituțională nu se atribuie la vreuna din cele trei verigi ale puterii de stat. Nu inițiem o polemică științifică la acest subiect și constatăm că, în viziunea noastră, are dreptul la existență și divizarea puterii de

¹⁴ [https://ro.wikipedia.org/wiki/Legitimitate_\(politic%C4%83\)](https://ro.wikipedia.org/wiki/Legitimitate_(politic%C4%83)) (accesat la 01.06.2020).

¹⁵ Arsene, Al. *Legitimitatea puterii de stat – principiu aplicator al statului de drept și democratic contemporan: argumentare științifică și confirmare practică*. Op. cit., p. 73.

¹⁶ Arsene, Al. *Edificarea statului de drept în Republica Moldova*. // În: „Destin românesc. Revista de istorie și cultură”, nr. 32. An. VIII. - București, 2001, p. 16.

stat în cinci verigi, oferindu-i Președintelui Republicii Moldova și Curții Constituționale un loc separat, deoarece, reieșind din atribuțiile lor, ele nu pot fi parte componentă nici la una dintre verigile puterii de stat, prevăzute de Constituția RM: legislativă, executivă și cea judecătorească.

Actualmente, rolul și locul acestor autorități publice poate fi conștientizat, reieșind din analiza statutului juridic al lor¹⁷.

Anume în baza acestei analize noi constatăm că Președintelui RM îi revine un loc extrem de important în privința organizării întregului sistem al organelor preocupate de activitatea executiv-creativă și controlul acestei activități. Curții Constituționale îi revine controlul constituționalității activității legislativ-creative.

Cele constatate ne permit să tragem concluzia precum că, puterea de stat reală care ar corespunde nevoilor societății, în mare măsură, depinde de legalitatea și legitimitatea autorităților publice nominalizate de interacțiunile legale, optime și operative a lor.

Succesul în acest domeniu este într-o legătură directă cu calitatea statutului juridic al fiecărei din aceste autorități care cuprinde: *obligațiile (atribuțiile) autorității respective; drepturile (competența) ei; responsabilitatea și răspunderea (morală, politică și juridică)*.

În ceea ce privește determinarea statutului juridic al oricărei persoane juridice sau fizice, ca subiect al administrării, teoria și practica administrării recomandă necesitatea respectării principiului „*echilibrului dintre obligațiuni (atribuții) și drepturi (competență)*”¹⁸.

¹⁷ Referitor la statutul juridic al organului administrației publice, *a se vedea*: Guțuleac, V. *Drept administrativ*/ coaut.: Comarnițcaia E., Spînu I.; Univ. Liberă Intern. din Moldova, Inst. De Științe Penale și Criminologie aplicată. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, 600 p.

¹⁸ Guțuleac, V. *Drept administrativ*/ coaut.: Comarnițcaia E., Spînu I.; Univ. Liberă Intern. din Moldova, Inst. De Științe Penale și Criminologie aplicată. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 78-86.

Orice subiect al administrării necesită dotarea lui cu acel volum de drepturi, care este strict necesar pentru executarea obligațiilor, iar surplusul de drepturi provoacă abuz de drepturile oferite. Totodată, insuficiența de drepturi influențează negativ asupra onorării obligațiilor.

Starea de fapt în ceea ce privește activitatea Președintelui Republicii Moldova, la momentul actual, și a Curții Constituționale, care nu corespunde așteptărilor societății, în mare măsură, depinde de existența lacunelor în statutul juridic al lor și, în primul rând, referitor la asigurarea principiului „*echilibrului dintre atribuții și competențe*”. Cele menționate, în mare parte, țin de calitatea statutului juridic al Președintelui Republicii Moldova. Considerăm că multe atribuții ale șefului statului nu sunt acoperite cu competența respectivă.

Vom examina unele probleme ale statutului juridic a fiecărei autorități nominalizate separat.

În opinia noastră, cele mai multe probleme destul de complicate, pe alocuri, discutabile, se referă la statutul juridic al Președintelui Republicii Moldova, toate ele, practic, sunt condiționate de prezența dezechilibrului dintre competența șefului statului și atribuțiile lui, colizia juridică privind forma alegerii Președintelui țării și modalității investirii lui în funcție.

Doctrinile juridice și practica mondială ne oferă mai multe variante în ceea ce privește desemnarea șefului statului.

Desemnarea sau alegerea șefului statului, atribuțiile și prerogativele acestei instituții țin de o serie de factori: natura sistemului politic; sistemul constituțional și forma de guvernământ; anumite tradiții istorice și naționale.

Nu în toate cazurile și, în mod automat, modul de desemnare a șefului statului determină locul și rolul acestuia în societate, în stat. Cuantumul și extensiunea acestei funcții este în raport cu celelalte verigi ale puterii, în principiu, cu executivul și legislativul, dar

și de categoria puterii în care este încadrată. Practica social-istorică de până astăzi a relevat *patru mari moduri, căi de desemnare a șefului statului*: **1) calea ereditară; 2) alegerea de către Parlament; 3) desemnarea șefului de stat de către un colegiu electoral; 4) alegerea șefului statului prin vot universal.**

1. *Calea ereditară* este prima și cea mai veche modalitate de desemnare a șefului statului. Ea a fost și este caracteristică regimurilor monarhice constituționale. După anumite reguli constituționale, monarhul accede la funcția de șef al statului pe cale ereditară ca în Anglia, Olanda, Suedia sau el însușiși poate desemna un succesor din cadrul casei regale, ca în Spania, Belgia, Maroc, Iordania. Prin această modalitate de desemnare a șefului statului, parlamentul sau altă instituție nu au nici un rol sau unul minor, cel mult de a veghea respectarea regulilor constituționale de desemnare a acestuia sau, în caz de stingere a dinastiei, la numirea unui succesor la tron sau participă la alegerea acestuia.

2. *Alegerea de către Parlament.* Această modalitate de desemnare a șefului statului este o consecință, un rezultat al revoluției burgheze, al luptei acesteia împotriva absolutismului, fiind, în același timp, și un mod eficient de control al parlamentului asupra acestei instituții.

În practica politică această modalitate cunoaște două forme:

- parlamentul desemnează direct prin votul membrilor săi pe șeful statului, de regulă, pe președinte, așa precum este situația în Grecia, Israel, Republica Sud Africană. În acest caz, instituțiașefului statului preia forma unipersonală;

- parlamentul alege organe colegiale, ca șișefii de stat, situații întâlnite în fostele țări socialiste, dar și în state ca Elveția.

3. *Desemnarea șefului de stat de către un colegiu electoral.* În principiu, parlamentul și adunările landurilor în Germania, adunările legislative ale statelor federale în India și adunările regionale din Italia desemnează membrii care împreună formează

colegiul electoral și care vor desemna pe șeful statului. O situație mai aparte este în SUA și Coreea de Sud, unde membrii colegiului electoral care îl vor alege pe președinte sunt desemnați prin vot universal.

4. *Alegerea șefului statului prin vot universal.* Această modalitate de alegere a șefului statului este o consecință a adâncirii democratismului vieții politice, dar și o măsură de asigurare a echilibrului între executiv și legislativ. Alegerea șefului statului prin vot universal îi conferă acestuia o autoritate sporită și respect care pot fi materializate prin atribuțiiși prerogative. O asemenea situație întâlnim în România, Rusia, Franța, Indonezia etc.

Potrivit unei axiome a dreptului public, devenită aproape dogmă, statul nu poate fi conceput fără un șef, oricât de simbolic ar fi rolul acestuia în unele sisteme politice¹⁹.

Instituțiașefului de stat își are obârșia în chiar istoria lumii, a sistemelor statale. Din totdeauna colectivitățile umane organizate au avut un șef, recunoscut sau impus, în contextul împrejurărilor istorice, instituție ce a cunoscut o evidentă evoluție cât privește formele, structurile, împuternicirile, protocoalele²⁰.

În dreptul public modern, ideea șefului de stat este legată de *forma de guvernământ*, concept prin care, de regulă, s-a răspuns la întrebarea cine exercită puterea în stat: o singură persoană (*monocrația*), un grup de persoane (*oligarhia*) sau poporul, în mod direct, (*democrația*)²¹?

Explicarea instituției șefului de stat trebuie realizată în funcție de structura executivului și de locul șefului de stat în acest executiv, loc ce exprimă șirelația popor-parlament-șef de stat²².

¹⁹ Iorgovan, A. *Tratat de drept administrativ*. Vol. II. Ediția a IV-a. - București: Editura ALL Beck, 2005, p. 283.

²⁰ Muraru, I., Tănăsescu, E. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol. II. Ed. a 12-a. - București: C.H.Beck, 2006, p. 236.

²¹ Iorgovan, A. *Tratat de drept administrativ*. Vol. II. Ediția a IV-a. Op. cit., p. 287.

²² Muraru, I., Tănăsescu, E. *Drept constituțional și instituții politice*. Op. cit., p. 236.

Cu alte cuvinte, privind *forma de guvernământ* ca modalitate în care sunt constituite și funcționează organele statului, o raportăm, de principiu, la trăsăturile definitorii ale șefului de stat și la raporturile sale cu puterea legiuitoare²³.

Astfel, treptat, noțiunea a dobândit și semnificația definirii statului, din punctul de vedere al modului de desemnare a șefului de stat, unipersonal și al legăturilor acestuia cu celelalte autorități statale.

După *forma de guvernământ*, statele se clasifică, de regulă, în două categorii: *monarhii*, în care șeful statului este desemnat pe baze ereditare sau pe viață, și *republici*, în care șeful statului, numit cel mai adesea *președinte*, este ales pe o perioadă determinată, fie de popor, prin vot direct sau indirect (*republici prezidențiale* sau *republici semiprezidențiale*), fie de Parlament (*republici parlamentare*).

În *republicile parlamentare*, guvernul, deși numit de președinte, este responsabil în fața Parlamentului, pe când în *republicile prezidențiale*, în general (de exemplu, în SUA) nu există nici un șef de guvern (această funcție revenind președintelui statului) și nici răspundere guvernamentală în fața Parlamentului. În *sistemele prezidențiale*, modalitățile de interacțiune a celor două structuri guvernante (legislativă și executivă) sunt mai puțin numeroase și mai puțin profunde decât în *sistemele parlamentare*. Există, desigur, o anumită colaborare între executiv și parlament, dar aceasta este limitată, conflictele dintre cele două verigi ale puterii, fiind soluționate în favoarea executivului²⁴.

În determinarea șefului statului, ca subiect al dreptului administrativ, locul și rolul lui în exercitarea puterii statale o mare importanță reprezintă evidențierea și cunoașterea statutului juridic a lui, în special, a *atribuțiilor*.

²³ *Ibidem*, p. 58.

²⁴ Apostol Tofan, D. *Instituții administrative europene*. - București: C.H. Beck, 2008, p. 53.

Din punct de vedere teoretic, sfera de cuprindere a categoriei atribuțiilor exercitate de șeful statului ar fi foarte dificil de delimitat, odată ce prerogativele acestuia au variat profund de-a lungul istoriei, variind și astăzi de la stat la stat. Actualmente, instituția șefului de stat cunoaște organizări unipersonale sau colegiale, existând sub diferite forme:

- ***monarh venit la tron pe cale ereditară*** (Marea Britanie, Japonia, Belgia, Spania);

- ***monarh desemnat de familia regală*** (Arabia Saudită);

- ***monarh al unui stat federativ***, desemnat de monarhii subiecților federației, din rândurile lor (Malaizia, Emiratele Arabe Unite);

- ***președinte ales de către întregul popor, Parlament sau un colegiu electoral reprezentativ***, pentru un termen stabilit (SUA, Germania, Italia, India, China);

- ***organ colegial ales de Parlament pentru un termen stabilit***. Totodată, unele atribuții care nu pot fi exercitate colegial, cum ar fi primirea scrisorilor de acreditare ale reprezentanților diplomați, se transmit președintelui organului colegial (Cuba);

- ***șeful Guvernului care, în același timp, exercită și atribuțiile șefului de stat*** (landurile Germaniei);

- ***reprezentantul monarhului Marii Britanii în statele cu statut de dominion britanic*** (Canada, Australia, Noua Zeelandă, Barbados);

- ***șeful de stat unipersonal sau colegial care uzurpează puterea în stat***, de obicei, fără stabilirea unui termen anumit²⁵.

Pe parcursul istoriei statului nostru, de la proclamarea independenței până în prezent, noi am utilizat două din cele patru moduri mari de desemnare a șefului statului: *alegerea prin vot universal și alegerea șefului statului de către Parlament*.

²⁵ Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Учебник. Тома 1-2. Отв. ред. Б. А. Страшун. - Москва: Изд. БЕК, 1996, p. 567-568.

Actualmente, ne aflăm în situația în care, potrivit Constituției Republicii Moldova (art. 78 alin. (1)), Președintele Republicii Moldova se alege de Parlament, iar, *de facto*, în baza hotărârii Curții Constituționale nr. 7 din 04.03.2016 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 05 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (*modul de alegere a Președintelui*)²⁶, în baza sesizării nr. 48b/2015, Președintele Republicii Moldova se alege prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat pentru un mandat de 4 ani²⁷.

Prin Hotărârea Curții Constituționale adoptată la data de 04.03.2016, în viziunea noastră, Curtea Constituțională și-a depășit competențele, iar la data de 30 noiembrie 2016 Președintele Republicii Moldova a fost ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat, alegerile fiind validate de Curtea Constituțională în baza Hotărârii privind confirmarea rezultatelor alegerilor și validarea mandatului de Președinte al Republicii Moldova nr. 34 din 13 decembrie 2016²⁸.

Această abatere de la prevederile Constituției Republicii Moldova, care ramâne până în prezent a fi „*nereparată*”, deja, de aproape 4 ani, dă naștere la un șir de întrebări, și anume:

- alegerile Președintelui Republicii Moldova din 30.11.2016 au fost legale sau nu?;
- odată ce alegerile au fost desfășurate prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat, de ce rezultatele lor au fost validate numai de către Curtea Constituțională? Care a fost rolul Comisiei Electorale Centrale în acest caz?;

²⁶ <http://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/roh704032016roa6c41.pdf> (accesat la 30.05.2020).

²⁷ *Codul electoral al Republicii Moldova nr. 1381 din 21.11.1997*, art. 107 alin. (1). // În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova” nr. 451-463/768 din 29.12.2017.

²⁸ <http://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/roh3413122016ro66a20.pdf> (accesat la 30.05.2020).

- de ce candidatul a cărui alegere a fost validată depune jurământul în fața Parlamentului și a Curții Constituționale (art. 79 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova), dar nu în fața Poporului, căruia îi aparține suveranitatea națională (art. 2 alin. (1) Constituția Republicii Moldova)?;

- art. 89 din Constituția Republicii Moldova – „*Suspendarea din funcție*”, la moment, produce efecte juridice sau nu? Dacă da, atunci, actualul Președinte al țării, ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat, poate fi demis de către Parlament în condițiile normei juridice nominalizate?;

- în cazul în care art. 78 alin (1) din Constituția Republicii Moldova nu va fi modificat până la 01.11.2020, alegerile Președintelui RM se vor desfășura, la fel, în baza votului universal, egal, direct, secret și liber exprimat, poate oare actuala componență a Curții Constituționale să nu valideze rezultatele alegerii Președintelui țării doar pe motivul că ele au fost desfășurate contrar prevederilor art. 78 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova?

Sunt și alte probleme ce țin de statutul juridic al șefului statului, însă, care nu au legătură directă cu modalitatea alegerii șefului statului și investirii în funcție. De exemplu:

- considerăm că funcția Președintelui Republicii Moldova de a promulga legile (art. 93 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova) este pur formală. Ar fi oportun, dacă menținerea hotărârii adoptate de către Parlament anterior să se producă cu un număr de voturi mai mare decât cel anticipat;

- potrivit Constituției Republicii Moldova (art. 77 alin. (2)), Președintele Republicii Moldova reprezintă statul și este garantul suveranității, independenței naționale, al unității și integrității teritoriale a țării, este comandantul suprem al forțelor armate (art. 87 alin. (1)). În ceea ce privește mecanismul juridic necesar pentru realizarea operativă și optimă a acestor atribuții, în viziunea noastră, el este insuficient. Președintele țării emite decrete, obligatorii pentru exe-

cutare pe întreg teritoriul statului (art. 94 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova), însă, ele constituie acte administrative și nu au forță de lege, fapt care, în opinia noastră, este foarte necesar. Constituțiile Greciei, Republicii Beloruse, Kazahstanului și altele conțin astfel de norme;

- este indiscutabil că în exercitarea atribuțiilor ce îi revin Președintelui Republicii Moldova se conduce, în primul rând, de Legea Supremă și este mereu cointerestat ca ea să fie cât mai calitativă, să corespundă cerințelor zilei. Totodată, constatăm cu nedumerire că Președintele Republicii Moldova nu se bucură de inițiativa *revizuirii Constituției Republicii Moldova*. Adică, 34 de deputați se bucură de o asemenea inițiativă, Guvernul, membrii căruia sunt investiți în funcție prin decretul șefului statului, la fel, dispun de acest drept, iar Președintele Republicii Moldova, care este ales prin **vot universal, egal, direct**, secret și liber exprimat – **nu dispune de o asemenea inițiativă**.

Deci, întrebări sunt multiple, însă, soluții foarte puține. Dar, în limitele acestei publicații, noi, nu ne-am angajat să propunem soluții pentru rezolvarea tuturor problemelor.

Scopul nostru principal este de a atenționa opinia publică, toate verigile puterii de stat la apariția dezechilibrului în activitatea lor, la faptul că, deseori, **principiul legalității nu se utilizează în concordanță cu principiul legitimității**. Considerăm că, la momentul actual, una dintre cele mai acute probleme este – interacțiunea Curții Constituționale și a președinției, ca autorități publice separate.

Pentru a conștientiza unele direcții ai acestor interacțiuni este necesar să examinăm statutul juridic al Curții Constituționale din Republica Moldova. Anterior, noi, deja, ne-am referit la unele constatări de criză profundă în jurisdicția constituțională manifestată prin tentative de uzurpare a puterii de stat prin implicarea politică și oligarhică în justiția constituțională, dar prin unele hotărâri ale Curții

Constituționale – vădit angajate politic²⁹, multe dintre care necesită revizuire, fiind adoptate cu depășirea câmpului constituțional și cu depășirea limitelor de competență a Curții Constituționale. Considerăm că multe din cele menționate sunt și consecințele imperfecțiunii statutului juridic ai acestei autorități publice. Aici noi constatăm, într-o măsură mai mare, prezența dezechilibrului dintre atribuții și competențe. Curtea Constituțională, potrivit Constituției Republicii Moldova, și din propria inițiativă a obținut atâtea drepturi, că, practic, și-a asumat rolul puterii supreme într-un stat. Dacă luăm în considerație necesitatea respectării principiului legitimității, atunci este imposibil de a conștientiza situația în care decizia a cel puțin 60 de subiecți ai activității legislativ-creative și executiv-creative poate fi neglijată de către 6 sau chiar și 4 membri ai Curții Constituționale?!

Constituția Republicii Moldova acceptă o asemenea situație. Adică, pur formal Curtea Constituțională respectă principiul legalității, dar cum rămâne cu principiul legitimității? Este bine dacă hotărârea Curții Constituționale este în favoarea intereselor poporului, dar dacă este contrară, adică în defavoarea suveranului puterii de stat? De exemplu, hotărârile pentru controlul constituționalității acordului între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Federației Ruse privind acordarea Guvernului RM a unui împrumut financiar de stat, semnat la 17 aprilie 2020, a Hotărârilor Guvernului nr. 169 13.03.2020 și nr. 252 din 21 aprilie 2020 și a Legii nr. 57 din 23 aprilie 2020.

Paralel, apare încă o întrebare. Dacă puterea de stat îi aparține poporului (art. 2 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova), atunci care este legitimitatea acestei autorități publice? Este această autoritate organ reprezentativ? Cine din alegători a delegat

²⁹ Adresarea grupului de inițiativă privind reforma constituțională. <https://newsmaker.md/ro/situat-ie-nemai-nti-lnita-i-n-practica-internat-ionala-dodon-sustine-ca-timp-de-10-ani-curtea-constitucionala-a-emis-mai-multe-hotarari-ilegale/> (accesat la 30/05.2020)

dreptul său de realizare a suveranității membrilor Curții Constituționale?

Mai mult decât atât, Parlamentul nu poate modifica legea supremă a țării, dacă nu a întrunit cel puțin votul a 62 de deputați, dar Curtea Constituțională (6 *magistrați*) pot să-și permită așa ceva (hotărârile Curții Constituționale referitoare la schimbarea limbii de stat în Constituția Republicii Moldova, modalitatea alegerii Președintelui Republicii Moldova, suspendarea temporară de exercitare a funcției șefului statului etc.), **deoarece hotărârile Curții Constituționale sunt definitive și nu pot fi contestate**³⁰.

Înseamnă că și în cazul în care această autoritate în procesul jurisdicției constituționale vădit încalcă principiile legalității și legitimității, nu există vreun organ, vreo cale legală de reparare a greșelilor admise? La moment nu putem veni cu propuneri concrete, însă **suntem mai mult decât convinși că această problemă trebuie să fie soluționată.**

Problemele ce țin de statutul juridic al Curții Constituționale, în viziunea noastră, pornesc de la calitatea formulării normelor constituționale. De exemplu, una din normele constituționale³¹ prevede că Curtea Constituțională „**garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat**”.

Este cunoscut faptul că organul care garantează ceva, trebuie să dispună de mecanismul juridic, economic și social. Garantul trebuie să dispună de careva metode de influență asupra părților (în cazul nostru – statul, pe de o parte, cetățeanul, pe de altă parte) relațiilor sociale respective. Însă, de care mecanisme dispune Curtea Constituțională? Ea doar nici normele juridice nu le poate perfecționa la propria inițiativă.

Considerăm că necesită o revizuire complexă atribuțiile Curții Constituționale³². După noi, interpretarea Constituției ar trebui să țină de competența Parlamentului, ci nu Curții Constituționale.

³⁰ *Constituția Republicii Moldova*, art. 140, alin. (2).

³¹ *Ibidem*, art. 134 alin. (3).

³² *Ibidem*, art. 135 (atribuțiile).

Redacția stilistică și de conținut a unor norme juridice este interpretată de către Curtea Constituțională în folosul său și se utilizează eronat. În calitate de argument ne vom referi la norma juridică din Constituția Republicii Moldova, art. 135 alin. (1), lit. f), care la momentul actual, are următoarea redacție: „*constată circumstanțele care justifică dizolvarea Parlamentului, demiterea Președintelui Republicii Moldova sau interimatul funcției de Președinte, precum și imposibilitatea Președintelui Republicii Moldova de ași exercita atribuțiile mai mult de 60 de zile*”. Din conținutul acestei norme constituționale în redacția respectivă apar un șir de întrebări și anume:

1) Ce înseamnă „*imposibilitate*”? Din care cauză? Cine stabilește această cauză?;

2) În ce mod de interpretat noțiunea de „*imposibilitatea Președintelui Republicii Moldova de ași exercita atribuțiile mai mult de 60 de zile*”? Se subînțeleg 60 de zile neîntrerupte sau într-o anumită perioadă?

Folosindu-se de această neclaritate a normei juridice, Curtea Constituțională a interpretat-o în modul în care și-a dorit, introducând și o terminologie suplimentară – „*suspendare temporară*”. Drept urmare, nu o singură dată Președintele Republicii Moldova, în opinia noastră, absolut, nelegitim, a fost suspendat în exercitarea funcției sale.

Dubii solide conține și redacția ce ține de conținut și cea stilistică a art. 136 din Constituția Republicii Moldova – „*Structura Curții Constituționale*”.

În *primul rând*, componența numerică – **6 judecători**, deja presupune admiterea unor probleme în procesul adoptării deciziilor/hotărârilor. În *al doilea rând*, unde este racordarea acestei norme juridice la art. 2 „*Suveranitatea și puterea de stat*”? De la cine judecătorii obțin mandatul? Potrivit normei juridice nominalizate, reiese că de la partidele politice ce se află la guvernare. Dar unde-i suveranul puterii de stat – **POPORUL**? În *al treilea rând*, procedura alegerii președintelui Curții Constituționale³³ mă face

³³ *Ibidem*, art. 136 alin. (3).

să mă întorc în perioada anilor '60 din secolul trecut, când conducătorii întreprinderilor erau aleși de către colectivele de muncă și în 5 ani am pus „pe brânci” calitatea administrării publice în domeniul industriei și agriculturii.

Printre condițiile pentru numire a judecătorilor Curții Constituționale³⁴ nu regăsim așa calități cum ar fi: patriotismul, slujirea, în primul rând, intereselor poporului, integritatea etc.

Destul de problematică este explicația de ce legile și alte acte normative sau unele părți ale acestora devin nule din momentul adoptării hotărârii corespunzătoare a Curții Constituționale³⁵? De ce este ignorat principiul general intrării în vigoare a actelor normative – din momentul publicării în Monitorul Oficial al RM, dacă altă dată nu este indicată nemijlocit în textul legii?

Concluzii

Studiul efectuat, analiza doctrinelor juridice și practicii în ceea ce privește puterea de stat, separarea puterii statale și interacțiunea verigilor puterii de stat ne permit să formulăm anumite concluzii și să venim cu unele recomandări:

1. În ceea ce privește Președintele Republicii Moldova și Curtea Constituțională a Republicii Moldova - ca autorități publice, ele nu se regăsesc printre cele trei verigi tradiționale ale puterii statale: legislativă, executivă și judecătorească. Reieșind din analiza și atribuțiile lor, ele sunt autorități publice separate. Președintelui țării îi revine un rol extrem de important în ceea ce privește organizarea și funcționarea întregului sistem al organelor preocupate cu activitatea executiv-creativă și controlul acestei activități. Iar Curții Constituționale îi revine controlul constituțional al activității legislativ-creative.

2. Interacțiunile între Președintele Republicii Moldova și Curtea Constituțională ca subiecți de drept în realizarea puterii de stat nu sunt cele mai perfecte

³⁴ *Ibidem*, art. 138.

³⁵ *Ibidem*, art. 140 alin. (5).

și lasă de dorit. În mare măsură, această situație este condiționată de calitatea statutului juridic ai fiecărei autorități publice nominalizate, de existența dezechilibrului dintre atribuții și competență: cea dintâi, nu dispune de competență suficientă pentru a realiza atribuțiile ce îi revin, iar, celei de a doua, competență, practic, nelimitată, fapt care provoacă chiar și neexecutarea normelor constituționale.

3. Căile de îmbunătățire al statutului juridic al Președintelui Republicii Moldova ar putea fi următoarele:

3.1. Președintele Republicii Moldova trebuie să fie ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. În acest scop, redacția și conținutul art. 78 „*Alegerea Președintelui*” din Constituția Republicii Moldova urmează a fi aduse în corespundere cu realitatea.

3.2. Rezultatele alegerilor pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova urmează a fi validate de către Comisia Electorală Centrală, iar jurământul să fie depus în **fața POPORULUI**. În acest scop, este necesară modificarea art. 79 alin. (1) și (2) din Constituția Republicii Moldova.

3.3. Președintele Republicii Moldova poate fi demis doar prin referendum cu un număr de voturi ce depășește numărul de voturi acumulate în procesul alegerilor, fiind modificat art. 89 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova.

În legea supremă este necesar de concretizat: *cauza imposibilității exercitării atribuțiilor de către Președintele Republicii Moldova; cine stabilește această cauză (motivul); ordinea calculului termenului de 60 de zile, fapt posibil prin modificarea art. 90 alin. (3) din Constituția Republicii Moldova.*

3.4. Considerăm necesară perfecționarea procedurii promulgării legilor și de reexaminare a ei de către Parlament, care este posibilă după perfecționarea art. 93 „*Promulgarea legilor din Constituție*”. În opinia noastră, ar fi oportună următoarea redacție a ultimei propoziții din alin. (2) art. 93: „**În cazul în care Par-**

lamentul își menține hotărârea adoptată anterior: a legilor constituționale – cu același număr de voturi; a legii organice – cu 10 voturi și a celei ordinare – 5 voturi mai mult, Președintele țării este obligat să promulge legea”.

3.5. Pentru ca Președintele Republicii Moldova să-și onoreze atribuțiile de garant al suveranității, independenței naționale, unității și integrității teritoriale ale țării, comandant suprem al forțelor armate, el trebuie să fie dotat cu competențe de a emite decrete cu forță de lege, fapt posibil prin modificarea art. 94 din Constituția Republicii Moldova.

3.6. Pentru a asigura responsabilitatea Președintelui țării de calitatea legii supreme, ar fi oportună dotarea lui cu inițiativa de revizuire a Constituției prin modificarea art. 141 din Constituția Republicii Moldova „*Inițiativa revizuirii*”.

4. În ceea ce privește nivelul și legalitatea controlului constituționalității actelor normative în Republica Moldova, constatăm existența multiplelor probleme. Cât la nivel național, atât și la nivel european este recunoscut că jurisdicția constituțională în Republica Moldova este într-o criză profundă;

5. Pentru îmbunătățirea statutului juridic al Curții Constituționale considerăm că ar fi oportun:

5.1. Revizuirea complexă a atribuțiilor Curții Constituționale. Constatăm că unele din ele nu ar trebui să fie caracteristice acestui organ, altele au o redacție stilistică și de conținut care provoacă mult subiectivism în aplicarea acestor norme. După noi, atribuția de interpretare a Constituției nu trebuie să țină de competența Curții Constituționale. Din aceste considerente ar fi întemeiată omiterea lit. b) alin. (1) a art. 135 din Constituția Republicii Moldova.

5.2. Revizuirea art. 135 alin. (1), lit. f) din Constituția Republicii Moldova. Actuala redacție a normei constituționale sus-menționate instigă multiple neclarități în ceea ce privește constatarea circumstanțelor care justifică imposibilitatea Președintelui Republicii Moldova de ași exercita

atribuțiilor mai mult de 60 zile (*a se vedea, concluzia 3.3.*).

5.3. Modificarea structurii Curții Constituționale, a componenței numerice a Curții, a procedurii de selectare a candidaților de judecători și numirii lor în funcție, inclusiv a președintelui Curții Constituționale.

5.4. Revizuirea complexă a conținutului art. 138 „*Condițiile pentru numire*” din Constituția Republicii Moldova. Cerințele față de cei care vor să candideze la înalta funcție de judecător al Curții Constituționale trebuie să fie mult mai largi și mai concrete.

Ținem să menționăm că ideile expuse în acest articol constituie opiniile subiective ale autorului și ele merită a fi discutate pe larg în societate și mediul academic.

Bibliografie

1. *Constituția Republicii Moldova*, adoptată la 29.07.1994. // În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova” nr. 1 din 12.08.1994.
2. *Codul electoral al Republicii Moldova nr. 1381 din 21.11.1997*. // În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova” nr. 451-463/768 din 29.12.2017.
3. Apostol TOFAN, D. *Instituții administrative europene*. București: C.H. Beck, 2008.
4. ARSENE, Al. *Edificarea statului de drept în Republica Moldova*. // În: „Destin românesc. Revista de istorie și cultură”, nr. 32. An. VIII. București, 2001.
5. ARSENE, Al. *Legitimitatea puterii de stat: fenomen complex și indispensabil societății umane contemporane*. Teza de doctor habilitat în drept. Chișinău, 2014.
6. ARSENE, Al. *Legitimitatea puterii de stat – principiu aplicator al statului de drept și democratic contemporan: argumentare științifică și confirmare practică*. Chișinău: CEP USM, 2015.
7. ARSENE, Al. *Legalitatea și legitimitatea ordinii de drept – fundament juridico-moral al statului de drept*. // În: Materialele conferinței științifico-practice internaționale din 24.01.2020 cu genericul „Administrarea publică în domeniul asigurării ordinii de drept – una din sarcinile

prioritare ale statului”. Chișinău: S. n (Î.S. F.E.-P. „Tipografia Centrală”), 2020.

8. AVORNIC, Gh. *Tratat de teoria generală a dreptului*. Vol. II. - Chișinău: S. n (Î.S. F.E.-P. „Tipografia Centrală”), 2010.

9. GUȚULEAC, V. *Drept administrativ*/ coaut.: Comarnițaia E., Spînu I.; Univ. Liberă Intern. din Moldova, Inst. De Științe Penale și Criminologie aplicată. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013.

10. IORGOVAN, A. *Tratat de drept administrativ*. Vol. II. Ediția a IV-a. București: Editura ALL Beck, 2005.

11. MURARU, I., TĂNĂSESCU, E. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol. II. Ed. a 12-a. București: C.H.Beck, 2006.

12. *Adresarea grupului de inițiativa privind reforma constituțională*. <https://newsmaker.md/ro/situatie-nemaii->

[anti-lnita-i-n-practica-internat-ionala-dodon-sustine-ca-timp-de-10-ani-curtea-constitucionala-a-emis-mai-multe-hotarari-ilegale/](https://newsmaker.md/ro/situatie-nemaii-anti-lnita-i-n-practica-internat-ionala-dodon-sustine-ca-timp-de-10-ani-curtea-constitucionala-a-emis-mai-multe-hotarari-ilegale/) (accesat la 30/05.2020).

13. *Конституционное право зарубежных стран*: Учеб. для студентов вузов обуч. по спец. «Юриспруденция». Под общ. ред. М. В. Баглая, Ю. И. Лейбо и Л. М. Энтина. Москва: НОРМА-ИНФРА-М, 2000.

14. *Конституционное (государственное) право зарубежных стран*. Учебник. Тома 1-2. Отв. ред. Б. А. Страшун. Москва: Изд. БЕК, 1996.

15. <https://dexonline.ro/definitie/legalitate> (accesat la 02.06.2020).

16. [https://ro.wikipedia.org/wiki/Legitimitate_\(politic%C4%83\)](https://ro.wikipedia.org/wiki/Legitimitate_(politic%C4%83)) (accesat la 01.06.2020).

17. <http://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro-h3413122016ro66a20.pdf> (accesat la 30.05.2020).

**EDIFICAREA STATALĂ, COLIZIA CONSITUȚIONALĂ A MOLDOVEI
ȘI DIALOGUL „JEAN MONNET”
(studiu de caz și lege ferenda)**

Valeriu KUCIUK

Doctor în drept, lector universitar

Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova, Republica Moldova

e-mail: vkuchiuk@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-5903-2651>

Motto:

*„Moldova nu este a mea, nu este a voastră,
este a urmașilor noștri, a urmașilor urmașilor noștri, în veacul vecilor”*

Ștefan cel Mare

Unele prevederi ale Constituției Republicii Moldova conțin dispoziții care, fiind aplicate, conduc la pierderea suveranității, independenței, neutralității și integrității statului moldovenesc, care în asemenea caz este sortit lichidării. Cercetarea acestui aspect deosebit de important pentru cetățeni și pentru societatea moldovenească conduce la concluzia privind oportunitatea imperativă a modificării Constituției în vederea stabilirii unor limite clare de revizuire, care să asigure existența eternă a statului moldovenesc, prin asigurarea supremației Constituției și prin edificarea statalității Moldovei într-un câmp constituțional clar și previzibil. În rezultatul investigației, sunt înaintate propuneri privind necesitatea desfășurării dialogului „Jean Monnet”, fiind propus și un proiect de lege privind modificarea art. 142 din Constituția Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: *supremația Constituției, edificare statală, colizie constituțională, limitele revizuirii, dialogul „Jean Monnet”.*

**STATE BUILDING, THE CONSTITUTIONAL COLLISION OF MOLDOVA
AND THE DIALOGUE “JEAN MONNET”
(case study and lex ferenda)**

Some regulations of the Constitution of the Republic of Moldova contain provisions which being applied can lead to the loss of sovereignty, independence, neutrality and integrity of the Moldovan state, which in such a case is doomed to liquidation. The research of this aspect which is very important for the citizens and for the Moldovan society, leads to the conclusion regarding the imperative opportunity to amend the Constitution in order to establish clear limits of revision, and to ensure the eternal existence of the Moldovan state, by ensuring the supremacy of the Constitution and by edifying the statehood of the Republic of Moldova in a clear and predictable constitutional field. As a result of the research, proposals are submitted regarding the need for the “Jean Monnet” dialogue, being also proposed a draft law on amending the art. 142 of the Constitution of the Republic of Moldova.

Keywords: *supremacy of the Constitution, edification of a state, constitutional collision, limits of revision, the dialogue „Jean Monnet”.*

CONSTRUCTION DE L'ÉTAT, COLLISION CONSTITUTIONNELLE DE MOLDOVA ET DIALOGUE «JEAN MONNET» (étude de cas et loi de ferend)

Certaines stipulations de la Constitution de la République de Moldova contiennent des dispositions, appliquées, conduisent à la perte de la souveraineté, l'indépendance, la neutralité et l'intégrité de l'État Moldave, qui, dans ce cas, est condamnée à la liquidation. La recherche sur cet aspect est particulièrement importante pour les citoyens et pour la République de Moldova et conduit à une conclusion sur l'opportunité de l'impératif de modifier la Constitution en vue d'établir des lignes de contrôle claires pour assurer l'existence éternelle de la République de Moldova, en assurant la suprématie de la Constitution, en construisant l'état de la Moldova dans le domaine constitutionnel clair et prévisible. À la suite de la recherche, des propositions sont présentées sur la nécessité de mener le dialogue "Jean Monnet" et aussi un projet de loi sur la modification de l'article 142 de la Constitution de la République de Moldova.

Mots-clés: *suprématie de la Constitution, construction de l'état, collision constitutionnelle, limites de la révision, dialogue "Jean Monnet".*

ГОСУДАРСТВЕННОЕ СТРОИТЕЛЬСТВО, КОНСТИТУЦИОННАЯ КОЛЛИЗИЯ МОЛДОВЫ И ДИАЛОГ «ЖАН МОННЕ» (практический пример de lege ferenda)

Некоторые положения Конституции Республики Молдова содержат постулаты, применение которых может привести к утрате суверенитета, независимости, нейтралитета и территориальной целостности молдавского государства. Следовательно, государство может быть обречено на ликвидацию. Исследование этого очень важного для граждан и для молдавского общества аспекта приводит нас к выводу о настоятельной необходимости внесения поправок в Конституцию, чтобы установить четкие пределы ее пересмотра для вечного существования молдавского государства, путем обеспечения верховенства Конституции и государственного строительства Молдовы в четком и предсказуемом конституционном поле. В результате исследования были выдвинуты предложения относительно необходимости диалога «Жан Монне», а также был предложен законопроект о внесении изменений в статью 142 Конституции Республики Молдова.

Ключевые слова: *верховенство Конституции, государственное строительство, конституционная коллизия, пределы пересмотра, диалог «Жан Монне».*

Introducere

Problema cercetată este reglementarea constituțională a limitelor revizuirii Constituției și a prevederilor constituționale privind suveranitatea, independența, neutralitatea și integritatea statului.

Metodele de cercetare utilizate sunt în conformitate cu cerințele metodologice pentru cercetarea juridică: studiul de caz, observația juridică, analiza sistemică, analiza comparată, descrierea și generalizarea, alte metode contemporane (*Anexa nr.1*).

Noutatea investigației realizate în raport cu abordările doctrinare existente, este:

- Deducerea argumentată factologic și juridic

a oportunității imperative de revizuire a art.142 al Constituției Republicii Moldova;

- Prezentarea proiectului de lege-ferenda.

Lucrarea e dedicată celor trei piloni pe care este și în opinia noastră ar trebui să fie statuată justiția constituțională:

1. Supremația Constituției și, cu acest scop, susținerea edificării statale în spiritul statului de drept și a protecției drepturilor omului.

2. Constatarea și eliminarea coliziilor constituționale ale Republicii Moldova cu referire la limitele nelimitate a revizuirii Constituției RM.

3. Demararea dialogului necesar întru colaborarea

ramurilor puterii de stat, între autoritatea de jurisdicție constituțională și comunitatea specialiștilor în domeniul dreptului, dar și între comunitatea specialiștilor în domeniul dreptului și exponenții autorităților publice centrale. Altfel spus, desfășurarea dialogului „Jean Monnet”.

Privind edificarea statului de drept în Republica Moldova

Ab inițio, statul¹ moldovenesc (Republica Moldova, prescurtat Moldova²), este, precum se afirmă și în mai multe hotărâri ale autorităților publice³, continuarea politico-juridică a procesului multiseclar de statalitate continuă a poporului moldovenesc, proces la care și-a adus contribuția și Biserica ortodoxă din Moldova. Or, „moldovenii – naționalitatea fondatoare a statului – împreună cu reprezentanții altor etnii – ucrainenii, rușii, găgăuzii, bulgarii, evreii, românii, belorușii, țigani (romii), polonezii și alții – constituie poporul Moldovei, pentru care Republica Moldova este patria lor comună”⁴.

¹ STAT, *state*, (Jur.) Instituție suprastructurală, instrument principal de organizare politică și administrativă prin intermediul căruia se exercită funcționalitatea sistemului social și sunt reglementate relațiile dintre oameni; teritoriul și populația asupra cărora își exercită autoritatea această organizație; țară.

² ... Cu voia lui Dumnezeu începutu-s-a țara Moldovei în vâleatul 1359.” Această consemnare din Letopisețul/ anonim (de la Bistrița) a/ Țării Moldovei prima Istorie a Moldovei scrisă la curtea lui Ștefan cel Mare, fiind preluată de vestitele letopisețe moldovenești - creații istorice de prestigiu european - a înrădăcinat tradiția de a socoti anul 1359 drept prima creștătură pe răbojul Statului Moldovenesc. Așadar, începând cu 1917, realitatea național-statală cu numele Moldova redevine o constantă politico-juridică a relațiilor interstatale, a circuitului politic internațional. La 1 ianuarie 1990, Republica Moldova ca stat suveran și independent a fost recunoscută de ONU, devenind membru plenipotențiar, cu drepturi egale, al unor prestigioase și influente organisme internaționale”. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=20754&lang=ro

³ HOTĂRÂRE Nr. 29 din 13-02-2004 cu privire la aniversarea a 645-a a Statului Moldova. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=20754&lang=ro

⁴ Legea Nr. 546 din 19-12-2003 privind aprobarea Concepției politicii naționale a Republicii Moldova. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=12366&lang=ro

Potrivit articolului 1 alin. (3) din Constituție, Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate.

Întru dezvoltarea conceptului statului de drept, articolul 2 alin. (1) din Legea Supremă prevede că suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție.

În Hotărârea nr. 8 din 19 iunie 2012 privind interpretarea articolelor 68 alin.(1), (2) și 69 alin. (2) din Constituție, Curtea Constituțională a statuat că: „17. *În condițiile statului de drept, puterea politică aparține poporului. Dacă primele două elemente definitorii ale statului – teritoriul și populația – au un caracter obiectiv-material, cel de-al treilea element esențial – suveranitatea națională – are un caracter subiectiv-volițional și înseamnă că dreptul de comandă aparține poporului. ... Dacă în cazul referendumului suntem în prezența unei forme de guvernare directă de către popor, în cazul exercitării suveranității naționale prin organele reprezentative putem vorbi de o guvernare indirectă, sau reprezentativă, a poporului, ceea ce înseamnă că poporul transmite dreptul de comandament unor puteri delegate, care sunt puterea legislativă, puterea executivă și puterea judecătorească.*”

De asemenea, prin Hotărârea nr. 8 din 19 iunie 2012, Curtea Constituțională a reiterat următoarele: „*În condițiile statului de drept, puterea politică aparține poporului. Dacă primele două elemente definitorii ale statului – teritoriul și populația – au un caracter obiectiv-material, cel de-al treilea element esențial – suveranitatea națională – are un caracter subiectiv-volițional și înseamnă că dreptul de comandă aparține poporului.*”

În sensul articolului 2 din Constituție, o democrație veritabilă poate fi constituită numai de către popor,

prin exercitarea suveranității naționale în mod direct ori prin intermediul reprezentanților săi, aleși în cadrul unui scrutin democratic. În acest sens, prin Hotărârea nr. 16 din 29 martie 2001, Curtea Constituțională a menționat următoarele: „*Suveranitatea națională înseamnă, potrivit Constituției, puterea absolută și perpetuă a poporului, pe care acesta o exercită prin organele reprezentative ale puterii de stat, al cărei titular suveran este. În acest sens, suveranitatea națională este inalienabilă, întrucât ceea ce se transmite organelor reprezentative este doar exercițiul acesteia. Exercițiul suveranității în mod direct de către popor se realizează prin participarea lui la referendumuri și alegeri, precum și prin luarea unor decizii de către acesta în mod direct.*”

De asemenea, Comisia de la Veneția, în Codul de bună conduită în materie electorală, adoptat în cadrul celei de-a 52 sesiuni (Veneția, 18-19 octombrie 2002), a relevat următoarele: „*Democrația este, la fel ca și drepturile omului și supremația dreptului, unul din cei trei piloni ai patrimoniului constituțional european, precum și a Consiliului Europei.*”

În contextul sus expus, potrivit Hotărârii Curții Constituționale nr.4 din 22 aprilie 2013, „principiul statului de drept, fiind consacrat în preambulul Constituției, vizează Constituția în integralitatea sa”. Or, conform Raportului Comisiei de la Veneția privind statul de drept⁵, dezvoltând esența principiului statului de drept, acesta presupune asigurarea legalității, securității juridice, interzicerea arbitrarului, accesul la justiție în fața instanțelor judecătorești independente și imparțiale, inclusiv controlul judiciar al actelor administrative, respectarea drepturilor omului, nediscriminarea și egalitatea în fața legii. În acest sens, respectarea principiului legalității în activitatea puterilor în stat reprezintă, indiscutabil, un element al statului de drept.

⁵ Raportul Comisiei de la Veneția privind statul de drept, CDL-AD(2011)003rev, Strasbourg, 4 aprilie 2011, paragraful 41.

Privind cedarea suveranității Republicii Moldova

Constituția combină regimul juridic al democrației reprezentative, care presupune delegarea exercițiului suveranității unui organ reprezentativ suprem – Parlamentul, cu manifestarea directă a puterii de stat de către popor prin referendum – democrația directă. Dacă în prima ipoteză poporul participă la exercitarea puterii de stat prin desemnarea unor reprezentanți, care, pe durata mandatului acordat, sunt factori de decizie în numele și pentru întregul popor, în cea de-a doua ipoteză, deținătorul puterii de stat exercită suveranitatea în mod direct, printr-o modalitate eficientă și clară de consultare a voinței populare cu privire la probleme esențiale pentru întreaga societate. Și așa cum articolul 75 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova stabilește că cele mai importante probleme ale societății și ale statului sunt supuse referendumului, Curtea a reținut în jurisprudența sa⁶ că cetățenii și Președintele Republicii Moldova au prerogativa inițierii oricărui tip de referendum republican în conformitate cu articolele 2 alin. (1), 38 alin. (1), 39 alin. (1), 75 alin. (1) și 88 lit. f) din Constituție, care stabilesc principiul suveranității poporului și dreptul poporului de a soluționa prin referendum, cele mai importante probleme din viața societății și a statului⁷.

Totuși, ulterior⁸ Curtea și-a revizuit poziția și a conchis (în opinia noastră absolut neîntemeiat) că Președintele Republicii Moldova poate iniția doar referendumuri consultative și a declarat neconstituționale prevederile Codului electoral potrivit cărora subiectele menționate la articolul 155 din Codul electoral, inclusiv Președintele Republicii Moldova, puteau iniția orice tip de referendum.

Având în vedere prevederile articolului 72 alin. (3) lit. b) din Constituție, Curtea a subliniat că ține

⁶ Hotărârea nr. 15 din 11 aprilie 2000.

⁷ Așa statuează Curtea Constituțională în HCC nr.23 din 02 octombrie 2018.

⁸ Hotărârea nr. 24 din 27 iulie 2017.

de competența Parlamentului să reglementeze în mod clar procedura inițierii referendumurilor de către cetățeni, precum și efectele referendumului (ceia ce pare a fi dubios în considerațiunea noastră).

În acest context, Curtea și-a revizuit Hotărârea nr. 15 din 11 aprilie 2000 în care a menționat că Parlamentul nu are prerogativa adoptării unei hotărâri privind respingerea propunerii referitoare la desfășurarea referendumului în cazul în care aceasta este formulată de cetățeni⁹.

În sensul expus până acum, putem deduce clar poziția Curții că suveranitatea aparține poporului, și respectiv poporul poate să o cedeze.

În acest sens, foarte ilustrativ ne apare HCC (Hotărârea Curții Constituționale – n.a.) Nr.24 din 09 octombrie 2014 pentru controlul constituționalității Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, și a Legii nr.112 din 2 iulie 2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere RM – UE. Și totodată, în acest context este binevenit studiul de caz și analiza juridică.

Deci, în această Hotărâre, Curtea urma să stabilească corelația dintre normele legislative și textul Constituției, ținând cont de principiul supremației acesteia.

Constatând că la 12 ianuarie 2010, Republica Moldova și Uniunea Europeană s-au angajat în negocierea Acordului de Asociere, care a culminat cu semnarea la 28 iunie 2014 a Acordului de asociere cu Uniunea Europeană, Curtea a apreciat că aceste progrese au reprezentat o realizare majoră în procesul de modernizare politică și economică a Republicii Moldova, a afirmării țării noastre în calitate de stat democratic și au propulsat țara noastră la rangul de exemplu în cadrul Parteneriatului Estic¹⁰. În continuare, în p.85.

⁹ a se vedea, mutatis mutandis, HCC nr. 13 din 14 mai 2018, § 23.

¹⁰ Această apreciere, în opinia noastră, nu ține de competența

Curtea menționează că suveranitatea exprimă dreptul exclusiv și inalienabil al statului de a-și stabili și realiza de sine stătător politica sa internă și externă, de a-și exercita funcțiile, de a realiza măsurile practice de organizare a vieții sociale interne și a relațiilor sale externe pe baza respectării suveranității altor state, a principiilor și normelor de drept internațional acceptate prin acordul său de voință. Curtea a relevat că suveranitatea, fiind un atribut al statului, în relațiile cu alte state, este strâns legată de independență. Aici Curtea face trimitere la o speță a Curții Permanente de Arbitraj care statuează: „*Suveranitatea în relațiile dintre state înseamnă independență. Independența în legătură cu un teritoriu este dreptul de a exercita asupra acestuia funcțiile statului, cu excluderea (drepturilor) oricărui alt stat. Pornind de la independență, ca condiție a suveranității, aceasta din urmă, odată recunoscută, devine garant al celei dintâi*”¹¹.

Totodată, Curtea a relevat că pe plan internațional nu poate exista o suveranitate absolută, întrucât statul național este un element în sistemul internațional. Suveranitatea constituțională a Republicii Moldova nu denotă funcționarea în vid a statului, ci se manifestă pe plan extern prin stabilirea unor raporturi de colaborare cu alte state și entități internaționale.

De aceea, Curtea a reținut că înțelegerea suveranității ca o putere absolută și nerestricționată ar echivala cu izolarea unui stat pe plan internațional. Iar delegarea anumitor competențe unor organizații internaționale, guvernate prin forța legilor, nu condiționează pierderea elementelor tradiționale constitutive ale statului. Transferul unor competențe ale statului, transfer care decurge din libera voință a statului suveran și care permite exercitarea competențelor în continuare cu participarea statului suveran, într-o manieră con-

Curții, nu este o problemă de drept, dar ține exclusiv de oportunitatea politică.

¹¹ Decizia Curții Permanente de Arbitraj de la Haga în cauza Island of Palmas, Statele Unite ale Americii și Olanda, din 4 aprilie 1928.

venită dinainte și susceptibilă de control, nu este o slăbire conceptuală a suveranității statului, dar poate, a contrario, să conducă la consolidarea sa în cadrul acțiunilor comune integrate.

Totodată, Curtea reține că, potrivit art.2 alin. (1) din Constituție, suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție. Întru dezvoltarea principiului suveranității naționale, art. 60 alin. (1) și art. 61 alin. (1) din Constituție stipulează că Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova și unica autoritate legislativă a statului, ce este ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. De aceea, Curtea a reținut că ratificarea de către Parlamentul Republicii Moldova, prin Legea nr. 112 din 2 iulie 2014, a Acordului de Asociere confirmă decizia suverană a poporului Republicii Moldova de a se apropia de valorile europene.

Prin urmare, Curtea a constatat că Parlamentul, în deplină concordanță cu normele constituționale și legale existente, a fost în drept să adopte actul legislativ supus controlului constituționalității - Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană care este un tratat internațional între Uniunea Europeană (UE) și Republica Moldova. De aceea, semnarea, ratificarea și intrarea în vigoare a Acordului de Asociere cu UE nu trebuie să pună în discuție supremația Constituției asupra întregului sistem juridic în domeniul suveranității Republicii Moldova.

Totodată, conform buchiei și spiritului Constituției, ne întrebăm dacă este oare constituțională cedarea acestei suveranități practic altui organism statal (uniune de state), prin ratificarea de Parlament a tratatului internațional încheiat de Guvern? Aceasta deoarece:

- Constituția reprezintă cadrul juridic fundamental, după conținutul său normativ, dar și cadrul juridic suprem, după forța sa juridică, pentru organizarea și funcționarea statului și societății democratice;

- potrivit art. 1 din Constituție, Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil, unde conform art.2 suveranitatea aparține poporului;

- dacă, conform prevederilor art.142 alin.(1) din Constituție, „*Dispozițiile privind caracterul suveran, independent și unitar al statului, precum și cele referitoare la neutralitatea permanentă a statului, pot fi revizuite numai cu aprobarea lor prin referendum, cu votul majorității cetățenilor înscriși în listele electorale*”.

Or, fiind proclamate în Constituție, elemente definitorii ale statului nu pot fi suprimate, cum nu poate fi suprimată supremația Constituției, cum nu pot fi suprimate principiile constituționale ale statului de drept, ale limitelor competențelor delegate, etc. etc.

Constituția țării reprezintă cadrul juridic fundamental, după conținutul său normativ, dar și cadrul juridic suprem, după forța sa juridică, pentru organizarea și funcționarea statului și societății democratice, consacrand cele mai importante valori umane. Pornind de la art.2 alin. (1) din Constituție, suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție.

Și odată ce Constituția prevede expres limitele revizuirii ei, principiul suveranității naționale este grav încălcat atunci când Curtea interpretează în sensul art. 60 alin. (1) și art. 61 alin. (1) din Constituție, că Parlamentul ca organ reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova și unica autoritate legislativă a statului ce este ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat, este exponentul suveranității naționale care poate decide inclusiv aspectele care țin de cedarea suveranității poporului.

În așa caz am putea să ne întrebăm, oare și Președintele Republicii Moldova, care este ales prin votul universal, egal, direct, secret și liber exprimat al cetățenilor, de asemenea este exponentul suvera-

nității naționale? De asemenea poate decide cedarea suveranității sau a unei părți din ea?

Astfel, suntem în prezența unei decizii anticonstituționale a Curții, care încalcă flagrant prevederile art. 142, și de aceea în opinia noastră nu este legală, or potrivit art.7 a Constituției RM, „nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică”. Și punctum!

Privind neutralitatea Republicii Moldova

Același studiu de caz îl facem, analizând și HCC nr.14 din 02 mai 2017 privind interpretarea articolului 11 din Constituție (neutralitatea permanentă), care de asemenea ne pune în fața întrebării: care este valabilitatea neaplicării art.142 alin.(1) din Constituție, care spune că revizuirea neutralității se face prin referendum. Or, după interpretarea făcută de Curte, Republica Moldova de fapt și-a revizuit statutul său de stat neutru.

Așa precum constată și Curtea în hotărârea nr.14/2017, neutralitatea este un concept complex în dreptul internațional, care înseamnă, că un astfel de stat nu participă la războaie între alte state, fiind regăsit parțial în două convenții semnate la 18 octombrie 1907 la cea de-a doua Conferință de Pace de la Haga, și anume:

a) a 5 (cincea) Convenție cu privire la drepturile și îndatoririle puterilor și persoanelor neutre în caz de război terestru;

b) a 13 (treisprezecea) Convenție privind drepturile și îndatoririle puterilor neutre în războiul maritim.

Menționăm că dreptul neutralității conferă un anumit număr de drepturi unui stat neutru. Așa de exemplu, interzice orice atac pe teritoriul statului neutru de către beligeranți sau trecerea oricăror trupe, muniții sau provizii pe teritoriul său în interesul beligeranților. De asemenea, statul neutru are dreptul la libera circulație a bunurilor sale economice, iar resortisanții săi sunt liberi să tranzacționeze pe uscat și pe mare cu orice alt stat, indiferent dacă este beligerant sau nu.

Totodată, dreptul neutralității impune și anumite obligații statului neutru, precum:

- nu se permite participarea la conflictele armate sau acordarea ajutorului careva părți beligerante cu trupe sau arme (am putea să ne amintim livrările realizate Armeniei în anul 2011 de către Moldova în cadrul conflictului din Carabahul de Munte, dar și nu numai¹²).

- este interzisă punerea teritoriului său la dispoziția beligeranților în scopuri militare, indiferent dacă se instalează baze operaționale, se deplasează trupe prin el sau chiar, în prezent, să îl survoleze. Statul neutru este obligat să asigure inviolabilitatea teritoriului său cu o armată echipată corespunzător.

Curtea, în opinia noastră, deplasat apreciază că „neutralitatea nu este o instituție care determină conduita generală a politicii externe... singurul principiu neschimbător inerent neutralității este neparticiparea unui stat la conflictele armate între alte state”.

Or, dacă acceptăm concomitent că drepturile statului neutru se rezumă la dreptul la independență, suveranitate și integritate teritorială, acceptând totodată ca statul neutru să facă parte din alianțe militare (fie ele declarate defensive), sau motivându-se că participarea statului neutru la asemenea alianțe este o formă a garanției securității sale și a inviolabilității teritoriale, o astfel de poziție este confuză din punct de vedere juridic, este contradictorie generând efecte cu colizii juridice.

În opinia noastră, esența statului neutru nu poate fi lipsa neutralității, mascată prin diverse modalități – acțiuni dar și acte ale autorităților publice ale RM gen HCC nr.14/2017 – care conduc sistemic la surparea și lipsa de credibilitate în spațiul internațional, și ar fi

¹² Neclarități în afacerea cu armanent între Republica Moldova și Armenia <https://point.md/ru/novosti/obschestvo/neclaritai-in-afacerea-cu-armanent-intre-republica-moldova-i-armenia>. Parlamentul a constatat că vânzarea de armanent în Armenia și Ucraina vânzarea a fost efectuată cu încălcări și în condiții dubioase. <http://moldnews.md/rom/news/46680>

totodată și o explicație a motivelor de nerecunoaștere de către alte state a calității de stat neutru a Republicii Moldova.

Din acest punct de vedere, argumentele Curții precum că „*de-a lungul istoriei, neutralitatea nu a fost niciodată o instituție rigidă, fixă și neschimbată, nici în ceea ce privește conținutul său, nici durata sa*”, sunt nedemne de o instituție de jurisdicție constituțională care face aprecieri de oportunitate și nu de constituționalitate, fiindcă camuflarea agresivității, părtinirii sau/și militarizării statului prin declarații de neutralitate, nu pot duce în eroare pe nimeni, fiindcă se apreciază în complex toată politică externă și de securitate promovată de stat. De aceea considerațiunile Curții că neutralitatea nu poate fi înțeleasă „*ca un statut care justifică inacțiunea și neimplicarea*”, fiind apreciată neimplicarea și inacțiunea în domeniul militar - ca „*o poziție de pasivitate și izolare*”.

Curtea Constituțională, neglijând rolul său de garant al Constituției, prin HCC nr.14/2017 promovează ideea, că pentru Republica Moldova „*sunt necesare acțiuni de cooperare internațională, mai ales acțiuni comune la nivel european, la nivel de măsuri de apărare preventivă în timp de pace*”. Prin astfel de aprecieri, în opinia noastră, Curtea devine instigatoare la acțiuni militare în domeniul politicii externe, de implicare în alianțe militare „defensive”, de implicare în conflicte militare regionale, etc.

De asemenea, Curtea proclamă că „*sarcina principală a unei politici de securitate este eliminarea cauzelor structurale ale conflictelor violente potențiale, unde instrumentele concrete pentru evitarea conflictelor pot fi printre altele: diplomația preventivă, ... dar și amenințarea cu sancțiunile*”.

În opinia noastră, Constatarea Curții precum că amenințarea cu sancțiuni face parte din arsenalul unui stat neutru, nu poate fi acceptată în calitate de judecată de valoare a unei autorități de jurisdicție constituțională.

Totodată, Curtea declară că „*neutralitatea modernă nu exclude cooperarea cu membrii alianțelor sau cu alianțele militare în scopul consolidării capacității de apărare a Republicii Moldova, atâta timp cât aceștia pot să convină asupra problemelor-cheie*”.

În special, textul hotărârii CCM nr.14/2017 abundă cu aprecieri că neutralitatea Republicii Moldova este strâns legată de contextul ocupației militare a zonei de est de către Rusia, statuând eronat că anume aceasta este motivul și factorul determinant în proclamarea neutralității Moldovei în Constituție. Curtea a concluzionat greșit și fără temeiuri juridice, că „*neutralitatea nu a fost niciodată un scop în sine, ci mai degrabă un instrument, .. care să permită Republicii Moldova să-și atingă adevăratele obiective, printre care se numără retragerea trupelor străine de pe teritoriul său...*”.

O astfel de apreciere a neutralității unui stat este de negăsit în literatura de specialitate, însă dacă ar fi să acceptăm punctul de vedere al Curții, aceasta ar însemna că neutralitatea Republicii Moldova este o pseudo stare, un fals constituțional, un obiectiv declarat constituțional de către Moldova pentru a camufla intențiile adevărate militare ale statului moldovenesc. Mai mare lovitură în neutralitatea constituțională a Republicii Moldova nici că se putea de imaginat, în special de la acea structură de stat care este proclamată drept garant al Constituției țării.

Or, esența articolului 11 din Constituție este una – poporul moldovenesc nu dorește război și conflicte militare, autodistanțându-se de activități și alianțe militare. Neutralitatea permanentă a țării, pentru a fi recunoscută de opinia internațională, ar însemna neangajarea statului neutru în oricare acțiuni și alianțe militare, atât în prezent, cât și în viitor, fiindcă angajarea în parteneriate militare declarate „*pentru pace*”¹³, sau implicarea în acțiuni militare de gen

¹³ Programul PpP, inițiativă deosebit de oportună și importantă pentru securitatea europeană, în special pentru țările Europei

similar „întru menținerea păcii”¹⁴ – pe timp de pace, conduce de fapt, la nulizarea absolută a neutralității autoproclamate de Moldova.

Poate anume de aceasta, că Republica Moldova a avut o politică incertă, uneori fariseică, de neutralitate, participând în diverse alianțe militare bilaterale și multilaterale, în special cu blocul NATO, nici un stat până în prezent nu a recunoscut neutralitatea Republicii Moldova, precum nimeni nici odată nu a oferit garanții internaționale ale acestui autoproclamat statut. Mai ales în condițiile în care însuși autoritatea de jurisdicție constituțională, apreciază inadecvat norma constituțională, interpretând-o până la contrariu.

Așa, în hotărârea CCM nr.14 /2017, motivând că „Constituția nu stabilește *expressis verbis* nici o modalitate de cooperare militară internațională a Republicii Moldova, precum și nici o modalitate de asistență militară pe care o pot oferi alte state țării noastre”, Curtea deduce absolut eronat, că „modalitățile de cooperare internațională militară nu sunt în contradicție cu prevederile Constituției, în cazul în care sunt utilizate pentru apărarea valorilor supreme – securitatea națională și independența, bunăstarea cetățenilor, drepturile și libertățile fundamentale ale persoanei, precum și pentru apărarea

Centrale și Orientale care se pomeniseră într-un vid de securitate la începutul anilor 90, a devenit accesibil Republicii Moldova din 16 martie 1994, după semnarea Documentului cadru. <https://www.mfa.gov.md/ro/content/parteneriatul-pentru-pace-ppp>

¹⁴ Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova-NATO pentru anii 2017-2019. <https://www.mfa.gov.md/ro/content/planul-individual-de-actiuni-al-parteneriatului-republica-moldova-nato-pentru-anii-2017-2019>. Memorandumul de înțelegere cu Organizația NATO pentru Menținere și Aprovizionare (NAMSO) privind cooperarea în domeniul logistic semnat între RM și NATO la 28 iunie 2001. Începând cu anul 2002, RM este parte la Grupul de Cooperare în domeniul Securității în Sud-Estul Europei (SEEGROUP), parte a Inițiativei sud-est europene (SEEI) care întrunește în prezent 20 state membre și 14 parteneri. <https://www.mfa.gov.md/ro/content/relatiile-republica-moldova-nato>

altor valori constituționale”. Or, în caz contrar, Curtea menționează, că o altfel de interpretare a Constituției ar însemna că Republica Moldova se poate apăra doar în mod individual, iar acest lucru ar duce la renegarea dreptului statului la autoapărarea individuală și colectivă, recunoscut de art. 51 al Cartei Națiunilor Unite din 1945¹⁵.

De aceia, substituind unele principii cu altele, Curtea face trimitere și la Strategia Securității Europene, potrivit căreia „*securitatea națională a unui stat european nu poate fi privită în izolare*”, reținând că cadrul juridic național¹⁶, dar și noua Strategie a Securității Naționale¹⁷, stabilește că „*în contextul securității un rol aparte revine participării Republicii Moldova la eforturile globale, regionale și subregionale de promovare a stabilității și a securității internaționale prin cooperare în cadrul ONU, OSCE, precum și cu NATO, cu alte organizații internaționale relevante, participării la misiunile din cadrul Politicii de Securitate și Apărare Comună a UE (CSDP)*”.

¹⁵ art. 51 al Cartei Națiunilor Unite din 1945: „Nici o dispoziție din prezenta Cartă nu va aduce atingere dreptului inerent de autoapărare individuală sau colectivă în cazul în care se produce un atac armat împotriva unui Membru al Națiunilor Unite, până când Consiliul de Securitate va lua măsurile necesare pentru menținerea păcii și securității internaționale. Măsurile luate de Membri în exercitarea acestui drept de autoapărare vor fi aduse imediat la cunoștința Consiliului de Securitate și nu vor afecta în nici un fel puterea și îndatorirea Consiliului de Securitate, în temeiul prezentei Carte, de a întreprinde oricând acțiunile pe care le va socoti necesare pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale”.

¹⁶ Legea nr. 1156-XIV din 26 iunie 2000 cu privire la participarea Republicii Moldova la operațiunile internaționale de menținere a păcii, precum și Legea nr.75 din 12 aprilie 2013, prin care Parlamentul a ratificat Acordul dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană de stabilire a cadrului pentru participarea Republicii Moldova la operațiunile Uniunii Europene de gestionare a crizelor.

¹⁷ Hotărârea Parlamentului nr.153 din 15 iulie 2011 „Strategia Securității Naționale”.

Privind desfășurarea referendumului constituțional de revizuire a Constituției

Cu referire la HCC nr.24 din 27 iulie 2017 pentru controlul constituționalității, Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 105-VIII din 28 martie 2017 privind desfășurarea referendumului republican consultativ asupra unor probleme de interes național, vom menționa următoarele.

Așa, prin hotărârea sa, Curtea a reținut că „suveranitatea națională înseamnă, potrivit Constituției, puterea absolută și perpetuă a poporului, pe care acesta o exercită prin organele reprezentative ale puterii de stat, al cărei titular suveran este. În acest sens, suveranitatea națională este inalienabilă, întrucât ceea ce se transmite organelor reprezentative este doar exercițiul acesteia. Exercițarea suveranității în mod direct de către popor se realizează prin participarea lui la referendumuri și alegeri, precum și prin luarea unor decizii de către acesta în mod direct”¹⁸.

Și în acest context, atât doctrina dreptului, cât și autorii autohtoni remarcă (fapt susținut și de Curte), că dacă prin intermediul alegerilor poporul participă la exercitarea puterii de stat prin desemnarea unor reprezentanți care pe durata mandatului acordat constituie factori de decizie în numele întregului popor, în cazul referendumului - deținătorul puterii de stat exercită suveranitatea în mod direct, expunându-și liber voința sa suverană. De aceea, referendumul consacrat la nivel constituțional ca o modalitate prin care poporul are posibilitatea de a-și exercita direct suveranitatea națională, constituie instrumentul democrației directe, instrument care necesită reglementare pentru a putea fi utilizat eficient și fără restricții, de natura să atingă substanța dreptului.

În acest sens lasă de dorit concluzia superficială a Comisiei de la Veneția în Avizul CDL-AD (2008), precum că „... referendumurile nu reprezintă modalitatea cea mai potrivită de soluționare a crizelor politice de scurtă durată. Referendumul riscă să

¹⁸ HCCM nr.16 din 29 martie 2001.

prelungescă criza dacă după un astfel de exercițiu de succes sunt necesare alegeri noi. ...”¹⁹. Or, cine poate să prevadă precis durata unei crize, în special politice? Și chiar fiind calificată ca criză politică de scurtă durată, de ce este exclus suveranul și voința lui din această situație de criză care are efecte de fond și de drept în primul rând asupra suveranului?

Legea fundamentală - Constituția, reglementează următoarele tipuri de referendumuri naționale (aspect recunoscut și de Curte):

a) cel inițiat de Președintele Republicii sau de Parlament asupra unor probleme de interes național (conform art.66, 75 și 88 din Constituție),

b) cel privind demiterea Președintelui Republicii Moldova (art. 89 al Constituției), și

c) cel prin care se aprobă revizuirea Constituției, reglementat de art.142 alin.(1).

Având în vedere legislația electorală privind desfășurarea referendumurilor²⁰, potrivit art.142 din Codul electoral, referendumul republican se desfășoară în scopul exercitării puterii poporului și participării lui nemijlocite la conducerea și administrarea treburilor de stat, iar în funcție de natura juridică a problemelor supuse referendumului, în conformitate cu art.143 alin.(1) din cod, referendumurile republicane pot fi constituționale, legislative, privind demiterea Președintelui Republicii Moldova și consultative. Și aici este important de menționat poziția Curții, care reține, că dacă referendumului constituțional se supun propunerile privind revizuirea Constituției, iar celui legislativ se supun proiectele de legi, ambele produc efecte juridice obligatorii, odată ce referendumurile care au un caracter consultativ nu produc efecte juridice obligatorii.

Anume în acest sens, Curtea s-a pronunțat atât prin Hotărârea nr. 32 din 15 iunie 1999, cât și prin

¹⁹ Comisia de la Veneția. Aviz asupra proiectului Constituției Ucrainei CDL-AD(2008).

²⁰ art. 72 alin.(3) lit. b) din Constituție, concretizate și dezvoltate prin Codul electoral.

Hotărârea nr.24/2017 în care a stabilit, că rezultatele referendumului republican consultativ nu produc efecte juridice – fapt în opinia noastră absolut neîntemeiat și anticonstituțional. Or, nu poate voința poporului fiind consultată special printr-un referendum național, să fie un factor consultativ care în consecință, să poată fi neglijat de organele reprezentative ale acestui popor. Este absolut clar că recurgerea la un referendum implică în mod necesar respectarea ordinii juridice în ansamblu și pune în fața autorităților, dar și a poporului, un subiect de interes național, o problemă care necesită a fi consultată de popor pentru a fi respectiv soluționată. Și atunci de ce, urmare consultării, voința poporului nu este determinantă, având conform aprecierii Curții doar un caracter consultativ și nu obligatoriu? Oare nu contravine acest lucru Codului de bune practici în materie de referendum adoptat de Consiliul pentru Alegeri Democratice și de Comisia de la Veneția²¹?

Privind rigiditatea Constituției și dreptul Președintelui Republicii Moldova de a iniția revizuirea ei

Oricare Constituție necesită a fi supusă protecției în vederea asigurării stabilității ei, or rigiditatea constituțională asigură stabilitatea societală și constituie factorul important al asigurării dezvoltării stabile a statului și a supremației Legii fundamentale.

Rigiditatea Constituției este garanția stabilității ei, asigurând totodată și stabilitatea întregului sistem normativ al statului, asigurând certitudinea și predictibilitatea conduitelor umane, asigurând protecție și siguranță juridică atât statului cât și comunității internaționale.

De aceea, precum menționează și Curtea în hotărârea nr.24/2017, „*orice aspect care ține de modificarea Constituției urmează să se circumscrie procedurii de*

²¹ Consiliul pentru Alegeri Democratice. Codul de bune practici în materie de referendum (adoptat la cea de-a 19-a reuniune, Veneția, 16 decembrie 2006); Comisia de la Veneția, Codul de bune practici în materie de referendum (adoptat la cea de-a 70-a sesiune plenară, Veneția, 16-17 martie 2007).

revizuire a Constituției, strict determinată de Legea Supremă”.

În contrariu opiniei Curții care subliniază că aspectele ce țin de modificarea Constituției nu pot intra în sfera problemelor ce ar putea fi supuse unui referendum consultativ de către Președinte, fapt care ar implica acordarea în mod implicit Președintelui Republicii Moldova a dreptului de inițiativă pentru modificarea Constituției, fapt contrar articolului 141 din Legea Supremă, în opinia noastră, Președintele deține legal dreptul de a iniția referendumuri constituționale consultative, care ar trebui să conducă la efecte juridice obligatorii.

Așa, subiecții abilitați cu dreptul constituțional de a iniția modificarea Legii Supreme sunt statuați exhaustiv în art. 141 alin.(1) din Constituție.

Potrivit prevederii constituționale actualmente în vigoare, în mod separat Președintele Republicii Moldova nu dispune de dreptul de a iniția modificarea Constituției.

Totodată, art. 88 lit. f) din Constituție, stipulează clar dreptul Președintelui Republicii Moldova de a cere poporului să-și exprime, prin referendum, voința asupra problemelor de interes național, care ar putea fi și în legătură cu aprobarea sau respingerea unei legi de modificare a Constituției, lege propusă în Parlamentul Republicii Moldova (indiferent de cine este propusă).

Desigur, că poziția noastră expusă contravine jurisprudenței Curții Constituționale²², dar corespunde întrutotul normelor constituționale, doctrinei juridice, dar și principiilor de drept constituțional înserate în Constituția Republicii Moldova.

Mai ales că, până la modificările operate în Constituție prin Legea nr.1115-XIV din 5 iulie 2000, Președintele Republicii Moldova era subiect cu drept de inițiativă de revizuire a Constituției, care în urma amendamentelor operate la art.141 din Constituție prin Legea nr.1115-XIV din 5 iulie 2000, Președintele

²² Hotărârea CC RM nr. 57 din 3 noiembrie 1999.

a fost lipsit de respectiva prerogativă, fapt care conduce la o colizie juridică de natură constituțională, unde Guvernul are dreptul de a iniția revizuirea Constituției, iar șeful statului, superiorul Guvernului - nu deține acest drept. Sau alt nonsens juridic, unde Guvernul desemnat de Parlament are dreptul respectiv, iar Președintele Republicii Moldova desemnat direct de popor, nu are acest drept.

Iar ulterior, de aceeași Curte Constituțională în martie 2016 a fost interpretată Constituția cu revizuirea de către Curte a mai multor prevederi din Constituție, odată cu revenirea la alegerea Președintelui țării de către întreg poporul, amendamentele prin care șeful țării a fost lipsit de dreptul de a iniția revizuirea Constituției – așa și nu a fost modificată.

Prin urmare, este de avut în vedere aceste colizii juridice apărute datorită revizuirii Constituției, dar și interpretării arbitrare a ei de către Curtea Constituțională, fiind necesar de constatat că odată cu revenirea la alegerea Președintelui țării de către popor, este necesar de a reveni și la dreptul Președintelui de a iniția revizuirea Constituției.

Cu referire la propunerea Parlamentului European de a facilita dialogul „Jean Monnet”

Pe data de 7 mai 2020, doamna Domnica Manole, Președintă a Curții Constituționale, a adresat o scrisoare Parlamentului European cu privire la situația extrem de tensionată din Republica Moldova, de natură să afecteze activitatea Curții Constituționale.

La 15 mai, un Grup de inițiativă format din persoane notorii - ex-președinți ai Curții Constituționale și ex-judecători la CEDO, din profesori și doctori habilitați în drept, din specialiști în drept și avocați, au semnat o Adresare către toți exponenții centrali ai puterii de stat, către partidele politice, dar și către întreaga societate civilă, prin care au constatat necesitatea unei reforme în justiția constituțională în Moldova.

La 25 mai 2020, prin scrisoarea de răspuns a Parlamentului European²³ s-a menționat că „*în prezent, este important să fie asigurat un progres considerabil în procesele de reformă a justiției și a economiei, în conformitate cu principiul preeminenței dreptului și cu standardele democratice, și să fie asigurat pluralismul media*”. Implementarea acestor așteptări pretinde un angajament deplin din partea tuturor instituțiilor publice din Moldova.

În special, s-a menționat faptul că „*reforma justiției a fost mereu un domeniu-cheie de pe Agenda de Asocieră a Republicii Moldova la Uniunea Europeană*” și că „*Parlamentul European va continua să monitorizeze atent evoluțiile din acest domeniu*”. În contextul dat, s-a subliniat că „*acțiunile de susținere a democrației în Moldova, întreprinse de Parlamentul European și propunerea sa de a facilita dialogul „Jean Monnet”, rămân valabile în continuare*”.

Dat fiind că Parlamentul European a oferit sugestia de a facilita un dialog intern între diverse autorități de stat și civile, dar cu o conotație internațională, aceasta ar confirma regula, că ***să bați din palme cu o singură mână*** este, *per total*, o aciune sfâșietor de tristă, or pentru aceasta e nevoie de două mâni.

De aceea, merită de avut în vedere că dialogurile pentru pace și democrație Jean Monnet²⁴, în calitate lor de instrument dezvoltat de către Parlamentul European în domeniul medierii și a dialogului parlamentar, ar veni să consolideze capacitățile Curții Constituționale de a dezvolta un dialog adevărat între Curte, autoritățile publice centrale și societate. Or, imperativa de a construi consensul necesar pentru

²³ Răspunsul Parlamentului European la scrisoarea doamnei Președinte Domnica Manole din 7 mai 2020, <http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=1851&t=/Media/Noutati/Raspunsul-Parlamentului-European-la-scrisoarea-doamnei-Preedinte-Domnica-Manole-din-7-mai-2020>

²⁴ Dialogul Jean Monnet este un proces de mediere și dialog. Dialogul este inspirat din metoda de lucru a lui Jean Monnet și încurajează dialogul pragmatic pentru a obține rezultate concrete, consensuale.

generarea unei culturi și încrederi democratice în instituția de jurisdicție constituțională se impune la moment și evident că dialogul ar completa programele tradiționale de consolidare a capacității Curții Constituționale și ar contribui substanțial la procesele de reformă instituțională derulate sau care sunt necesare de a fi pornite, oferind o nouă platformă pentru consolidarea consensului național asupra politicii prioritare naționale de reformare a jurisdicției constituționale.

În contextul intenției de a demara procesul de constituire a unui Consiliu Național al Experților Constituționali, intenție expusă în Adresarea Grupului de inițiativă pentru reforma justiției constituționale din 15 mai 2020, propunerea Parlamentului European este schânteia care ar putea aprinde lumina încrederii în autoritatea de jurisdicție constituțională, dar și în justiția constituțională din Republica Moldova.

Doar că pentru aceasta este necesară dorința magistraților constituționali de a accepta dialogul oferit de către Parlamentul European și comunitatea specialiștilor în drept din Republica Moldova, dar și respectarea celor nouă reguli ale metodologiei de dialog Jean Monnet, aplicată cu succes în spațiul european²⁵, pe care le menționăm mai jos:

²⁵ Metodologia de dialog Jean Monnet a fost utilizată pentru prima dată în cadrul cooperării Parlamentului European cu Parlamentul ucrainean, Verkhovna Rada, în 2016 și continuă și astăzi. Metodologia a fost aplicată cu succes și în sprijinul parlamentului Republicii Macedonia de Nord.

În urma alegerilor pentru Parlamentul European din 2019, Parlamentul European, în noua sa componență, își continuă sprijinul sub forma dialogurilor Jean Monnet către aceste două țări, extinzând acest instrument și în alte țări prioritare din vecinătatea UE.

Marta CARTABIA. „Luarea în serios a dialogului” Necesitatea reinnoită a unui dialog judiciar în momentul activismului constituțional în Uniunea Europeană. 12/2007

Marco DANI. Tracking Judicial Dialogue: The Scope for Preliminary Rulings from the Italian Constitutional Court.

London School of Economics & Political Science (LSE). *Jean Monnet Working Paper No. 10/08*. 22 Apr 2009

1. Principiile de mediere se vor aplica dacă este necesar.

2. Fiecare parte a dialogului se angajează în condiții egale.

3. Zero nu este o opțiune.

4. Nimic nu este guvernat sau exclus în prealabil.

5. Nimeni nu este de acord până când toți sunt de acord.

6. Fără comunicare media, până când nu există un rezultat concret.

7. Propunerile prealabile, propunerile sau proiectele de legi nu trebuie prezentate.

8. Dacă există un acord de principiu pe un subiect, se va aplica o metodologie de redactare.

9. Orice proiect comun agreeat poate fi trimis în comun de către părți.

Raționamente privind revizuirea Constituției

La 29 iulie 1994 Parlamentul Republicii Moldova, având în vedere continuitatea statalității poporului moldovenesc în contextul istoric și etnic al devenirii sale ca națiune, considerând statul de drept, pacea civică, democrația, demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic valori supreme, a adoptat Legea Supremă a societății și a statului – Constituția, potrivit căreia Republica Moldova este un stat suveran, independent, unitar și indivizibil.

Este de remarcat că în HCC nr. 15 din 27 mai 2014 pentru controlul constituționalității Legii nr. 61 din 11 aprilie 2014 pentru modificarea unor acte legislative, Curtea a menționat că suveranitatea de stat reprezintă supremația și independența puterii de stat în sfera relațiilor interne și externe, unde pe plan intern, suveranitatea înseamnă dreptul exclusiv al statului de a exercita autoritatea supremă politică (legislativă, judiciară și executivă) pe teritoriul său.

Potrivit articolului 2 alin. (1) din Legea Supremă, suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele

sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție. Totodată, este de reținut că prin norma constituțională, legiuitorul a desemnat poporul drept unicul deținător al suveranității naționale. Iar în calitate de stat suveran, Republica Moldova și-a stabilit regimul său social-politic, sistemul social-economic și cadrul național legislativ.

Constituția are o valoare juridică superioară față de orice lege și alte acte juridice (art.7). Poziția dominantă a Legii Supreme nu are relevanță numai în raport cu celelalte acte normative. În Constituție își găsește expresie voința superioară a poporului privind obiectivele și mijloacele de exercitare a puterii politice.

Legea Supremă stabilește principalele instrumente de guvernare, autoritățile care îndeplinesc guvernarea și raporturile între acestea, consacră drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale cetățenești, reprezintă temeiul fundamental și garanția esențială a ordinii de drept în stat. Activitatea organelor statale, a instituțiilor și organizațiilor, a funcționarilor publici, a cetățenilor, activitatea politică în general și a unor forțe politice în special trebuie să se conformeze dispozițiilor constituționale.

Importanța și rolul Constituției, ca așezământ suprem de drept în stat, impun o procedură riguroasă de adoptare, implicit, de revizuire a Constituției.

Titlul VI din Legea Supremă reglementează expres procedura de revizuire a Constituției, stabilind subiecții cu drept de inițiere a revizuirii, limitele revizuirii și ordinea adoptării legii privind modificarea Constituției.

Așa, prevederile articolul 142 din Constituția Moldovei care vizează limitele revizuirii, statuează:

„(1) Dispozițiile privind caracterul suveran, independent și unitar al statului, precum și cele referitoare la neutralitatea permanentă a statului, pot fi revizuite numai cu aprobarea lor prin referendum, cu votul majorității cetățenilor înscrisi în listele electorale.

(2) Nici o revizuire nu poate fi făcută, dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora.

(3) Constituția nu poate fi revizuită pe durata stării de urgență, de asediu și de război.”

Reglementarea expresă a procedurii de revizuire și completare a Constituției presupune evitarea intervențiilor în normele constituționale în funcție de situație.

Prevederile art.142 din Constituție, supuse unei analize textuale, denotă că ele conțin atât prevederi de drept material (de substanță), cât și prevederi de drept procedural. Astfel, alin.(1) și (2) ale art.142, potrivit căruia „dispozițiile privind caracterul suveran, independent și unitar al statului, precum și cele referitoare la neutralitatea permanentă a statului, pot fi revizuite numai cu aprobarea lor prin referendum, cu votul majorității cetățenilor înscrisi în listele electorale”, stabilește două reguli importante, unde prima (I) prevede posibilitatea revizuirii dispozițiilor care definesc statul, iar a doua regulă (II) – prevede modalitatea și majoritatea necesară pentru a realiza aceasta. După conținut, această prevedere este de substanță și origine, deoarece stipulează o condiție care este esențială pentru însăși existența statului Moldova. Or, dispoziția constituțională care consacră expres posibilitatea și modalitatea pierderii statalității, este o clauză fundamentală pentru existența Moldovei, și această limită care conduce la dizolvarea statului moldovenesc nu poate fi ignorată în nici o situație.

În special, este necesar de a ține cont, că alin.(2) intră în contradicție cu alin.(1), având două fațete juridice.

Prima latură este: dacă are loc pierderea statalității de către o unitate statală, și respectiv urmează autolichidarea statului ca acțiune de drept, atunci ca rezultat vom obține în primul rând „*suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor*”, fiindcă la straja cetățenilor este statul cu orînduirea constituțională respectivă, care abilitează cu responsabilitatea respectivă autoritățile publice centrale și locale. Și numai statul poate garanta respectarea drepturilor cetățenilor săi prin aplicarea forței coercitive a statului în cazurile necesare prin intermediul

instituțiilor specializate ale lui, prin puterile de stat abilitate cu aceste funcții. Or, lichidarea statului înseamnă în mod direct lichidarea garanțiilor de stat oferite cetățenilor acestui stat, înseamnă revizuirea Constituției pînă la nulizarea ei, fapt care înseamnă de fapt lipsa limitelor de revizuire a Constituției, ceea ce nu corespunde denumirii articolului 142 din Titlul VI Revizuirea Constituției.

A doua latură a chestiunii este că concomitent, art. 142 alin.(2) susținînd că „nici o revizuire nu poate fi făcută, dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora”, intră în contradicție cu alin.(1), or respectarea alin.(2) nu permite funcționarea alin.(1), fiind o restricție care generează necesitatea interpretărilor, care în funcție de aspirațiile politicului, ar putea avea vector diferit, și consecințe juridice diferite.

Ținând cont de principiile expres stabilite în textul Constituției, așa ca principiile preemțiunii dreptului, al loialității constituționale și al democrației consfințite de articolul 1 alin. (3) din Constituție, limitele revizuirii formulate în modul în care sunt actualmente prezente în Constituția RM atentează direct atât la supremația Constituției, cât și la esența juridică a statului de drept.

De asemenea, menționăm că prevederile art.142 alin.(1) și (2), încalcă și articolul 54 din Constituție, care stipulează că „în Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului”, iar „exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sunt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor; protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității

justiției”, avînd în vedere că „restrângerea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății” .

Mai mult decât atât, Curtea Europeană, în Hotărârea Scoppola c. Italiei (nr.3), a reiterat următoarele: „82. Ea [Curtea Europeană] relevă de asemenea că drepturile protejate prin acest articol [art. 3 protocolul nr.1] sunt cruciale pentru stabilirea și menținerea fundamentelor unei veritabile democrații guvernate prin statul de drept (Hirst c. Regatului Unit (nr.2), paragraful 58...”

Prin urmare, textul constituțional de la alin.(1) și (2) ale art.142 din Constituție, constituind criterii fundamentale pentru existența statului Moldova, necesită redactare pentru a asigura claritatea și celeritatea normei constituționale, accesibilitatea și previzibilitatea ei, fapt care ne obligă la înaintarea unei propuneri de modificare a art.142 alin.(1) și (2) din Constituție, la un proiect de lege-ferenda.

Concluzii și Recomandări

Având în vedere că Constituția țării trebuie să corespundă exigențelor tehnicii legislative - claritate, previzibilitate, predictibilitate și accesibilitate, scopul primordial al dispozițiilor constituționale constă în garantarea existenței statului, a stabilității lui politice și a asigurării funcționalității și dezvoltării lui și a instituțiilor lui juridice, în asigurarea drepturilor cetățenilor săi.

De aceia, textul constituțional trebuie să reglementeze într-o manieră clară și omogenă, asigurând legătura logico-juridică între dispozițiile sale și formând proceduri juridice funcționale pentru atingerea scopurilor sus expuse.

În cazul în care aceste exigențe nu sunt realizate, în societate dar și între actorii politici, pot apărea disensiuni majore în legătură cu perceperea normelor constituționale. Or, pentru a putea contracara intențiile unor clase sau grupuri politice de a-și stabili reguli de guvernare care pot aduce la lichidarea statalității, a

suveranității și a integrității Moldovei, trebuie să existe reguli foarte clare și rigide de revizuire a Constituției. Această rigiditate în cazul excluderii posibilității de lichidare a statului Moldova, nu pot conduce la stagnarea dreptului sau a societății în ansamblu.

Urmare analizei juridice a textului a 22 de constituții ale statelor lumii (*Anexa nr. 2*), printre care Franța, Germania, Cehia, Rusia, Ucraina, România și altele, s-au dedus următoarele concluzii:

a) La nici un stat, nici într-o constituție statală analizată, nu există prevederi analogice Constituției Moldovei, care să stabilească expres modalitatea de pierdere a suveranității și a independenței statului.

b) La majoritatea statelor examinate (15 state), există prevederi în Constituție care stabilesc restricții/interdicții exprese de a supune revizuirii anumite compartimente din Constituție, în special care țin de suveranitatea, independența statului sau/și abolirea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor lui. Anume acest fapt constituie obstacolul constituțional în calea pierderii suveranității și autolichidării statului.

c) Inexistența restricțiilor exprese din Constituția unor state este substituită de regulă cu o rigiditate mai înaltă a procedurilor de revizuire a Constituției.

d) Prezența restricțiilor/interdicțiilor în textul constituțional de a supune revizuirii anumite compartimente din Constituție sau întreaga Constituție, este practica țărilor cu o democrație avansată, așa ca Franța, Germania, Belgia, etc.

e) În constituțiile statelor-supraputere, așa cum este China și Rusia, există prevederi restrictive imperative referitor la revizuirea nelimitată a Constituției.

f) Ambele state vecine ale Moldovei (România și Ucraina) au în constituțiile sale restricții exprese la capitolul revizuirii nelimitate a Constituției.

g) Poporul Republicii Moldova și autoritățile statale – organe reprezentative ale suveranului trebuie să se pronunțe asupra prevederilor constituționale care prevăd modalitatea de autolichidare a statului moldovenesc.

În temeiul celor sus expuse, considerăm oportună și imperativă consolidarea supremației Constituției Republicii Moldova și a domeniului justiției constituționale prin:

- asigurarea normativă a inadmisibilității implicării politicului în înfăptuirea justiției constituționale;
- perfecționarea legislației naționale în baza proiectului anexat *de lege-ferenda* privind modificarea art.142 al Constituției Republicii Moldova (*Anexa nr.3*);
- inițierea și desfășurarea de către autoritățile publice centrale la 01 noiembrie 2020 odată cu alegerea Președintelui Republicii Moldova, a unui referendum constituțional care să se pronunțe asupra modificărilor în Constituția Republicii Moldova actualmente în vigoare, propuse în cadrul lucrărilor conferinței;
- revizuirea hotărârilor Curții Constituționale a Republicii Moldova, care au depășit câmpul constituțional;
- aprofundarea comunicării, colaborării și cooperării între autoritățile publice și instituțiile statului, societatea civilă și comunitatea academică, corpul ex-judecătorilor constituționali și comunitatea specialiștilor din domeniul justiției constituționale.

Bibliografie

1. Avizul Comisiei de la Veneția asupra proiectului Constituției Ucrainei CDL-AD (2008).
2. Carta Națiunilor Unite din 1945.
3. Comisia de la Veneția. Codul de bune practici în materie de referendum (adoptat la cea de-a 70-a sesiune plenară, Veneția, 16-17 martie 2007).
4. DANI, M. *Tracking Judicial Dialogue: The Scope for Preliminary Rulings from the Italian Constitutional Court*. London School of Economics & Political Science (LSE). Jean Monnet Working Paper No. 10/08. 22 Apr 2009
5. Decizia Curții Permanente de Arbitraj de la Haga în cauza „Island of Palmas, Statele Unite ale Americii și Olanda” din 4 aprilie 1928.
6. Hotărârea CCRM nr. 57 din 3 noiembrie 1999.
7. Hotărârea CCRM nr. 15 din 11 aprilie 2000.

8. Hotărârea CCRM nr.16 din 29 martie 2001
9. Hotărârea CCRM nr. 24 din 27 iulie 2017.
10. Hotărârea CCRM nr.23 din 02 octombrie 2018.
11. Hotărârea CCRM nr. 13 din 14 mai 2018.
12. Hotărârea Parlamentului RM Nr. 29 din 13-02-2004 cu privire la aniversarea a 645-a a Statului Moldova. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=20754&lang=ro
13. Hotărârea Parlamentului nr.153 din 15 iulie 2011 „Strategia Securității Naționale”.
14. Legea nr. 1156-XIV din 26 iunie 2000 cu privire la participarea Republicii Moldova la operațiunile internaționale de menținere a păcii.
15. Legea Nr. 546 din 19-12-2003 privind aprobarea Concepției politicii naționale a Republicii Moldova. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=12366&lang=ro
16. Legea nr.75 din 12 aprilie 2013, privind ratificarea Acordului dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană de stabilire a cadrului pentru participarea Republicii

Moldova la operațiunile Uniunii Europene de gestionare a crizelor.

17. Memorandumul de înțelegere al RM cu Organizația NATO pentru Menținere și Aprovizionare (NAMSO) privind cooperarea în domeniul logistic semnat între RM și NATO la 28 iunie 2001. <https://www.mfa.gov.md/ro/content/relatiile-republica-moldova-nato>

18. Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova-NATO pentru anii 2017-2019. <https://www.mfa.gov.md/ro/content/planul-individual-de-actiuni-al-parteneriatului-republica-moldova-nato-pentru-anii-2017-2019>.

19. Raportul Comisiei de la Veneția privind statul de drept, CDL-AD(2011)003rev, Strasbourg, 4 aprilie 2011, paragraful 41.

20. Răspunsul Parlamentului European la scrisoarea doamnei Președinte CCRM Domnica Manole, din 7 mai 2020, <http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=1851&t=/Media/Noutati/Raspunsul-Parlamentului-European-la-scrisoarea-doamnei-Preedinte-Domnica-Manole-din-7-mai-2020>

Anexa nr.1

Metodele de cercetare utilizate și clasificarea lor

Criteriul	Tipul metodei	Metoda
Reactivitatea	Metode de observație	Studiul actelor normative Studiul de caz Observația
Raport față de factorii externi	Metode transversale: cercetarea relațiilor între laturile, aspectele și procesele cercetate la moment Metode longitudinale: cercetarea evoluției proceselor în timp	Studiul și cercetarea exploratorie Observația juridică Analiza sistemică Metoda dialectică Analiza formal-juridică Logica juridică Comparația Generalizarea
Locul ocupat în cercetare	Metode de culegere a datelor, de prelucrare și de organizare a informației	Descriptivă Cantitativă Prospectivă Comparativă Interpretativă

Sursa: Tabel realizat de autor, în temeiul clasificărilor recunoscute²⁶

²⁶ Valeriu Ioan-Franc, Ana-Lucia Ristea. Metode și strategii de cercetare în științele socioumane. București, 2009. p. 59-75; Septimiu Chelcea. Metodologia cercetării: metode cantitative și calitative, Editura Economică. București, 2004, p. 31-32.

Analiză comparată a prevederilor constituțiilor statelor lumii²⁷
privind posibilitatea revizuirii nelimitate a constituției²⁸

Nr	Statul	Nr. articol	Textul articolului privind revizuirea Constituției (inclusiv a suveranității sau/și independenței statului)	Statalitate eternă sau limitată
1	Rusia	Capitolul 9. Modificări și revizuirii constituționale ale Constituției Art.135	1. Dispozițiile capitolelor 1, 2 și 9 din Constituția Federației Ruse nu pot fi revizuite de Adunarea Federală. 2. În cazul în care propunerea de revizuire a dispozițiilor din capitolele 1, 2 și 9 din Constituția Federației Ruse este susținută de trei cincimi din numărul total al membrilor Consiliului Federației și deputații Dumei de Stat, apoi, în conformitate cu dreptul constituțional federal, Adunarea Constituantă este convocată. 3. Adunarea Constituțională fie confirmă imuabilitatea Constituției Federației Ruse, fie elaborează un proiect de nouă Constituție a Federației Ruse, care este adoptată de Adunarea Constituțională cu două treimi din voturile din numărul total al membrilor săi sau este supusă votului popular. Atunci când se efectuează un vot popular, Constituția Federației Ruse este considerată adoptată dacă mai mult de jumătate din alegătorii care au participat la vot au votat, cu condiția ca mai mult de jumătate din alegători să participe la ea.	Eternă
		Art. 60, Paragraf 4	Nu pot face obiectul examinării modificările care conduc la abrogarea: Formei federale a statului; Votului direct, secret, universal și periodic desfășurat; Separarea puterilor; Drepturile și garanțiile omului.	

²⁷ Конституции стран мира на русском языке. <https://legalns.com/%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%8B%D0%B5-%4D1%8E%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%8B/%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%8F-%D50%B1%D0%B8%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D0%B8%D0%B8-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD-%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%B0>

²⁸ Конституции государств (стран) мира. <https://worldconstitutions.ru/?cat=27>

2	Brazilia	Art. 12 Stabilitatea	Legea fundamentală nu poate fi modificată, efectul acesteia nu poate fi suspendat sau cauzat de dispoziții de urgență; cu toate acestea, atunci când apare o urgență proclamată în conformitate cu articolul 9 din Decretul privind legile și administrația din 5708-1948, dispozițiile de urgență pot fi introduse în baza acestui articol, anulând sau restrângând drepturile enumerate în prezenta lege principală, cu condiția ca o astfel de anulare să fie restricția este stabilită în scopul adecvat și pentru o perioadă care nu depășește cerințele.	Eternă
3	Ucraina	Art. 157	Constituția Ucrainei nu poate fi modificată dacă modificările prevăd abolirea sau restrângerea drepturilor și libertăților omului sau dacă au ca scop eliminarea independenței sau încălcarea integrității teritoriale a Ucrainei	Eternă
4	Armenia	Art.114	Art.1, 2 și 114 ale Constituției nu pot fi supuse modificării	Eternă
5	Azerbaidjan	Art. 154 Restricția competențelor Curții Constituționale a Republicii Azerbaidjan	Curtea Constituțională a Republicii Azerbaidjan nu poate lua decizii cu privire la modificările la textul Constituției Republicii Azerbaidjan adoptat prin referendum.	Eternă
		Art. 155 Restricția inițiativei de a propune modificări la Constituția Republicii Azerbaidjan	Propunerile de modificare a articolelor 1, 2, 6, 7, 8 și 21, pentru limitarea dispozițiilor prevăzute la capitolul III din prezenta Constituție nu pot fi supuse referendumului.	

6	Republica Belarusi	Art. 8	Republica Belarus recunoaște prioritatea principiilor universal recunoscute ale dreptului internațional și asigură respectarea legislației. Republica Belarus, în conformitate cu dreptul internațional, poate intra și ieși în mod voluntar în entități interstatale. Încheierea tratatelor internaționale contrare Constituției nu este permisă.	Limitată
		Art. 140	Constituția, legile cu privire la modificări și completări la aceasta, cu privire la adoptarea legilor menționate, actele privind interpretarea Constituției sunt considerate adoptate dacă cel puțin două treimi din componența totală a fiecărei camere ale parlamentului au votat pentru acestea. Modificările și modificările aduse Constituției pot fi efectuate printr-un referendum. Decizia de modificare și completare a Constituției prin referendum se consideră adoptată dacă majoritatea cetățenilor incluși în listele de vot au votat pentru aceasta. Secțiunile I, II, IV, VIII din Constituție pot fi modificate numai prin referendum.	
7	Belgia	Art. 187	Constituția nu poate fi suspendată nici integral, nici parțial.	Eternă
8	Bulgaria	Art. 153	Adunarea Națională poate modifica și completa toate prevederile Constituției, cu excepția celor care sunt în competența Marii Adunări Naționale.	Limitată
		Art. 158	Marea Adunare Națională: 1) adoptă noua Constituție; 2) rezolvă problema modificării teritoriului Republicii Bulgaria și ratifică tratatele internaționale care prevăd astfel de modificări; 3) rezolvă problemele schimbării formei de guvernământ și a administrării publice; 4) decide asupra modificărilor la alineatele (2) și (4) ale articolului 5, alineatele (1) și (3) ale articolului 57 din Constituție; 5) rezolvă problemele de modificare și completare a capitolului nouă din Constituție.	

9	Croația	Art. 2	<p>Suveranitatea Republicii Croația este inalienabilă, indivizibilă și netransmisibilă.</p> <p>Suveranitatea Republicii Croația se extinde pe teritoriul său pe uscat, râuri, lacuri, canale, apele mării interioare, marea teritorială și spațiul aerian de pe aceste teritorii.</p> <p>Republica Croația, în conformitate cu dreptul internațional, își exercită drepturile suverane și competența asupra teritoriilor maritime și a raftului continental al Mării Adriatice în afara teritoriului statului, până la granițele cu țările vecine.</p> <p>Saborul croat și poporul, direct, independent, în conformitate cu Constituția și legea, decid:</p> <ul style="list-style-type: none"> privind reglementarea relațiilor economice, juridice și politice în Republica Croația; privind conservarea și utilizarea bogăției naturale și culturale; privind încheierea alianțelor cu alte state. <p>Republica Croația încheie alianțe cu alte state, păstrându-și dreptul suveran de a decide în mod independent asupra delegării autorității și dreptul de a se retrage liber de la acestea.</p>	Eternă
10	Republica Populară Chineză	Art. 1	<p>Republica Populară Chineză este un stat socialist al dictaturii democratice a poporului, condus de clasa muncitoare și bazat pe uniunea muncitorilor și a țăranilor.</p> <p>Sistemul socialist este sistemul de bază al Republicii Populare Chineze. Este interzis oricărei organizații sau persoane să submineze sistemul socialist.</p>	Eternă
11	Cehia	Art. 9	<ol style="list-style-type: none"> 1. Completarea și modificarea Constituției nu pot fi efectuate decât prin legi constituționale. 2. Modificarea atributelor de bază ale unui stat democratic de drept nu este permisă. 3. Interpretarea normelor juridice nu ar trebui să vizeze crearea unei amenințări pentru bazele statului democratic sau eliminarea acestora. 	Eternă

12	Danemarca	Art. 20	(1) Atribuțiile conferite de aceasta Constituție organelor de stat ale Regatului pot fi delegate, în limitele stabilite de lege, organizațiilor internaționale stabilite de comun acord cu alte state, pentru a promova dezvoltarea dreptului internațional și a ordinii și cooperării.	Limitată
		Art. 88	Dacă Folketing adoptă proiectul de lege cu scopul de a adopta o nouă prevedere constituțională și guvernul dorește să îl adopte, un nou decret este emis cu privire la noile alegeri pentru Folketing. Dacă proiectul de lege este adoptat prin Folketing a noii compoziții fără modificări, acesta este transmis în termen de șase luni de la adoptare prin referendum pentru aprobare sau respingere. Normele de organizare a referendumului sunt stabilite prin lege. Dacă majoritatea alegătorilor, dar nu mai puțin de patruzeci la sută din numărul total de alegători, votează în sprijinul proiectului de lege adoptat de Folketing, iar proiectul de lege primește aprobarea Regelui, acesta devine o parte integrantă a acestei Constituții.	
13	Estonia	Art. 1	Estonia este o republică democratică independentă, în care poporul este purtătorul puterii supreme. Autonomia și independența Estoniei este netransmisibilă și inalienabilă.	Eternă
		Art. 162	Capitolul unu din Constituție „Dispoziții generale” și Capitolul cincisprezece „Modificarea Constituției” nu poate fi modificat decât în urma unui referendum.	
14	Franța	Art. 89	Inițiativa de revizuire a Constituției aparține președintelui Republicii, care acționează la propunerea primului ministru și a membrilor Parlamentului. Ambele camere vor adopta un proiect sau o propunere de revizuire a Constituției într-o versiune identică. Revizuirea este finală după aprobarea prin referendum. Cu toate acestea, proiectul de revizuire nu va fi supus la referendum dacă președintele Republicii decide să îl prezinte Parlamentului convocat ca Congres; în acest caz, proiectul de revizuire este considerat aprobat dacă primește o majoritate de trei cincimi din voturile exprimate. Biroul Congresului este Biroul Adunării Naționale. Nicio procedură de revizuire a Constituției nu poate fi inițiată sau continuată în prezența acuzațiilor privind integritatea teritoriului. Forma republicană de guvernare nu poate fi supusă revizuirii.	Eternă

15	Republica Federală Germania	Art. 9	(1) Toți nemții au dreptul de a forma uniuni și societăți. (2) Sunt interzise asociațiile ale căror obiective și activități sunt contrare legilor penale sau sunt îndreptate împotriva ordinii constituționale sau împotriva ideilor de înțelegere reciprocă între popoare.	
		Art. 21	(1) Partidele contribuie la formarea voinței politice a poporului. Se pot forma liber. Organizarea lor internă trebuie să respecte principiile democratice. Acestea trebuie să prezinte un raport public cu privire la sursele și utilizarea fondurilor lor, precum și asupra proprietății lor. (2) Partidele care, prin obiectivele sau comportamentul susținătorilor lor, încearcă să deterioreze bazele sistemului democratic liber sau să îl elimine sau să pună în pericol existența Republicii Federale Germania, sunt neconstituționale. Problema de neconstituționalitate este decisă de Curtea Constituțională Federală. (3) Detaliile sunt reglementate de legile federale.	Eternă
16	Polonia	Art. 235	pct. 6. Dacă legea de modificare a Constituției se referă la cerințele secțiunilor I, II sau XII, entitățile definite în partea I pot, în termen de 45 de zile de la data decretului Senatului privind legea, să solicite un referendum de aprobare. Cu o propunere pe această temă, aceste entități apelează la Mareșalul Seimului, care numeste imediat un referendum în termen de 60 de zile de la data înaintării propunerii. O modificare a Constituției va fi considerată adoptată dacă pentru ea au votat majoritatea votanților.	Limitată
17	Portugalia	Art. 3	1. Suveranitatea, unică și indivizibilă, aparține poporului care o exercită în formele prevăzute de Constituție. 2. Statul este supus Constituției și se bazează pe legalitatea democratică. 3. Forța juridică a legilor și a altor acte ale statului, regiunilor autonome, autorităților locale și oricărei alte autorități publice depinde de corespunderea lor Constituției.	Eternă
		Art. 288	Legile privind revizuirea Constituției trebuie să respecte: a) independența națională și unitatea statului; b) forma republicană de guvernare; c) separarea bisericii de stat;	

			Legile privind revizuirea Constituției trebuie să respecte: a) independența națională și unitatea statului; b) forma republicană de guvernare; c) separarea bisericii de stat;	
18	Romania	Art 148. Limitele revizuirii	1. Dispozițiile prezentei Constituții privind caracterul național, independent, unitar și indivizibil al statului român, forma republicană de guvernare, integritatea teritorială, independența justiției, pluralismul politic și limba oficială nu pot fi supuse revizuirii. 2. De asemenea, nu poate fi făcută nicio revizuire dacă rezultatul acesteia este abolirea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora.	Eternă
19	Spania	Art. 168	1. Atunci când se face o propunere de revizuire completă a Constituției sau de revizuire parțială care afectează secțiunea introductivă, secțiunea 1 a capitolului 2 din secțiunea I sau II, principiile revizuirii trebuie adoptate cu o majoritate de două treimi dintre membrii fiecărei camere, după care Cortesurile Generale se dizolvă. 2. Camerele noi alese pot aproba decizia și pot studia noul text constituțional, care necesită aprobarea cu o majoritate de două treimi a membrilor din fiecare dintre camere. 3. Textul reformei constituționale aprobat de Cortesurile Generale este supus unui referendum în vederea ratificării lui.	Limitate
20	Elveția	Art. 52. Sistemul constituțional	1. Uniunea apără sistemul constituțional al cantoanelor. 2. El intervine atunci când acest sistem este încălcat sau amenințat în canton, iar cantonul corespunzător nu se poate apăra singur sau cu ajutorul altor cantoane.	Limitată
		Art. 140. Referendumul obligatoriu	(1) Poporul și cantoanele votează următoarele: a) modificări la Constituția Uniunii; b) aderarea la organizații colective de securitate sau comunități supranaționale; c) Legile Uniunii adoptate ca urgente pentru că nu au o bază constituțională și a cărei valabilitate depășește un an; aceste legi unionale sunt supuse votului în termen de un an de la adoptarea lor de către Adunarea Uniunii.	

			(2) Următoarele prevederi sunt supuse votului: a) inițiative populare pentru o revizuire completă a Constituției Uniunii; b) inițiative populare pentru o revizuire parțială a Constituției Uniunii sub forma unei propuneri generale, care au fost respinse de Adunarea Uniunii; c) întrebarea dacă trebuie făcută o revizuire completă a Constituției Uniunii în cazul în care există diferențe între cele două consilii.	
21	Turcia	IV. Dispoziții imuabile Art. 14.	Dispoziția articolului 1 din Constituție, care stabilește forma statului ca republică, dispozițiile articolului 2 privind caracteristicile Republicii și dispozițiile articolului 3 nu pot fi modificate și nici propunerile de modificare a acestora nu pot fi înaintate.	Eternă

Sursa: Tabelul este elaborat de către autor.

Notă: Traducerea textelor constituționale aparține autorului.

Comentariu la Anexa nr. 2:

- a) Au fost cercetate Constituțiile a 21 de state.
- b) La nici un stat, nici într-o Constituție nu există prevederi analogice Moldovei, care să stabilească expres modalitatea de pierdere a suveranității și a independenței statului.
- c) La majoritatea statelor examinate (15), există prevederi în Constituție care stabilesc restricții/interdicții de a supune revizuirii anumite compartimente din Constituție, în special care țin de suveranitatea, independența statului sau/și abolirea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor lui. Anume acest fapt constituie obstacolul constituțional în calea pierderii suveranității și autolichidării statului.
- d) Inexistența restricțiilor exprese din Constituția unor state este substituită de regulă cu o rigiditate mai înaltă a procedurilor de revizuire a Constituției.
- e) Prezența restricțiilor/interdicțiilor în textul constituțional de a supune revizuirii anumite compartimente din Constituție sau întreaga Constituție, este practica țărilor cu o democrație avansată, așa ca Franța, Germania, Belgia, etc.
- f) În constituțiile statelor-supraputere, așa ca China și Rusia, există prevederi restrictive imperative referitor la revizuirea nelimitată a Constituției.
- g) Ambele state vecine cu Moldova (România și Ucraina) au în Constituțiile lor restricții exprese la capitolul revizuirii nelimitate ale Constituției.
- h) Imperativitatea modificării art.142 din Constituția Republicii Moldova este confirmată atât de practica internațională, cât și de pericolele interne și externe existente la adresa suveranității și independenței statului moldovenesc.

PROIECT DE LEGE-FERENDA ²⁹

Lege pentru modificarea Constituției Republicii Moldova

Parlamentul adopta prezenta lege constituțională:

Art. I - Constituția Republicii Moldova, adoptata la 29 iulie 1994 (republicata in Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 78, art. 140), cu modificările ulterioare, se modifica după cum urmează:

1. La articolul 142:

alineatele (1) și (2) vor avea următorul cuprins:

„(1) Dispozițiile privind supremația Constituției, statul de drept și separarea puterilor în stat, caracterul suveran și independent al statului, precum și cele referitoare la neutralitatea permanentă a statului, nu pot fi supuse revizuirii.

(2) Nici o revizuire și nici o propunere de revizuire nu poate fi făcută, dacă are ca rezultat afectarea intereselor naționale, suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora.

PRESEDINTELE PARLAMENTULUI

²⁹ *Proiect elaborat de către autor.*

JUSTIȚIA CONSTITUȚIONALĂ – INDICATOR SUPREM AL PROGRESULUI NAȚIONAL

Mihai GAFTON

Magistru în drept, avocat stagiar
Biroul Asociați de Avocați sectorul Botanica, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: mihaigafton@mail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8914-6310>

Motto:

*„Revoluția îi curăță pe oameni, îi îmbunătățește, așa cum agricultorul cu experiență corectează defectele plantei și îi sporește calitățile bune.”
Ernesto "Che" Guevara*

Fenomenul justiției constituționale este unul extrem de complex și a avut diverse forme de-a lungul istoriei. Este necesar de a menționa faptul că justiția constituțională s-a aflat într-o relație de proporționalitate directă cu procesul de dezvoltare statală. Pe măsură ce statalitatea a evoluat și s-a diversificat, justiția constituțională, la fel, a evoluat și s-a dezvoltat. Însă deseori au apărut cazuri, precum și cel al Republicii Moldova, atunci când statul s-a confruntat cu provocări noi în domeniul justiției constituționale (ex: depășirea câmpului constituțional de către Curtea Constituțională), iar legiuitorul eșuează să le reglementeze. Adicional, la problema respectivă se adaugă și reglementările incomplete a legii supreme cu referire la Curtea Constituțională, care nu face altceva decât să îngreuneze considerabil procesul de identificare a soluțiilor pentru astfel de situații. În consecință, a apărut necesitatea acută de a iniția procesul de reformare a justiției constituționale, anume cu scopul de a perfecționa legea supremă și de a reglementa noile provocări apărute, astfel încât Curtea Constituțională să fie maxim protejată de tentativele de influență din exterior, dar totodată să nu aibă posibilitatea ea însăși să depășească reglementările constituționale. Acest fapt urmează să fie obținut prin mecanismul autoprotejării constituționale.

Cuvinte-cheie: *justiție constituțională, constituționalism, legislație constituțională, patriotism juridic, națiune, norme constituționale.*

CONSTITUTIONAL JUSTICE – SUPREME INDICATOR OF NATIONAL PROGRESS

The phenomenon of Constitutional justice is very complex, and it had a variety of forms during its historical evolution. It is necessary to emphasize the fact that the constitutional justice system is directly dependent of the state development process. Through out the history, the state system had developed and diversified in different ways; therefore the same applies to the constitutional justice system. But, one can observe cases, like the Republic of Moldova, in which the state had confronted new constitutional justice challenges (for example: the breaching of constitutional principles caused by the Constitutional Court). Although these challenges had occurred, the parliament, which is the only state legislative structure, fails to overcome these problems. Additionally, there are various poorly elaborated constitutional laws regarding the Constitutional Court, which increase the difficulty of solving these challenges. As a consequence, the necessity of constitutional justice reform appeared which has the sole goal of developing the Constitution, in such a way that the Constitutional Court would be protected from any outside influence, but at the same time the Court would

be limited so that it would never brake the constiitutional regulations. This must be obtained through the mechanism of constitutional self-protection.

Keywords: constitutional justice, constitutionalism, constitutional legislation, judicial patriotism, nation, constitutional norms.

JUSTICE CONSTITUTIONNELLE – INDICATEUR SUPRÊME DU PROGRÈS NATIONAL

Le phénomène de la justice constitutionnelle est extrêmement complexe et a pris diverses formes tout au long de l'histoire. Il est nécessaire de mentionner que la justice constitutionnelle était dans une relation de proportionnalité directe avec le processus de développement de l'état. À mesure que l'état évoluait et se diversifiait, la justice constitutionnelle évoluait aussi. Cependant, des cas se sont souvent présentés, ainsi que celui de la République de Moldova, lorsque l'État a fait face à de nouveaux défis dans le domaine de la justice constitutionnelle (par exemple, le dépassement du champ constitutionnel par la Cour constitutionnelle) et que le législateur ne les réglemente pas. En outre, les règlements incomplets de la loi suprême en ce qui concerne la Cour constitutionnelle sont ajoutés à ce problème, ce qui ne fait que rendre le processus d'identification des solutions à de telles situations considérablement plus difficile. Par conséquent, il est essentiel d'engager le processus de réforme du système judiciaire et constitutionnel dans le but d'améliorer la Constitution et de réglementer les nouveaux défis émergents, alors que la Cour constitutionnelle devrait être protégée au maximum contre les tentatives d'influence de l'extérieur, mais en même temps ne devrait pas avoir la possibilité elle-même de dépasser les règlements constitutionnelles. Cet objectif doit être atteint grâce au mécanisme d'autoprotection constitutionnelle.

Mots-clés: justice constitutionnelle, constitutionnalisme, législation constitutionnelle, patriotisme juridique, nation, normes constitutionnelles.

КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВОСУДИЕ – НАИВЫСШИЙ ПОКАЗАТЕЛЬ НАЦИОНАЛЬНОГО ПРОГРЕССА

Феномен конституционного правосудия чрезвычайно сложен и принимал различные формы на протяжении истории. Следует отметить, что конституционное правосудие было прямо пропорционально процессу развития государства. Поскольку государственность развивалась и диверсифицировалась, следовательно, конституционное правосудие также развивалось и обновлялось. Однако, как в других странах, так и в Республике Молдова, часто возникали случаи, когда государство сталкивалось с новыми вызовами в области конституционного правосудия (например, превышение Конституционным судом своих полномочий), а законодатель не регулировал эти противоречия. Помимо этого, к соответствующей проблеме добавляются и прописанные в Основном законе незавершенные положения относительно Конституционного суда, которые существенно затрудняют процесс поиска решений для подобных ситуаций. Следовательно, возникла острая необходимость инициировать процесс реформирования конституционной судебной системы, чтобы улучшить основной закон и урегулировать новые проблемы, с тем чтобы Конституционный суд был полностью защищен от попыток влияния извне, но также не имел бы возможности сам превышать конституционные нормы. Это должно быть достигнуто за счет механизма конституционной самозащиты.

Ключевые слова: конституционная справедливость, конституционализм, конституционное законодательство, правовой патриотизм, нация, конституционные нормы.

Introducere

Cu toții cunoaștem faptul că problema constituționalismului nu este una modernă, deoarece încă din epoca primitivă omul era preocupat de crearea și instituirea unor norme ce ar fi avut efect absolut, dictând astfel, în mod direct, orânduirea ce urma a fi respectată în cadrul unei ginți sau trib

Ca și rezultat direct al necesității omului de a reglementa raporturile intratribale și ulterior intrastatale, a apărut sistemul justiției constituționale, altfel spus, acel mecanism de reglementare la nivel centralizat de către stat a raporturilor și problemelor care apar în cadrul societății. Însă pe măsură ce homo sapiens a evoluat, a progresat atât din punct de vedere psihologic cât și economic, percepția acestuia asupra problemei constituționalismului și respectiv asupra justiției constituționale, la fel, s-a schimbat.

Justiția constituțională este un fenomen care a apărut cu mult înainte de actul Constituțional scris și cu mult înainte de vreo declarație ce ar consfinți drepturile fundamentale ale omului, de aceea ea constituie o categorie juridică mult mai largă decât domeniul Drepturilor Fundamentale ale Omului, în pofida faptului că cel din urmă reprezintă unul din nucleele justiției constituționale moderne. Altfel spus, domeniul Drepturilor Omului a fost integrat post-factum în componența bazei justiției constituționale și nu vice versa. Astfel, prima direcție de studiu va fi dedicată noțiunii, structurii, apariției și dezvoltării istorice a justiției constituționale.

A doua direcție ce urmează a fi studiată este analiza justiției constituționale din perspectivă națională, status quoul acesteia în Republica Moldova și felul cum afectează aceasta viața statală pe domenii. Totodată, vor fi elucidate anumite probleme majore ce există în justiția constituțională moldovenească și premisele apariției acestora.

A treia direcție ce urmează a fi studiată este constituită din soluțiile propuse pentru lichidarea problemelor evidențiate în justiția constituțională națională

și respectiv racordarea normelor constituționale la provocările cu care se confruntă, în ansamblu, – statul RM, la concret – Curtea Constituțională, la etapa actuală. Totodată, la direcția respectivă se adaugă și aspectul studierii relației justiție constituțională – progres național. La prima vedere s-ar părea că aceste două fenomene nu au nimic în comun unul cu celălalt, însă adevărul constă în faptul că ele se află într-o relație de determinare reciprocă. Justiția constituțională determină progresul național și invers. Studiarea relației respective constituie și elementul inovativ al acestui articol, deoarece în raport cu doctrina existentă, se atestă puține lucrări care ar analiza la un nivel detaliat impactul direct al justiției constituționale asupra cetățeanului de rând, asupra societății statale per ansamblu, asupra problemei provocărilor care există în fața statului, toate aceste elemente fiind factori determinanți ai progresului național.

Foarte mulți cetățeni, la etapa actuală, consideră că justiția constituțională se limitează doar la acțiunile Curții Constituționale, fapt ce este o iluzie. Justiția constituțională cu mult depășește zona de activitate a Curții Constituționale, și nu este altceva decât aspectul practic al Legislației Supreme.

Pentru susținerea argumentativă a direcțiilor de studiu enunțate anterior, vor fi utilizate o serie de metode de studiu, printre care: metoda istorică, metoda comparativă, metoda logică, metoda sociologică.

Noțiunea, structura, apariția și dezvoltarea fenomenului justiției constituționale

Pentru a putea defini fenomenul justiției constituționale este necesar de a aplica metoda multiperspectivismului; altfel spus, este necesar de a analiza fenomenul prin prisma a două mari perspective:

1. *Stricto sensu* (în sens îngust)
2. *Lato sensu* (în sens larg)

În sens îngust, justiția constituțională nu este altceva decât acel control înfăptuit de către Curtea Constituțională asupra actelor emise de către

exponenții celor trei puteri în stat cu scopul de a înlătura orice act sau orice prevedere adoptată contrar normelor Legii Supreme. Astfel se asigură principiul corespunderii legilor adoptate cu prevederile normelor constituționale.

La sensul îngust al categoriei juridice de ”justiție constituțională” se atribuie și definiția dată de Hans Kelsen prin care se stipulează faptul că justiția constituțională este ”garanția jurisdicțională a Constituției”¹. Cu alte cuvinte, Kelsen, prin

definiția respectivă, asociază ”justiția” cu ”jurisdicția constituțională”.

În ceea ce privește sensul larg al justiției constituționale, ea poate fi definită ca acel sistem / mijloace prin care se asigură Supremația Legii Constituționale. Argument în acest sens constituie definiția dată de către profesorul Marius Andreescu care stipulează faptul că justiția constituțională este o categorie juridică cu o semnificație specială, a cărei componente constituționale² sunt ilustrate în următoarea schemă (fig.1):

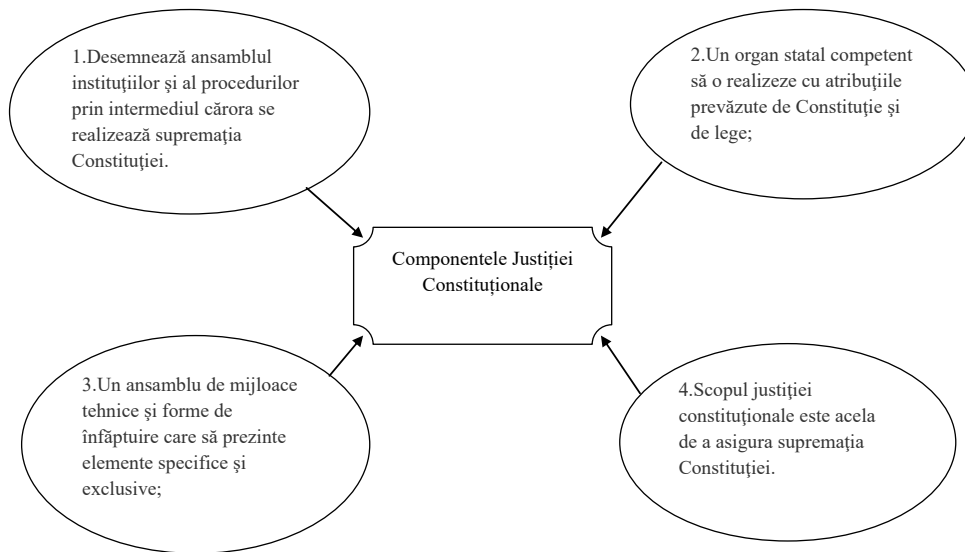

Figura 1. Componentele Justiției Constituționale

Sursa: Schema este elaborată de către autor.

După cum reiese din figura 1, justiția constituțională reprezintă o categorie mult mai largă decât jurisdicția constituțională, ultima fiind parte componentă a primei și nu vice versa. Dacă comparăm structura justiției constituționale cu justiția comună (de drept comun), atunci se vede clar faptul că jurisdicția

constituțională reprezintă latura procedurală, iar justiția constituțională cuprinde atât materialul cât și proceduralul.

¹ Kelsen, H. *La garantie jurisdictionnelle de la Constitution*. // În: ”Revue de Droit publique”, Paris, 1928, p.197.

² Andreescu, M. *Justiția constituțională. Evoluție și perspective*. <https://poruncaibirii.agaton.ro/articol/2255/justi%C5%A3ia-constitu%C5%A3ional%C4%83-evolu%C5%A3ie-%C5%9Fi-perspective>”, data accesării: 03.06.2020

În ceea ce privește momentul apariției și evoluției justiției constituționale, doctrina prezintă mai mulți factori determinativi, cei mai importanți fiind³:

1) omul, în calitatea sa de cetățean, devine un reper axiologic cardinal al societății civile și politice, iar drepturile și libertățile fundamentale nu mai reprezintă un simplu discurs teoretic, ci o realitate normativă;

2) se realizează o reconsiderare a democrației, în sensul că protecția minorității devine o cerință principală a statului de drept și, în același timp o contrapondere la principiul majorității;

3) „suveranitatea parlamentară” este supusă supremației legii și, în special, a Constituției, prin urmare legea nu mai este un act infailibil al Parlamentului, ci condiționat de normele și valorile Constituției;

4) nu în ultimul rând, reconsiderarea rolului și locului constituțiilor în sensul calificării lor, mai ales că „așezăminte fundamentale ale guvernațiilor și nu ale guvernanților, ca act dinamic, în continuare modelare, și ca act al societății”.

Considerăm ca fiind incorect formulați primii doi factori, din simplul motiv că aceștia nu corespund adevărului istoric. Invocăm un șir de argumente în susținerea acestei afirmații.

În primul rând, trebuie să pornim de la teza conform căreia justiția constituțională nu este indisolubil legată de Drepturile Fundamentale ale Omului. Precum am menționat anterior, justiția a apărut cu mult înaintea jurisdicției constituționale, mai concret, ea a apărut concomitent cu statalitatea. În cazul Perioadei Antice, regele/conducătorul statului, din moment ce obținea puterea, el cumula din start trei funcții: lider politic suprem, lider spiritual suprem, judecător suprem. Calitatea judecătorului suprem presupune pedepsirea persoanelor atât din statul său

³ Ibidem.

cât și din state vecine (cu referire la prizonierii de război, în cele mai dese cazuri), persoane care au încălcat orânduirea sau cutumele stabilite de către societate. Altfel spus, justiția constituțională a apărut ca și soluție la necesitatea controlului respectării normelor supreme în stat și respectiv pedepsirea celor care le încălcau⁴. Ținem să menționăm faptul că justiția de drept comun își are originea în justiția constituțională, deoarece la începutul epocii statale, sistemul de drept ca și sistemul statal, nu era atât de dezvoltat și diversificat⁵. Prin urmare, clasificările drept comun/drept privat, lege organică/lege constituțională, justiție constituțională/ justiție de drept comun încă nu existau, respectiv toate normele, atât scrise cât și verbale făceau parte din aceeași bază legislativă, cea supremă.

Adițional, în contextul în care statul nu poate exista în absența dreptului și dreptul în absența statului, la fel și sistemul de drept nu poate exista în afara justiției, deoarece justiția nu este altceva decât fațeta practică a dreptului; acel mecanism de înfăptuire și apărare a legii. În consecință, la nivel de facto, justiția constituțională a apărut concomitent cu înființarea statului.

Inițiativa statului încă nu l-a plasat pe om în calitate de ”reper axiologic cardinal al societății civile și politice”; pentru statul primitiv, rolul de reper axiologic l-au jucat raporturile dintre diverse pături sociale, începând cu regele și terminând cu robii. Conținutul primului factor este valabil doar pentru forma actuală pe care o îmbracă justiția constituțională, adică în corelație cu Drepturile Fundamentale ale Omului, formă care a fost instituită abia după Al Doilea Război Mondial.

⁴ Iurașcu, M. *Probleme ale societății umane. Vol. 1.* - Chișinău, Editura Cartdidact, 2010, p.146.

⁵ Engels, Fr. *Originea familiei, a proprietății private și a statului. Capitolul VII.* <https://www.marxists.org/romana/m-e/1884/orig/index.htm>, data accesării: 03.06.2020.

Cu referire la al doilea factor, considerăm că funcția principală a statului de drept nu este protecția minorității, ci protecția întregii națiuni; fiecare membru al societății/națiunii trebuie să beneficieze de un set de norme protective fundamentale, consfințite în Legea Supremă. Justiția constituțională se înfăptuiește reieșind nu din principiul minoritate/majoritate, ci din principiul protecției cetățeanului/individului – membru al națiunii. Vis-a-vis de Constituție, societatea poate fi descompusă doar într-un singur element constitutiv care este cetățeanul⁶.

Fenomenul justiției constituționale în context național

Reieșind din cele menționate anterior și trecând la status quo-ul justiției constituționale în contextul perioadei contemporane, constatăm cu regret faptul că justiția constituțională suferă o etapă majoră de declin, nu doar în Republica Moldova, ci și în alte țări. În condițiile date, apare o întrebare logică: Din ce cauză s-a ajuns la situația respectivă? Care sunt factorii care au determinat faza de regres? Răspunsul este unul destul de complex. Pentru a putea contura o imagine clară a status quo-ului este necesar de a aplica conceptul ”rezolvării marilor probleme”. Altfel spus, urmează inițial să fie conturate datele problemei cu care se confruntă statul nostru, ca mai apoi să fie propuse soluțiile pentru depășirea respectivei probleme.

Problema justiției constituționale în Republica Moldova își are rădăcina în textul Constituției RM. Mai concret, ne referim la un ansamblu de articole care reglementează formarea și funcționarea Curții Constituționale, organ responsabil de garanția supremației Codului Constituțional.

⁶ Хоменко, Е.А. *Логика. Учебное пособие*. - Москва: Военное издательство Министерства обороны СССР, 1971, стр. 92.

În primul rând, urmează să fie analizat art. 136 alineat 2 din Constituție⁷, care stipulează că ” Doi judecători sunt numiți de Parlament, doi de Guvern și doi de Consiliul Superior al Magistraturii.” Articolul în cauză consfințește principiul politic de numire a judecătorilor în funcție la Curtea Constituțională, respectiv pentru ca o persoană să acceadă în funcția de judecător, ea urmează obligatoriu să aibă susținere politică. Astfel, reieșind din art. 136, Curtea Constituțională nu este altceva decât o derivată/ extensie a puterii politice, fapt ce din start răstoarnă orice imparțialitate și orice integritate pe care judecătorul Curții Constituționale urmează să o manifeste, în pofida faptului că art. 137 din Constituție stipulează expres faptul că ”Judecătorii Curții Constituționale sunt inamovibili pe durata mandatului, independenți și se supun numai Constituției.” Practica ultimelor 10 ani a demonstrat faptul că art. 137 din Legea Supremă nu are manifestare reală, deoarece activitatea ultimelor componente ale Curții Constituționale a demonstrat faptul că judecătorii numiți după sistemul politic au rămas loiali forțelor care i-au susținut, mai mult decât atât, pe întreaga perioadă a mandatului, au promovat interesele unor sau altor forțe politice, adoptând astfel decizii contrare Constituției, contrare statalității, contrare națiunii. Menționăm cele mai răsunătoare cazuri, în opinia noastră:

1. Hotărârea Curții Constituționale ”privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (*modul de alegere a Președintelui*) [Sesizarea nr. 48b/2015]”, hotărâre prin care Curtea și-a asumat din oficiu rolul de legiuitor și a efectuat modificări directe în Constituție prin revenirea la alegerea Președintelui RM de către popor, în formatul normei de resort stipulat în Constituția din 1994. În cazul respectiv, Curtea a dispus de competență de a exa-

⁷ *Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994*. // În: ”Monitorul Oficial”, Nr.1 din 12.08.1994, art.05.

mina constituționalitatea legii din 5 iulie 2000, însă aceasta nu avut competența să opereze modificări directe în Constituție, deoarece, conform art. 60 alin. 1 ”Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova și unica autoritate legislativă a statului.” Prin urmare, Parlamentul RM este unica autoritate competentă să opereze modificări în Constituție; preluarea acestei atribuții de către Curtea Constituțională, în cazul Hotărârii analizate, încalcă flagrant Constituția și a creat un dezechilibru profund în ceea ce privește relația de colaborare între forțele statale, colaborarea fiind la fel, o obligație constituțională stipulată la art.4;

2. Hotărârea nr. 36 din 05.12.2013 ”privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova (Sesizările nr. 8b/2013 și 41b/2013)”, prin care s-a introdus în legislația națională categoria juridică de ”bloc constituțional” format din 3 elemente: Declarația de Independență a RM, Preambulul Constituției RM, Constituția RM. Este adevărat faptul că noțiunea de ”bloc constituțional” figurează în legislația diferitor state, exemplul elocvent în acest sens fiind Republica Franceză. Însă noțiunea de ”bloc constituțional” a fost introdusă de către legiuitor/Parlament, deoarece nici o altă autoritate în stat nu are dreptul de a introduce modificări în legislație. Aceiași axiomă este valabilă pentru Republica Moldova. Curtea nu a avut competența de a introduce noțiuni noi în legislația națională, mai mult decât atât, ea nu a avut dreptul să dicteze denumirea limbii oficiale a statului, deoarece aceasta ține de competența exclusivă a națiunii RM de a-și gestiona moștenirea culturală și cea lingvistică. Nu poate un organ de competență constituțională să dicteze denumirea oficială a limbii.

3. Hotărârea cu privire la destituirea d-lui Vladimir Țurcan din funcția de Președinte al Curții Constituționale, care a fost adoptată în circumstanțe extrem

de dubioase, fără referire măcar la o prevedere legală care ar indica anumite circumstanțe factice ce ar impune obligativitatea demiterii Președintelui Curții Constituționale. Hotărârea privind demiterea indică doar sintagma ”ca urmare a exprimării votului de neîncredere”. Hotărârea în cauză provoacă mari daune transparenței procesului justiției constituționale și știrbește din autoritatea Curții.

Astfel, după cum reiese din exemplele menționate anterior, constatăm faptul că Hotărârile care depășesc câmpul constituțional au dat o lovitură puternică mai multor domenii ce țin de viața socio-statală: primul exemplu a lovit în sistemul politic; al doilea exemplu - în sistemul jurisdicțional general; al treilea exemplu a lovit în Curtea Constituțională ca și-exponent principal al justiției constituționale⁸.

Metoda alternativă de formare a Curții Constituționale – premisă fundamentală a evoluției justiției constituționale naționale

În virtutea celor expuse anterior, atest prezența necesității stringente de a începe reforma Curții Constituționale cu modificarea radicală a metodologiei de numire și investire a judecătorilor Curții Constituționale. Este timpul să renunțăm la sistemul investirii judecătorilor pe criterii politice și respectiv să eliminăm total interferența politicului în procesul de formare a Curții Constituționale. Mai mult decât atât, consider că sistemul de selecție politic, urmează a fi substituit cu sistemul de selecție profesionist, adică judecătoria Curții Constituționale urmează să fie aleși de către o comisie formată din reprezentanții a trei mari piloni, fapt ilustrat în următoarea schemă (fig. 2):

⁸ *Codul Jurisdicției Constituționale* din 16.06.1995. // În: ”Monitorul Oficial” Nr.53-54 din 28.09.1995, art.597.

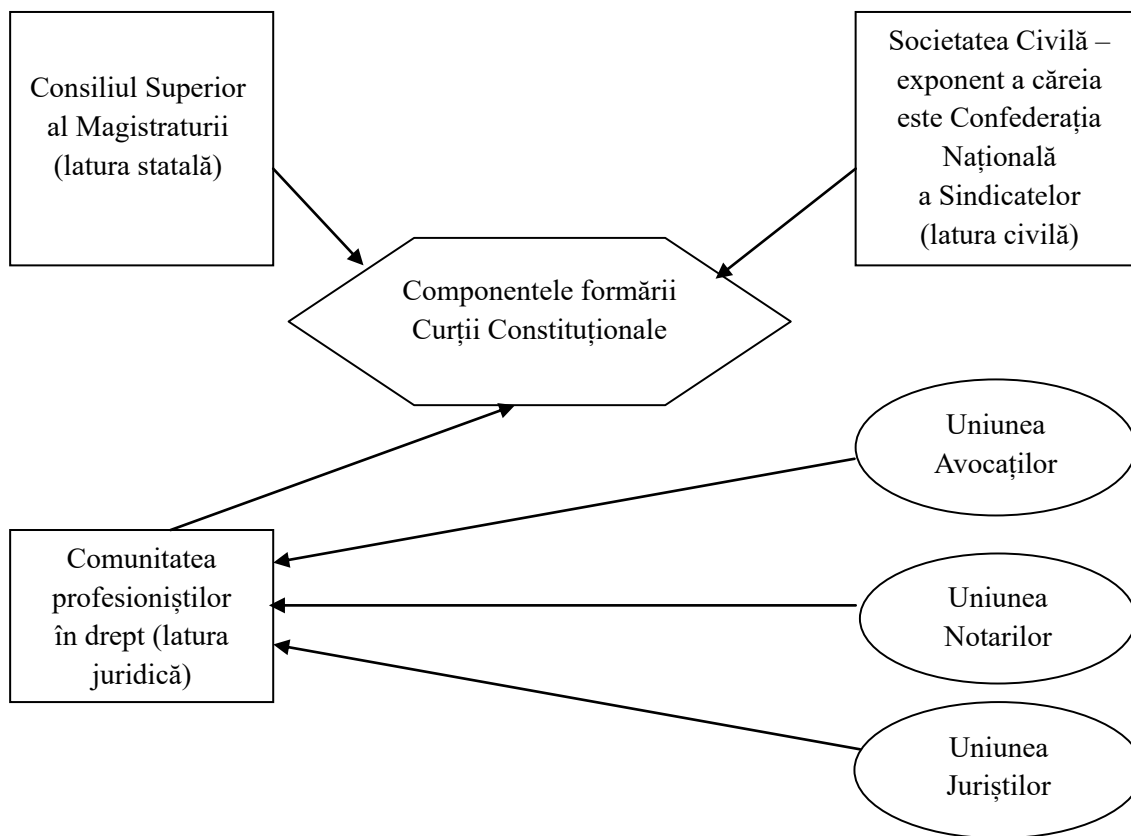

Figura 2. Componentele formării Curții Constituționale

Sursa: Schema este elaborată de către autor.

După cum reiese din Figura 2, singura formă de înlăturare a influenței politice asupra Curții Constituționale este de a exclude total factorul politic din procesul de formare a instituției justiției constituționale. Doar în circumstanțele în care vom avea o curte formată de societatea juridică profesionistă, vom putea vorbi despre o justiție constituțională națională veritabilă. Dar în contextul în care Curtea Constituțională adoptă Hotărâri vădit contrare Legii Supreme, lovește prin Hotărârile respective în politica, cultura, justiția,

națiunea statului, Republica Moldova nu poate continua pe calea progresului național și este sortită infinitului impas, sau mai rău, regresului. Prin urmare, pentru a evita astfel de status quouri, este imperativ de a înlătura orice influență asupra justiției constituționale naționale (per ansamblu), asupra Curții Constituționale (instituțional vorbind), pentru ca RM să poată continua pe calea progresului constituțional.

O altă problemă majoră care tergiversează procesul de dezvoltare a Justiției Constituționale a RM

este criteriul de selecție a judecătorilor la Curtea Constituțională. Legislația națională este foarte săracă cu referire la acest aspect și reglementează raportul în cauză doar printr-o singură prevedere constituțională: articolul 138 din Constituție, mai concret, "Condițiile pentru numire" a judecătorilor la Curtea Constituțională care stipulează faptul că: "Judecătorii Curții Constituționale trebuie să aibă o pregătire juridică superioară, o înaltă competență profesională și o vechime de cel puțin 15 ani în activitatea juridică, în învățământul juridic sau în activitatea științifică." Este extrem de vagă această prevedere, mai ales în raport cu permanentele tentative de a supune Curtea Constituțională controlului politic. Astfel, considerăm că nu este suficient de a poseda 15 ani vechime de activitate în domeniul juridic, învățământul juridic, activitatea științifică juridică, ci este necesar de aplicat și criteriul integrității morale a candidatului la funcția de judecător al Curții Constituționale.

Termenul de integritate morală presupune o valență destul de largă, de aceea vom concretiza microcriteriile ce se conțin în acest criteriu mare.

Primul element constitutiv este sinceritatea, cât de banal nu ar fi. Nu poate fi admis în calitate de judecător persoane ce au comis falsuri la nivel public, indiferent de caracterul informației ce a fost distorsionată. Dacă persoana nu este sinceră în raporturile cu statul, cu atât mai mult în raporturile cu cetățenii, ea fiziologic nu este capabilă să dea dovadă de comportament exemplar și sinceritate exemplară în funcția de judecător al Curții Constituționale. Altfel spus, accesarea în funcția de membru al Curții Constituționale presupune nu o lărgire de drepturi, precum este formată percepția socială, ci o lărgire considerabilă a responsabilităților și respectiv a răspunderii pentru neglijarea acestor responsabilități. Respectiv, nu poate accede în funcție persoana care nu este gata să-și unească destinul cu cel al țării, nu este gata să dea doadă de patriotism suprem, și caută să își satisfacă interesele personale în detrimentul celor statale. Cu părere de rău, experiența

națională demonstrează că axioma respectivă rămâne încă la nivelul teoretic.

Al doilea element constitutiv este caracterul vieții personale. La prima vedere, ar putea să apară întrebarea: Ce legătură are viața personală cu cea profesională? Răspunsul e că are cea mai strânsă legătură posibilă. În contextul în care candidatul la funcția de judecător constituțional este căsătorit, are casă proprie, automobil propriu, nu a fost surprins în relații ce i-ar afecta reputația, atunci șansele ca acesta să urmărească alte scopuri decât cele statale (precum ar fi îmbogățirea) sunt mult mai mici. Adițional, menționăm faptul că la Curtea Constituțională nu poate fi tolerat "carierismul". Persoana care accede în funcție trebuie deja să fie împlinită atât din punct de vedere material, cât și spiritual, astfel încât preocuparea sa principală să fie justiția constituțională. Status quo-ul judecătorului Curții Constituționale presupune depășirea propriului egou și intrarea în cea mai înaltă slujbă patriotică - menținerea echilibrului constituțional în stat.

Al treilea element constitutiv este sistemul de valori în baza căruia activează candidatul la funcția de judecător constituțional. Nu pot fi admiși în funcția de judecători persoane care promovează idei antistataliste, persoane care consideră Republica Moldova stat eșuat, persoane cărora nu le pasă de soarta țării. Precum am indicat anterior, funcția de judecător la Curtea Constituțională presupune cel mai înalt grad de patriotism juridic: adică judecătorul urmează să aprecieze un act din perspectiva corespunderii acestuia la normele legii supreme, care prin natura și esența sa apară integritatea, suveranitatea și statalitatea RM.

În esență, acestea sunt cele trei elemente constitutive ale criteriului fundamental de integritate morală. În acest context, art. 138 din Constituție urmează a fi completat cu criteriul moralității înalte, dezvoltat după formula expusă anterior, astfel încât, într-un final, să se excludă accesarea persoanelor cu experiență profesională bogată, dar cu lipsă de integritate morală.

Ultimul aspect determinativ al justiției constituționale care urmează a fi dezbătut în cadrul acestui articol este clauza normelor eterne/ necesitatea instituirii normelor eterne în Constituția RM. Considerăm că aspectul respectiv constituie o necesitate stringentă pentru Republica Moldova, deoarece, în contextul actual, apar tot mai multe persoane ce promovează viziuni antistataliste, care prezintă un pericol direct intern pentru funcționarea și perpetuarea în timp a statului.

Statul Republica Moldova, în formatul în care el există astăzi, nu este altceva decât moștenirea universală supremă pe care națiunea noastră a primit-o de la predecesori. Respectiv, în raport cu această idee, normele constituționale cu referire la statalitate, independență, suveranitate, neutralitate, integritate teritorială, capitală, limbă oficială urmează să obțină statut etern, respectiv mecanismul constituțional ce dă posibilitatea modificării lor să fie eliminat.

Normele eterne nu reprezintă o invenție nouă, ele demult se aplică cu succes în alte state ale lumii. Un exemplu elocvent în acest sens ar fi Constituția Republicii Cehe⁹.

Totodată, clauza normelor eterne nu este altceva decât acel mecanism de autoprotecție a Constituției care nu necesită implicarea unui organ statal. Cu alte cuvinte, statutul juridic al Statului și Constituției din start este apărut prin eliminarea mecanismului de modificare a setului de norme fundamentale anterior menționate, fapt ce va impune dezvoltarea calitativă a justiției constituționale naționale și de facto va limita ingerințele abuzive a Curții Constituționale în textul Constituției. Respectiv, nici o Hotărâre a Curții Constituționale, cu atât mai mult decizia unui referendum sau lege constituțională adoptată de către Parlament nu poate atenta asupra cadrului normativ constituțional statalist.

⁹ *Constituția Republicii Cehe*, adoptată la 16 decembrie 1992, documentul poate fi accesat la adresa: "https://constitutii.files.wordpress.com/2013/02/cehia.pdf". Data ultimei accesări : 03.06.2020.

Eternizarea normelor stataliste menționate anterior vor garanta existența, dezvoltarea și perpetuarea în timp a statului Republica Moldova. Iar dezvoltarea Republicii Moldova impune evoluția justiției constituționale.

Concluzii

În concluzie, în urma studiului realizat, conchidem faptul că justiția constituțională este un domeniu mult mai larg decât pare la prima vedere. Ea depășește cu mult jurisdicția constituțională ca și categorie juridică și din punct de vedere istoric a apărut cu mult timp înainte de ultima. Totodată, merită de menționat faptul că justiția constituțională, spre deosebire de jurisdicție, are efect direct asupra vieții statale, deoarece cuprinde mai multe domenii, printre care cel politic, juridic, instituțional, social ș.a.

Nu întâmplător articolul a fost numit "Justiția constituțională – indicator suprem al progresului național". Aceasta deoarece anume justiția și nu jurisdicția are impact direct asupra statului și acțiunilor acesta. Respectiv, dacă justiția constituțională are impact direct asupra statului, prin urmare ea influențează în mod indisolubil progresul național, adică îl stimulează sau îl blochează. Deja ține de capacitățile profesional-morale ale judecătorilor constituționali de a elabora Hotărârile astfel, încât să fie protejat echilibrul constituțional și stimulată dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova.

În urma studiului efectuat, putem evidenția trei mari concluzii care sunt, în esență, formula progresului justiției naționale constituționale, în opinia autorului:

1. Schimbarea metodologiei numirii judecătorilor Curții Constituționale, prin înlăturarea totală a factorului politic și substituirea acestuia cu factorul comunității profesioniștilor în drept.

2. Completarea criteriilor de selecție a judecătorilor Curții Constituționale cu aspectul integrității morale.

3. Instituirea caracterului etern pentru normele constituționale referitoare la statalitatea Republicii Moldova, care vor asigura mecanismul de autoprotecție a Constituției, astfel revenindu-se la caracterul național al justiției constituționale. Precum se menționează în Preambulul Constituției RM, ”Avînd în vedere continuitatea statalității poporului moldovenesc în contextul istoric și etnic al devenirii lui ca națiune”, Constituția RM este expresia juridică a poporului moldovenesc transformat în națiune. Drept consecință, justiția constituțională în RM își are originea în gândirea juridică națională.

Forma juridică a acestor trei concluzii se regăsește în proiectul de modificare a Legii Supreme, propus de către autor la finele prezentului articol (Anexa 1).

Rezultatele obținute în urma studiului realizat urmează a fi utilizate în viitoarele proiecte de modificare a Constituției și urmează a fi incluse în cadrul normativ constituțional, pentru a forța procesul de dezvoltare a justiției constituționale naționale, scoaterea Curții Constituționale de sub influență politică și promovarea persoanelor competente și echilibrate în funcția de judecător la Curtea Constituțională.

În opinia autorului, propunerile care au fost prezentate în acest articol reprezintă o mică revoluție juridică, deoarece din anul adoptării Constituției RM (1994), nu au mai avut loc modificări substanțiale în ceea ce privește metodologia și criteriile de selecție a judecătorilor la Curtea Constituțională. Cu referire la clauza eternității, nu a existat niciodată un astfel de termen juridic în legislația națională. Prin urmare, propunerile expuse anterior sunt inovative și urmează să dezvolte substanțial legislația și justiția constituțională națională.

Statul și societatea se află într-un proces etern de schimbare, respectiv legislația constituțională

urmează a fi modificată și modernizată, astfel încât ea să corespundă noilor provocări care stau în fața statului și în fața națiunii. Precum este menționat în motto-ul articolului, agricultorul ”*corectează defectele plantei și îi sporește calitățile bune*”. Transpunând teza respectivă asupra temei articolului, rezultă că este de datoria noastră, a constituționaliștilor din Grupul de Inițiativă pentru Reforma Constituțională, de a depista deficiențele Constituției, de a le înlătura și de a perfecționa Legea Supremă, astfel încât ea să favorizeze propulsarea Republicii Moldova spre un viitor național progresist.

Bibliografie

1. CHE GUEVARA, Ernesto. Jurnalul Revoluției Cubaneze. București, Editura Polirom, 2010.
2. IURAȘCU, Mihai. Probleme ale societății umane. Volumul 1. Chișinău, Editura Cartdidact, 2010.
3. KELSEN, H. La garantie juridictionnelle de la Constitution. // În: ”Revue de Droit publique”, Paris, 1928.
4. ANDREESCU, M. Justiția constituțională. Evoluție și perspective. <https://poruncaibirii.agaton.ro/articol/2255/justi%C5%A3ia-constitu%C5%A3ional%C4%83-evolu%C5%A3ie-%C5%9Fi-perspective>.
5. ENGELS, F. Originea familiei, a proprietății private și a statului. Capitolul VII. <https://www.marxists.org/romana/m-e/1884/orig/index.htm>.
6. ХОМЕНКО, Е.А. Логика. Учебное пособие. – Москва: Военное издательство Министерства обороны СССР, 1971.
7. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. // În: Monitorul Oficial, Nr.1, din 12.08.1994.
8. Codul Jurisdicției Constituționale din 16.06.1995. // În: Monitorul Oficial, Nr.53-54, din 28.09.1995.
9. Constituția Republicii Cehe, adoptată la 16 decembrie 1992. <https://constitutii.files.wordpress.com/2013/02/cehia.pdf>

PROIECT¹⁰

LEGE
pentru modificarea Constituției Republicii Moldova

Parlamentul adoptă prezenta lege constituțională:

Articolul 134 alineat 3 se expune în următoarea redacție:

Articolul 134 Statutul:

(3) Curtea Constituțională garantează supremația Constituției, asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească, **asigură colaborarea acestora și garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat.**

Articolul 136 alineat 2 se expune în următoarea redacție:

Articolul 136 Structura:

(2) Doi judecători sunt numiți de către Consiliul Superior al Magistraturii, un judecător este numit de către Confederația Națională a Sindicatelor, trei judecători sunt numiți de către Comunitatea Profesionistilor în Drept, după cum urmează: câte un judecător din partea Uniunii Avocaților, Uniunii Notarilor și Uniunii Juriștilor.

Articolul 138 se expune în următoarea redacție:

Articolul 138 Condițiile pentru numire:

Judecătorii Curții Constituționale trebuie să aibă o pregătire juridică superioară, o înaltă competență profesională, **să dispună de integritate morală, sa aibă un profil psihologico-social pozitiv** și o vechime de cel puțin 15 ani în activitatea juridică, în învățământul juridic sau în activitatea științifică.

Articolul 142 alineat 1 se expune în următoarea redacție:

Articolul 142 Limitele revizuirii

(1) Dispozițiile privind caracterul suveran, independent și unitar al statului, precum și cele referitoare la neutralitatea permanentă a statului, **nu pot fi supuse revizuirii.**

¹⁰ Autorul Proiectului: Mihai Gafton, avocat stagiar, magistrul în drept.

REZOLUȚIA
Conferinței internaționale științifico-practice
”Jurisdicția constituțională din Republica Moldova: abordări, probleme și perspective”

– Chișinău, 05 iunie 2020 –

Organizată la inițiativa unui Grup de experți în domeniul dreptului și susținută de Uniunea Juriștilor din Moldova, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene “Constantin Stere”, cu participarea reprezentanților Parlamentului Republicii Moldova și a Președintelui Republicii Moldova.

La lucrările conferinței au participat 47 de savanți și experți în drept - ex-președinți ai Curții Constituționale, ex-judecători la CEDO, ex-judecători ai Curții Constituționale, academicieni, doctori habilitați în drept, doctori și specialiști în științele juridice, studenți și masteranzi.

Lucrările conferinței au fost salutate de dl Spyridon FLOGAITIS, doctor în drept, profesor universitar, director al Organizației Internaționale Europene de Drept Public, ex-președinte al Tribunalului administrativ al ONU, ex-judecător al Curții Supreme de Justiție din Grecia, ex-ministru al afacerilor externe al Greciei, ex-judecător al Curții constituționale a Greciei, doctor honoris causa la Universitatea din Cambridge.

A salutat on-line lucrările conferinței și dl Serghei BOGOLIUBOV, doctor în drept, profesor universitar, moderator al altei Conferințe internaționale cu denumire similară „*Justiția constituțională contemporană: provocări și perspective*”, desfășurate concomitent în format web.

Participanții la Conferința internațională, organizată în vederea consolidării opiniei calificate a experților din domeniul dreptului privind modalitățile de depășire a crizei constituționale și măsurile necesare care se impun în scopul reformei justiției constituționale și a creșterii credibilității acesteia în societate,

- **au recunoscut** faptul că jurisdicția constituțională a Republicii Moldova, începând cu anii 2013, se caracterizează prin mai multe hotărâri, care depășesc cadrul constituțional, practica internațională și afectează imaginea și încrederea societății, a practicienilor, a comunității academice în Curtea Constituțională;

- **au remarcat** necesitatea revizuirii unui set de hotărâri ale Curții Constituționale, la emiterea cărora aceasta a depășit câmpul constituțional și/sau limitele competenței sale legale;

- **au constatat cu îngrijorare** lipsa măsurilor eficiente din partea autorităților competente în vederea finalizării aprecierii juridice a tentativei de uzurpare a puterii de stat, prin implicarea politică și oligarhică în justiția constituțională, dar și prin unele hotărâri ale autorității constituționale;

- **au subliniat** responsabilitatea socială a persoanelor competente în materia depășirii crizei constituționale și restabilirii supremației Constituției și a autorității jurisdicției constituționale;

- **au reïterat** necesitatea stringentă de consolidare constituțională și legislativă a autorității jurisdicției constituționale și a statutului judecătorilor constituționali;

- **au menționat** necesitatea imperativă de a implementa un șir de acțiuni concrete pentru garantarea independenței și protecției juridice a jurisdicției constituționale față de imixtiunea politicului, pentru depășirea crizei justiției constituționale din Republica Moldova și pentru a profita de oportunitatea demarării pe bază permanentă a dialogului „*Jean Monnet*”, propus de Parlamentul European;

- **au constatat** necesitatea creării, în cadrul dialogului cu autoritățile publice, societatea civilă,

comunitatea academica, inclusiv in formatul „Jean Monnet”, a Consiliului Național al Experților Constituționali, avizul căruia ar avea statut de *Amicus Curiae* pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova.

În scopul soluționării problemelor expuse, participanții la conferință au oferit sugestii, recomandări și propuneri *de lege ferenda* în vederea remedierii situației din domeniul justiției constituționale, după cum urmează:

I. CONSOLIDAREA DOMENIULUI JUSTIȚIEI CONSTITUȚIONALE

1. Asigurarea normativă a inadmisibilității implicării politicului în înfăptuirea justiției constituționale.

2. Adresarea către Parlamentul Republicii Moldova, Președintele Republicii Moldova și Guvernul Republicii Moldova pentru constituirea unui Grup de lucru pentru elaborarea proiectului unei noi Constituții a Republicii Moldova, care ulterior va fi aprobată de întreg poporul în cadrul unui referendum constituțional.

3. Se propune inițierea și desfășurarea de către autoritățile publice centrale la 01 noiembrie 2020, odată cu alegerea Președintelui Republicii Moldova, a unui referendum constituțional care să se pronunțe asupra modificărilor în actuala Constituție a Republicii Moldova.

4. Perfecționarea legislației justiției constituționale în baza proiectelor de lege ferenda privind *modificarea* Legii privind Curtea Constituțională și a Codului Jurisdicției Constituționale, elaborate în cadrul lucrărilor conferinței (**proiectele de lege ferenda se anexează**).

5. Revizuirea hotărârilor Curții Constituționale a Republicii Moldova, care în opinia participanților la lucrările conferinței, au depășit câmpul constituțional și au atentat la atribuțiile Parlamentului Republicii Moldova (**lista hotărârilor CC RM propuse pentru a fi revizuite, se anexează**).

6. Eficientizarea politicilor de stat în domeniul justiției constituționale realizate de Parlamentul Republicii Moldova și Curtea Constituțională a Moldovei, inclusiv excluderea politicului în procesul de constituire a componenței Curții Constituționale.

II. ABORDAREA SINCRONIZATĂ ȘI MULTIDIMENSIONALĂ A PRIORITĂȚILOR LEGATE DE REFORMA JUSTIȚIEI CONSTITUȚIONALE

7. Susținerea cu titlu de principiu a proiectelor *de lege ferenda* privind reforma justiției constituționale prezentate și aprobate la conferință.

8. Aprofundarea comunicării, colaborării și cooperării cu autoritățile publice și instituțiile statului, societatea civilă și comunitatea academică, corpul ex-judecătorilor constituționali și comunitatea specialiștilor din domeniul justiției constituționale, inclusiv asigurarea accesului cetățenilor Republicii Moldova la informația publică a Curții Constituționale prin postarea pe pagina oficială a acesteia a informației în limbile de stat, rusă și engleză.

9. Demararea procesului de constituire a Consiliului Național al Experților Constituționali din Republica Moldova (CNEC) în vederea elaborării și promovării poziției calificate a comunității specialiștilor din domeniul justiției constituționale, bazate pe supremația Constituției și garantarea drepturilor omului.

10. Conferința, în acord și colaborare cu autoritățile publice centrale ale statului, comunitatea academică și a specialiștilor în domeniul dreptului, este dispusa să participe activ la implementarea reformei justiției constituționale și constituirea Consiliului Național al Experților Constituționali din Republica Moldova (CNEC).

11. Conferința, în scopul implementării reformei justiției constituționale, solicită Parlamentului European de a asigura suportul necesar pentru inițierea și realizarea dialogului „Jean Monnet” între autoritățile publice centrale, Curtea Constituțională, CNEC,

Uniunea juriștilor din Moldova și comunitatea academică.

12. Desfășurarea dialogului între instituțiile statului, Curtea Constituțională și comunitatea specialiștilor din domeniul dreptului constituțional în spiritul democrației europene și informarea permanentă a publicului privind mersul și rezultatele dialogului „Jean Monnet” intermediat de Parlamentul European.

Conferința împuternicește pe domnii Stanislav PAVLOVSKI, Victor PUȘCĂȘ, Gheorghe AVORNIC, Pavel MIDRIGAN și Dumitru PUL-

BERE să poarte un dialog constant și eficient cu autoritățile publice pentru implementarea Rezoluției, a ideilor-cheie, a rapoartelor și proiectelor de lege ferenda prezentate la Conferința internațională științifico-practică ”Jurisdicția constituțională din Republica Moldova: abordări, probleme și perspective”. Persoanele împuternicite de Conferință pentru promovarea reformei justiției constituționale vor asigura comunicarea cu autoritățile publice centrale și Curtea Constituțională, ambasadele străine, partenerii naționali și internaționali.

Adoptată în unanimitate.

Președinte al ședinței

Dumitru PULBERE

05 iunie 2020

PROIECT DE LEGE FERENDA
privind modificările în Constituția Republicii Moldova, propuse în cadrul lucrărilor
conferinței internaționale științifico-practice
”Jurisdicția constituțională din Republica Moldova: abordări, probleme și perspective”

– Chișinău, 05 iunie 2020 –

Art. I - Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994 (republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 78, art. 140), cu modificările ulterioare, se modifică după cum urmează:

1. La articolul 1, în alineatul (3) după textul „în care” se înserează sintagma „interesele naționale.”.

2. Articolul 135 se expune în următoarea redacție:

Art.135 Atribuțiile:

(1) - Curtea Constituțională:

a) exercită la sesizare controlul constituționalității legilor, înainte de promulgarea acestora;

b) exercită la sesizare controlul constituționalității tratatelor internaționale, înainte de ratificarea acestora;

c) exercită la sesizare controlul constituționalității hotărârilor Parlamentului, cu excepția actelor individuale, Decretelor Președintelui Republicii Moldova, Regulamentului Parlamentului, hotărârilor și ordonanțelor Guvernului;

d) se expune la sesizare asupra conflictelor juridice, de natură constituțională între autoritățile publice;

e) se expune asupra temeiniciei suspendării din funcție a Președintelui Republicii Moldova și ridicării imunității deputaților Parlamentului;

f) rezolvă plângerile constituționale;

g) rezolvă cazurile excepționale de neconstituționalitate a actelor normative, sesizate de instanțele judecătorești;

h) se pronunță asupra inițiativelor de revizuire a Constituției;

i) confirmă rezultatele referendumurilor republicane;

j) confirmă rezultatele alegerilor Parlamentului și a Președintelui Republicii Moldova, inclusiv a referendumului pentru demiterea Președintelui Republicii Moldova;

k) constată circumstanțele care justifică dizolvarea Parlamentului, demiterea interimatului funcției de Președinte al Republicii Moldova (demiterea Președintelui RM se exclude, deoarece potrivit noilor modificări Președintele poate fi demis prin referendum), precum și imposibilitatea Președintelui Republicii Moldova de a-și exercita atribuțiile mai mult de 60 de zile;

l) hotărăște asupra chestiunilor care au ca obiect constituționalitatea unui partid.

(2) Curtea Constituțională își desfășoară activitatea din inițiativa subiecților prevăzuți de Legea cu privire la Curtea Constituțională și Codul Jurisdicției Constituționale.

(3) Atribuțiile Curții Constituționale pot fi extinse sau restrânse numai prin lege constituțională.

3. Art. 136 se expune în următoarea redacție:

Art.136. Structura

(1) Curtea Constituțională se compune din 7 judecători, numiți pentru un singur mandat de 9 ani până la atingerea plafonului de vârstă.

(2) Judecătorii Curții Constituționale aleg, prin vot secret, președintele acesteia.

(3) Judecătorii sunt numiți și eliberați din funcție de către Președintele Republicii Moldova.

(4) Efectuează selectarea prin concurs și înaintează Președintelui Republicii Moldova propunerile pentru fiecare funcție de judecător:

- Consiliul Superior al Magistraturii pentru două funcții de judecător;
- Uniunea Avocaților din Republica Moldova pentru o funcție de judecător;
- Consiliul Superior al Procurorilor din Republica Moldova pentru o funcție de judecător;
- Consiliul Rectorilor din Republica Moldova pentru o funcție de judecător;
- Academia de Științe a Moldovei pentru o funcție de judecător;
- Uniunea Juriștilor din Moldova pentru o funcție de judecător.

Aceste instituții propun conform legii și eliberarea din funcție a Judecătorilor Curții Constituționale.

(5) Judecătorii Curții Constituționale aleg prin vot secret președintele acesteia, pentru un sigur mandat de 3 ani.

(6) Modul de numire și eliberare din funcție a judecătorilor CC este reglementat prin lege organică.

4. Articolul 137 se completează cu propoziția: „Judecătorul Curții Constituționale, în caz de uzurpare a puterii de stat, trădare de patrie, corupție și delict flagrant, își pierde statutul de judecător în condițiile legii”.

5. Articolul 138 se expune în următoarea reducere:

Articolul 138 - Condițiile pentru deținerea funcției de Judecător:

Pot fi numiți în funcție de judecători la Curtea Constituțională persoanele care dețin exclusiv cetățenia Republicii Moldova, au locuit sau locuiesc

permanent pe teritoriul Republicii Moldova nu mai puțin de 10 ani, nu sunt afiliați politic, au o înaltă competență profesională și integritate, cu o experiență de cel puțin 15 ani în domeniul dreptului, în activitatea didactică sau științifică de profil.”

6. Articolul 140 se expune în următoarea redacție:

Articolul 140. Actele Curții Constituționale:

(1) Legile și alte acte normative, sau unele părți ale acestora devin nule, din momentul publicării hotărârii corespunzătoare a Curții Constituționale, dacă Curtea Constituțională nu prevede un alt termen de introducere în vigoare a hotărârilor pronunțate.

(2) Hotărârile, avizele și deciziile Curții Constituționale, adoptate de către complexele din 3 Judecători, pot fi contestate în Plenul Curții Constituționale.

(3) Actele Curții Constituționale cu caracter administrativ sau contravențional pot fi contestate în instanțele judecătorești de drept comun.

(4) Avizele Curții Constituționale poartă un caracter consultativ.

(5) Hotărârile Curții Constituționale, intrate în vigoare, sunt definitive și obligatorii.

7. La articolul 142:

alineatele (1) și (2) vor avea următorul cuprins:

„(1) Dispozițiile privind supremația Constituției, statul de drept și separarea puterilor în stat, caracterul suveran și independent al statului, precum și cele referitoare la neutralitatea permanentă a statului, nu pot fi supuse revizuirii.

(2) Nici o revizuire și nici o propunere de revizuire nu poate fi făcută, dacă are ca rezultat afectarea intereselor naționale, suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora.

PRESEDINTELE PARLAMENTULUI

PROIECT DE LEGE FERENDA
pentru modificarea Legii privind Curtea Constituțională, propus în cadrul lucrărilor
conferinței internaționale științifico-practice
”Jurisdicția constituțională din Republica Moldova: abordări, probleme și perspective”

– Chișinău, 05 iunie 2020 –

I. Art. I – Legea nr.317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr. 8, art. 86) se modifică și se completează după cum urmează::

1. La Articolul 1. se exclude alin (3)

2. Articolul 2 se expune în următoarea redacție:

Curtea Constituțională se conduce în activitatea sa de Constituție, de prezenta lege, Codul Jurisdicției Constituționale. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică.

3. La articolul 3:

- La lit.c) cuvântul „legalității” se substituie cu cuvântul „constituționalității”;
- Se completează cu lit.e) majorității.

4. Se completează cu articolul 3¹ „Funcțiile Curții Constituționale” în următoarea redacție:

a) *Garantarea supremației Constituției*

Nici o lege și nici un act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică.

Activitatea Curții Constituționale și a altor subiecți de drept se efectuează în câmpul constituțional al Republicii Moldova, cu respectarea dreptului internațional și a tratatelor internaționale la care RM este parte.

b) *Realizarea principiului separației puterilor în stat*

Puterea legislativă, executivă și judecătorească sânt separate și colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin, potrivit prevederilor Constituției.

Nici o ramură a puterii de stat nu-și poate însuși sau ceda atribuțiile ce îi revin.

c) *Asigurarea responsabilității statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat*

Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația universală a drepturilor omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care RM este parte.

d) *Autoritatea de jurisdicție constituțională – autoritate legislativă negativă*

Curtea Constituțională expune poziții de drept și nu formează noi norme de drept.

Curtea Constituțională, la stabilirea vidurilor și omisiunilor în normele constituționale și în actele normative, supuse interpretării sau controlului de constituționalitate, informează autoritatea emitentă.

e) *Democrația constituțională*

Curtea Constituțională asigură regularizarea și autentificarea schimburilor politice sau a alternanțelor la putere.

Democrația în RM se exercită în condițiile pluralismului politic care este incompatibil cu dictatura și totalitarismul.

Curtea Constituțională este un arbitru și un conciliator și garant al vieții politice: guvernare-opoziție, majoritate-minoritate, menținerea pluripartitismului și pluralismului politic.

5. La articolul 4:

- din alin.(1) lit.a) se exclude textul „, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte”;

- se completează cu lit.a¹) exercită la sesizare controlul constituționalității hotărârilor Parlamentului, decretelor Președintelui RM și hotărârilor Guvernului, cu excepția actelor individuale, Regulamentului Parlamentului și Ordonanțelor Guvernului.

- b) interpretează Constituția *fără a crea norme noi*, ținând cont de voința legiuitorului constituant expusă la adoptarea ei la 29 iulie 1994.

- se completează cu lit.b¹) se expune la sesizare, asupra conflictelor juridice de natură constituțională între autoritățile publice centrale și locale.

- lit.f) se completează cu textul „precum și te-meinicia suspendării din funcție a Președintelui R; (conform art.89);

- lit.g) după sintagma „Curtea Supremă de Justiție” se completează cu textul „și alte autorități judecătorești”

- se completează cu alin.(3) în redacția următoare ”Atribuțiile Curții Constituționale pot fi extinse sau restrânse numai prin lege constituțională”.

6. La articolul 5:

- se exclude alin.(1).

- la alin.(2) sintagma „ pe durata a două mandate” se substituie cu sintagma „ pe durata unui mandat cu dreptul de a fi reales”.

7. La articolul 7:

- în alin.(1) după textul „pentru un” se înserează cuvântul „singur”.

- în alin.(4) textul „președintele va fi ales prin tragerea la sorți între candidați” se substituie cu textul „funcția de președinte o va deține cel mai în vârstă judecător”.

8. Articolul 10. va avea următoarea redacție: „Curtea Constituțională anual prezintă Parla-

mentului rapoarte privind exercitarea jurisdicției constituționale.”

9. Articolul 11. se expune într-o nouă redacție;

(1) Pentru funcția de judecător al Curții Constituționale poate candida persoana care întrunește următoarele condiții:

a) are o experiență profesională de cel puțin 15 ani în domeniul dreptului, dintre care cel puțin 5 ani în funcția de judecător, procuror, avocat, profesor universitar în științe juridice sau doctor în drept;

b) deține exclusiv cetățenia Republicii Moldova și are domiciliul în țară în ultimii 10 ani;

c) posedă calități analitice;

d) în ultimii 3 ani până la anunțarea concursului nu a fost membru și/sau nu a desfășurat activități cu caracter politic în cadrul unui partid politic sau al unei organizații social-politice;

e) în ultimele 6 luni nu a deținut calitatea de ales în organele electivă centrale sau locale.

(2) Candidatul la funcția de judecător al Curții Constituționale este selectat pe bază concursului public, organizat de către autoritățile publice competente, care cuprinde următoarele etape:

a) preselecția candidaților în baza dosarelor depuse;

b) interviul susținut în fața Comisiei instituite de Parlament, Președinție, Guvern și Consiliul Suprem al Magistraturii.

(3) Modul de organizare și desfășurare a concursului se stabilește printr-un regulament aprobat de către Parlamentul RM.

(4) Judecătorul Curții Constituționale este numit în funcție pentru un mandat de 9 ani, fără dreptul de a fi numit din nou în această funcție.

(5) După încetarea exercitării mandatului, judecătorul Curții Constituționale își poate continua activitatea în orice funcție de judecător vacantă, aleasă de el, fiind numit fără concurs.

10. La articolul 12, în alin. (1) după cuvântul „Moldova” se înserează cuvântul „Guvernului”.

11. La articolul 13, alin. (2) se expune în următoarea redacție: „Judecătorii Curții Constituționale dispun de imunitate funcțională și nu pot fi trași la răspundere juridică pentru voturile sau opiniile exprimate în exercitarea mandatului și după expirarea lui, dacă nu va fi stabilită vinovăția lui de abuz criminal.

12. Articolul 16 se expune într-o nouă redacție:

(1) Personalitatea judecătorilor este inviolabilă.

(2) Inviolabilitatea judecătorilor se extinde asupra locuinței și locului lui de serviciu, vehiculelor și mijloacelor de telecomunicație folosite de el, asupra corespondenței, bunurilor și documentelor lui personale.

(3) Urmărirea penală împotriva judecătorului poate fi pornită doar de către Procurorul general cu acordul majorității plenului Curții Constituționale în condițiile Codului de procedură penală. În cazul săvârșirii de către judecător a infracțiunilor specificate la art.243, 324, 326 și 330² ale Codului penal al RM, precum și în cazul infracțiunilor flagrante, acordul plenului Curții Constituționale nu este necesar.

(4) Judecătorul constituțional nu poate fi reținut, supus aducerii silite, arestat, percheziționat fără acordul plenului Curții Constituționale. Toate acțiunile procesuale în privința judecătorului cu excepția cazului de infracțiune flagrantă, pot fi efectuate numai după emiterea ordonanței de pornire a urmăririi penale, cu respectarea garanțiilor instituite de norma constituțională și tratatele internaționale la care RM este parte. Acordul plenului Curții Constituționale nu este necesar în caz de infracțiune flagrantă.

(5) De la data înaintării învinuirii, judecătorul constituțional este suspendat de drept din funcție.

(6) Despre înaintarea învinuirii sunt informate autoritățile publice care sunt abilitate cu dreptul de a numi judecătorul constituțional în funcție.

13. La articolul 17:

- lit.a) se expune în următoarea redacție „să-și îndeplinească atribuțiile cu imparțialitate, în respectul Constituției și a legislației în vigoare”;

- la d) se înserează cuvântul „despre” după sintagma „ Curții Constituționale”.

- la lit g) după cuvântul „proprietate” se completează cu textul „să informeze plenul Curții Constituționale despre conflictual de interese”.

14. La articolul 19, în alin. (1) lit.a) sintagma „(mai mult de 4 luni)” se substituie cu textul „potrivit Codului Muncii”.

15. La articolul 25:

- lit. d) se expune în redacția „Consiliul Superior al Magistraturii”;

- se completează cu lit.e) în următoarea redacție: „Curtea Supremă de justiție și alte instanțe judecătorești”

- se exclude lit.g)

- lit. h) se completează cu sintagma „grupul parlamentar).

16. Articolul 25¹ se exclude (deoarece contravine art.135 din Constituție).

17. La articolul 25¹:

- în p.4 – se exclude textul „*În caz de imposibilitate a convocării plenului Curții, decizia de suspendare se emite printr-o dispoziție a Președintelui Curții Constituționale, cu confirmarea ulterioară obligatorie de către plenul Curții Constituționale*”.

- în p.6 – sintagma „*termeni rezonabili*” se înlocuiește cu sintagma „*în termen de 15 zile*”.

18. La articolul 26.

- alin. (5) se expune în următoarea redacție „Actele Curții Constituționale privind exercitarea jurisdicției constituționale nu sunt supuse nici unei căi de atac,

sunt definitive și intră în vigoare la data publicării în Monitorul Oficial. La decizia Curții, unele acte intră în vigoare la data indicată în ele.

- alin. (7) după cuvântul „viitor” se completează cu textul „cu excepția actelor examinate în procedura excepției de neconstituționalitate”.

19. La articolul 27, ce exclude alin.(2)

20. La articolul 27:

- alin. (1) se expune în următoarea redacție: „Actele Curții se adoptă cu votul majorității judecătorilor”

- se adaugă un nou alineat - alin.(5) ”Opinia separată a judecătorului se anexează la actul adoptat și poate servi motiv de revizuire”.

21. La articolul 28, la alin. (2) cuvântul „adoptării” se substituie cu cuvântul „publicării”.

22. la articolul 29., cuvântul „ Președintele” se substituie cu cuvântul „plenul Curții Constituționale”, iar cuvântul „secretă” se substituie cu cuvântul „închisă”.

23. La articolul 31, se completează cu alin. (2) Sînt supuse controlului constituționalității: numai actele normative adoptate după intrarea în vigoare a Constituției adoptate la 29 iulie 1994.

24. La articolul 32, sintagma „de 6 luni de la data primirii materialelor” se substituie cu cuvântul „rezonabil”.

PRESEDINTELE PARLAMENTULUI

PROIECT DE LEGE FERENDA
privind modificarea Codului Jurisdicției Constituționale, propuse în cadrul lucrărilor
conferinței internaționale științifico-practice
”Jurisdicția constituțională din Republica Moldova: abordări, probleme și perspective”

– Chișinău, 05 iunie 2020 –

Art. I – Codul Jurisdicției Constituționale, adoptat prin Legea nr. 502-XIII din 16.06.95 (publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.53-54/597 din 28.09.1995), cu modificările ulterioare, se modifică după cum urmează:

1. La art.38, lit.d), sintagma „*Curtea Supremă de Justiție*” se înlocuiește cu sintagma „*instanțele judecătorești*”.

2. Codul Jurisdicției Constituționale se completează cu un nou articol – art. 61¹ în următoarea redacție:

Art.61¹– Constituția Republicii Moldova este Legea ei supremă. Nici o Lege și nici un alt Act juridic, care contravine prevederilor Constituției, nu are putere juridică.

3. Art.72, p.1 se completează cu două subpuncte – litera c) și litera d).

lit.c) – Motiv de revizuire poate servi hotărârea Curții Europene pentru Drepturile Omului și demersul subiecților abilitați cu drept de sesizare a Curții Constituționale.

lit.d) – Hotărârea și Avizul Curții Constituționale pot fi revizuite la cererea judecătorului constituțional și în cazul în care acestea contravin articolului 7 din Constituție.

LISTA
HOTĂRÎRILOR CCRM PASIBILE REVIZUIRII,
adoptată în cadrul lucrărilor conferinței internaționale științifico-practice
”Jurisdicția constituțională din Republica Moldova: abordări, probleme și perspective”

– Chișinău, 05 iunie 2020 –

1. **HCC nr.36 din 05.12.2013** privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova;

2. **HCC Nr.24 din 09 octombrie 2014** pentru controlul constituționalității Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, și a Legii nr.112 din 2 iulie 2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere RM – UE;

3. **HCC nr.31 din 11.12.2014** privind revizuirea HCC nr.9 din 26 mai 2009 (*abolirea restricției de a avea dubla cetățenie pentru demnitari de stat, militari și alte categorii de funcționari publici*);

4. **HCC nr.29 din 22 iunie 2015** pentru interpretarea art.85 alin. (1) și alin. (4) din Constituția Republicii Moldova din 24 noiembrie 2015 (*dizolvarea Parlamentului*);

5. **HCC nr.19** pentru interpretarea prevederilor art. 34 alin. (3) din Constituția RM (*accesul la informație*);

6. **HCC nr.2 din 9 februarie 2016** pentru interpretarea art.135 alin.(1) lit.a) și g) din Constituția RM;

7. **HCC nr.7 din 4 martie 2016** privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (*modul de alegere a Președintelui*);

8. **HCC nr.12 din 12 mai 2016** privind interpretarea prevederilor articolelor 116 alin.(2) și (4) și 136 alin.(1) din Constituție (*extinderea mandatului unor judecători până la numirea succesorilor*);

9. **HCC nr.2 din 24 ianuarie 2017** pentru interpretarea prevederilor art.98 alin. (6) din Constituția RM (*codecizia la remanierea guvernamentală*);

10. **HCC nr.14 din 02 mai 2017** privind interpretarea articolului 11 din Constituție (*neutralitatea permanentă*);

11. **HCC nr.28 din 17 octombrie 2017** privind interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (*neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte*);

12. **5 hotărâri** de suspendare din funcție a Președintelui RM.

РЕЗОЛЮЦИЯ
Международной научно-практической конференции
«Конституционная юрисдикция Республики Молдова:
подходы, проблемы и перспективы»

– Кишинэу, 5 июня 2020 года –

Конференция организована по инициативе группы экспертов в области права при поддержке Союза юристов Молдовы, Университета европейских политических и экономических исследований им. Константина Стере и при участии представителей Парламента Республики Молдова и Президента Республики Молдова.

В работе конференции приняли участие 47 ученых и экспертов в области права – экс-председатели Конституционного суда, бывшие судьи ЕСПЧ, бывшие судьи Конституционного суда, академики, доктора-хабилитат права, доктора и специалисты в области юридических наук, студенты и мастеранты.

Работу конференции приветствовал директор Европейской организации публичного права, доктор права, профессор Спиридон ФЛОГАИТИС, экс-председатель Административного суда ООН, экс-судья Верховного суда Греции, экс-министр иностранных дел Греции, экс-судья Конституционного суда Греции, Почетный доктор Кембриджского университета.

С онлайн приветствием выступил доктор права, профессор Сергей БОГОЛЮБОВ, модератор проходящей в этот день международной Веб-конференции на аналогичную тему «*Современная конституционная юстиция: вызовы и перспективы*».

Участники международной конференции, проведенной в целях получения консолидированного квалифицированного мнения экспертов в области права относительно путей преодоления

конституционного кризиса, необходимых мер для реформирования конституционного правосудия и повышения его авторитета в обществе,

- *признали*, что конституционная юрисдикция Республики Молдова начиная с 2013 года характеризуется рядом постановлений, выходящих за рамки конституционности и международной практики, и отражается на имидже Конституционного суда и доверии к нему общества, практиков, академического сообщества;

- *отметили* необходимость пересмотра ряда постановлений Конституционного суда, при вынесении которых последний вышел за рамки конституционности и/или за пределы установленной законом компетенции;

- *с озабоченностью констатировали* отсутствие со стороны компетентных органов эффективных мер по завершению правовой оценки попытки узурпации государственной власти путем политического и олигархического вмешательства в конституционное правосудие, а также посредством некоторых постановлений конституционного органа;

- *подчеркнули* социальную ответственность компетентных лиц в деле преодоления конституционного кризиса и восстановления верховенства Конституции и органа конституционной юрисдикции;

- *подтвердили* острую необходимость конституционного и законодательного укрепления органа конституционной юрисдикции и статуса конституционных судей;

- отметили настоятельную необходимость осуществления ряда конкретных действий для обеспечения независимости и правовой защиты конституционной юрисдикции от политического вмешательства, для преодоления кризиса конституционного правосудия в Республике Молдова и для использования возможности инициирования на постоянной основе диалога «Jean Monnet», предложенного Европейским парламентом;

- констатировали необходимость создания в рамках диалога с публичными властями, гражданским обществом, академическим сообществом, в том числе диалога в формате «Jean Monnet», Национального совета конституционных экспертов, вынесенные заключения которого будут иметь статус *Amicus Curiae* для Конституционного суда Республики Молдова.

В целях решения изложенных проблем участники конференции представили мнения, рекомендации и предложения *de lege ferenda* по исправлению ситуации в области конституционного правосудия, а именно:

I. УКРЕПЛЕНИЕ ОБЛАСТИ КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВОСУДИЯ

1. Нормативное обеспечение неприемлемости влияния политики на осуществление конституционного правосудия.

2. Обращение к Парламенту Республики Молдова, Президенту Республики Молдова и Правительству Республики Молдова с предложением о создании рабочей группы по разработке проекта новой Конституции Республики Молдова, который должен быть выставлен на конституционный референдум для получения всенародной оценки.

3. Инициирование и проведение центральными органами публичной власти 1 ноября 2020 года одновременно с выборами Президента Республики Молдова конституционного референдума

по внесению изменений в ныне действующую Конституцию Республики Молдова.

4. Совершенствование законодательства о конституционном правосудии на основе законопроектов *de lege ferenda* о внесении изменений в Закон о Конституционном суде и Кодекс конституционной юрисдикции, разработанных в рамках конференции (**законопроекты *de lege ferenda* прилагаются**).

5. Пересмотр постановлений Конституционного суда Республики Молдова, которые, по мнению участников конференции, вышли за рамки конституционности и посягнули на полномочия Парламента Республики Молдова (**перечень постановлений КС РМ, подлежащих пересмотру, прилагается**).

6. Повышение эффективности государственной политики в области конституционного правосудия, осуществляемой Парламентом Республики Молдова и Конституционным судом Молдовы, в том числе исключение политического влияния в процессе определения состава Конституционного суда.

II. СИНХРОНИЗИРОВАННЫЙ И МНОГОМЕРНЫЙ ПОДХОД К ПРИОРИТЕТАМ, СВЯЗАННЫМ С РЕФОРМОЙ КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВОСУДИЯ

7. Поддержка представленных и одобренных на конференции законопроектов *de lege ferenda* в принципе.

8. Активизация связей, сотрудничества и взаимодействия между публичными властями и государственными учреждениями, гражданским обществом и академическим сообществом, корпусом бывших конституционных судей и сообществом специалистов в области конституционного правосудия, в том числе обеспечение доступа граждан Республики Молдова к публичной информации

Конституционного суда путем размещения на официальном сайте последней информации на государственном, русском и английском языках.

9. Инициирование процесса создания Национального совета конституционных экспертов Республики Молдова (НСКЭ) в целях разработки и продвижения квалифицированной позиции сообщества специалистов в области конституционного правосудия, основанной на верховенстве Конституции и гарантии прав человека.

10. Конференция, по согласованию и в сотрудничестве с центральными государственными органами государства, академическим сообществом и специалистами в области права, готова активно участвовать в осуществлении реформы конституционного правосудия и создании Национального совета конституционных экспертов Республики Молдова (СНЕС).

11. Конференция призывает Европейский парламент оказать необходимую поддержку для инициирования и проведения диалога «Жан Моне» между центральными публичными властями, Конституционным судом, СНЕС, Союзом юристов Молдовы и академическим сообществом для осуществления реформы конституционного правосудия.

12. Проведение диалога между государственными институтами, Конституционным судом и сообществом специалистов в области конституционного права в духе европейской демократии и постоянное информирование общественности о ходе и результатах диалога «Жан Моне» при посредничестве Европейского парламента.

Международная научно-практическая конференция «Конституционная юрисдикция Республики Молдова: подходы, проблемы и перспективы» уполномочивает Станислава ПАВЛОВСКОГО, Виктора ПУШКАША, Георгия АВОРНИКА, Павла МИДРИГАНА и Думитру ПУЛБЕРЕ вести постоянный и эффективный диалог с органами публичной власти с целью реализации резолюции и ключевых идей докладов и законопроектов *de lege ferenda*, представленных на конференции. Лица, наделенные Конференцией полномочиями по содействию реформе конституционного правосудия, будут обеспечивать связь с центральными органами государственной власти и Конституционным судом, посольствами иностранных государств, национальными и международными партнерами.

Принята единогласно.

Председатель заседания

Думитру ПУЛБЕРЕ

5 июня 2020 года

Revista Națională de Drept

Publicație periodică științifico-practică

Nr. 4-6 (234-236), anul 21 (2020)

Bun de tipar 29.06.2020. Formatul 60x80 ¹/₁₂.
Coli de tipar 18,5. Coli editoriale 12,6.
Tirajul 1000 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009